

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Ústav historických věd

K E K R Á L I I K S E J M U
Císařští diplomaté a habsburská politika vůči sasko-polské unii
v druhé půli vlády Augusta II. (1719-1733)

Bc. Nela Michalicová

Vedoucí práce: PhDr. Vítězslav Prchal, Ph.D.

Diplomová práce
2018

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Nela Michalicová**
Osobní číslo: **H15377**
Studijní program: **N7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Kulturní dějiny: Regionální**
Název tématu: **Ke králi i k sejmu. Císařští diplomaté a habsburská politika
vůči Sasko-polské unii v druhé půli vlády Augusta II.
(1719-1733)**
Zadávající katedra: **Ústav historických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem diplomové práce bude objasnit, jak vypadala císařská diplomacie ve velmi specifickém prostředí sasko-polského dvora za vlády Augusta II. Výzkum bude založen zejména na analýze oboustranné korespondence všech císařských diplomatů, kteří působili u sasko-polského dvora v letech 1719-1733, uložené v rakouském státním archivu ve Vídni ve fondu Haus-, Hof- und Staatsarchiv. Práce by měla postihnout nejdůležitější aspekty diplomatického zastoupení, jakým byl například ceremoniál, výběr a příprava diplomata na jeho misi nebo jeho korespondenční styky s Vídni. Zároveň by měla autorka výklad zasadit do historického kontextu doby a ukázat, jak se pod vlivem soudobých událostí proměňovaly císařské strategie vůči Sasko-polské unii.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury: **viz příloha**

Vedoucí diplomové práce: **PhDr. Vítězslav Prchal, Ph.D.**

Ústav historických věd

Datum zadání diplomové práce: **30. března 2016**

Termín odevzdání diplomové práce: **30. června 2018**

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2016

Příloha zadání diplomové práce

Seznam odborné literatury:

Mathew Smith ANDERSON, *The Rise of Modern Diplomacy 1450-1919*, London - New York 1993. Martin BAKEŠ, Kryštof Václav z Nostic a jeho diplomatická cesta na území Polsko-litevské unie v roce 1693, *Východočeský sborník historický* 24, 2013, 99-119. Charles Howard CARTER, *The Ambassadors of Early Modern Europe: Patterns of Diplomatic Representation in the Early Seventeenth Century*, in: Charles Howard CARTER (ed.) *From Renaissance to Counter-Reformation. Essays in Honor of Garret Mattingly*, New York 1965. Jerzy DYGDA, *Rywalizacja dwóch dyplomatów cesarskiego i francuskiego w Polsce 1733 roku - Heinrich Wilhelm von Wilczek i Antoine-Felix de Monti*, in: Ryszard SKOWRON (ed.), *Polska wobec wielkich konfliktów w Europie. Z dziejów dyplomacji i stosunków międzynarodowych w XV-XVIII wieku*, Krakow 2009, s. 495-512. Józef GIEROWSKI, *Dyplomacja polska doby saskiej (1699-1763)*, in: *Historia dyplomacji polskiej, tom II (1572-1795)*, Warszawa 1982. Jiří HRBEK, *Postavení diplomata v mezinárodním systému poloviny 17. století*, in: *Od konfesijní konfrontace ke konfesijnímu míru, Ústí nad Orlicí 2008*, s. STRANY. Jiří HRBEK, *Cesty evropské historiografie k diplomacii raného novověku*, *Theatrum historiae* 13, 2013, s. 7-30. Jiří KUBEŠ a kol., *V zastoupení císaře. Česká a moravská aristokracie v habsburské diplomacii 1640-1740*, Praha 2018. Jiří KUBEŠ, *Jan Marek z Clary a Aldringenu jako vyslanec Leopolda I. u saského kurfiřtského dvora na konci 17. století*, *Český časopis historický* 113, 2015, č. 2, s. 346-380. Klaus MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen im Jahrhundert nach dem Westfälischen Frieden (1648-1740)*, Bonn 1976. Andreas PEČAR, *Die Ökonomie der Ehre: höfischer Adel am Kaiserhof Karls IV. (1711-1740)*, Darmstadt 2003. Stefan SIENELL, *Die Geheime Konferenz unter Kaiser Leopold I. Personelle Strukturen und Methoden zur politischen Entscheidungsfindung am Wiener Hof*, Frankfurt 2001. Hillard von THIESSEN, *Diplomatie von type ancien. Überlegungen zu einem Idealtypus des frühneuzeitlichen Gesandtschaftswesens*, in: Hillard von THIESSEN - Christian WINDLER (Hg.), *Akteure der Außenbeziehungen. Netzwerke und Interkulturalität im historischen Wandel*, Köln - Weimar - Wien 2010, s. 471-504. Hillard von THIESSEN, *Diplomaten und Diplomatie im frühen 18. Jahrhundert*, in: Heinz DUCHHARDT - Martin ESPENHORST (Hg.), *Utrecht - Rastatt - Baden 1712-1714. Ein europäisches Friedenswerk am Ende des Zeitalters Ludwigs XIV.*, Göttingen 2013, s. 13-34. Vít VLNAS, *Princ Evžen Savojský: Život a dílo barokního válečníka*, Praha - Litomyšl 2001. Petra VOKÁČOVÁ, *Příběhy o hrdé pokoře. Aristokracie českých zemí v době baroka*, Praha 2014.

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré prameny, literaturu a další zdroje informací, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použitých pramenů a literatury a jsou patřičně citovány.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 27. 6. 2018

Nela Michalicová

ANOTACE

Předkládaná diplomová práce se zaměřuje na císařskou diplomacii ve velmi specifickém prostředí sasko-polského dvora v druhé polovině vlády Augusta II. Problematiku zkoumá skrze osoby císařských diplomatů, kterých působil ve studovaných letech 1719-1733 u sasko-polského dvora celkem jedenáct. Při výzkumu byla využita primárně jejich korespondence s Vídní, která je uložena v rakouském státním archivu ve Vídni ve fondu *Haus-, Hof- und Staatsarchiv*. Práce se zabývá výběrem diplomatů, jejich přípravou na misi, ceremoniálem, analyzuje jejich korespondenční styky s Vídní a sleduje císařské strategie, které uplatňoval skrze své diplomaty. To vše je zasazeno do historického kontextu doby a ukazuje, jak všechno podléhalo změně pod vlivem aktuálních událostí.

KLÍČOVÁ SLOVA

aristokracie, 18. století, informační a sociální sítě, habsburští diplomaté, dějiny diplomacie, sasko-polská unie

TITLE

To the King and to the Sejm. Imperial Diplomats and Habsburg Policy towards the Saxon-Polish Union in the second half of the reign of Augustus II. (1719-1733)

ANNOTATION

The presented diploma thesis deals with imperial diplomacy in a very specific environment of the Saxon-Polish court in the second half of reign of Augustus II. The problems are examined through the persons of the imperial diplomats, who were eleven in the studied years 1719-1733 at the Saxony-Polish court. The research used primarily their correspondence with Vienna, which is deposited in the Austrian State Archive in Vienna, *Haus-, Hof- und Staatsarchiv*. The thesis deals with the selection of diplomats, their preparation for the mission, the ceremony, also analyzes their correspondence with Vienna and follows the imperial strategies that Charles VI. applied through his diplomats. All this is set in the historical context of the period and shows how everything was subject to change under the influence of current events.

KEYWORDS

aristocracy, 18th century, information and social nets, Habsburg diplomats, the history of diplomacy, Saxon-Polish Union

Děkuji svým rodičům a blízké rodině za jejich bezbřehou trpělivost, přestože si občas říkají, co že to vlastně u toto počítače pořád dělám...

Děkuji paní profesorce Mileně Lenderové, že mi umožnila díky programu IGA cestovat po zahraničních archivech, bez toho by tato práce určitě nevznikla.

Děkuji Jiřímu Kubešovi, že si i přes své četné povinnosti udělal čas a přečetl si mé nehotové texty. Díky jeho poznámkám a připomínkám jsem si uvědomila mnohé skutečnosti, bez nichž by řada věcí v práci nedávala smysl.

Děkuji svému vedoucímu práce Vítězslavu Prchalovi za nemalou pomoc a neutuchající podporu a důvěru, kterou do mě vložil při vymýšlení koncepce celé práce. Stejně tak mu děkuji za jeho četné cenné rady, které dopomohly této práci k jejímu zdárnému dokončení.

Obsah

1	Úvod	1
1.1	Metodologické ukotvení studia diplomacie	1
1.2	Pramenná základna	9
2	Sasko-polská unie v době svatby roku 1719	15
3	Proměna diplomacie v raném novověku	27
3.1	Obecný vývoj diplomacie	27
3.2	Hodnosti diplomatů.....	34
4	Císařští diplomaté v sasko-polské unii	44
5	Úřady ve Vídni	56
6	Adresáti dopisů císařských diplomatů v Republice	65
7	Diplomat před odjezdem	75
7.1	Výběr diplomata	75
7.2	Příprava diplomata	79
8	Ceremoniál jako uvítací divadlo	88
8.1	Uvítací ceremonie ambasadorů.....	93
8.1.1	Adam Ladislaus Erdödy	96
8.1.2	Heinrich Wilhelm von Wilczek.....	104
8.2	Uvítací ceremonie diplomatů druhého řádu.....	110
9	Strategie a taktiky	115
10	Závěr	138
11	Summary	142
12	Seznam zdrojů	143
12.1	Archivní prameny.....	143
12.2	Literatura a staré tisky	150
12.3	Seznam vyobrazení	161
13	Obrazová příloha	164

1 Úvod

1.1 Metodologické ukotvení studia diplomacie

„Polské království nadále žije v obvyklém nepořádku, a to nejen kvůli vnitřním rozporům, ale i kvůli nedůvěře, která panuje navzájem mezi králem a tímto národem.“¹

Polské království (čili zkráceně *Rzeczpospolita*² = Republika) v první polovině 18. století na rozdíl od Benátek či Francie rozhodně nepředstavovala atraktivní destinaci, do níž by proudily zástupy evropských cestovatelů. V zemi, která utrpěla těžké rány během válek v 17. i počátkem 18. století, panovala chudoba, nemoci a často i hlad. Oproti západu Evropy bylo Polsko považováno za kulturně zaostalé navíc s vlastními svéráznými zvyky.³ Hospodářsky již notný čas stagnovalo či dokonce zaostávalo a politické zřízení republiky s voleným králem a neobvykle silnou šlechtou bylo v době evropských centralistických monarchií pokládáno za něco naprosto podivného. Zlaté časy, které v zemi panovaly za vlády posledních Jagellonců, v průběhu 17. století vystřídalo období slabých králů a následné degradace centrální moci, s čímž ruku v ruce přicházel i úpadek celého státu. S nástupem saské dynastie Wettinů na trůn na samém sklonku 17. století se v zemi naplno projevila deprese z dlouhodobé etapy úpadku a přinesla s sebou mimo jiné i rychle se utužující xenofobii.⁴ Není divu, že tak Polsko od návštěvy spíše odrazovalo a do země jezdili lidé jen kvůli obživě nebo z rozkazu. Nejčastěji to byli různí kupci, řemeslníci či umělci a v neposlední řadě také diplomaté.

Počet diplomatů v Polsku se vlivem vývoje v diplomacii, kdy panovníci budovali své sítě stálého zastoupení u většiny evropských dvorů, přeci jen postupně zvyšoval. Své zmocněnce do země vysílal i císař, který platil vedle Francie a Ruska k nejhojněji zastoupeným

¹ „*Il Regno di Polonia continua á vivere nel solito disordine, non solo per l'interne dissensioni, quanto perle diffidenze, che passano reciprocamente trá il Ré, e quella Nazione Quelle.*“ Österreichisches Staatsarchiv, Wien, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, StAbt, Polen III, kart. 1 Instruktion 1716-1730, fol. 12, bez lokace, 11. 10. 1721, relace kanovníka de Silvy z Polska.

² Tento termín běžně užívaný v odborné literatuře pochází od názvu „Šlechtická republika“, polsky *Rzeczpospolita szlachecka*, která označovala polskou stavovskou monarchii, jež fungovala v raném novověku. Politická práva v ní měla totiž veškerá polská a litevská šlechta mužského pohlaví a prosazovala je skrze okresní sejmíky a velký říšský sejm.

³ Jak uvádí Jiří Kubeš, Johann Philipp z Lambergu v roce 1696 doslova zavrhuje myšlenku, „že by někdo z našeho domu toužil být vyslán k barbarům. To, že mám být poslán do Polska, mi zní daleko hůře, než [kdybych měl jet] do Turecka.“ Jiří KUBEŠ a kol., *V zastoupení císaře. Česká a moravská aristokracie v habsburské diplomacii 1640-1740*, Praha 2018, s. 296.

⁴ Citát na počátku této kapitoly pochází z relace kanovníka de Silvy, který v ní popisuje současné rozpoložení polského národa o nesnášenlivosti k cizincům se tam nejednou zmiňuje. Není však jediný, kdo několikrát upozorňuje i na polský patriotismus, který vyvolává časté spory a v práci bude také několikrát zmiňován.

panovníkům u sasko-polského dvora. Na počátku 18. století se však ještě nejednalo o stálé zastoupení, což zapříčinil zejména zákon zakazující dlouhodobé setrvávání zahraničních poselstev na území Republiky přijatý polským sejmem v roce 1682. Pro císaře nastal významný přelom až v roce 1719, kdy provdal svoji neteř za syna polského krále, což mu otevřelo dveře k novým způsobům, jak udržet své zmocněnce u varšavského dvora. Větší počet diplomatů u sasko-polského dvora pochopitelně dal vzniknout většímu množství korespondence s Vídní, která se momentálně nachází v rakouském státním archivu ve fondu *Haus-, Hof- und Staatsarchiv*. I přes svou velkou výpovědní hodnotu prozatím zůstávala většinou mimo zájem badatelů. Důvodem je jistě fakt, že samotná raně novověká diplomacie se do hledáčku historiků dostala teprve nedávno, přičemž většina z nich se zajímala o diplomatickou komunikaci s prestižnějšími státy, než bylo v té době Polské království. Diplomaci se sice začali zabývat již historikové v 19. století jako součást dějin států a politiky, ovšem podle vzoru Leopolda von Rankeho ovlivnění pozitivistickým přístupem na historii nahlíželi jako na činy velkých mužů, kteří jednají o zásadních mezinárodních smlouvách. Pojetím státu jako jednoho kompaktního celku, který je naprosto podroben svému panovníkovi, zcela potlačili jakýkoli lidský aspekt nejen v diplomacii a na osobu zmocněnce pohlíželi pouze jako na „figurku“ vykonávající vůli svého pána.⁵ Tudíž také studium diplomacie stavěli zejména na smlouvách a paktech mezi panovníky, a ne na rozboru korespondence diplomatů. Pojetí diplomata jako nástroje k vytváření zahraniční politiky přetrvávalo i během první poloviny 20. století, ovšem už krátce po druhé světové válce začal být tento přístup kritizován.⁶ Badatelé upozorňovali na příliš velkou akcentaci role státu a na nezahrnutí dalších aspektů jako sociální vazby, vliv hospodářství anebo kultury.⁷ Od padesátých let minulého století se proto badatelé začali pohlížet po metodologiích dalších humanitních oborů a přenášet je také do historického bádání. Inspiraci nacházeli v sociologii či antropologii a postupně se objevovaly také vlivy lingvistiky a psychologie, což posléze dalo vzniknout mnoha různým badatelským směrům jako dějiny mentalit či každodennosti.

⁵ Srov. Günter Johannes HENZ, *Leopold von Ranke in Geschichtsdanken und Forschung*, tom I, II, Berlin 2014; Michael HOCHEDLINGER, *Die Frühneuzeitforschung und die Geschichte der internationalen Beziehungen. Oder: Was ist aus dem Primat der Außenpolitik geworden?*, *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung* 106, 1998, s. 167–179; Ulrich MUHLACK (Hg.), *Leopold von Ranke, Die grossen Mächte. Politisches Gespräch*, Frankfurt am Main-Leipzig 1995.

⁶ Hans-Ulrich WEHLER, „Historiker sollen auch politisch zu den Positionen stehen, die sie in der Wissenschaft vertreten“ in: Hohls Rüdiger – Konrad Jarausch (Hrsg.), *Versäumte Fragen. Deutsche Historiker im Schatten des Nationalsozialismus*, München 2000, s. 240–266.

⁷ Pomyslnou první vlaštvou byla habilitační práce Fernanda Braudela obhájená roku 1947 a o dva roky později publikována. Fernand BRAUDEL, *La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II.*, Paris 1949.

Tyto přístupy se promítly také do bádání o dějinách diplomacie, a přestože zájem drtivé většiny historiků se na dlouhou dobu ustálil u jiných témat, vznikaly už od 50. let první ojedinělé práce o diplomacii inspirované novými metodami. Mezi průkopníky tohoto tématu tak bezesporu patří Klaus Müller z Německa a američtí historikové William J. Roosen a Garrett Mattingly.⁸ Zatímco Mattingly se zabýval diplomatickými souboji o moc na území dnešní Itálie v období 16. a 17. století, Roosen už se jasně zaměřil na osoby diplomatů a fungování ambasad. Ve stejné době publikoval práci na podobné bázi také Klaus Müller, který se ovšem zaměřuje na diplomacii rakouských Habsburků a Roosena předčil nejen časovým rozmezím své práce, který postihuje více než sto let, ale zejména teritoriálně, protože sleduje kroky diplomatů u všech nejvýznamnějších dvorů raně novověké Evropy. Podobně přelomovou syntetickou prací je monografie Matthewa S. Andersona, který se snažil definovat vývojové fáze diplomacie raného novověku až po konec první světové války.⁹ Koncepti postupné institucionalizace a profesionalizace diplomatického sboru a praxe, stejně tak vestfálský mírový kongres jako zásadní mezník vývoje evropské diplomacie později zpochybnil zejména Hillard von Thiesen.¹⁰ Přesto všechny uvedené práce přinesly mnoho nových poznatků o fungování evropské diplomacie v raném novověku, na které informačně i metodologicky navázaly později další historikové a historičky jako Heiko Droste,¹¹ Judith Matzke,¹² Bettina Scherbaum¹³ či k polskému prostředí Barbara Krysztopa-Czupryńska.¹⁴ V české historické obci se v jejich stopách vypadla první česká monografie o raně novověké císařské diplomacii, kniha *V zastoupení císaře*, která má kořeny na Univerzitě Pardubice.¹⁵

⁸ Garrett MATTINGLY, *Renaissance Diplomacy*, London 1955; Klaus MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen im Jahrhundert nach dem Westfälischen Frieden (1648–1740)*, Bonn 1976; William J. ROOSEN, *The Age of Louis XIV: The Rise of Modern Diplomacy*, Cambridge 1976.

⁹ Matthew S. ANDERSON, *The Rise of Modern Diplomacy, 1450-1919*, London – New York 1993.

¹⁰ Hillard von THIESSEN, *Diplomatie von type anciens. Überlegungen zu einem Idealtypus des frühneuzeitlichen Gesandtschaftswesens*, in: Hillard von THIESSEN – Christian WINDLER (Hg.), *Akteure der Außenbeziehungen. Netzwerke und Interkulturalität im historischen Wandel*, Köln – Weimar – Wien 2010, s. 471-504; též, *Diplomaten und Diplomatie im frühen 18. Jahrhundert*, in: Heinz DUCHHARDT – Martin ESPENHORST (Hg.), *Utrecht – Rastatt – Baden 1712-1714. Ein europäisches Friedenswerk am Ende des Zeitalters Ludwigs XIV.*, Göttingen 2013, s. 13-34.

¹¹ Heiko DROSTE, *Im Dienst der Krone. Schwedische Diplomaten im 17. Jahrhundert*, Berlin 2006.

¹² Judith MATZKE, *Gesandtschaftswesen und diplomatischer Dienst Sachsens 1694-1763*, Leipzig 2011. Jedná se o autorčinu publikovanou dizertační práci obhájenou na drážďanské univerzitě v roce 2007.

¹³ Bettina SCHERBAUM, *Die bayerische Gesandtschaft in Rom in der frühen Neuzeit*, Tübingen 2008.

¹⁴ Barbara KRYSZTOPA-CZUPRYŃSKA, *Rzeczpospolita w oczach dyplomatów brytyjskich w pierwszej połowie XVIII wieku*, Olsztyn 2013.

¹⁵ Jiří KUBEŠ a kol., *V zastoupení císaře. Česká a moravská aristokracie v habsburské diplomacii 1640-1740*, Praha 2018. Publikace vznikla jako výstupní práce standardního projektu GAČR č. 13–12939S Česká a moravská šlechta v habsburských diplomatických službách (1640–1740). V rámci pětiletého projektu badatelé udělali v badání v českém prostředí obrovský skok dopředu a vznikl velký počet velmi významných studií, za všechny alespoň: Martin BAKEŠ, *Shaping the Danish and Imperial Legation Chapels in Vienna and Copenhagen during the Period after the Thirty Years' War*, *Theatrum historiae* 19, 2016, s. 73-94; Michaela BURIÁNKOVÁ, *La nobleza en servicios diplomáticos después del año 1648*, in: Félix Labrador Arroyo (ed.), *II Encuentro de Jóvenes*

Vedle takto pojatých prací však vznikala celá řada dalších tematických okruhů spojených s diplomacii, jejichž bádání bylo rovněž ovlivněno zejména antropologií a sociologií. Mezi ty nejvýznamnější rozhodně patří rituální a symbolické chování, které se v diplomacii pojí s ceremoniálem jako jazykem symbolické komunikace.¹⁶ Mezi prvními historiky, kteří se o ceremoniál začali zajímat, byl již zmíněný William J. Roosen,¹⁷ ovšem studium tohoto tématu zažívá boom zejména v posledních dvou desetiletích, přičemž nejvýznamněji ke studiu ceremoniálu a rituálu přispěla jistě Barbara Stollberg-Rilinger.¹⁸ Dalším aspektem dějin diplomacie se zabývali Jeannette Falcke¹⁹ či Valentin Groebner,²⁰ kteří ve svých pracích rozebrali funkci darů či úplatků. Důležitý pohled přinesla do diplomacie také sociologie, kdy se historikové zejména pod vlivem práce Norberta Eliase²¹ zaměřili na sociologii dvorské společnosti nebo na vztah patron-klient.²² V této práci nemůže být podat kompletní výčet všech prací, které v poslední době na poli výzkumu diplomacie vznikly. Je to široké téma, které je možné uchopit z mnoha různých směrů, jak naznačil zkrácený výklad výše. Z těch nejzásadnějších také pro tuto práci již zmíněný Hillard von Thiesen, který přinesl vedle uvažování nad chronologickými mezníky vývoje diplomacie také zájem o samotnou osobu diplomata.²³ Uvedené přístupy jsou v současné době těmi nejhojněji užívanými a měly nemalý

Investigadores en Historia Moderna. Líneas recientes de investigación en Historia Moderna, Madrid 2015, s. 401-409; Jiří HRBEK, *Cesty evropské historiografie k diplomacii raného novověku*, *Theatrum historiae* 13, 2013, s. 7-30; Jiří KUBEŠ, *Slavnostní vjezdy císařských velvyslanců a jejich veřejné audience*, in: Václav BŮŽEK – Rostislav SMÍŠEK (eds.), *Habsburkové. Země Koruny české ve středoevropské monarchii 1526-1740*, Praha 2017, s. 562-565; Vítězslav PRCHAL – Filip VÁVRA, *Jídlo a slavnosti na císařské ambasádě v Petrohradě ve 30. letech 18. století*, in: Blanka JEDLIČKOVÁ a kol., *Krajiny prostřených i prázdných stolů I. Evropská gastronomie v proměnách staletí*, Pardubice 2016, s. 93-108.

¹⁶ Matthias KÖHLER, *Neue Forschungen zur Diplomatiegeschichte*, *Zeitschrift für Historische Forschung* 40, 2013, s. 257-271; Ursula LEHMKUHL, *Diplomatiegeschichte als internationale Kulturgeschichte: Theoretische Ansätze und empirische Forschung zwischen Historischer Kulturwissenschaft und Soziologischem Institutionalismus*, *Geschichte und Gesellschaft* 2001, 27/3, s. 394-423.

¹⁷ William J. ROOSEN, *Early Modern Diplomatic Ceremonial: A System Approach*, *Journal of Modern History* 52, 1980, s. 452-476; též, *The Age of Louis XIV: The Rise of Modern Diplomacy*, Cambridge: Mass. 1976, s. 179-184.

¹⁸ Barbara STOLLBERG-RILINGER – Tim NEU – Christina BRAUNER (Hrsg.), *Alles nur symbolisch? Bilanz und Perspektiven der Erforschung symbolischer Kommunikation*, Köln 2013.

¹⁹ Jeannette FALCKE, *Studien zum diplomatischen Geschenkwesen am brandenburgisch-preußischen Hof im 17. und 18. Jahrhundert*, Berlin 2006.

²⁰ Valentin GROEBNER, *Angebote, die man nicht ablehnen kann. Institution, Verwaltung und die Definition von Korruption am Ende des Mittelalters*, in: Reinhard BLÄNKNER – Bernhard JUSSEN (Hrsg.), *Institutionen und Ereignis. Über historische Praktiken und Vorstellungen gesellschaftlichen Ordens*, Göttingen 1998, s. 163-184.

²¹ Norbert ELIAS, *Die höfische Gesellschaft. Untersuchungen zur Soziologie des Königtums und der höfischen Aristokratie*, Darmstadt 1969.

²² Heiko DROSTE, *Patronage in der Frühen Neuzeit - Institution und Kulturform*, *Zeitschrift für historische Forschung* 30, 2003, 555-590.

²³ Srov. poznámka č. 10 této práce.

vliv také na vznik této práce. Vedle nich existuje řada dalších směrů, jejichž význam v diplomatickém bádání však nedosahuje výše vyčtených a ani já je v této práci nevyužívám.²⁴

Se zájmem o samotnou diplomacii se do popředí dostává řada témat, které byly dosud na periferii historického bádání. Jedním z nich jsou i diplomatické vztahy mezi Habsburky a polskými králi či Republikou. První velkou vlnu zájmu zaznamenalo bádání v tomto ohledu v 90. letech minulého století v rakouském prostředí,²⁵ ale pozadu nezůstávala ani domácí polská produkce, která ohromila zejména velmi obsáhlým syntetickým dílem o historii polské diplomacie, v níž se odráží jak činnost polských diplomatů v zahraničí, tak i cizích diplomatů u polského dvora.²⁶ V českém prostředí pod vlivem nejnovějších trendů vznikají práce se zaměřením na roli císařského diplomata jako aktéra utváření, vedení či vyjednávání těchto diplomatických vztahů.²⁷ Tímto směrem se vydává také tato diplomová práce, která je zaměřená

²⁴ Pro srovnání je možné sledovat diplomata jako cestovatele, mecenáše, šlechtice nebo jeho vnímání cizího dvora apod. V poslední době se pod vlivem gender studies také poukazuje na významnou roli žen na poli diplomacie. Srov. Corina BASTIAN, *Verhaldeln in Briefen. Frauen in der höfischen Diplomatie des frühen 18. Jahrhunderts*, Köln 2013; Katrin KELLER, *Hofdamen. Amtsträgerinnen im Wiener Hofstaat des 17. Jahrhunderts*, Wien 2005; Luďa KLUSÁKOVÁ – Markéta KRÍŽOVÁ – Karel KUBIŠ – Miloš ŘEZNÍK – Daniela TINKOVÁ, *Namísto úvodu. „My“ a „oni“ – náčrt teoretické reflexe problematiky*, Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et Historica 5, Studia Historica LII (Obraz druhého v historické perspektivě II), s. 11-28; Friedrich POLLEROß, *Die Kunst der Diplomatie. Auf den Spuren des kaiserlichen Botschafters Leopold Joseph Graf von Lamberg (1653–1706)*, Wien 2010; týž, *Gesandte im Bild. Repräsentationsformen der Diplomatie*, in: Gunda BARTH-SCALMANI – Harriet RUDOLPH – Christian STEPPAN, *Politische Kommunikation zwischen Imperien: der diplomatische Aktionsraum Südost- und Osteuropa*, Innsbruck 2013, s. 41-68; týž, *Repräsentation und Reproduktion. Der „Kaiserstil“ in den zeitgenössischen „Massenmedien“*, in: Werner TELESKO (Hrsg.), *Die Repräsentation der Habsburg-Lothringischen Dynastie in Musik, visuellen Medien und Architektur 1618-1918*, Wien-Köln 2017, s. 38-61; Michael ROHRSCHEIDER – Arno STROHMEYER (Hrsg.), *Wahrnehmungen des Fremden. Differenzenerfahrungen von Diplomaten im 16. und 17. Jahrhundert*, Münster 2007; Hillard von THIESSEN – Christian WINDLER (Hg.), *Nähe in der Ferne. Personelle Verflechtung in den Außenbeziehungen der Frühen Neuzeit*, Berlin 2005.

²⁵ Walter LEITSCH – Maria WAWRYKOWA (edd.), *Polen – Österreich. Aus der Geschichte einer Nachbarschaft*, Warsawa 1988; Walter LEITSCH – Stanislaw TRAWKOWSKI (edd.), *Polen und Österreich im 16. Jahrhundert*, Wien 1997; Walter LEITSCH – Stanislaw TRAWKOWSKI (edd.), *Polen und Österreich im 17. Jahrhundert*, Wien 1999; Christoph AUGUSTYNOWICZ (ed.), *Rußland, Polen und Österreich in der Frühen Neuzeit: Festschrift für Walter Leitsch zum 75. Geburtstag*, Wien 2003.

²⁶ *Historia dyplomacji polskiej*, sv. 1-6, pol. XV. w.-1989, Warszawa 1980-2010. Pro časové vymezení této práce pak zejm.: Józef GIEROWSKI, *Dyplomacja polska doby saskiej (1699–1763)*, in: *Historia dyplomacji polskiej*, tom II (1572-1795), Warszawa 1982. Dále např. Stanisław CYNARSKI, *Z dziejów stosunków polsko-austriackich w drugiej połowie XVI wieku*, Sobótka 38, 1983, č. 4, s. 469–477; Józef GIEROWSKI, *Stosunki polsko-austriackie w czasach saskich*, Sobótka 38, 1983, č. 4, s. 517–526; Urszula KOSIŃSKA, *Kandydatura Emanuela Portugalskiego (Don Manuela de Bragança) do tronu polskiego w latach 1729-1733*, in: Mariusz MARKIEWICZ – Dariusz ROLNIK – Filip WOLAŃSKI (eds.) *Wokół wolnych elekcji w państwie polsko-litewskim XVI-XVIII wieku: o znaczeniu idei wyboru – między prawami a obowiązkami*, Katowice 2016, s. 430-448; táž, *Sejm 1719-1720 a sprawa ratyfikacji traktatu wiedeńskiego*, Warszawa 2003; Andrzej PILCH, *Stosunki polsko-austriackie w latach 1918-1938 w świetle korespondencji dyplomatów austriackich w Polsce*, Kraków 1999; Adam PRZYBOŚ – Roman ŻELEWSKI (ed.), *Dyplomaci w dawnych czasach. Relacje staropolskie z XVI-XVIII stulecia*, Kraków 1959.

²⁷ Martin BAKEŠ, *Kryštof Václav z Nostic a jeho diplomatická cesta na území Polsko-litevské unie v roce 1693*, Východočeský sborník historický 24, 2013, s. 99-119; Blanka ČECHOVÁ, *Polsko-habsburské vztahy v době Ferdinanda III. a Vladislava IV. Dynastická diplomacie a třeboňská zástavní držba*, dizertační práce Masarykovy univerzity, Brno 2012; Monika KONRÁDOVÁ (Hrušková), *Každodenní život císařských vyslanců v Polsku v druhé polovině 17. století*, diplomová práce Jihočeské univerzity, České Budějovice 2012; táž, *Volba polského*

právě na osoby diplomatů v diplomatickém jednání mezi císařem Karlem VI. a polským králem Augustem II. v rozmezí let 1719-1733 (zvolená chronologie vysvětlena v následující podkapitole 1.2 *Pramenná základna*).

V porovnání s výše uvedenými studiemi a publikacemi je patrné, že diplomatické vztahy mezi sasko-polskou unií a habsburskou monarchií, stejně jako postavení císařského diplomata u drážďansko-varšavského dvora první poloviny 18. století jsou mezi badatelskými tématy zastoupeny ve výrazné menšině. Důvodem je jistě i špatný stav poznání samotné vlády Augusta II., zejména pak jeho druhé polovině. Nejnověji se pokusila tento stav zlepšit polská historička Urszula Kosińska, která skrze diplomatické akty rekonstruovala zahraniční politiku polského krále v letech 1725-1730.²⁸ Jedná se však o ojedinělý počín, který zatím v polském prostředí nemá následovníka. Ani tato diplomová práce bohužel nepřinese výrazné osvětlení druhé poloviny vlády polského krále a saského kurfiřta Augusta II. Tomuto tématu jsem zasvětila bakalářskou práci, která se skrze oči diplomata Františka Karla Vratislava z Mitrovic pokusila o sondu do mezinárodních vztahů mezi Polskem a habsburskou monarchií v období jeho tamní první mise v letech 1724-1728.²⁹ Na její výsledky diplomová práce naváže jen částečně, protože časový i tematický záběr bakalářskou práci dalece přesahuje. Přesto výsledky, ke kterým jsem se dopracovala při jejím výzkumu, mi byly při psaní současné práce velmi nápomocné.

Při volení tématu výzkumu jsem si vzala za cíl přinést příspěvek k praxi císařských diplomatů u sasko-polského dvora, podívat se na ně jako na konkrétní lidi, kteří mají určité úkoly a předem dané podmínky, za kterých musí stanoveného cíle dosáhnout. K tomu mi jako nejlepší zdroj poznání posloužila jejich úřední i část soukromé korespondence, spolu s mnoha dalšími úředními dokumenty, které rámovaly jejich činnost u zahraničního dvora; přesná povaha pramenů bude rozebrána v následující podkapitole. Protože císařská diplomacie ve specifickém prostředí sasko-polského dvora v 1. polovině 18. století nebyla prozatím téměř

krále Augusta II. Silného očima habsburských vyslanců, bakalářská práce Jihočeské univerzity, České Budějovice 2010; Jiří KUBEŠ, Misja dyplomatyczna Hermana Jakuba Czernina z Chudenic w 1695 r. Cesarski ambasador i Rzeczpospolita u schyłku panowania Jana III Sobieskiego, Kronika zamkowa. Roczniki 3 (69), 2016 (vyšlo 2017), s. 131-156; týž, Hermann Jakob Czernin von Chudenitz' Diplomatic Mission in Warsaw in 1695. A Contribution towards the Travel Arrangements of Imperial Diplomats, Theatrum historiae 19, 2016, s. 171-203; Nela, MICHALICOVÁ, Vyslanec hofmistrem – hofmistr vyslancem. Jeden rok o dvojí roli hraběte Františka Karla Vratislava z Mitrovic u sasko-polského dvora v roce 1726, in: Kateřina KOVÁROVÁ – Zbyněk SVITÁK (eds.), Historie 2015/2016. Sborník prací z celostátní studentské vědecké konference Brno 21. – 22. dubna 2016, Brno 2017, s. 115-134.

²⁸ Urszula KOSIŃSKA, *August II w poszukiwaniu sojusznika: Między aliansem wiedeńskimi hanowerskim (1725-1730)*, Warszawa 2012.

²⁹ Nela MICHALICOVÁ, *Habsbursko-polské vztahy ve 20. letech 18. století. Císařský vyslanec František Karel Vratislav z Mitrovic v korespondenci s říšským vicekancléřem Schönbornem, 1724-1727*, bakalářská práce, Univerzita Pardubice 2015.

vůbec podrobena hlubšímu zkoumání, je cílem této diplomové práce ukázat hlavní obrysy diplomatické praxe habsburských zástupců u varšavsko-dražďanského dvora. V první řadě bude potřeba zodpovědět základní otázku, a to v jakých hodnotech císař své diplomaty k polskému králi a Republice posílal a jak dlouho na své misi v Polsku či Sasku setrvali. S tím souvisí také důležitá otázka, zda se tito diplomaté zdržovali výhradně v jednom z hlavních měst nebo cestovali podle toho, kde se nacházel panovník. Práce chce také postihnout nejdůležitější součásti diplomatovy práce, jako způsob získávání informací u zahraničního dvora a jejich následné předávání do Vídně, vyjednávání s polským sejmem či králem a v neposlední řadě také samotnou reprezentaci císaře. Součástí toho bude pokus o stanovení toho, kdo měl ve Vídni skutečný vliv na formování zahraniční politiky a komu tedy diplomaté konkrétně psali své dopisy a relace, v nichž se skrývala důležitá sdělení. Pomocí nástupnických instrukcí spolu s četnou korespondencí bude možné rekonstruovat strategie, skrze které se měli císařští zástupci pokusit naplnit jeho očekávání, a přitom ukázat, jak pružně musely tyto strategie reagovat na aktuální vývoj situace. Stranou nezůstane ani nejdůležitější aspekt typický pro diplomacii raného novověku, a to ceremoniál.

Původně zamýšlenou strukturu práce jsem musela po zohlednění aktuálního stavu bádání výrazně omezit. Ačkoli jsem k tomuto rozhodnutí přistoupila jen nerada, řada zajímavých okruhů, jako třeba názory císařských diplomatů na fungování polských úřadů, na postavení šlechty či na samotného krále Augusta II., musely být nutně vypuštěny, aby uvolnily místo námětům přínosnějším pro objasnění fungování císařské diplomacie. Stejně tak jsem se rozhodla vynechat finanční stránku věci, která by sice naopak zvolené téma velmi obohatila, ovšem nepodařilo se mi prozatím nashromáždit veškeré potřebné údaje ke všem diplomatům a předložené pojednání by tak bylo neúplné a zkreslené, proto bude lepší ponechat ho pozdějšímu zpracování. Podobně musel být omezen také výklad o ceremoniálu, o němž by bylo možné napsat nejednu samostatnou práci. Po úvaze jsem se rozhodla zaměřit se podrobně na ten nejdůležitější, tedy úvodní ceremoniál, o němž jsem získala ojedinělé informace u všech diplomatů, kteří jej ze své hodnosti podstoupili, namísto abych na omezených stranách diplomové práce pojednala jen velmi povrchně o všech ceremoniálních praktikách a konfliktech, které někteří diplomaté zažili. K ceremoniálu se v polské produkci objevila poměrně nedávno zajímavá kniha Joanny Kodzik,³⁰ která podrobně zpracovává dobové teoretické příručky o ceremoniální praxi s důrazem na ceremoniál polského dvora. Teoretický výklad však Kodzik nedokládá žádnými konkrétními příklady, tudíž nemůže nijak posoudit,

³⁰ Joanna KODZIK, *Ceremoniał polskiego dworu królewskiego w XVII wieku z perspektywy niemieckich uczonych*, Warszawa 2015.

zda jejich obsah byl opravdu odrazem reality, jak tvrdí, nebo pouze jeho ideální podoba. Právě při analýze uvítacích ceremoniálů diplomatů prvního i druhého řádu si ukážeme, jak moc měly na ceremoniál dopad specifické polské zvyklosti.

Nebudu tento úvod více zahlcovat dalšími informacemi a publikacemi, protože řada z nich má své místo přímo v textu, kde je o nich patřičně pojednáno. Poslední věc, ke které cítím potřebu se vyjádřit, je terminologie užívaná v práci, protože zcela neodpovídá současné praxi, vůči níž se ovšem vymezují.

V prvé řadě se jedná o psaní jmen. Ačkoli osobně jsem zastáncem, pokud možno, osobní jména nepřekládat a ponechávat je ve formě užívané ve studovaném období, tradice počestěných jmen je už natolik silná, že v některých případech se jí nelze ubránit. Tak jako mnozí přede mnou jsem se tedy i já rozhodla pro kompromis, kdy ta tradiční jména jako Vratislavové z Mitrovic či Valdštejnové ponechávám v počestěné verzi, ovšem u ne tolik známého jména hraběte Heinricha Wilhelma von Wilczka jsem si dovolila dát přednost jeho německé verzi, přestože i tato verze vznikla z vlastní iniciativy rodu až počátkem 18. století. Tam, kde se v literatuře objevují obě verze – tedy česká i německá, dávám přednost německé podobě jména.

Současná praxe renomovaných historiků, kteří píšou o raně novověké diplomacii, se ustálila na užívání zjednodušujícího pojmu vyslanec jako synonymum k diplomatovi. Ačkoli jsem si vědoma, že termín diplomat vznikl až na samém sklonku 18. století a že ambasador u sasko-polského dvora ve 20. letech 18. století neměl ani sebemenší ponětí, že ho někdo bude později v textu označovat jako diplomata, nehodlám následovat tuto zjednodušující praxi už jen z toho důvodu, že termín „vyslanec“ v raném novověku označoval konkrétní hodnost diplomatického zastoupení. Domnívám se, že situace ve studovaném období, kdy jeden šlechtic mohl zastávat v tu samou chvíli více úřadů, byla již tak dost složitá, abych nutila čtenáře přemýšlet ještě nad tím, zda jsem termín „vyslanec“ užila jako synonymum či jako reálnou hodnost daného diplomata. Z toho důvodu se striktně držím užívání tohoto termínu výhradně při určení diplomatické hodnosti jako vyslanec, a naopak užívám slova diplomat a zmocněnec jako synonyma pro všeobecné označení císařského zástupce u sasko-polského dvora.

Poslední osvětlení vyžaduje moje terminologická inovace několika termínů. Jednak je to již v této kapitole užívaná „Republika“ – řada českých autorů, kteří se zaměřují na psaní o Polsko-litevské unii často ve svých pracích užívají polský název *Rzeczpospolita*. Opětovně ho však zejména při skloňování přetvářejí do zvláštních tvarů, které neodpovídají pravidlům pravopisu ani českým ani polským, jako například *Rzeczpospolité*. Jelikož odmítám čistě polské slovo skloňovat českým pravopisem či mu dávat formy neslučitelné s tím polským,

stejně jako by bylo nevhodné skloňovat v česky psané práci podle pravidel polského pravopisu, rozhodla jsem se použít řešení, které se objevuje již v raně novověkých cizojazyčných pramenech, kde je polský výraz *Rzeczpospolita* nahrazen jeho doslovným překladem, tedy Republika. Druhý termín se týká užívání titulu pro *saského kurfiřtského a polského královského kurprince*. Jelikož se v historii jedná o vzácnou obdobu spojení dvou samostatných titulů syna panovníka v jedné osobě, není zcela vyhrazeno, jak s tímto titulem zacházet a jak ho překládat. Opět jsem se zde rozhodla řídit doslovným překladem z dobových pramenů, kde často vedle výše uvedené titulatury dochází i ke zjednodušující formě „sasko-polský kurprinc“.

Zbývá už jen říci, že struktura práce byla záměrně zvolena tak, aby postihla ty nejzákladnější aspekty diplomatického zastupování a praxe císařských diplomatů. První kapitola má za cíl ozřejmit fungování sasko-polského dvora, aby v průběhu práce vynikly specifické a charakteristické jevy, na které musela císařská diplomacie reagovat. První polovina práce se zabývá tím, kdo diplomaty jmenoval, komu byli odpovědní, komu posílali své zprávy a jak volili obsah těchto zpráv. Čtvrtá kapitola představí diplomaty a spolu se sedmou kapitolou, která pojedná o tom, s jakými vyhlídkami diplomat k zahraničnímu dvoru odjížděl, ve výkladu doplní osmou kapitolu o ceremoniálu a poslední kapitolu o císařských strategiích. Záměrně je do textu vkládána řada příkladů, které mají demonstrovat konkrétní kroky císařských diplomatů a přiblížit čtenáři také atmosféru doby.

1.2 Pramenná základna

Pokládám za nutné obšírněji vysvětlit, odkud, jak a jakou pramennou základnu jsem pro tuto diplomovou práci zvolila, protože (dosud badatelsky nevyužitého) archivního materiálu k tématu diplomatických vztahů mezi habsburskou monarchií a sasko-polskou unií v 18. století je opravdu velké množství, a proto bylo nutné provést jeho selekci. Pramennou základnu jsem sestavila z několika navzájem propojených typů dokumentů. Nejzákladnější a nejobjemnější částí je oboustranná korespondence mezi diplomaty u sasko-polského dvora a císařem a vedoucími dvou stěžejních kanceláří pro zahraniční politiku ve Vídni. Druhou podstatnou složkou jsou nástupnické instrukce vydané před uskutečněním mise císařských zmocněnců a třetí (a početně nejmenší) skupinu tvoří korespondence a dekrety polského krále Augusta II. a císaře Karla VI., případně kusá korespondence dalších členů královské či císařské rodiny s diplomaty. Tento základní korpus byl doplněn o řadu dalších torzovitých archivních dokumentů, jako byla například skromně dochovaná korespondence sasko-polského prince

Friedricha Augusta či jeho manželky Marie Josefy nebo jejich svatební smlouva z roku 1719. Archivní prameny pochází v drtivé většině z rakouského státního archivu ve Vídni z fondu *Haus-, Hof- und Staatsarchiv*,³¹ doplněné jsou o archiválie ze saského státního archivu v Drážďanech, *Hauptstaatsarchiv*,³² z polských archivů ve Varšavě, *Archiwum Głównie Akt Dawnych*,³³ a ve Vratislavi, *Ossolineum – Zakład Narodowy im. Ossolińskich*³⁴ a z českého prostředí byl využit rodinný archiv Vratislavů z Mitrovic na zámku v Dírné,³⁵ Vídeňský a dírenský archiv s nepatrně menší rolí drážďanského archivu se staly primárními zdroji archiválií, přičemž hledání v polských archivech plnilo už jen doplňující roli a sloužilo zejména k pramennému ozřejnění některých přelomových událostí.

Vzhledem k tomu, že se v těchto archivech nachází enormní množství dokumentů týkajících se vnitřní i vnější politiky států, mezinárodní situace a diplomacie za vlády polského krále a saského kurfiřta Augusta II. a římskoněmeckého císaře Karla VI., musela jsem sestavit metodické síto, kterým bych vytrídila určitý typ pramenů. V první řadě to byl časový rámec, který nemohl postihnout celou vládou obou panovníků. Logickým řešením se zdálo začít v době, kdy se na mezinárodní scéně oficiálně otevřely dveře jednání mezi sasko-polskou unií a habsburskou monarchií, což znamená v době oznámení konverze sasko-polského kurprince Friedricha Augusta v roce 1717. Zároveň se toto období do jisté míry krylo s počátkem funkčního období rezidenta Martelse, který na svou misi nastoupil v roce 1716 (instrukce vydána už na podzim 1715). Z nějakého důvodu se však z Polska před svatbou z poloviny roku 1719 zachovalo minimum zpráv. Porovnáním oboustranné korespondence mezi císařskými diplomaty u varšavsko-drážďanského dvora a Vídní dojdeme k jasným číslům, které kopírují aktuální situaci na mezinárodní i domácí vídeňské scéně. Ačkoli diplomatické vztahy mezi Augustem II. a Karlem VI. zintenzivnily po veřejném oznámení konverze nástupnického prince, zásadním zlomem se stal až rok 1719, kdy po svatbě své neteře získal císař Karel VI. možnost posílat do Polska své zástupce jak častěji, tak také na mnohem delší dobu (srov. kap. 4). Zároveň tato svatba, respektive hledání ženicha pro Karlovu neteř, posloužila jako záminka pro vyvolání aféry u vídeňského dvora, která zamíchala dosavadním rozložením mocenského vlivu na zahraniční politiku. Z toho důvodu byl formálním počátečním mezníkem určen rok 1719, ačkoli samozřejmě nelze opomenout předchozí události a nejednou se proto vracím až

³¹ Österreichisches Staatsarchiv, Wien, Haus-, Hof- und Staatsarchiv; nadále jen jako OeStA/HHStA, Wien.

³² Sächsisches Staatsarchiv, Dresden, Hauptstaatsarchiv; nadále jen jako SäStA, HStA, Dresden.

³³ Archiwum Głównie Akt Dawnych w Warszawie; nadále jen jako AGAD, Warszawa.

³⁴ Ossolineum – Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław; nadále jen jako ZNiO, Wrocław. Instituce funguje v první řadě jako knihovna, přechovává však řadu významných archiválií, popřípadě disponuje jejich mikrofilmy.

³⁵ Zámek Dírná, rodinný archiv Vratislavů z Mitrovic; nadále jen Zámek Dírná, RA Vratislavů z Mitrovic.

k roku 1715. Koncovou hranici jsem logicky stanovila na den smrti Augusta II. (1. února 1733), jehož skolem se začal odvíjet naprosto jiný příběh položený na zcela odlišných základech komunikace a praxe císařských diplomatů v Polsku.

Dalším kritériem pro zhodnocení užití pramenů byla vedle časového rámce jejich provenience. Jelikož téma práce se zabývá osobami císařských diplomatů a jejich praxí, zaměřila jsem se primárně na korespondenční linii Vídeň – Drážďany/Varšava, což znamená dochovanou korespondenci císařských diplomatů v Polsku ze stanoveného časového období 1719-1733. Do této skupiny však stále spadalo příliš velké množství pramenů, a proto muselo být použito ještě další zužující kritérium, které by specifikovalo konkrétní spektrum dochované korespondence. Po zvážení současného stavu bádání, kdy všeobecně situace v Polsku 20. let 18. století stále ještě není dostatečně zmapována, jsem se rozhodla zaměřit se nejprve na formální stránku věci, tedy oficiální úřední korespondenci, tj. oficiální relace císaři, a k tomu dopisy určené vedoucím dvou hlavních kanceláří pro zahraničně správní záležitosti s Polskem. Takto zvolená koncepce může pomoci nastínit základní kontury císařského diplomatického zastupování v tak specifickém prostředí, jakým byla personální unie Saského kurfiřtství a Polsko-litevského soustátí, z čehož bude následně možné vycházet při dalším výzkumu praxe císařských diplomatů u varšavsko-drážďanského dvora. V mém případě to znamená, že základním pramenným korpusem se stala korespondence mezi císařskými diplomaty na jedné straně a císařem, říšským vicekancléřem a rakouským dvorským kancléřem na straně druhé. Občas je tato základní korespondenční linie doplněná o další osoby, jako zejména v letech 1726-1728 korespondence s nejvyšším kancléřem Království českého,³⁶ ale protože u tohoto nebyla buď vedena, zachována nebo nalezena korespondence se všemi císařskými diplomaty v sasko-polské unii v letech 1719-1733, tak ji nebylo možné zahrnout do komparace například při vyčíslování četnosti dopisování.

Obrovské množství korespondence, které diplomaté ve studovaných letech vytvořili, množství a rozmanitost témat, které v nich řešili, způsobily, že zásadním problémem, před kterým jsem stanula, byla objemnost materiálu a následná nutnost jeho selekce. Z toho důvodu jsem upustila od studia korespondence soukromé povahy s dalšími předními muži zahraniční politiky ve Vídni (z nichž nelze nejmenovat Evžena Savojského), u které si však z badatelské perspektivy uvědomuji její absolutně zásadní roli na formování jak zahraniční politiky, tak i samotných diplomatických misí, a při dalším výzkumu bude potřebné její zohlednění. Jistě by bylo užitečné doplnit výzkum také o informace z dalších dopisů diplomatů, které si psali třeba

³⁶ Korespondence Františka Ferdinanda Kinského s hrabětem Vratislavem. Zámek Dírná, RA Vratislavů z Mitrovic, inv. č. 293, kart. 164.

s (císařskými) zmocněnci u jiných evropských dvorů, ovšem mým primárním cílem bylo zejména otevřít téma praxe císařských diplomatů u dvora Augusta II. a současně ukázat obraz Polska viděný očima císařských diplomatů akreditovaných na dvoře polského krále, kvůli čemuž bylo právě od tohoto druhu korespondence nakonec upuštěno.

Mimo to však byly na různých místech, méně či více očekávatelných, nacházeny další torzovité prameny, které různou výpovědní hodnotou navazovaly na zkoumané téma. Takové prameny jsem se pak rozhodla využít po velmi pečlivém zvážení, protože výše uvedená kritéria byla už tak velmi otevřená a dala vzniknout velmi bohaté pramenné základně. Odkazoval-li tedy pramen přímo na konkrétního diplomata, na svatbu z roku 1719, na důsledky této svatby, popřípadě se jednalo o psaní mezi čelními představiteli císařského nebo kurfiřtsko-královského dvora, pak jsem tento dokument zahrnula do pramenného korpusu.

Aplikace těchto kritérií na archivní materiály dala vzniknout informačně i početně bohaté pramenné základně. Výchozími prameny, o který se opírá drtivá většina výzkumu, je již zmíněna oboustranná úřední korespondence mezi Vídní a císařskými diplomaty v Drážďanech a ve Varšavě. Tyto oficiální zprávy jsou uloženy v Rakouském státním archivu v kartonech s názvy *Berichten aus Polen* (popř. *Dresden*)³⁷ a *Weisungen nach Polen* (popř. *Dresden*).³⁸ Při kvantitativní práci s těmito dopisy musíme samozřejmě počítat s tím, že jsou to výběrově uložené dopisy, z nichž se navíc řada nemusela dochovat. Zejména pak zpráv ve směru z Vídně do Polska/Saska je podezřele málo, ačkoli víme, že průměrně připadala odpověď z Vídně na cca 4-6 dopisů, podle závažnosti situace v dané destinaci.

Stejně tak je nutné pamatovat, že podobně jako se proplétaly záležitosti Polska a Saska, tak se proplétala i korespondence z Varšavy a z Drážďan, což znamená, že i uložené dopisy jsou namíchány z obou zemí v kartonech nesoucí název jen jedné z nich – nemůžeme tedy striktně říci, že zatímco kartonů se zprávami pro diplomaty v Polsku z let 1716-1733 je devět a těch ze Saska jen dva, že zpráv z Drážďan přicházelo méně, protože mnoho dopisů z Drážďan je zařazeno do polské agendy. Zároveň byla mnohá korespondence uložena v řadě dalších kartonů, které často nesou jen obecný název *Polonica*³⁹ či *Saxonica*.⁴⁰ Tak se například mezi všeobecnými dokumenty v kartonu se souhrnným názvem *Polonica 1716-1815* ukrývala část dopisů mezi velvyslancem Wilczkem a hrabětem Johannem Adolfem von Metsch, který

³⁷ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kartony 2, 3, 4, 5, 6, 7, 11 z let 1716-1733; Reichskanzlei - Diplomatische Akten - Dresden-Berichte 5a.

³⁸ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kartony 66, 67 z let 1710-08.1733; Reichskanzlei - Diplomatische Akten - Dresden-Weisungen 2a.

³⁹ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen I, kart. 83 – *Polonica 1716-1815*; StAbt, Polen I, kart. 85 – *Polonica 1713-1794*.

⁴⁰ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Saxonika, kart. 17, 1714-1722; StAb Saxonika, kart. 18, 1723-1746.

v letech 1729-1731 zastupoval v úřadu říšského vicekancléře Friedricha Karla Schönborna, jenž v té době často dlel na svém biskupství Würzburg.

Specifické postavení pak mají hrabě Königsegg a hrabě Vratislav, jelikož v jejich případě disponujeme ještě dalšími bohatými archivními zdroji, jimiž je možné doplnit pramennou základnu. První z nich, hrabě Königsegg, zanechal pozoruhodnou uspořádanou sbírku korespondence, která je uložena ve vídeňském *Haus-, Hof- und Staatsarchiv*, přičemž jsem se zaměřila jen na období jeho setrvání na polské misi.⁴¹ U druhého jmenovaného, hraběte Vratislava, skýtá obrovskou výhodu již zmiňovaný rodinný archiv na zámku v Dírné, díky němuž je možné zkompletovat dochovanou korespondenci ve Vídni. Opět jsem využila jen korespondenci, která se vztahuje k jeho (první) polské misi v letech 1724-1728.⁴²

Tabulka č. 1 (na následující straně) ukazuje počet zachovaných a nalezených úředních dopisů mezi Vídní a Varšavou/Drážďanami, které tvoří základní pramenný korpus. Z uvedeného výčtu je jasně patrné, že před rokem 1719 nebylo vedení korespondence buď tak časté, nebo ji nikdo nepokládal za tak důležitou, aby se pečlivě uschovala. O případné možnosti jejího zničení jsem nikde nenašla žádnou zmínku, ačkoli se samozřejmě mohlo jednat o záměrné zničení už v době jejího vzniku. Vzhledem k tomu, že se však na mezinárodním ani domácím poli obou států neodehrávaly žádné přelomové události, které by vyžadovaly záměrné zničení korespondence, tuto variantu pokládám za nepravděpodobnou. Nárůst a opětovný pokles počtu korespondence v konkrétních letech, jak je patrné z tabulky, přesně kopíruje období diplomatických misí císařských diplomatů, kdy v prosinci 1719 přijel první zplnomocněný ministr císaře, kterého v roce 1720 doplnil velvyslanec, načež oba Polsko opustili v roce 1722, takže pro rok 1723 zůstal ve Varšavě pouze rezident a teprve v prosinci 1724 přijel k sasko-polskému dvoru další zplnomocněný ministr. Jeho diplomatická činnost byla nejaktivnější v roce 1726 a počátkem roku 1728 ho vystřídal jiný zplnomocněný ministr, který byl o rok později opět doplněn velvyslancem.

⁴¹ OeStA/HHStA, Wien, Große Korrespondenz, kart. 43 Königsegg 1719-1720; OeStA/HHStA, Wien, Große Korrespondenz, kart. 44 Königsegg 1720-1721.

⁴² Zejména se jedná o tyto kartony: Zámek Dírná, RA Vratislavů z Mitrovic, inv. č. 293, kart. 151, 162, 163 a 164.

Tabulka č. 1 – Oboustranná úřední korespondence diplomatů v letech 1719-1733.

ROK	POČET DOPISŮ	Z TOHO ODESLANÉ	Z TOHO PŘIJATÉ
1716	5	5	0
1717	1	0	1
1718	3	2	1
1719	7	2	5
1720	61	50	11
1721	46	35	11
1722	65	62	3
1723	8 ⁴³	8	0
1724	22	17	5
1725	87	82	5
1726	238	149	89
1727	93	62	31
1728	81	62	19
1729	66	49	17
1730	95	76	19
1731	97	87	10
1732	92	85	7
1.1.-1.2. 1733	22	21	1
<i>celkem</i>	<i>1089</i>	<i>854</i>	<i>235</i>

⁴³ Z toho je polovina dopisů od hraběte Vratislava psaná ještě v Řezně, ovšem týkající se již záležitostí jeho polské mise od roku 1724 a nejspíše z toho důvodu jsou zařazeny do zpráv z Polska.

2 Sasko-polská unie v době svatby roku 1719

„*Iménem [...] Friedricha Augusta [...] a Marie Josefy je [...] svatební smlouva a manželská dohoda [...] zcela smluvena, dojednána a uzavřena.*“⁴⁴

Dne 20. srpna 1719 se ve Vídni odehrála královská svatba sasko-polského kurprince Friedricha Augusta z rodu Wettinů, který si bral za ženu rakouskou arcivévodkyni Marii Josefu Habsburskou. Po vídeňském obřadu následovaly velkolepé oslavy v Drážďanech, kam se novomanželé po svatbě s velkou slávou odebrali. Pompéznost oslav trvajících téměř měsíc⁴⁵ přímo odrážela politické ambice jejich organizátora, polského krále a saského kurfiřta Augusta II.⁴⁶ Zvěsti o této svatbě se roznesly napříč celou Evropou a později se o ní bude říkat, že to byla poslední slavnost doby baroka. Velkolepost svatebního veselí dalece převýšila dosavadní obvyklé oslavy královských sňatků a žádná pozdější slavnost už se jí nedokázala vyrovnat. August II. si dal pečlivě záležet, aby v měsíčních oslavách svatby jeho jediného legitimního syna s arcivévodkyní z císařského domu bylo zřetelně čitelné směřování wettinského rodu – August II. bažil po císařské koruně pro sebe nebo svého syna. Proto ze všech kandidátek z těch nejpřednějších evropských rodů zvolil za nevěstu Marii Josefu, nejstarší dceru Josefa I. a neteř soudobého císaře Karla VI. Ani již zesnulý císař Josef I. ani později vládnoucí císař Karel VI. neměl mužského potomka, a když roku 1703 císař Leopold I. dokumentem *Pactum Mutuae Cessionis et Successionis* dal přednost dcerám Josefa I. před dcerami Karla VI., stala se Marie Josefa univerzální habsburskou dědičkou.⁴⁷ Proto byla pro Augusta II. Marie Josefa od té doby velmi žádoucí partií.

Cesta k vytoužené svatbě byla dlouhá celých 16 let a obě vyjednávací strany za tu dobu zaznamenaly řadu úspěchů i neúspěchů. V době vydání *Pactum Mutuae Cessionis et*

⁴⁴ „*Im Nahmen [...] Friedrich Augusti [...] und Maria Josepha [...] Heirat Tractate und Ehe Pacta [...] zuverabreden, abzuhandlen und zuschließen.*“ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, 1 Instruktionen 1716-1730, fol. 56-57, kopie svatební smlouvy Friedricha Augusta a Marie Josefy.

⁴⁵ Pro srovnání – svatební oslavy Marie Amálie, mladší sestry Marie Josefy, která se roku 1722 provdala za syna bavorského kurfiřta, naplánoval její tchán v Mnichově na tři dny, a i tak byly považovány za velkolepé. Ke svatbě podrobněji viz. Milan HLAVÁČKA, *Karel Albrecht. Příběh druhého zimního krále*, Praha 1997, s. 32-38.

⁴⁶ Saský kurfiřt od roku 1694 jako Friedrich August I., od roku 1697 polský král jako August II. V celé práci je užívána jednotná forma pojmenování podle nejvyššího dosaženého titulu, tj. August II. K životě a vládě Augusta II. všeobecně: Jacek STASZEWSKI, *August II Mocny*, Wrocław 1998; Karl CZOK, *August der Starke und Kursachsen*, Leipzig 1987; týž, *Am Hofe Augusts des Starken. Leipzig: Edition Leipzig*, 1989; týž, *August der Starke und seine Zeit. Kurfürst von Sachsen und König in Polen*, München 2006; Lech BIELSKI – Mariusz TRABA, *Poczet królów i książąt polskich*, Bielsko-Biała 2003, s. 522-535.

⁴⁷ K okolnostem vzniku dokumentu *Pactum Mutuae Cessionis et Successionis* blíže viz: Hajo HOLBORN, *A History of Modern Germany: 1648–1840*, Princeton 1982, s. 128; Walter POHL – Brigitte VACHA – Karl VOCELKA, *Die Habsburger. Eine europäische Familiengeschichte*, Wien 1992, s. 246–248; Vít VLNAS, *Princ Evžen Savojský: Život a dílo barokního válečníka*, Praha – Litomyšl 2001, s. 511-512.

Successionis byly Marii Josefě jen čtyři roky a jejímu budoucímu muži Friedrichu Augustovi⁴⁸ sedm let. Přesto už v té chvíli poprvé Augusta II. napadlo, že by mohl sňatkem spojit dynastii Wettinů a Habsburků, a tím získat velkou výhodu při případné kandidatuře na císaře Svaté říše římské. První opravdu reálné kroky podnikl polský král v roce 1710. Začal vyjednávat s Karlem VI., v té chvíli ještě jako se španělským králem Karlem III., o možném manželství svého syna s jeho neteří výměnou za svoji podporu pro Karla VI., až bude po smrti Josefa I. usilovat o císařskou korunu. Karel VI. samozřejmě nemohl být proti, proto zpočátku pravděpodobně souhlasil a přistoupil na nabízený návrh.⁴⁹ Krátce na to roku 1711 císař Josef I. opravdu zemřel. Saský kurfiřt splnil své slovo a z Karla VI. se stal nový císař. Aby však mohl Karel VI. provdat svoji neteř, rakouskou arcivévodkyni z domu Habsburků, tradičního katolického rodu, musel se saský luterský princ zřici svého „bludařského“ vyznání a navrátit se do lůna pravověrné církve.

Pro Augusta II. nebylo nic jednoduššího než tuto nápravu slíbit. Vždyť i on sám před téměř patnácti lety konvertoval ke katolictví, když usiloval o polskou korunu.⁵⁰ Ačkoli tehdy jeho krok vyvolal v protestantských zemích značné překvapení a nemalou nevoli (nemluvě o samotném saském kurfiřtství),⁵¹ byl to už jeho otec, saský kurfiřt Jan Jiří III., kdo tento plán vymyslel a začal uvádět v život. Nejprve si tajně zajistil podporu a souhlas hannoverského kurfiřta Arnošta Augusta Brunšvicko-Lüneburského⁵² a pak připravil cestu ke konverzi pro sebe, případně svého prvorozeného syna, pozdějšího kurfiřta Jana Jiřího IV. Krátce na to však

⁴⁸ Kurprinz Friedrich August byl po smrti otce Augusta II. v roce 1733 zvolen polským králem jako August III. Zároveň se stal saským kurfiřtem jako Friedrich August II. V práci je převážně užíváno pouze jméno „Friedrich August“ jako důraz na to, že v době, jíž je práce vymezena, byl pouze saským a polským kurprincem. Je-li užito jméno August III., pak je to pro akcentaci doby, kdy byl již polským králem. K jeho životu a vládě: Thomas NIKLAS, *Friedrich August II (1733–1763) und Friedrich Christian (1763)*, in: Frank-Lothar KROLL (ed.), *Die Herrscher Sachsens Markgrafen, Kurfürsten, Könige 1089–1918*, München 2005, s. 192–222; Jacek STASZEWSKI, *August III Sas*, Wrocław 1989; týž, *August III. Kurfürst von Sachsen und König von Polen*, Berlin 1996.

⁴⁹ J. STASZEWSKI, *August III Sas*, s. 35.

⁵⁰ Zde je nutné zmínit, že polští králové byli již od roku 1573 voleni polskou šlechtou, přičemž si všechny jejich hlasy byly rovny.

⁵¹ Problematikou konfesí v sasko-polské unii se badatelé zabývají zejména poslední dvě desetiletí, a to: Agatha KOBUCH, *Zensur und Aufklärung in Kursachsen: ideologische Strömungen und politische Meinungen zur Zeit der sächsisch-polnischen Union (1697-1763)*, Weimar 1988; Ulrich ROSSEAUX – Gerhard Poppe, *Konfession und Konflikt. Religiöse Pluralisierung in Sachsen im 18. und 19. Jahrhundert*, Münster 2012; Ulrich ROSSEAUX, *1697 - Politik und Konfession. Die Wahl Augusts des Starken zum polnischen König*, in: Reinhardt EIGENWILL (ed.), *Zäsuren sächsischer Geschichte*, Beucha – Markkleeberg 2010, s. 118-135. Z českých autorů se tématem konfesionalizace saského kurfiřtství za vlády Augusta II. (resp. Friedricha Augusta I.) věnuje Iveta Coufalová: Iveta COUFALOVÁ, *Husa, labuť... kohout? Lutherovo jubileum, konverze a krize protestantismu v Sasku 18. století*, in: *Dějiny a současnost* 39, 2017, č. 9, s. 20-24; týž, *Saský Herkules a Lutherova růže – konverze Augusta Silného a saská konfesijní kultura na přelomu 17. a 18. století*, in: Hana FERENCOVÁ (ed.), *Proměny konfesijní kultury: metody – témata – otázky*, Olomouc 2015, s. 73-78.

⁵² Helen WATANABE-O'KELLY, *Religion and the Consort: Two Electresses of Saxony and Queens of Poland (1697-1757)*, in: Clarissa CAMPBELL ORR (ed.), *Queenship in Europe 1660-1815: The Role of the Consort*, Cambridge 2004, s. 256.

Jan Jiří III. zemřel a sasko-hannoverskou dohodu o podpoře při kandidatuře na polský trůn uzavřel roku 1691 až Jan Jiří IV.⁵³ Ovšem ani jemu se nenaskytlá příležitost k uskutečnění těchto plánů, jelikož náhle skonal už po dvou a půl letech své vlády, tedy v roce 1694. Uvolnil tak nečekaně cestu pro svého mladšího bratra, který byl původně vychováván pro vojenskou kariéru a nyní se stal novým saským kurfiřtem. Jeho přirozené ambice ho pak pohnuly k tomu, aby po smrti polského krále Jana III. Sobieského v roce 1696 uskutečnil plán svého zesnulého otce.

August II. poprvé ohlásil kandidaturu na polského krále devět měsíců po smrti Jana III. Sobieského v květnu 1697. Pro obrovský odpor k jeho evangelickému vyznání byl nucen do měsíce ohlásit svou konverzi a pak už jeho zvolení polským králem (při štědrých darech na ta správná místa) prakticky nestálo nic v cestě.⁵⁴ Ačkoli se vyskytly drobné obtíže⁵⁵ a August II. musel nakonec vjet do Polska s šestitisícovou armádou, aby své zvolení obhájil, byl nakonec v září toho roku v krakovské katedrále slavnostně korunován polským králem.⁵⁶

Saské kurfiřství a polské království (lépe řečeno Polsko-litevské soustátí)⁵⁷ byly tedy od roku 1697 spojeny osobou panovníka. Dva státy, z nichž každý měl jiný způsob státního zřízení,

⁵³ Andrzej LINK-LENCZOWSKI, *Rzeczpospolita na rozdrożu 1696-1736*, Kraków 1994, s. 6.

⁵⁴ Doba bezkráloví a následná volba z roku 1697 se stala předmětem zájmu již mnohých studií, za všechny viz např.: Jutta BÄUMEL, *Auf dem Weg zum Thron – Die Krönungsreise Augusts des Starken*, Dresden 1997; Jacek BURDOWICZ-NOWICKI, *Aktywność Rosji po rozdwójonej elekcji – czerwiec-sierpień 1697 r.*, Kwartalnik Historyczny: organ Towarzystwa Historycznego 115, 2008, č. 1, s. 5-33; Michał KOMASZYŃSKI, *Księcia Contiego niefortunna wyprawa po koronę Sobieskiego*, Warszawa 1971; Monika KONRÁDOVÁ (Hrušková), *Volba polského krále Augusta II. Silného očima habsburských vyslanců*, bakalářská práce, Jihočeská Univerzita v Českých Budějovicích 2010; Markus MILEWSKI, *Die polnische Königswahl von 1697*, Innsbruck 2008; Richard PRICE, "Bardzo szczęśliwy obrót spraw": *pokój w Ryswick a elekcja 1697 roku w Polsce*, Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym 27, 2013, č. 4, s. 33-57; Aleksandra SKRZYPIETZ, *Francuskie zabiegi o koronę polską po śmierci Jana III Sobieskiego*, Katowice 2009; Táž, "Jestem zdecydowany nie robić niczego pochopnie...": *Elekcja 1697 roku w korespondencji księcia Conti*, in: Mariusz MARKIEWICZ, Dariusz ROLNIK, Filip WOLAŃSKI (edd.), *Wokół wolnych elekcji w państwie polsko-litewskim XVI-XVIII wieku: o znaczeniu idei wyboru – między prawami a obowiązkami*, Katowice 2016, s. 357-372.

⁵⁵ Polská šlechta se rozdělila na dva protichůdné tábory. Jedna strana protežovala Friedricha Augusta, opozice naproti tomu stála za francouzským kandidátem, jehož zvolení by zajistilo Polsku ochranu francouzského království. Dne 27. června 1697 se odehrála samotná volba. Primas Michal Radziejowski prohlásil za krále knížete de Conti, přestože nezískal většinu hlasů. Poté ukončil sejm a odjel. Toho využili voliči podporující saskou kandidaturu a za nepřítomnosti Radziejowského žádali novou volbu. Biskup Stanislav Dąbski jako zástupce kardinála Radziejowského prohlásil za nového polského krále saského kurfiřta Friedricha Augusta a o tom, kdo se stane polským králem měl nakonec rozhodnout vojenský střet. Friedrich August se svou armádou projel celým Polskem bez jakéhokoli odporu až do Krakova, kde se nechal korunovat. Kníže de Conti rozhodně neprojevil takovou rozhodnost a teprve koncem měsíce září, tedy už po korunovaci, se dostal s hrstkou mužů do Gdaňsku. To už ale bylo věrné svému novému králi. Koncem října se proto vrátil s nepořízenou zpět do Francie. K. CZOK, *August Der Starke und seine Zeit*, s. 49-55; Józef GIEROWSKI – Stanisław GRODZISKI, *Wielka historia Polski III.*, Kraków 2003, s. 222-224; A. LINK-LENCZOWSKI, *Rzeczpospolita na rozdrożu*, s. 9-10.

⁵⁶ K. CZOK, *August Der Starke und seine Zeit*, s. 54-55.

⁵⁷ Tzv. Rzeczpospolita Obojga Narodów, Polská koruna a Litevské velkoknížectví bylo od roku 1385 personální unií pod osobou Vladislava II. Jagella, poté byly v roce 1569 oficiálně sjednoceny Lublinskou unií. Více viz Juliusz BARDACH, *O Rzeczpospolitą Obojga Narodów*, Warszawa 1998; Paweł JASIENICA, *Rzeczpospolita Obojga Narodów*, Warszawa 1986; Jerzy TOPOLSKI, *Rzeczpospolita Obojga Narodów 1501-1795*, Poznań 2015.

se měly pokusit následujících 66 let fungovat ve vzájemné shodě a prosperitě. Byl to také jeden z důvodů, proč část polské šlechty podporovala kandidaturu Augusta II. Sasko bylo v té době díky nedávno nastartovaným reformám velmi prosperujícím státem, zatímco Republika (*Rzeczpospolita*), jak bylo nad slunce jasné, začínala za ostatními státy Evropy poněkud zaostávat.⁵⁸ Ať už však byly prvotní myšlenky a ideje polské šlechty jakékoli, chtěli v podstatě od Augusta II. malý zázrak. Očekávali, že pod jeho vedením se polské hospodářství a ekonomika značně zlepší, ovšem nehodlali ustoupit ani z jednoho svého politického práva či privilegia, což však způsobovalo, že se Polsko-litevská unie pomalu potápěla. Ještě počátkem 17. století se mohla Republika řadit mezi nejmodernější státy, v době vrcholu šlechtické demokracie⁵⁹ by se v Evropě těžko pohledal efektivnější způsob správy státu. Časem však došlo k její deformaci a hybrid šlechtické demokracie, který na počátku 18. století fungoval v Polsku, veškeré možnosti a snahy o zlepšení zadusil už v zárodku. Silné postavení šlechty na úkor slabého krále bylo v Evropě raritou, jelikož šlechtici nebyli ve své podstatě bráni jako královi poddaní, ale královi partneři v řízení státu, často také spíše jeho protivníci.⁶⁰

V saském kurfiřtství naproti tomu kvetlo centralistické zřízení, které spolu s reformami, s nimiž započal už Augustův otec, dovedly Sasko k prosperitě. V počátku své vlády se August II. pokusil prosadit tyto principy řízení státu, které tak skvěle fungovaly v Sasku, také v Polsku, čímž si však značně znepřátelil podstatnou část polské šlechty. V žádném případě nehodlala ustoupit ze svých tradičních práv, tzv. zlaté volnosti. Ta jim sice zaručovala v podstatě neomezenou moc na vlastních panstvích a v krajích (*województwach*), ovšem zcela paralyzovala chod státu jako celku.⁶¹ Tzv. zlatá volnost měla základ v myšlence, že si všichni šlechtici jsou rovni. V 18. století se tato skutečnost sice nadále zdůrazňovala a užívala, přesto se v praxi uplatňovala spíše „vláda oligarchie“, tedy několika nejbohatších rodů, které měly zásadní vliv na vnitrostátní i zahraniční politiku Polska.⁶²

Ačkoli se centralismus Augustovi nepodařilo kvůli zarytému odporu Poláků zavést, šlechta k němu nepřestala být podezřívavá a napjaté vztahy mezi polským králem a šlechtou poté Augusta II. provázely až do konce jeho vlády. Promítly se také do vládnutí jeho syna

⁵⁸ Maria BOGUČKA, *Dzieje Polski do 1795*, Warszawa 1964, s. 241.

⁵⁹ Srov. Jan KVĚTINA, *Šlechtická demokracie. Parlamentarismus v polsko-litevském státě v 16.-17. století*, Červený Kostelec 2011; Miloš ŘEZNÍK, *Některé problémy fungování polsko-litevského sejmu v 1. polovině 17. století. Čas jako právní skutečnost v polsko-litevské sněmovní praxi*, Slovanský přehled 83, 1997, s. 129-139.

⁶⁰ Stanisław PŁAZA, *Historia prawa w Polsce: zarys wykładu. Cz. 1, Polska przedrozbiorowa*, Kraków 1991, 32-33.

⁶¹ Srov. Henryk LULEWICZ – Marek WAGNER (edd.), *Po unii – sejmiki szlacheckie w Rzeczypospolitej XVI-XVIII wieku*, Siedlce 2013; Jarosław PORAZIŃSKI, *Opozycja antysaska w Rzeczypospolitej za Augusta II jako problem polityczny i ustrojowy*, Acta Universitatis Nicolai Copernici, Historia, 1993, č. 28, s. 93-101.

⁶² Juliusz BARDACH – Bogusław LEŚNODORSKI – Michał PIETRZAK, *Historia państwa i prawa polskiego*, Warszawa 1985, s. 30-37.

Augusta III., který byl zvolen polským králem po jeho smrti v roce 1733.⁶³ Oba si museli po celou dobu svého panování počínat velmi obezřetně, protože postavení voleného panovníka v Republice bylo už tak dost slabé a šlechta rozhodně nehodlala ustoupit ani o krok. Ačkoli fakticky stál panovník v čele vlády, neměl jeho úřad sílu ani prostředky na prosazování vlastní vůle. Omezovala ho zejména smlouva „pacta conventa“ a jindřichovské články,⁶⁴ které musel podepsat na volebním sejmu. Pokud by během své vlády neplnil podmínky, které mu v těchto smlouvách polská šlechta předložila, pak měli poddaní právo vypovědět svému králi poslušnost.⁶⁵

Druhou podstatnou zbraní šlechty vůči polskému vladaři bylo zrušení královského práva odvolávat úředníky. Král je mohl jmenovat (ovšem na základě nominace šlechty), ale nemohl jim vzít již jednou udělený úřad. To způsobilo, že se úředníci cítili bezpečně, protože se nemuseli nikomu zodpovídat, a přestali fakticky vykonávat své úřady. Původní královský úřad

⁶³ Fakticky nastoupil na trůn až v roce 1734, mezitím probíhala tzv. válka o polské následnictví. Srov. Zbigniew ANUSIK, *Szwecja wobec rozdwojonej elekcji w Rzeczypospolitej w 1733 roku*, in: Mariusz MARKIEWICZ – Dariusz ROLNIK – Filip WOLAŃSKI (edd.), *Wokół wolnych elekcji w państwie polsko-litewskim XVI-XVIII wieku: o znaczeniu idei wyboru – między prawami a obowiązkami*, Katowice 2016, s. 409-429; Edmund CIEŚLAK, *Z dziejów drugiej elekcji Stanisława Leszczyńskiego. Tajna przesyłka broni francuskiej do Gdańska w końcu 1733 r.*, Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka, 1982, č. 3-4, s. 421-430; týž, *Śledztwo w sprawie ucieczki króla Stanisława Leszczyńskiego z oblężonego Gdańska w 1734 r.*, Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka, 1992, č. 1-2, s. 253-262; Jerzy DYGDAŁA, *Dylematy austriackiej polityki wobec Rzeczypospolitej podczas bezkrólestwa 1733 roku*, Acta Universitatis Nicolai Copernici. Historia, 1993, č. 28, s. 103-124; týž, *Przygotowania stronników Stanisława Leszczyńskiego do obrony Rzeczypospolitej w bezkrólestwie 1733 roku*, in: Krystyna STASIEWICZ – Stanisława ACHREMCZYK, *Między barokiem a oświeceniem: wojny i niepokoje czasów saskich*, Olsztyn 2004, s. 36-47; Andrej MACUK, *Szlachta województwa nowogrodzkiego wobec elekcji Stanisława Leszczyńskiego i Augusta III w 1733 r.*, Przegląd Historyczny 96, 2005, č. 1, s. 41-60; Dariusz MILEWSKI, *Lepszy Sas niż Las, czyli międzynarodowe meandry elekcji 1733 roku*, Mówią Wieki, 2016, č. 11, s. 44-48; John L. SUTTON, *The King's Honor and the King's Cardinal: The War of the Polish Succession*, Kentucky 1980; Eva SZKLARSKA, *Kwestia wykluczenia cudzoziemca od tronu na sejmie konwokacyjnym 1733 r.*, in: Jarosław DUMANOWSKI, *Między Zachodem a Wschodem: studia ku czci profesora Jacka Staszewskiego*, tom 2, Toruń 2003, s. 561-573; Eva SZKLARSKA, *Orientacja w sytuacji międzynarodowej i rachuby polityczne jako element postawy politycznej stronników Stanisława Leszczyńskiego w okresie przedostatniego bezkrólestwa (1733-1734)*, Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka, 1992, č. 1-2, s. 247-252.

⁶⁴ Pacta conventa a jindřichovské články byly smlouvy předkládané na volebním sejmu každému panovníkovi, který byl vybrán svobodnou volbou na polského krále. Ve smlouvě byly obsaženy všechny sliby, které kandidát složil před zvolením, a všechny podmínky, které si nastavila šlechta – jako placení státních dluhů, opětovné získání ztracených území, stavění zámků apod. Pacta conventa byla konkrétní smlouva, jejíž obsah se měnil podle osoby nově zvoleného krále, a nalézaly se tu jak osobní závazky panovníka, tak i plány politické, hospodářské, kulturní aj. Jindřichovské články měly na druhou stranu charakter ústavního řádu Republiky. Teprve poté, co kandidát tyto smlouvy podepsal, byl zvolen a korunován na polského krále. K tématu více viz: J. BARDACH – B. LEŚNODORSKI – M. PIETRZAK, *Historia państwa i prawa polskiego*, s. 197-198; Stefan CIARA, *Wyborcze obietnice: rzecz o pacta conventa*, Mówią Wieki: magazyn historyczny, 2015, č. 4, s. 24-27; Jacek JĘDRUCH – Norman DAVIES, *Constitutions, Elections, and Legislatures of Poland, 1493-1993: A Guide to Their History*, New York 1998, s. 84-87; Paweł RZEWUSKI, *Umowa społeczna w Rzeczypospolitej Obojga Narodów*, Przegląd Filozoficzny 22, 2013, č. 3, s. 27-42; Władysław SOBOCIŃSKI, *Pakta konwenta: studium z historii prawa polskiego*, Kraków 1939.

⁶⁵ Jak uvádí autoři monografie o historii polského práva, „królowi można było wypowiedzieć posłuszeństwo po trzykrotnym napomnieniu: po raz pierwszy przez primasa lub senatora, następnie przez sejmik, wreszcie przez sejm. Jeśli król po tych upomnieniach nie naprawił wykroczeń, można było siłą złożyć go z tronu.“ J. BARDACH – B. LEŚNODORSKI – M. PIETRZAK, *Historia państwa i prawa polskiego*, s. 194.

krajských hejtmanů, který vznikl ve 13. století, se tak samovolně přetransformoval do úřadu zemského. Král tím ztratil poslední nástroj své výkonné moci a vojvodství se dostala pod správu místní šlechty, přičemž vazby mezi jednotlivými vojvodstvími i mezi centrální vládou byly v průběhu času stále slabší. Postupná ztráta jednotné správy státu vyvrcholila na přelomu 17. a 18. století, kdy na polský trůn dosedl právě August II. V té době existovalo v Republice několik desítek sejmíků, které fungovaly nezávisle na sobě či na centrální vládě. Sejmíky řídila lokální šlechta, která myslela především na svůj osobní užitek. Zástupci sejmíků byli vysíláni na valný sejm, který však opětovně rozbíjeli,⁶⁶ přičemž to bylo často jen kvůli jejich privátním zájmům a ambicím. Celý systém výkonné moci byl zcela ochromen a osobní moc šlechty rostla.⁶⁷ V Polsku se proto musíme více než kde jinde dívat na postavení krále a šlechtické obce jako víceméně na dvě proti sobě stojící instituce, které kolem sebe kroužily a navzájem se snažily prosadit svou vůli na úkor toho druhého. Tuto dualitu odráželo například také přijímání zahraničních diplomatů, kteří museli disponovat kredenčními listinami jak pro krále, tak zvláště i pro Republiku, aby je polští ministři považovali za diplomaty v Polsku a připustili je k jednání.⁶⁸ A také samotní diplomaté ve své korespondenci naprosto přirozeně, ale velmi pečlivě rozlišují, zda mluví o Republice, čímž myslí šlechtickou obec, nebo Koruně polské, pod kterou rozumí politiku polského krále, kterou vyznává po konzultaci se svými četnými ministry.

Je naprosto logické, že se politika těchto dvou (resp. tří) států, které spojovala hlava panovníka, vzájemně prolínala a ovlivňovala, ačkoli v oficiální sféře zůstaly úřady pro každý stát striktně oddělené. Přesto však zahraniční politika Saska i Polska postupovala ve vzájemné shodě, což bylo dáno zejména tím, že v Polsku docházelo ke hojnému uplatňování saské šlechty ve dvorských i státních úřadech na úkor polských (či litevských) magnátů, což je pochopitelně značně frustrovalo. Nejznámějšími saskými politiky působícími i v Polsku jsou první ministr

⁶⁶ Každý vyslanec sejmíku, který se účastnil sejmu, měl právo tzv. liberum veto vycházející ze zásady jednomyslnosti. V praxi to znamenalo, že každý účastník sejmu mohl přerušit jednání sejmu a zrušit tím již přijatá usnesení. Celkem bylo v 16.–18. století tímto způsobem rozbito 40 % sejmů, přičemž právě v období saských králů se uskutečnilo jen pár sejmů. Proto se začala užívat praxe tzv. zalimitování sejmu neboli jeho odročení ve chvíli, kdy se schylovalo k jeho dalšímu rozbití. Král ihned na místě stanovil termín následujícího tzv. sejmu z limity, který byl považován za pokračování předchozího, zalimitovaného sejmu. Více viz např.: Anna GRZEŠKOWIAK-KRWAWICZ, *Veto – wolność – władza w polskiej myśli politycznej wieku XVIII*, Kwartalnik Historyczny 111, 2004, č. 3, s. 145-150.

⁶⁷ V Polsku bylo navíc nejvyšší procentuální zastoupení šlechty v celé Evropě. Zatímco evropský průměr v 18. století byl 3 %, v Polsku to bylo celých 10 %. Navíc si byli všichni rovni (kromě nižší neplnoprávní šlechty) a obdařeni rozsáhlými politickými privilegii (volba krále, liberum veto). Václav BŮŽEK – Josef HRDLÍČKA – Pavel KRÁL – Zdeněk VYBÍRAL, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha a Litomyšl 2002, s. 54-55; Jolanta CHOŃSKA-MIKA, *Między społeczeństwem szlacheckim a władzą. Problemy komunikacji: społeczności lokalne – władza w epoce Jana Kazimierza*, Warszawa 2002, s. 20–22.

⁶⁸ Józef GIEROWSKI, *Dyplomacja polska doby saskiej (1699–1763)*, in: *Historia dyplomacji polskiej*, tom II (1572-1795), Warszawa 1982, s. 435.

Augusta II. Jacob Heinrich von Flemming⁶⁹ či jeho pozdější nástupce Heinrich von Brühl⁷⁰, který svou kariéru budoval převážně za Augusta III. Zejména pak prvně jmenovaný, hrabě Flemming, bude v této práci mnohokrát zmiňován, protože ho kvůli jeho provídeňsky orientovanému smýšlení vyhledával nejeden císařský diplomat. Byl to také on, kdo pomohl Augustu II. již před jeho nástupem na polský trůn pečlivě vypracovat program reform, které však právě kvůli silnému odporu polské šlechty zůstaly většinou neuskutečněné. V centru jeho zájmu se objevil samozřejmě zejména státní správní systém. Vedle něj chtěl však také inovovat zastaralé hospodářství, školství, armádu a diplomacii, která v té době procházela hlubokou krizí a omezovala tak možnosti Polska v mezinárodní politice. Zároveň věděl, že tyto změny nebude možné uplatnit v praxi bez posílení centrální vlády, což také znamenalo omezit regionální moc šlechty a sejmíků.⁷¹

August II. si byl naprosto jasně vědom, že jediný způsob, jak může posílit své vnitrostátní postavení polského krále, je posílit svou pozici na mezinárodní scéně. Krátce před jeho korunovaci se mu narodil syn Friedrich August, pozdější polský král August III. Už v té chvíli ho musela napadnout myšlenka na výhodný sňatek, který by mu zajistil spřízněnost se silným evropským panovníkem. Ve hře byla řada vhodných adeptek, z nichž v první linii stála některá z francouzských princezen, protože August II. nejenže obdivoval francouzský absolutismus Ludvíka XIV., ale především značná část polské šlechtické obce byla Francii dlouhodobě příznivě nakloněna.⁷² Jenomže kurprinc Friedrich August byl v té chvíli stále ještě malé dítě, a tudíž nemuselo být konečné rozhodnutí přijato ihned. A když pak v roce 1703 vydal císař Leopold I. zmíněný dokument *Pactum Mutuae Cessionis et Successionis*, otevřela se najednou Augustovi daleko zajímavější možnost, mnohem slibnější než jen přátelská podpora

⁶⁹ Jakub Heinrich Flemming (1667–1728), ministr Augusta II., pocházel z pruského Pomoří, ale v roce 1693 vstoupil do saské armády, kde začala jeho kariéra. Dopomohl ke zvolení Augusta II. polským králem, započal systém oklešťování principu *liberum veto* a snažil se posílit královskou moc. Od roku 1712 byl prvním ministrem Augusta II., měl značný vliv na hlavní otázky zahraniční politiky, nejprve byl zastáncem násilného provedení politických změn v Polsku, ale po všeobecném protestu, který vyvrcholil němým sejmem, vypracoval projekt na postupné zavádění reform, tzv. *Łagodne rządy* (mírná vláda/politika). Tomasz JAWORSKI, *Polska między Litwą a Saksonią 1505-1815*, Zielona Góra 2014, s. 316.

⁷⁰ Heinrich von Brühl (1700-1763), počátek jeho působení u saského dvora se datuje k roku 1719, kdy se stal stříbrným pážetem (*Silberpage*) Augusta II. Brzy si získal důvěru saského kurfiřta, který s ním začal projednávat zahraničně politické otázky a od roku 1729 začal sbírat různé funkce a hodnosti u saského dvora. Roku 1738, kdy musel dosavadní nejmočnější muž politiky Aleksander Józef Sułkowski opustit veřejný prostor, soustředil Brühl nejdůležitější úřady sasko-polské vlády ve svých rukou. Stal se také oblíbencem krále Augusta III., který ho jmenoval v roce 1746 svým prvním ministrem. Walter FELLMANN, *Heinrich Graf Brühl. Ein Lebens – und Zeitbild*, Berlin 2000.

⁷¹ A. LINK-LENCZOWSKI, *Rzeczpospolita na rozdrożu*, s. 10.

⁷² Seznam potenciálních kandidátek na manželku sasko-polského prince byl opravdu dlouhý, obsahoval jména anglických, dánských i říšských princezen. Anne-Simone KNÖFEL, *Dynastie und Prestige: die Heiratspolitik der Wettiner*, Köln 2009, s. 203-209. Ovšem o ruku Marie Josefy byl také značný zájem, mimo jiné o ni usiloval bavorský kurfiřt, který ji chtěl získat pro svého syna, jenž se nakonec roku 1722 oženil s Marií Amálií, mladší sestrou Marie Josefy. V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 524.

francouzského krále. August II. se z druhorozeného syna předurčeného pro vojenskou kariéru stal saským kurfiřtem. Ze saského kurfiřta se dokázal probojovat na polský trůn a stát se králem. Tak proč by pro něj mělo být nespelnitelné stát se rovnou císařem? V případě, že by zemřel Karel VI. bez mužského potomka, stala by se univerzální dědičkou habsburských držav Marie Josefa. A v tom případě by to byl její manžel či tchán, kteří by si mohli dělat největší právo na titul císaře.

Jak bylo již zmíněno, roku 1710 August II. poprvé oslovil Karla VI. (resp. Karla III.) s návrhem, že ho podpoří při volbě císaře výměnou za ruku jeho neteře. Pro Karla VI. to musela být bezesporu zajímavá nabídka, protože August II. byl v té době v Evropě přijímán jako vážný zájemce o císařskou korunu.⁷³ Polský král však uvažoval pragmaticky. V případě, že by opravdu vystoupil proti Karlu VI. a prohrál by (což byl pravděpodobný scénář), pak by jen opravdu stěží přesvědčoval Karla VI., aby mu dal ruku arcivévodkyně Marie Josefy. Naopak do jisté míry mohlo být odrazem jeho pragmatismu i to, že svou kandidaturu oficiálně neohlásil, ale nechal o ní ostatní hlasitě spekulovat, a přitom učinil Karlu VI. nabídku, která na první pohled vyznívala jako smířlivý krok.

Téměř ihned se začalo s přípravami na odstranění nejzásadnější překážky sňatku – jako protestant si Friedrich August nemohl vzít katolickou arcivévodkyni, a byla proto nutná jeho konverze ke katolictví. Sasko-polský kurprinc se vydal už roku 1711 na kavalírskou cestu po Evropě, kterou mělo zakončit jeho zasnoubení s rakouskou arcivévodkyní. Samotná konverze se pak odehrála opravdu velmi záhy, už v listopadu 1712 v Bologni, když bylo kurprinci pouhých 16 let. August II. tímto krokem jasně deklaroval císaři vážnost svého úmyslu. Zároveň však nebyl naivní a ve chvíli, kdy budoucí nevěstě bylo třináct let, neexistoval jediný důvod, proč by změnu víry kurprince měl deklarovat také veřejně a zbytečně tak znepokojit saské luterány. Konverze Friedricha Augusta tak byla držena v tajnosti až do roku 1717, kdy kurprinc přijel do Vídně, aby oficiálně požádal císaře o ruku Marie Josefy.⁷⁴

Ačkoli se však zpočátku mohlo zdát, že Karel VI. jen pasivně přijímal rozdané karty, které mu připravil August II., velmi rychle tento dojem rozbil, když ohlásil vydání pragmatické

⁷³ K. CZOK, *August der Starke und seine Zeit*, s. 65.

⁷⁴ Bernhard DUHR, *Die Konversion des Kurprinzen Friedrich August von Sachsen (1712–1717)*, *Stimmen der Zeit. Monatschrift für das Geistesleben der Gegenwart* 111, 1926, č. 8, s. 104–117; Iveta COUFALOVÁ, *Luthерово jubileum (1717) a konverze na saském kurfiřtském dvoře: východiska a možnosti výzkumu*, *Theatrum historiae*, 2017, č. 20, s. 157–174; J. STASZEWSKI, *August III Sas*, s. 57.

sankce⁷⁵ po pouhých šesti měsících po konverzi kurprince!⁷⁶ Ustanovením prvenství vlastních dětí císař Augusta II. vyvedl z rovnováhy a ten na čas zcela přerušil své dosavadní snahy o ruku Marie Josefy. Teprve dlouhodobé konflikty s polskou šlechtou, které vyústily v tzv. němý sejm v roce 1717⁷⁷ a zapříčinily oslabení Augustova postavení na domácí půdě, ho znovu přinutily zapříst jednání s císařem. Mezinárodní situace navíc odhalila společná stanoviska britského, vídeňského a drážďanského dvora,⁷⁸ jež spolu dne 5. ledna 1719 uzavřely defenzivní trojstrannou dohodu a jejich sblížení mělo stvrdit právě manželství rakouské arcivévodkyně a sasko-polského kurprince. Nyní to byl ovšem on, August II., kdo potřeboval silného spojence, a musel proto přistoupit na málo výhodné podmínky, které mu císař Karel VI. předložil.⁷⁹

I přesto, že Karel VI. trval na zakomponování článku o renunciaci Marie Josefy do svatební smlouvy,⁸⁰ byla z evropských kandidátek stále nejlepší volbou. Anglický král a hannoverský kurfiřt v jedné osobě stál momentálně po boku císaře a společně proti Francii, která tak aktivně podporovala Augustova politického rivala na domácí půdě – Stanislava Leszczyňského. Z toho důvodu byl jakýkoli příklon k Francii v současné situaci nereálný. Navíc císař do té doby pragmatickou sankci jen slavnostně vyhlásil, ale zatím nezačal nijak aktivně usilovat o její uznání zahraničními dvory. Do té doby ji uznali pouze členové habsburského rodu (mimo jiné také zmíněným článkem o renunciaci Marie Josefy v její svatební smlouvě, který měla v té své

⁷⁵ Ačkoli dokument *Pactum Mutuae Cessionis et SucCessionis* z roku 1703 jasně stanovil přednost Josefových dcer před dcerami Karla VI., u dvora žily také neprovdané dcery Leopolda I., které se s tímto uspořádáním smiřovaly jen velmi neochotně. Bylo proto potřeba nástupnický řád více stabilizovat a sjednotit, a to zejména poté, co v roce 1712 chorvatský sněm deklaroval, že v případě vymření mužské rodové linie Habsburků přijmou následně také vládu habsburské arcivévodkyně. Posílení pozice korunní princezny, v aktuální chvíli tedy Marie Josefy, na úkor starších i mladších členek rodu u nich mohl vyvolat nepříjemnou nelibost a Karlovi nezbylo než nově a pevně specifikovat nástupnický řád v habsburské rodové linii. V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 511-512.

⁷⁶ Kurprinc konvertoval v listopadu roku 1712 a pragmatická sankce byla vydána v dubnu následujícího roku. Vzhledem k tomu, že se takové dokumenty nepřipraví přes noc, musel Karel VI. tento krok minimálně zvažovat už ve chvíli, kdy dohodově přijal návrh Augusta II. o manželství jeho syna a Marie Josefy. K tématu pragmatické sankce více viz Herbert HUTTERER – Stefan SEITSCHEK – Gerald THEIMER (Hrsg.), *300 Jahre Karl VI. 1711-1740. Spuren der Herrschaft des „letzten“ Habsburgers. Begleitband zur Ausstellung. Österreichisches Staatsarchiv*, Wien 2011, s. 235-239; Valentin URFUS, *19. 4. 1713 Pragmatická sankce – rodný list podunajské monarchie*, Praha 2001.

⁷⁷ Srov. J. GIEROWSKI, *Dyplomacja polska doby saskiej*, s. 369; Jacek JEĐRUCH, *Constitutions, Elections, and Legislatures of Poland, 1493-1993: A Guide to Their History*, New York 1998, s. 151-155; Tomasz PANFIL, *Sejm Niemy*, *Gazeta Polska*, 2017, č 5, s. 36-37.

⁷⁸ Vzájemný pocit ohrožení ze strany Ruska a Pruska zapříčinil sblížení Jiřího I. (kurfiřt hannoverský a král Británie a Irsko) a Karla VI. Tyto dvě země následně roku 1719 deklarovaly ve vídeňské smlouvě Augustu II. svou pomoc proti Rusku, které se dokonce neustále vměšovalo do vnitropolitických záležitostí Republiky (mělo na jejím území dokonce svá vojska). Habsburská monarchie si od této smlouvy slibovala, že získá Polsko na svou stranu při následné válce s Tureckem. Spojenectví měla stvrdit právě svatba sasko-polského kurprince a rakouské arcivévodkyně. Tento sňatek měl také upevnit pozici Wettinů v Polsku a nepřímou tak zajistit polský trůn pro Friedricha Augusta. Karl VOCELKA, *Glanz und Untergang der höfischen Welt. Repräsentation, Reform und Reaktion im habsburgischen Vielvölkerstaat (Geschichte Österreichs 1699-1815)*, Wien 2001, s. 84-85.

⁷⁹ J. GIEROWSKI, *Dyplomacja polska doby saskiej*, s. 370-371.

⁸⁰ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 Instruktionen 1716-1730, fol. 60-61, kopie svatební smlouvy Friedricha Augusta a Marie Josefy.

zakomponovaný také její mladší sestra Marie Amálie, když se o tři roky později provdala za syna bavorského kurfiřta). Předtím, než však mohl Karel VI. usilovat o mezinárodní uznání nového nástupnického řádu Habsburků, musely ho nejdříve uzнат sněmy všech habsburských zemí, přičemž prvními byly rakouské stavy až v létě 1720 – tedy rok po svatbě.⁸¹ A i tak měl poslední muž z rodu Habsburků v té chvíli jen dvě malé dcerky, přičemž té starší byly pouhé dva roky. Přestože se později manžel Marie Terezie opravdu stal císařem, v roce 1719 se nezdálo vůbec nepravděpodobné, že by saský kurprinc mohl skrze tento sňatek získat habsburské dědictví a poté snad i císařskou korunu.⁸²

Dne 1. října 1717 přijel kurprinc Friedrich August do Vídně, aby složil poklonu císaři a své (jak doufal) budoucí manželce. Císař mu ovšem odmítl udělit audienci. Karel VI. se nechtěl s Friedrichem Augustem oficiálně setkat, dokud nebude zveřejněna jeho změna víry. Ohlášení konverze tedy proběhlo dne 11. října 1717 v císařské kapli ve Vídni a princ doufal, že nyní se situace zlepší. Ovšem kurprincova situace se ani poté vůbec nezměnila. Karel VI. záměrně prodlužoval oficiální přijetí prince, který byl proto nucen setrávat ve Vídni inkognito, aby ukázal jemu i jeho otci, že je to on, kdo nyní drží otěže. A svou převahu si opravdu vychutnal, audienci kurprinci udělil až měsíc po ohlášení konverze, tedy 10. listopadu 1717. Teprve po ní mohl kurprinc oficiálně navštívit členy císařské rodiny. Svoji budoucí manželku poznal 8. prosince, v den jejích narozenin.⁸³

Jednání o svatební a manželské smlouvě za saskou stranu vedl již zmíněný polní maršál hrabě Flemming. Byl také hlavní osobou za saské kurfiřtství, která dojednávala smlouvu o spojení s císařem Karlem VI. a britským králem Jiřím I. jako hannoverským kurfiřtem.⁸⁴ K podpisu této smlouvy došlo 5. ledna 1719 a následný sňatek ji měl zpečetit. August II. ji však mohl bez souhlasu polského sejmu podepsat jen jako saský kurfiřt. Aby mohla tato smlouva vejít v platnost, muselo ji ratifikovat také Polsko a rozhodnutí o jejím přijetí se mělo odehrát na nadcházejícím sejmu (1719-1720).⁸⁵

Oficiálně byly zásnuby ohlášeny v březnu 1718. Císař rozhodně odmítl, že by se obřad měl odehrát v zastoupení, a do Vídně tak přijel osobně kurprinc Friedrich August. Svatba se nakonec odehrála až dne 20. srpna 1719 v císařském paláci *Nová Favorita* a ke svatebním hostům přicházely zvěsti o nadcházejících olbřímích slavnostech v Drážďanech. Byla to zřejmě

⁸¹ Erwin MATSCH, *Der Auswärtige Dienst von Österreich(-Ungarn) 1720–1920*, Wien – Köln – Graz 1986, s. 18; V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 547.

⁸² H. WATANABE-O'KELLY, *Religion and the Consort*, s. 199-200.

⁸³ I. COUFALOVÁ, *Lutherovo jubileum (1717)*, s. 167-168; J. STASZEWSKI, *August III Sas*, s. 87-92.

⁸⁴ K. VOCELKA, *Glanz und Untergang der höfischen Welt*, s. 84-85.

⁸⁵ Více v kapitole 9. *Strategie a taktiky*.

také Marie Josefa, kdo požadoval tak grandiózní svatební oslavy.⁸⁶ Přípravy trvaly necelého půl roku a na jejich organizaci dohlížel sám August II. Osobně schválil harmonogram slavností,⁸⁷ které měly trvat 22 dní,⁸⁸ přičemž jejich přesná podoba se dopracovávala a upravovala až do posledních dnů.⁸⁹ Období slavností bylo rozděleno na sedm částí, přičemž každá byla pod patronací jedné ze sedmi planet (Slunce, Měsíc, Mars, Jupiter, Merkur, Venuše a Saturn), které v alegorické sféře odpovídaly mytologickým postavám (Apollón, Diana a božstva identická se jmény planet). Drážďanské oslavy zahájil grandiózní vjezd Marie Josefy do města po řece na lodi typu benátské galéry. Její doprovod tvořil průvod 16 galér, na nichž jeli svatební hosté, a tak jako každý detail během svatebního veselí i vjezd do města po vodě měl symbolický podtext – sestupování Bohů z výšky na zem. Slavnosti nebyly vůbec myšleny jako jemná zábava pro vzdělanou vrstvu obyvatelstva, ale měly naopak vysokou iluzivní úroveň a jasně čitelnou symboliku⁹⁰ – August II. je jednak využíval jako pečlivě propracovaný způsob propagandy královské vlády před poddanými, ale zároveň měly demonstrovat celé Evropě bohatství země, politické aspirace a umělecké představy režiséra dění. Vždyť nebeské planety

⁸⁶ Katarzyna KURAS, *Ostatnie wielkie widowisko barokowej Europy. Polskie relacje z uroczystości weselnych Fryderyka Augusta i Marii Józefy w Wiedniu i Dreźnie w 1719 r.*, Kraków 2015, s. 10-14.

⁸⁷ V drážďanském archivu je zachováno mnoho zajímavého materiálu ke svatebnímu vyjednávání, přípravám svatby i k jejímu samotnému průběhu, z nichž mnohé již byly prozkoumány řadou historiků. Mezi těmi nejzajímavějšími dokumenty jsou např. SāSta, HStA, Dresden, 10026 – Geheimes Kabinett, loc. 00761/08, fol. 15-20, rozhodnutí Augusta II. o tom, jak bude vypadat průvod Marie Josefy z Vídně do Drážďan; tamtéž, fol. 105-106, soupis, kdo z cizí šlechty bude pozván a přijede na slavnosti; tamtéž, fol. 95-100, návrh tajné rady, jak by mohly probíhat slavnosti – řeší zásadní otázky, jako kdy přijede Marie Josefa do Pirny, zda ráno nebo až večer? A kolik vlastně bude v Pirně slavnostních večeří? Tamtéž, fol. 122, zda mají být v doprovodu Marie Josefy zastoupeny také polské šlechtičny? Tamtéž, fol. 107, jak budou vypadat průvody? Bude kurprinc vždy uprostřed? Tamtéž, fol. 181-2, rozhodnutí krále, že v průvodu Friedricha Augusta pojedou kurprinc na koni a kolem něj 24 členů pěší gardy a 24 lidí v saské livreji, zatímco Marie Josefa pojedou v kočáře a kolem sebe bude mít také 24 členů pěší gardy, ale 24 lidí v polské livreji. Další podrobné zápisy slavností a stěhování Marie Josefy do Drážďan viz SāSta, HStA, Dresden, 10006 – Oberhofmaschallamt, Nr. B. Nr. 20b/1.

⁸⁸ SāSta, HStA, Dresden, 10026 – Geheimes Kabinett, loc. 00761/08, fol. 210-231, velmi podrobný program svatebních slavností, jako například, při jaké slavnosti bude kde sedět, kam se po dané večeři půjde, nebo že v opeře se bude hrát komedie. SāSta, HStA, Dresden, 10006 – Oberhofmaschallamt, Nr. B. Nr. 20a, denní záznamy 23. 8. – 30. 9. 1719.

⁸⁹ SāSta, HStA, Dresden, 10026 – Geheimes Kabinett, loc. 00761/08, fol. 85-94, 15. 8. 1719, poslední návrhy průběhů nadcházejících svatebních oslav v Drážďanech.

⁹⁰ Symbolický i propagandistický rozměr svatebních slavností roku 1719 byl už předmětem mnoha studií. srov např.: Elisabeth MIKOSCH, *Court Dress and Ceremony in the Baroque Age. The Royal/Imperial Wedding of 1719 in Dresden: A Case Study*, doktorská práce, New York 1999; Hagen BÄCHLER – Monika SCHLECHTE, *Die höfische Festkultur – Funktion und Wirkung*, Dresdner Hefte 21, 1990, č. 8, s. 3-11; Monika SCHLECHTE, *Saturnalia Saxoniae – Das Saturnfest 1719. Eine ikonographische Untersuchung*, tamtéž, s. 39-52; *Kunst der Repräsentation – repräsentative Kunst (Zeremoniell und Fest am Beispiel von Julius Bernhard von Rohrs "Einleitung zur Ceremoniel-Wissenschaft" und der Festlichkeiten am Dresdner Hof im Jahre 1719)*, disertační práce, Technische Universität Dresden 1990; Wolfgang BRAUNFELS, *Der Glanz der 28 Tage: Kaiserhochzeiten in Dresden 1719 und München 1722*, München 1988.

dohlížely na svazek mezi rody Wettinů a Habsburků, což mohlo (jak August II. doufal) podstatně ovlivnit směřování evropské politiky.⁹¹

Měsíční oslavy odebraly ze státní pokladny obrovskou částku čtyř milionů tolarů⁹² a svými rozměry a velkolepostí se může tato svatba směle označit za jednu z nejkrásnějších slavností doby baroka. Vynaložené úsilí, a to zejména to finanční, po němž zůstala velká díra v rozpočtu, však nakonec přece jen nepřineslo ani Augustovi II. a ani jeho synovi očekávané politické úspěchy.⁹³ Svatba však otevřela dveře k cestě, která se v dlouhodobé perspektivě zdá jako poněkud důležitější než ambiciózní plány polského krále, a to cestu k rozhovorům a jednáním s císařem Svaté říše římské. Ačkoli se diplomatické vztahy mezi sasko-polskou unií a habsburskou monarchií zintenzivnily už od chvíle zveřejnění konverze kurprince v roce 1717 (tedy nikoli od skutečné konverze v roce 1712), zásadní průlom znamenala až konkrétní jednání o svatbě a zejména svatba samotná.

⁹¹ Helen WATANABE-O'KELLY, *Court Culture in Dresden: From Renaissance to Baroque*, New York 2002, s. 232-236.

⁹² J. STASZEWSKI, *August III Sas*, s. 107.

⁹³ K. KURAS, *Ostatnie wielkie widowisko barokowej Europy*, s. 16.

3 Proměna diplomacie v raném novověku

3.1 Obecný vývoj diplomacie

„Velké mírové kongresy působily jako katalyzátory.“⁹⁴

Počátek 18. století přináší do diplomacie změny, které vytlačují dosavadní zvyky a způsob myšlení. V této době se v Evropě završil vývoj, během něhož docházelo v průběhu 16. a 17. století k pomalému přechodu od středověkého univerzalistického vnímání světa k modernímu pojetí suverénních států. Současně hledání efektivnějšího způsobu správy domácích i zahraničních záležitostí s sebou přinášelo mnoho inovací, které se snažily vnést řád mezi nové struktury. Proto je charakteristickým jevem této doby střet starého a nového, či tradičního a moderního, ačkoli uplatňování změn se odehrávalo jen velmi pomalu, občas navíc zcela nezáměrně. Tyto změny se projevíly také v diplomacii, která (sice velmi neochotně) začala reorganizovat svou činnost, až postupem času dosáhla strukturovaného diplomatického systému. Nová diplomatická praxe, která vznikala už v průběhu 17. století a ustálila se na přelomu 17. a 18. století, v téměř nezměněné formě fungovala až do Velké francouzské revoluce a její základní linie můžeme v diplomacii sledovat dodnes.⁹⁵ Tento proces výrazně urychlily války o španělské dědictví, resp. následná mírová jednání, po nichž poprvé došlo k vnímání evropských států jako rovnocenných partnerů, s nimiž je namísto válek potřebné vést rozhovory. Současně s tím se také přeměnilo vnímání podstaty diplomata, který byl doposud chápán na základě dvou neoddělitelných funkcí – reprezentační a vyjednávací. Při mírových jednáních byla právě ta reprezentační kvůli hladkému průběhu jednání potlačena, aby nekomplikovala diplomatovu druhou funkci, tedy vyjednávat. Počátkem 18. století se tak začíná utvářet diplomat v moderním pojetí, který nejen reprezentuje svého pána podle dosavadních zvyklostí, ale zejména jede k zahraničnímu dvoru jako jeho jednatel.⁹⁶

Většina éry raného novověku byla značně poznamenána tradičním vnímáním světa z předchozí epochy, v níž byl do posledního detailu lidský život protkán křesťanskou vírou. Také středověký panovník vyvozoval svou legitimitu přímo od Boha a tím byl chápán jako prostředník mezi Bohem a smrtelníky. Stejně tak existence evropských států byla v této době postavena na náboženském základu, který však spíše definoval vztah mezi panovníkem a jeho

⁹⁴ „Die große Friedenskongresse wirkten dabei als Katalysatoren.“ H. von THIESEN, *Diplomaten und Diplomatie*, s. 19.

⁹⁵ M. S. ANDERSON, *The Rise of Modern Diplomacy*, s. 41.

⁹⁶ H. von THIESEN, *Diplomaten und Diplomatie*, s. 13-19.

poddanými než mezi státy navzájem.⁹⁷ Do mezinárodního práva se křesťanství promítlo zejména v podobě hierarchie států, kterou středověcí filozofové a teologové odvozovali od představy hierarchie na nebesích.⁹⁸ Tato hierarchie s jistými změnami přetrvala až do raného novověku a stala se zdrojem mnoha disputací o přednosti a cti.

V průběhu 15. století však potkaly Evropu události, které ji donutily přehodnotit dosavadní výklad mezinárodního práva postaveného na křesťanské či antické tradici.⁹⁹ Poprvé byla tato interpretace odmítnuta už na počátku 16. století španělským teologem a právníkem Francisco de Vitoriem,¹⁰⁰ který vyslovil myšlenku obecného práva. K podobnému názoru dospěl také jeho krajan Francisco Suárez,¹⁰¹ který dokonce odmítl božský původ panovnickovy moci a přiznal všem lidem stejná práva. Na jeho myšlenky se později odvolával holandský právník Hugo Grotius, jenž vystoupil s teorií práva přirozeného postaveného na rozumovém základu. Byly to právě jeho myšlenky, které později ovlivnily organizaci vestfálského mírového kongresu.¹⁰²

Vestfálský mírový kongres byl prvním významným mezníkem v pojmání mezinárodních vztahů, a tak i diplomacie samotné, protože po třicetiletém válečném konfliktu bylo nutné znovu konsolidovat vztahy mezi téměř všemi státy Evropy.¹⁰³ Právě snaha o samotné uskutečnění mírových jednání dovedla představitele zemí i politické teoretiky k přehodnocení vnímání států, v průběhu čehož vznikl tak zásadní pojem suverenity. Tím bylo nakročeno ke zrovnoprávnění evropských států, které nastalo zhruba o 150 let později.¹⁰⁴ Uznání suverenity

⁹⁷ K postavě středověkého panovníka srov. Robert ANTONÍN *Panovník ve světle českých legend a kronik 10. – 13. století*, in: Lukáš REITINGER – Martin WIHODA (edd.), *Proměna středověčného Evropy raného a vrcholného středověku*, Brno 2010; Jirí BÍLÝ, *Trojí lid. Panovníci a jejich lid v evropském středověku*, Praha 2000.

⁹⁸ J. KUBEŠ a kol., *V zastoupení císaře*, s. 30; H. von THIESEN, *Diplomatie von type ancien*, s. 480-481.

⁹⁹ Jiří HRBEK, *Postavení diplomata v mezinárodním systému poloviny 17. století*, in: *Od konfesijní konfrontace ke konfesijnímu míru*, Ústí nad Orlicí 2008, s. 222.

¹⁰⁰ Johannes THUMFART, *Die Begründung der globalpolitischen Philosophie. Zu Francisco de Vitorias „relectio de indis recenter inventis“ von 1539*. Berlin 2009.

¹⁰¹ Daniel HEIDER, *Universals in Second Scholasticism: A comparative study with focus on the theories of Francisco Suárez S.J. (1548-1617), João Poinso O.P. (1589-1644) and Bartolomeo Mastri da Meldola O.FOL.M. Conv. (1602-1673)/Bonaventura Belluto O.FOL.M. Conv. (1600-1676)*, Amsterdam – Philadelphia 2014.

¹⁰² J. HRBEK, *Postavení diplomata v mezinárodním*, s. 222.

¹⁰³ K třicetileté válce a vestfálskému mírovému kongresu je nepřehledné množství literatury jak v českém, tak i v cizojazyčném prostředí, za všechny srov. Derek CROXTON – Anuschka TISCHER, *The Peace of Westphalia: A Historical Dictionary*, Greenwood 2002; Fritz DICKMANN, *Der Westfälische Frieden*, Münster 1972; Heinz DURCHHARDT (ed.), *Der Westfälische Friede. Diplomatie – politische Zäsur – kulturelles Umfeld – Rezeptionsgeschichte*, München 1998; Radek FUKALA, *Třicetiletá válka: konflikt, který změnil Evropu*, Opava 2001; Bedřich ŠINDELÁŘ, *Vestfálský mír a česká otázka*, Praha 1968; Josef POLIŠENSKÝ, *Třicetiletá válka a boj o vestfálský mír*, in: *Cour d'honneur: hrady, zámky, paláce*, 1998, č. 2, s. 76; Benno TESCHKE, *Mythos 1648 – Klassen, Geopolitik und die Entstehung des europäischen Staatensystems*, Münster 2007. Přínosná historiografická shrnutí k českému a cizojazyčnému prostředí: František HALAS, *Vestfálský mír v zrcadle dobové české historiografie*, in: *Od konfesijní konfrontace ke konfesijnímu míru: sborník z konference k 360. výročí uzavření vestfálského míru*, Ústí nad Orlicí 2008, s. 201-221; Sebastian SCHMIDT, *To Order the Minds of Scholars: The Discourse of the Peace of Westphalia in International Relations Literature*, *International Studies Quarterly* 55, 2011, č. 3, s. 601-623.

¹⁰⁴ H. von THIESEN, *Diplomaten und Diplomatie*, s. 16-17.

těm, kteří po ní křičeli nejvíc – tedy říšským státům, a s tím i odpovídající práva, například že jen suverén má právo vysílat velvyslance, byl v praxi velmi pomalý proces, který vykrytalizoval až po roce 1713.¹⁰⁵ Až do konce 18. století to pak byli pouze suverénní, kteří mohli vysílat své legace.¹⁰⁶

Počátkem 18. století dochází k postupnému odmítání dosavadního principu univerzalizmu, který však stále plně definoval společenské poměry po celé 16. a 17. století.¹⁰⁷ Přesto se nově začíná hledat podstata mezinárodního práva a postavení států na základě lidského rozumu. Ten má nahradit dosavadní náboženské paradigma, jež zejména obdobím reformace utrpělo těžkou ránu. Se zpochybňováním náboženského univerzalizmu jako základu mezinárodního práva šla ruku v ruce také postupná emancipace států, kterým přestalo vyhovovat postavení druhořadých zemí určených středověkou hierarchií, zvláště jednalo-li se o stát, jehož význam na evropské scéně již nebyl v žádném případě zanedbatelný. Středověká hierarchie totiž stavěla do popředí císaře, přičemž další panovníky seřadila podle jejich křesťanské tradice, starobylosti rodu či starodávnosti státu. Proto hned za císařem, resp. římským králem, následoval francouzský král, jehož země odvozovala svůj původ až od Francké říše a zejména jejího panovníka Chlodovíka I. z rodu Merovejců, který pod svou vládou sjednotil všechny Franky, a navíc už v 6. století přijal křest.¹⁰⁸

Hierarchie postavená na takových principech však již byla v nové éře raného novověku nepřijatelná a hierarchie států se v průběhu epochy značně promíchala, přičemž tou nejzásadnější změnou byla akceptace osmanského (tedy nekřesťanského) sultána jako rovnocenného partnera evropských monarchů.¹⁰⁹ Ještě na počátku 16. století byly evropské státy ochotny se shodnout na tom, že prvním ze všech světských vládců je císař.¹¹⁰ Ovšem i toto jeho postavení se postupem času stalo spíše nenaplnitelnou teorií, a přestože si císaři tuto přednost žárlivě střežili a snažili se o její udržení i v 18. století,¹¹¹ v praxi většinou záleželo na

¹⁰⁵ Andreas OSIANDER, *Sovereignty, International Relations, and the Westphalian Myth*, International Organization 55, 2001, č. 2, s. 251-287; H. von THIESEN, *Diplomatie von type ancien*, s. 474.

¹⁰⁶ J. HRBEK, *Postavení diplomata v mezinárodním systému*, s. 224.

¹⁰⁷ H. von THIESEN, *Diplomaten und Diplomatie*, s. 16.

¹⁰⁸ J. HRBEK, *Postavení diplomata v mezinárodním systému*, s. 223; J. KUBEŠ a kol., *V zastoupení císaře*, s. 33; Johann Christian LÜNIG, *Theatrum ceremoniale historico-politicum I*, Leipzig 1719, s. 7-8.

¹⁰⁹ Císař zůstal nadále na první příčce, ale například polský král se ze čtrnácté příčky evropské hierarchie panovníků přemístil na desátou. J. Ch. LÜNIG, *Theatrum ceremoniale I*, s. 8-10. Ceremoniální hierarchie v raném novověku bude více rozebrána v kapitole osmé.

¹¹⁰ M. S. ANDERSON, *The Rise of Modern Diplomacy*, s. 59.

¹¹¹ Císař Karel VI. všem svým velvyslancům, kteří odjížděli k sasko-polskému dvoru klade na srdce, aby se všude – při chůzi, u stolu, v rozhovorech – hlásili o svou ceremoniální přednost, která jim jako císařským zmocněncům náleží. Více viz kapitola osmá.

síle daného státu a ambicích jeho panovníka, zda se dokázal císaři postavit nebo si svou přednost císařští zástupci opravdu uhájili.

Ačkoli se i nadále jednotlivé dvory Evropy přely o přednost, k níž se vázaly čestné pocty, paralelně se rodily také myšlenky, které jakoukoli hierarchii evropských panovníků odmítaly, nebo ji přinejmenším chtěly postavit na reálných základech. Primárně se jednalo o kurfiřty Svaté říše římské, kteří ve svých zemích vládli jako suveréni, ovšem nadále podléhali císaři, a snažili se proto o uznání svého sociálního statutu jinou cestou – získáním královské koruny.¹¹² Jedním z nich byl pruský král Fridrich II., který viděl jako určující element mezinárodního práva sílu armády, kterou si je daný stát schopný dlouhodobě udržovat. Vedle toho se ozývaly také hlasy, které chtěly zohledňovat namísto náboženské a historické tradice spíše ekonomický a hospodářský potenciál zemí či reálnou politickou moc státu.¹¹³

Proč ovšem byla otázka přednosti a hierarchie tak důležitá? Lidé ve středověku v sobě měli hluboce zakořeněnou myšlenku hierarchického uspořádání společnosti podle známého trojího dělení lidu (*oratores, bellatores a laboratores*).¹¹⁴ To znamená, že nejen uznávali přednost určitých osob, ale hluboce věřili, že nerovnost mezi různými vrstvami obyvatelstva je dána od Boha, a tudíž je přirozená. Ambice lidí dostat se do jiného statutu, než v jakém se narodili, v podstatě neexistovala, a naopak bylo na takové lidi pohlíženo s despektem a nevolí. Zároveň však lidé byli hrdí na svou příslušnost a hlídali si, aby jim byla prokazována úcta, jakou si podle svého postavení zaslouží.¹¹⁵ Tento způsob myšlení byl přenesen také do mezinárodního práva, jak bylo zmíněno výše, a zůstal v lidech zakořeněn i v průběhu raného novověku. Postupně se do jisté míry vytrácelo ono odsuzování překračování vytyčených hranic,¹¹⁶ ovšem nadále přetrvala zarputilá snaha hájit si vlastní postavení a k němu příslušející pocty. V diplomatické praxi raného novověku to znamenalo, že pokud někdo nerespektoval či porušoval čestná privilegia konkrétního rodu či panovníka, a to i skrze osobu jeho diplomata, pak na tom mohly ztroskotat veškeré rozhovory a jednání se prostě ukončila bez jakéhokoli výsledku. Naopak však mohlo být nepřijatelné pro přijímací stranu, když se zahraniční diplomat snažil dosáhnout na privilegia, která mu podle nich nepřináležela, neboť to sami pocíťovali jako ponižování

¹¹² H. von THIESSEN, *Diplomaten und Diplomatie*, s. 28.

¹¹³ J. KUBEŠ a kol., *V zastoupení císaře*, s. 34.

¹¹⁴ Jacques LE GOFF, *Kultura středověké Evropy*, Praha 1991, s. 251–257.

¹¹⁵ Ferdinand SEIBT, *Lesk a bída středověku*, Praha 2000, s. 112–118.

¹¹⁶ Učení o trojím lidu bylo narušeno vznikem nových vrstev (jako měšťané, řemeslníci a obchodníci), které nezapadaly ani do jednoho okruhu, a narušily tak celou koncepci. J. LE GOFF, *Kultura středověké Evropy*, s. 252–256; F. SEIBT, *Lesk a bída středověku*, s. 120.

vlastního postavení.¹¹⁷ Jednoduše řečeno, v praxi při setkání dvou osob byla vždy jedna hierarchicky výše a druhá níže, to platilo do počátku 18. století i při setkání dvou panovníků nebo jejich dvou diplomatických zástupců. Přirozeně to byl zdroj četných nedorozumění, načež ve snaze jim zabránit později také vznikala řada praktických příruček o ceremoniiálu.¹¹⁸ O to složitější samozřejmě nastávala situace, kdy se muselo tímto způsobem upravit setkání většího množství panovníků a jejich zástupců s různými hodnostmi a tím pádem i různými nároky a právy. Proto se většina posunů a uvolňování v rámci ceremoniiálu, evropské hierarchie států či pojmání mezinárodního práva děla zejména na velkých mírových kongresech, které působily jako katalyzátory.¹¹⁹

V tomto ohledu byl tím prvním významným vestfálský mírový kongres, jehož se účastnili zástupci z téměř celé Evropy, což hrozilo ceremoniiálním fiaskem. Jednání, která započala už v roce 1643¹²⁰ a měla se na nich nejdříve dohodnout pravidla setkávání a podmínky průběhu jednání, byla tak komplikovaná a náročná, že se plánované formální zahájení kongresu odsunulo o šest měsíců právě kvůli hádkám o přednosti, kdy se řešily z dnešního pohledu tak malicherné záležitosti jako vzájemné oslovování či přednost při vstupování do dveří.¹²¹ Opravdovou zkouškou dosavadního mezinárodního systému byl vestfálský mírový kongres proto, že se těchto sporů zúčastnilo do té doby neuvěřitelných 109 delegací, které dohromady tvořilo 194 šlechticů a 176 diplomatů. Aby bylo takové velké množství osob schopné spolu navzájem jednat (ačkoli se nikdy nesešli v plénu), bylo nutné, aby každý z nich slevil ve svých požadavcích a zároveň také ustoupil nárokům svého „sousedů“. Že se nejednalo o nic jednoduchého, dokazuje jak oněch šest měsíců počátečního zpoždění, tak i řada konfliktů v průběhu samotného kongresu, které výsledná jednání nejen značně komplikovaly, ale také prodlužovaly.¹²²

¹¹⁷ Tak třeba vytkl ruský car Michail v roce 1629 francouzskému králi Ludvíku XIII., že v dopise určeném pro něj nepoužil celý titul, a varoval ho, že jestli chce mít Francie s Ruskem dobré vztahy, pak musí být v budoucích dopisech užíván celý panovnický titul. M. S. ANDERSON, *The Rise of Modern*, s. 62.

¹¹⁸ Srov. např. Johann Christian LÜNIG, *Theatrum Ceremoniale Historico-politicum I-II*, Leipzig 1719-1720; Jean ROUSSET DE MISSY, *Le ceremonial diplomatique des cours de l'Europe, ou, Collection des actes, memoires, et relations*, 1-2, Amsterdam – La Haye 1739; Gottfried STIEVE, *Europäisches Hof-Ceremoniel*, Leipzig 1723; Julio Bernhard von ROHR, *Einleitung zur Ceremoniel-Wissenschaft Der großen Herren*, Berlin 1729. Více bude ceremoniiál rozebrán v kapitole osmé.

¹¹⁹ H. von THIESEN, *Diplomaten und Diplomatie*, s. 19.

¹²⁰ Ačkoli vestfálský mírový kongres neměl žádný konkrétní začátek ani konec, pro oficiální otevření kongresu bylo vyjednávacími stranami stanoveno datum 11. července 1643, tedy poté, co si navzájem vyměnili ratifikace a pověření. Richard BONNEY, *The Thirty Years' War 1618-1648*, Oxford 2002, s. 82; Derek CROXTON, *Westphalia: The Last Christian Peace*, Basingstoke 2013, s. 84.

¹²¹ M. S. ANDERSON, *The Rise of Modern Diplomacy*, s. 65.

¹²² Croxton uvidí, že zejména „disputes over titles and precedence became one of the characteristic features of the negotiations, and contributed to their length“. D. CROXTON, *Westphalia*, s. 9.

I přes komplikovanost jednání však kongres přinesl něco do té doby zcela neobvyklého. Vestfálské mírové smlouvy byly totiž v prvé řadě sérií velkých kompromisů, které byly mezi sebou evropské státy ochotny sjednat. Zúčastněné strany přistoupily k diplomacii a uznaly potřebu rozhovorů namísto válčení. Proto patří z politického i diplomatického hlediska k významným počínům raného novověku. Po skončení vestfálského kongresu se začal měnit způsob myšlení, v jehož průběhu se zrodila idea "univerzálního míru", což znamenalo mír mezi všemi křesťanskými státy Evropy.¹²³ Tím bylo protestanské náboženství postaveno na roveň katolickému, čímž byly poprvé také protestantské státy zrovnoprávněny s těmi katolickými.¹²⁴ Nábožensky podložená definice vztahu mezi panovníkem a poddanými i mezi panovníky navzájem byla nahrazena pojmem suverenity. Následným vývojem, který vyvrcholil při dalším velkém mírovém kongresu po válkách o španělské dědictví, došlo konečně na počátku 18. století ke zrovnoprávnění evropských států. Suverenita nově určovala vnitřní i vnější fungování moderních států – vnitřní suverenita definovala absolutní moc státu nad všemi poddanými, vnější suverenita zase nedotknutelnost jeho hranic.¹²⁵ Státy se navzájem zavázaly, že se nadále nebudou vměšovat do vnitřních záležitostí jiných suverénních zemí. Tím byly v Evropě zasazeny kořeny decentralizovaného mezinárodního systému rovnoprávných států bez jakékoli nadřazené osoby, ať už císaře nebo papeže.¹²⁶

Pojmy na podobném principu, na kterém byla chápána suverenita, se objevovaly už dříve,¹²⁷ ovšem teprve v souvislosti s vestfálským mírovým systémem jej poprvé vyslovil francouzský právník a politolog Jean Bodin.¹²⁸ V teorii měla být suverenita států chápána na základě dřívějšího pojmu svrchovanosti, kdy byla suverenita uznána těm státům, které nebyly omezeny žádným lénem.¹²⁹ Výjimku však od počátku tvořily říšské státy, jimž byla vestfálským mírem technicky uznána státní suverenita a teritorialita, ovšem nadále byli leníky císaře, a tudíž byla jejich suverenita omezena. V praxi to znamenalo, že odted' mohla říšská knížata vést samostatnou zahraniční politiku včetně uzavírání spojeneckých smluv, pokud tato spojení

¹²³ Což se úplně nepodařilo, protože Francie a Španělsko válčily ještě dalších 11 let. D. CROXTON, *Westphalia*, s. 4.

¹²⁴ D. CROXTON, *Westphalia*, s. 282.

¹²⁵ J. HRBEK, *Postavení diplomata v mezinárodním systému*, s. 223-224.

¹²⁶ H. von THIESSSEN, *Diplomatie von type ancien*, s. 474-475, 482-483.

¹²⁷ Teoretikové diplomacie Tasso, Pasquale, Grotius nebo Wicquefort začali o suverénním vládcu a jeho právech vysílat legace uvažovat už od 16. století – například Etienne Dolet napsal v roce 1541 spis s názvem *De officio legatorum*, Conrad Braun roku 1548 spis *De legationibus libri quinque*, roku 1582 Benátčan Tasso Torquato sepsal *Il Messaggero*, o tři roky později Alberico Gentili napsal *De legationibus* a dva roky na to Carolus Paschalius napsal *Legatus*, přičemž všichni zastávali podobný názor na suverenitu.

¹²⁸ K. J. Bodenovi srov. Jonathan ISRAEL, *Radical Enlightenment: Philosophy and the Making of Modernity 1650-1750*, New York 2001; Howell A. LLOYD, *Jean Bodin, 'this Pre-eminent Man of France': An Intellectual Biography*, Princeton 2017.

¹²⁹ K. MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 117.

nebyla namířena proti císaři, říši nebo proti míru, ovšem nemohla vysílat legace s ambasadory, ale pouze s vyslanci. Tímto způsobem byla zachována existence Svaté říše římské jako celek, ovšem dosavadní centrální moc císaře byla značně omezena ve prospěch jednotlivých říšských států.¹³⁰ Další specifikum představovaly italské městské republiky, z nichž nejvýznamnější byly Benátky, a dále také Nizozemí či Švýcarsko, které se s ohledem na svou historickou tradici či ekonomickou sílu nemohly řadit mezi země s druhořadým významem. Právě silné postavení v rámci společenské hierarchie byl důvod, proč byly „uděleny“ výjimky pro ty státy, které by nebylo možné z podstaty teorie chápat jako suverénní – ačkoli byla suverenita vázaná na hodnost svrchovaného panovníka, v raném novověku to byl zejména sociální status.¹³¹

Od poloviny 17. století tak nadále nesuverénní státy neměly disponovat pravomocí vysílat legace. „*Hugo Grotius prohlásil, že pouze ten, kdo drží ve státě nejvyšší moc, může vysílat legáty do ostatních zemí. Ti jsou potom znamením suverenity pro vysílajícího panovníka.*“¹³² Přesto se objevovaly výjimky, kdy často také nesuverénní jednotky jako různé kraje či dokonce šlechtická uskupení (zvláště sebevědomá polská či litevská šlechta často jednala v protikladu s královskou mocí) vysílaly své diplomaty, ovšem ne vždy to mělo reálný dopad. V praxi spíše záviselo na přijímacím panovníkovi, zda se mu aktuálně hodilo s těmito zástupci jednat. Proto i nadále země, které byly sice mocné, ovšem nebyly uznány za suverénní, a tudíž plnoprávné, často působily na evropském poli diplomacie.¹³³

Vestfálský mírový kongres tak zejména přinesl zásadní proměnu vnímání státního uspořádání uvnitř Svaté říše římské. Kongres dodal potřebné sebevědomí říšským knížatům, která v průběhu 17. století začala prahnout po uznání plné suverenity na stejné sociální úrovni, na jaké byli vnímáni králové.¹³⁴ A jelikož nemohla tohoto statusu dosáhnout uvnitř říše, začala své královské koruny hledat jinde – jako například saský kurfiřt, který byl roku 1697 korunován králem polským. Podobně souboje o sociální status probíhaly i mezi suverénními panovníky, kteří ani po zbytek 17. století nerezignovali na snahu o prvenství v dosavadním hierarchickém uspořádání v Evropě. Toto soupeření mezi císařem, papežem, francouzským a španělským králem nadále trvalo i po vestfálském kongresu a ukončila ho až válka o španělské dědictví,

¹³⁰ E. MATSCH, *Der Auswärtige Dienst*, s. 34.

¹³¹ H. von THIESEN, *Diplomaten und Diplomatie*, s. 16.

¹³² J. HRBEK, *Postavení diplomata v mezinárodním systému*, s. 224.

¹³³ Ovšem až do konce 17. století se dodržoval úzus, který vznikl už od počátku 16. století, kdy bylo závislým státům zapovězeno vysílat ambadora, který byl již v této době považován za nejčestnější formu zastoupení, jelikož se jím mohl stát jedině šlechtic. K. MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 116-117.

¹³⁴ H. von THIESEN, *Diplomaten und Diplomatie*, s. 28.

kdy převážilo vědomí rovnováhy sil suverénních států nad univerzalistickým vnímáním evropského řádu.¹³⁵

Uznáním státní suverenity se země do jisté míry uzavřely před vnějšími činiteli a na počátku 18. století v Evropě existovaly přeneseně řečeno samostatné jednotky, které se snažily rozhodovat samy za sebe. To způsobilo potřebu obrody komunikace mezi státy, která do té doby fungovala na poněkud jiných principech. Zatímco v 16. a 17. století byla kolem oficiálních styků států a s tím související legitimacy vytvářet svou vlastní zahraniční politiku řada nedorozumění, neshod a nejasností, jejichž kořeny sahaly hluboko do středověkých neurčitostí, od uznání suverenity evropským státům se jasně vymezily základní mantinely mezinárodních jednání.¹³⁶ Zjednodušeně řečeno to znamenalo, že mezinárodní a diplomatická práva se od nynějška odvozovala od státní suverenity, která dávala státům jak aktivní, tak i pasivní vyslaneckou pravomoc, tj. právo diplomata vysílat a také ho přijímat.¹³⁷

3.2 Hodnosti diplomatů

*„Průchodem tímto portálem [tj. vestfálským kongresem] se člověk přesune ze středověku k modernitě.“*¹³⁸

Ačkoli výše uvedený citát už je dnes řadou autorů zpochybňován, přesto vestfálský mírový kongres v polovině 17. století započal řadu změn, které determinovaly způsob diplomatického zastupování evropských mocností (nejen) po zbytek epochy. Kongres se zejména snažil vyjasnit předchozí nejasnosti a přinést pravidla do dosavadního chaotického způsobu vykonávání zahraničních legací, který spočíval v nejednoznačnosti práva vysílat i přijímat velvyslance, ve spleťtém shluku různých označení hodností pro diplomaty a zejména v naprosté nesrozumitelnosti náplně takto označených pozic čili v absenci jejich funkční hierarchizace. Anderson tuto snahu o vyjasnění pravidel nazývá *„jistým druhem nezbytného úklidu, tedy vyčištění prostoru od proto-diplomacie“*.¹³⁹

¹³⁵ H. von THIESSEN, *Diplomatie von type ancien*, s. 474-475, 482-483.

¹³⁶ M. S. ANDERSON, *The Rise of Modern Diplomacy*, s. 42.

¹³⁷ Čestmír ČEPELKA – Pavel ŠTURMA, *Mezinárodní právo veřejné*, Praha 2008, s. 453.

¹³⁸ „In passing through this portal, one moves from the Middle Ages to modernity.“ D. CROXTON, *Westphalia*, s. 3.

¹³⁹ „[it] was merely a kind of necessary tidying-up, the cleaning of an undergrowth of quasi-diplomacy.“ M. S. ANDERSON, *The Rise of Modern Diplomacy*, s. 42.

Výsledkem tohoto úklidu po roce 1648 bylo zejména ustálení stupňovité struktury diplomatického zastoupení, o níž ještě v době třicetileté války nemohla být ani řeč.¹⁴⁰ Jejím výchozím měřítkem bylo základní rozdělení na vyšší a nižší hodnosti neboli diplomaty prvního a druhého řádu.¹⁴¹ Už středověk operoval s latinskými termíny diplomatických zmocněnců *orator, creator, procurator mandatorius, legatus, ablegatus, nuncius, agent, commissarius* či *ambaxator*, z nichž část diplomacie raného novověku přejala v různých významových posunech či jazykových překladech.¹⁴² Tituly diplomatů *agent, legatus, ablegatus, nuncius* či *ambassadeur* tak byly do jisté míry převzaty z předchozí epochy, přičemž se nově užívaly hodnosti a označení *minister, resident, envoyé/Gesandter, Botschafter commissarius/Komissar, Secretär, Konzul, Faktor a Korrespondent*.¹⁴³ Přestože však řada názvů hodností diplomatů zní stejně či podobně, oproti zmatenému užívání a jejich nejasné kompetenci ve středověku byla raně novověká označení naplněna konkrétními pravomocemi, právy i povinnostmi. Ke konci 17. století tak byla chaotická směsice titulů používána v předchozích generacích k popisu různého postavení diplomatů redukována na jednodušší systém, který v základních liniích přijala většina států Evropy.¹⁴⁴

Tento proces strukturalizace začal nenápadně na samém konci 16. století v Itálii a postupně se šířil na sever od Alp. Ačkoli se v počátku rozdílly mezi hodnostmi diplomatického zastoupení veskrze stíraly, i tak se trvalo na používání velkého množství rozličných titulů. Přirozeně se však od zbytku diplomatického zastoupení postupně segregovala zvláštní skupina, která se pak od 17. století začala označovat jako *ministri primi ordinis* = ministři prvního řádu. Tito tzv. ambasadoři se poprvé vyčlenili kolem roku 1600 a vytvořili tak přednostní kategorii se zvláštními ceremoniálními privilegii.¹⁴⁵ Zásadním rozdílem oproti pozdějšímu užívání titulu ambasadora byl ten, že na počátku byl ambasadorem titulován konkrétní diplomat toliko proto, že byl ctěn jako vysoce urozený šlechtic, zatímco pozdější praxe, která se uplatnila od poloviny

¹⁴⁰ Blanka ČECHOVÁ, *Polsko-habsburské vztahy v době Ferdinanda III. a Vladislava IV. Dynastická diplomacie a třeboňská zástavní držba*, disertační práce, Brno 2012, s. 40.

¹⁴¹ Srov. obecně k povinnostem diplomatů prvního a druhého řádu: J. Ch.LÜNIG, *Theatrum ceremoniale I*, s. 368-376.

¹⁴² Posunem významu pojmenování hodností s náplní funkce se zabývala už celá řada historiků. Donald E. QUELLER, *The office of ambassador in the Middle Ages*, Princeton 1967; Clifford Ian KYER, 'Legatus' and 'nuntius' as used to denote Papal Envoys: 1245-1378, *Mediaeval Studies* 40, 1978, č. 1, s. 473-477; Charles Howard CARTER, *The Ambassadors of Early Modern Europe: Patterns of Diplomatic Representation in the Early Seventeenth Century*, in: Charles Howard CARTER (ed.) *From Renaissance to Counter-Reformation. Essays in Honor of Garret Mattingly*, New York 1965; Stanisław E. NAHLIK, *Narodziny nowożytnej dyplomacji*, Wrocław-Warszawa 1971. U nás např. diskuze nad pojmy *nuncius* a *legatus* v prostředí papežské kurie: Antonín KALOUS, *Plenitudo potestatis in partibus? Papežští legáti a nunciové ve střední Evropě na konci středověku (1450-1526)*, Brno 2010.

¹⁴³ Heiko DROSTE, *Im Dienst der Krone: schwedische Diplomaten im 17. Jahrhundert*, Berlin 2006, s. 80.

¹⁴⁴ M. S. ANDERSON, *The Rise of Modern Diplomacy*, s. 68.

¹⁴⁵ K. MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 116.

17. století, měla naprosto opačný postup – prestiž konkrétního diplomata vycházela z jeho pozice ambasadora.¹⁴⁶ Ačkoli se stalo poměrně běžným a výhodným postupem, že se hierarchicky nejvyšším zmocněncem panovníka stal vysoce postavený šlechtic, nebyla to povinnost. V praxi se každopádně objevoval spíše opačný problém, kdy vysoce urození šlechtici odmítali zastávat nižší hodnosti a k pozici ambasadora se dopracovat až postupováním na „kariérním“ žebříčku. Právě proto, že původně nevycházela ambasadorova čest z jeho úřadu, ale naopak šlechtic ji svému úřadu propůjčoval svým titulem, byl i přes jisté protesty teoretiků práva velmi často vyslán závislým, neplnoprávným státem (například již zmínené Benátky či severní Nizozemí),¹⁴⁷ přestože titulem ambasadora „*se mohli pyšnit pouze zástupci korunovaných hlav čili císaře a králů*“.¹⁴⁸

Pozice ambasadora, či v německojazyčném prostředí (*Gross*)*Botschafter*, byla v období po roce 1648 latinsky označována také jako *legatus* (o trochu méně často také jako *orator*, což bylo označení diplomata ve starověku). Původně byl však titul *legatus* užíván ve spojitosti s papežskou diplomacií, přičemž v průběhu staletí došlo k jeho významovému posunu. *Legatus* ve středověku označoval osobu kompetentní jednat jménem papeže, zatímco od 15. století se z něj stal papežský zmocněnec jezdící k evropským dvorům vyřizovat jeho vůli a od 17. století už byl chápán také jako synonymum pro světského ambasadora neboli velvyslance, tj. diplomata prvního řádu.¹⁴⁹

Právě tak v pověřeních císařských diplomatů prvního řádu najdeme v první řadě latinské označení *legatus* nebo německé (*Gross*)*Botschafter*, popřípadě *Gesandte*.¹⁵⁰ Nacházejí se zejména v oficiálních instrukcích nebo kredenčních listech a plné moci. Určení hodnosti slovem ambasador se v takových legitimacích nenachází, ale můžeme ho najít buď v neoficiálních dokumentech pro diplomata, nebo se objevuje také ve vnitřním jazyce vídeňských kanceláří, a to nejčastěji v italské formě *ambasciatore* nebo francouzské *ambassadeur*.¹⁵¹

Také pro ministry *secundi ordinis* = druhého řádu, kam spadaly ostatní diplomatické hodnosti, se po vestfálském míru objevila řada různých označení. V první řadě to bylo

¹⁴⁶ M. S. ANDERSON, *The Rise of Modern Diplomacy*, s. 82.

¹⁴⁷ K. MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 117.

¹⁴⁸ J. KUBEŠ a kol., *V zastoupení císaře*, s. 26-27.

¹⁴⁹ C. I. KYER, 'Legatus' and 'nuntius', s. 473-477.

¹⁵⁰ Srov. velvyslanců odeslaných do Polska: znění instrukce pro Damiana Huga Virmonta „*als Unser Botschafter*“, OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 - Instructionen 1716-1730, složka Virmont, fol. 1-7, Vídeň, 6. 5. 1716; pro Adama Ladislause Erdödyho „*mit dem Character Unseres Botschafters*“, tamtéž, složka Erdödy, fol. 2-10, Vídeň, 31. 8. 1720; pro Heinricha Wilhelma Wilczka „*Vertrauen zu Unserem Gevollmächtigtem Ministro und respektive Botschafter an dem König. Pohlisch Hoff*“, tamtéž, složka Wilczek, fol. 3-32, Vídeň, 25. 7. 1729.

¹⁵¹ B. ČECHOVÁ, *Polsko-habsburské vztahy v době Ferdinanda III. a Vladislava IV.*, s. 41; K. MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 119.

nejrozšířenější francouzské *envoyé*, čemuž odpovídalo latinské *ablegatus* nebo německé *Abgesandte*, česky vyslanec. Dlouho přetrvávalo také latinské *nuntius* či *internuntius*,¹⁵² které se stalo synonymem pro stálého, tj. rezidujícího zástupce, tzv. rezidenta. Stejně jako *legatus* tak i *nuntius* spadal ve středověku výhradně do spektra papežské diplomacie a bylo to doslovné pojmenování zcela běžného posla Svatého otce, skrze kterého sděloval lidu svá rozhodnutí. Vlivem rozvoje světské diplomacie se z něj však vyvinul sídlící zmocněnec nenáležející již jen výhradně k papežské legaci, ale i k diplomacii evropských světských panovníků.¹⁵³

V druhé polovině 17. století však došlo také k rozdělení chápání pozice rezidenta a vyslance, což vzešlo z Francie za vlády Ludvíka XIV. a uplatnilo se také na císařském dvoře, zatímco například v Římě a u dalších italských dvorů se s rezidentem zacházelo i nadále stejně jako s vyslancem.¹⁵⁴ V této době získala diplomacie také mnohem širší škálu hodnostních stupňů. Do té doby byli například také *agent* a *rezident* vnímáni jako diplomaté na stejné úrovni,¹⁵⁵ ovšem během této doby začal vzrůstat pocit, že rezident stojí nad agentem, kterého nakonec v závěru století zcela vytlačil, a agent přestal být používán jako oficiální diplomatický titul.¹⁵⁶ Ruku v ruce s tím však šlo také nadřazení titulu vyslance nad rezidentem. Mnohem šířeji začal být pak titul vyslance používán po roce 1679, kdy Ludvík XIV. poprvé poslal svého zmocněnce jako „mimořádného vyslance“ (*envoyé extraordinaire*) k císařskému dvoru ve Vídni.¹⁵⁷

Na přelomu 17. a 18. století se tak ustálilo základní rozdělení na vyšší a nižší diplomaty, přičemž zmocněncem prvního řádu byl velvyslanec neboli ambasador, a do druhého řádu patřili vyslanec a rezident.¹⁵⁸ Nejzásadnějším rozdílem mezi těmito stupni byla délka mise a pravomoci a práva, která k titulům náležela. Nejnižší postavení příslušelo rezidentovi. Jeho

¹⁵² Titul *internuntius* přetrvával ve vídeňské diplomacii jako jistá rarita. Císař ho používal výhradně ke komunikaci s Osmanskou říší, když poslal diplomata do Konstantinopole, kde měl vyřídil narození, narozeniny, sňatky a úmrtí členů císařské rodiny nebo aby dojednal či uzavřel mír. Velice zřídka a výjimečně byl tento titul použit také při komunikaci s Ruskem. K. MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 121.

¹⁵³ C. I. Kyer, 'Legatus' and 'nuntius', s. 473-477.

¹⁵⁴ J. B. von ROHR, *Einleitung zur Ceremoniel-Wissenschaft*, s. 379.

¹⁵⁵ Ještě v 16. století byli oba vnímáni jako stálé zastoupení panovníka. Už počátkem století však byli diplomaté teoreticky rozděleni na Legati Temporarii a rezidenty – dočasné velvyslance a stálé rezidenty, kteří sídlí na svém místě až do doby, dokud nejsou odvoláni. V 80. letech 17. století pak vzájemná praxe vysílání rezidentů mezi císařem Leopoldem I. a francouzským králem Ludvíkem XIV. potvrdila jejich nižší status a kolem roku 1750 už pak byly definitivně všeobecně považováni za diplomaty třetího řádu. K. MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 122-124.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 122.

¹⁵⁷ M. S. ANDERSON, *The Rise of Modern Diplomacy*, s. 83.

¹⁵⁸ Oba dva řády diplomatického zastoupení byly svorně považovány za „veřejné ministry“, na něž se vztahovala mezinárodní ochrana, která se začala uplatňovat od druhé poloviny 17. století, přestože ani zdaleka nepřipomínala dnešní diplomatickou imunitu. Přesto se však na delegaci zahraničního státu začalo pohlížet jako na faktické zastoupení konkrétního panovníka, který proto nespadá pod moc a jurisdikci hostitelské země. Z domů zmocněnců či ambasad se tak stal malý ostrůvek zahraniční „domoviny“. M. S. ANDERSON, *The Rise of Modern Diplomacy*, s. 53-54.

úkolem bylo setrvat u zahraničního dvora až do odvolání a pozorovat situaci. Rezident tak strávil na své misi třeba i patnáct let, takže znal naprosto brilantně prostředí, v němž se pohyboval. Byl proto velice nápomocný novým vyslancům a ambasadorům, kteří přijížděli často jen kvůli vyřízení aktuální situace. Diplomacie raného novověku přejala od té středověké systém *ad hoc* misí, při nichž diplomat odjel zahraničnímu monarchovi jen přetlumočit vzkaz od svého pána a zase odjel. Současně se však začal uplatňovat systém dlouhodobého zastupování, kdy zůstávali zmocněnci u dvora zahraničního monarchy délejší dobu, a který na přelomu 17. a 18. století nad misemi *ad hoc* převážil.¹⁵⁹ Výjimku v tom představovalo právě Polsko, ve kterém bylo od druhé poloviny 17. století sněmem zakázáno setrvávání stálých zástupců evropských panovníků, takže ambasadoři tam dál jezdili dobu, která odpovídala spíše starší praxi *ad hoc* misí.¹⁶⁰ Faktický rozdíl mezi vyslancem a velvyslancem pak byl pouze v prestižním titulu diplomata prvního řádu, kdy ambasador disponoval těmi nejširšími privilegii, protože u zahraničního dvora doslova ztělesňoval svého panovníka. To bylo také hlavní stanovisko při rozhodování, za bude vyslán jen vyslanec nebo velvyslanec, který má nárok na takové počty, jako by přijel sám jeho pán. Proto se také ambasadoři vysílali jen při závažných situacích nebo ve chvíli, kdy panovník chtěl poctit zahraničního monarchu a naklonit si ho na svou stranu. Zároveň však vyslat velvyslance znamenalo podstatně vyšší výdaje na reprezentaci než při vyslání níže postaveného diplomata.¹⁶¹ Často bylo proto výhodnější poslat vyslanec, který měl ale stále nárok na audienci u krále, než vynakládat peníze na ambasadora a riskovat porušení ceremonálních pravidel, což mohlo často vyústit v tragické nedorozumění či urážku jedné či druhé strany.¹⁶²

Toto základní spektrum nejčastěji užívaných titulů se pak ještě rozšiřovalo jejich přídomky, kdy konkrétní diplomat mohl být poslán jako „řádný“ (*ordinary, ordinarius, ordinaire*) či „mimořádný“ (*extraordinary, extraordinarius, extraordinaire*). Řádným zmocněncem se rozuměl ten, který trvale sídlil u zahraničního dvora, což znamená, že se tento přídomek užíval spíše ve spojení s diplomaty druhého řádu. Mimořádný zástupce panovníka odjel na svou misi jen kvůli konkrétní, speciální činnosti, po jejímž ukončení zase odjel domů, takže se logicky používal nejčastěji u ambasadorů a vyslanců. Mimořádný ambasador byl tedy nejčestnější způsob vyslání legace. V posledním čtvrtletí 17. století však bylo od postupně pouštěno od užívání predikátů, tak jako bylo dosud zvykem, tedy řádný = stálý a mimořádný

¹⁵⁹ Petr MAŤA, *Svět české aristokracie 1500-1700*, Praha 2004, s. 467.

¹⁶⁰ J. KUBEŠ a kol., *V zastoupení císaře*, s. 298, 377.

¹⁶¹ J. HRBEK, *Postavení diplomata v mezinárodním systému*, s. 226-227.

¹⁶² M. S. ANDERSON, *The Rise of Modern Diplomacy*, s. 84.

= krátkodobý. Stále více se uplatňoval titul „extraordinary“ i tehdy, když se jednalo o dlouhodobou misi, a v 18. století už ho obdržel každý diplomat mířící k alespoň trochu významnému dvoru. Z diplomatického predikátu se tak stal jen čestný titul bez reálné výpovědní hodnoty.¹⁶³

Podobným způsobem začal být užíván od 18. století také další titul, a to „zplnomocněný ministr“ (*minister plenipotentiary*). Dalo by se říci, že to byl uměle vytvořený titul z již existujících, ale nijak zvláště využívaných diplomatických hodností. Jak titul „ministr“ jako obecný termín pro diplomata, tak i „zplnomocněnec“ pro držitele plné moci, byl znám již před Vestfálským kongresem, ovšem ani jeden nikdy nezískal zvláštní ceremoniální význam. Právě toho bylo využito při jednání v Münsteru a Osnabrückeru, kam byli posláni vyjednaváči s titulem zplnomocněnců (*Plenipotentiarius*), aby se tím evropské dvory vyhnuly případným ceremoniálním sporům. A podobně tohoto titulu později využíval i císař Karel VI., který od 20. let 18. století začal vysílat zplnomocněné ministry. Primárním cílem Karla VI. bylo v době, kdy těžce obhajoval svoji přední pozici v evropské hierarchii panovníků, vyslat diplomata s takovým titulem, který nebyl zatížen žádnými tradičními ceremoniálními právy a povinnostmi. Tím se mohl mistrně vyhnout všem ceremoniálním konfliktům, a tak i možnému ponížení vlastní osoby skrze ponížení svého diplomata,¹⁶⁴ jak je přesně uvedeno v instrukci pro hraběte Konrada Sigmunda von Starhemberg z dubna 1720 vyslaného do Anglie: „*die Eigenschaft eines bevollmächtigten Ministri kein ordentliches Zeremoniell nach sich ziehe.*“¹⁶⁵ V 18. století se tedy začalo v největší míře uplatňovat jmenování diplomatů s právě těmito dvěma tituly, tj. „mimořádný vyslanec“ a „zplnomocněný ministr“.¹⁶⁶

V souvislosti s tím vším se pod nápor nových postupů začalo ustupovat od užívání řady původních aspektů středověké diplomatické soustavy, protože se najednou staly nepoužitelnými. Dosavadní hojně využívané kolektivní ambasády, v nichž sídlila skupina zmocněnců často i stejné hodnosti, jejichž úkolem bylo zejména dodat konkrétní misi reprezentativnější úroveň, či tzv. okružní ambasády, které při své cestě navštívily řadu různých dvorů, s jejichž představiteli jednali popořadě, nahradily účelové mise složené

¹⁶³ Tamtéž, s. 83-84; K. MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 120-121.

¹⁶⁴ Což neznamenalo, že by chtěl císař plně rezignovat na své přední postavení a stejně tak s tím spojený ceremoniál, nadále vysílal vedle zplnomocněných ministrů při speciálních příležitostech také velvyslance, u nichž na ceremoniální přednosti trval. M. S. ANDERSON, *The Rise of Modern Diplomacy*, s. 83-84; K. MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 138-138.

¹⁶⁵ Cit podle: K. MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 138.

¹⁶⁶ M. S. ANDERSON, *The Rise of Modern Diplomacy*, s. 83-84.

z víceúrovňového poselstva. Hierarchizací legací a ambasád se definovaly také nové pozice jako vedoucí mise či sekretáři.¹⁶⁷

Vedoucí mise byl hlavní postavou legace a měl rozhodovací pravomoc. Jemu se zodpovídali všichni ostatní členové mise a jeho jménem se následně informovala Vídeň o postupu jednání. Proto také najdeme relace zpravidla podepsané jen od jednoho člověka, tedy od vedoucího mise. To znamená, že pokud nejvýše postaveným diplomatem mise byl například vyslanec, pak to byl on, kdo byl hlavním komunikantem, zatímco ve chvíli, kdy přijel výše postavený zmocněnec, převzal jednak pozici vedoucího ambasády a jednak i hlavní komunikaci s habsburskými kanceláři. Existovaly případy, kdy se Vídeň nechala informovat od více členů legace, protože měli své vlastní posláná, ale v případě Polska toho svědky nejsme. Například v roce 1720 to byl císařský ambasador v Polsku, hrabě Erdödy, který po svém příjezdu k varšavskému dvoru téměř výhradně korespondoval s představiteli císařských kanceláří – zatímco v době od začátku roku do příjezdu ambasadora dopisy tamějšího zplnomocněného ministra hraběte Josefa Lothara von Königsegg představovaly 77,78 %¹⁶⁸ veškerého oficiálního listovního kontaktu s Vídní, po převzetí tohoto úkolu Erdödym jeho korespondence klesla na pouhých 9,21 %, ¹⁶⁹ zatímco ta Erdödyho zaujímala 82,89 %. ¹⁷⁰ Teprve v případě, že vedoucí mise opustil ambasádu či se aktuálně nenacházel v dané destinaci, se korespondence s vídeňskou stranou opět vedla jménem níže postavených členů mise, ať už rezidenta či sekretáře. Proto se po odjezdu velvyslance Erdödyho a poté i zplnomocněného ministra Königsegga na počátku roku 1722 korespondence 100 % ujímá rezident Martels, jelikož výše postavený diplomat se u sasko-polského dvora v té chvíli nenacházel. Teprve až poté, co byl vybrán nový zplnomocněný ministr do Polska, hrabě František Karel Vratislav z Mitrovic, Martelsův podíl opět klesá.¹⁷¹

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 46-47.

¹⁶⁸ ÖStA, Wien, HHStA, StAbt, Polen II, kart. 2, Hofkanzlei, Staatskanzlei 1716-1722, složka pro rok 1720; tamtéž, kart. 66 - Weisungen 1710-1732; tamtéž, Reichskanzlei – Diplomatische Akten – Dreden-Weisungen 2a, složka 2; tamtéž, Reichskanzlei – Diplomatische Akten – Dreden-Berichte 5a, složka 3.

¹⁶⁹ Samozřejmě to neznamená, že se hrabě Königsegg zcela vzdal jakékoli korespondence, ale oficiální úřední komunikaci s Vídní nadále obstarával císařský ambasador Erdödy. Ostatní korespondence Königsegga z tohoto období viz: ÖStA, Wien, HHStA, Große Korrespondenz, kart. 43 Königsegg 1719-1720; tamtéž, kart. 44 Königsegg 1720-1721.

¹⁷⁰ Z celkového počtu studovaných dopisů, tj. 76 dopisů, v termínu 3. 10. 1720 – 29. 6. 1721 na Erdödyho připadá 63 dopisů, tj. 82,89 %, na Königsegga 7 dopisů, tj. 9,21 %, na Martelse 4 dopisy, tj. 5,26 % a dva dopisy, tj. 2,63 %, připadají na Erdödyho legačního sekretáře Franze Baltazara Ferdinanda Semilera. ÖStA, Wien, HHStA, StAbt, Polen II, kart. 2, Hofkanzlei, Staatskanzlei 1716-1722, složka pro rok 1720; tamtéž, kart. 66 - Weisungen 1710-1732; tamtéž, Reichskanzlei – Diplomatische Akten – Dreden-Weisungen 2a, složka 2; tamtéž, Reichskanzlei – Diplomatische Akten – Dreden-Berichte 5a, složka 3.

¹⁷¹ ÖStA, Wien, HHStA, StAbt, Polen II, kart. 2, Hofkanzlei, Staatskanzlei 1716-1722, složka pro rok 1722; tamtéž, kart. 3, Hofkanzlei, Staatskanzlei 1723-1726; tamtéž, kart. 66 - Weisungen 1710-1732.

Vedle vedoucího mise se nově objevily také pozice sekretářů.¹⁷² Podstata jejich práce způsobila, že se o jejich činnosti a často také o jejich existenci samotné zachovalo podstatně méně dokladů, než tomu je u diplomatů. V případě sasko-polské unie se mi ve studovaných letech podařilo potvrdit jen čtyři sekretáře. Prvním byl císařský sekretář již zmíněného velvyslance Erdödyho, Franz Baltazar Ferdinand Semiler, sídlící ve Varšavě. Dalším byl osobní sekretář hraběte Vratislava Franz Schellhorn a od roku 1725 císařský sekretář v Drážďanech Georg Burckhard Kirchner. Poslední z nich, legační sekretář Franz Wilhelm Kinner ve Varšavě, se sám velmi angažoval a později byl povýšen na rezidenta.

Tabulka č. 2: Sekretáři v sasko-polské unii 1720-1728.¹⁷³

Jméno sekretáře	Místo	Funkční období
Franz Baltazar Ferdinand Semiler	Varšava	1720-1721
Franz Schellhorn	Varšava/Drážďany	1724-1728
Franz Wilhelm Kinner	Varšava	1725-1729
Georg Burckhard Kirchner	Drážďany	1725-?

Přestože je jejich práce dnes jen těžko postihnutečná, byl sekretář v podstatě nejdůležitější součástí mise, protože zajišťoval administrativní chod ambasády. Staral se o osobní i úřední korespondenci šéfa mise a často na něj spadal zdoluhavý a nepříjemný úkol šifrovat a dešifrovat tajné zprávy. Proto bylo velmi důležité, aby k němu konkrétní vyslanec či ambasador choval důvěru; v opačném případě byl takový diplomat nucen pracovat na tajných záležitostech sám bez pomoci. Z toho důvodu existovaly také dva druhy sekretářů – legační a soukromý/osobní.¹⁷⁴ Zásadní rozdíl mezi nimi byl ten, že legačního sekretáře jmenovala a platila Vídeň, zatímco toho soukromého si císařský zmocněnec platil sám, ale také si ho mohl sám vybrat. Na druhou stranu soukromý sekretář byl závislý na mandátu jeho pána, což znamenalo, že ve chvíli, kdy diplomat ukončil misi, skončilo tím i působení sekretáře u zahraničního dvora, což bylo zvláště nevýhodné pro kontinuitu misí. Další velmi zásadní rozdíl, kvůli kterému se stále více lpělo na užívání legačních sekretářů namísto osobních, byl ten, že legační sekretář oproti tomu soukromému skládal služební přísahu, což bylo vítané zejména proto, že sekretář pracoval

¹⁷² Obecně k sekretářům srov. K. MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 95–102.

¹⁷³ Tabulka sestavena na základě vlastního výzkumu.

¹⁷⁴ Ze soudobých teoretiků o legačních sekretářích např. viz G. STIEVE, *Europäisches Hof-Ceremoniel*, s. 303-304 a 340-343.

s těmi nejtajnějšími informacemi, a také k zahraničnímu dvoru odjížděl s vlastními kreditivy. Proto byl sám považován za součást diplomatického zastoupení (a ne pouze za služebníka diplomata jako třeba právě osobní sekretář), takže ve chvíli nepřítomnosti diplomata mohl převzít vedení ambasády. Proto se ke konci 17. století od soukromých sekretářů upouští a převažuje užívání legačních sekretářů,¹⁷⁵ kteří jsou odpovědní primárně Vídni, a po odjezdu vedoucího mise zaujímají jeho postavení až do doby, než přijede nový rezident, vyslanec či velvyslanec.¹⁷⁶

Vídeň měla tendenci uspořádat pozice diplomatické mise tak, že odpovídaly reálnému společenskému statutu jejich členů. Vedoucí mise, kterým byl nejvýše postavený diplomat, nejčastěji tedy vyslanec či ambasador, zároveň disponoval nejvyšším šlechtickým titulem. Ostatní členové mise zastávali sestupně řazené pozice a tomu také odpovídalo jejich klesající postavení na stupních společenské hierarchie.¹⁷⁷ Jinými slovy, čím vyšší diplomatická hodnost, tím vyšší šlechtický titul a naopak. U sasko-polského dvora v letech 1715-1733 měli všichni vyslanci a velvyslanci hraběcí titul, zatímco rezident a legační sekretář byl už jen baronem. Ovšem ke konci 17. století se díky své nově nabyté diplomatické legitimitě mohli vedoucími mise obecně stát také legační sekretáři, kteří tím získali na reprezentativnosti a zároveň se tak zvyšoval i jejich status v rámci titulární hierarchie diplomatických hodností. Často pak v praxi nahrazovali rezidenty, kteří do té doby konkrétně v Polsku výrazně převažovali, protože v klidných dobách nebylo potřebné udržovat v dané destinaci výše postaveného diplomata a tím také vydávat mnohem více peněz na jeho reprezentaci a plat.¹⁷⁸

Vedle těchto hlavních diplomatických funkcí a formálních legací byla možnost vyslat komisi, která řešila konkrétní, specifický problém. Komisař se často místo vysokým titulem vyznačoval právním vzděláním a reálnými zkušenostmi v oboru, ovšem nebyla to zásada.¹⁷⁹ V habsbursko-polských vztazích komise nejčastější řešily geograficko-hospodářské problémy, jako dodávky polské soli, pohraniční spory ve Slezsku či náboženskou otázku s ohledem na

¹⁷⁵ K osobám legačních sekretářů při diplomatických misích v Sasku a Polsku v 90. letech 17. století srov. Martin BAKEŠ, *Kryštof Václav z Nostic a jeho diplomatická cesta na území Polsko-litevské unie v roce 1693*, Východočeský sborník historický 24, 2013, 99-119, k leg. sekretáři zejm. s. 107-108; Jiří KUBEŠ, *Jan Marek z Clary a Aldringenu jako vyslanec Leopolda I. u saského kurfiřtského dvora na konci 17. století*, Český časopis historický 113, 2015, č. 2, s. 346-380, k leg. sekretáři zejm. s. 364-365.

¹⁷⁶ Což přesně dopadlo na legačního sekretáře Kinnera, který od srpna 1727, kdy hrabě Vratislav odjel do Vídně, až do srpna 1729, kdy do Polska přijel velvyslanec Heinrich Wilhelm Wilczek, vedl varšavskou ambasádu a zajišťoval tak informační tok do Vídně. Na konci tohoto dlouhého období se mu císař odměnil a v červnu 1729 ho jmenoval rezidentem, po čemž Kinner toužil už čtyři roky. ŌStA, Wien, HHStA, StAbt, Polen II, kart. 66 - Weisungen 1710-1732, fol. 138, 7. 6. 1729, jmenovací dekret Kinnera rezidentem ve Varšavě.

¹⁷⁷ K. MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 90.

¹⁷⁸ Podrobněji o tom bude pojednáno v kapitole 4 *Císařští diplomaté v sasko-polské unii*.

¹⁷⁹ B. ČECHOVÁ, *Polsko-habsburské vztahy v době Ferdinanda III. a Vladislava IV.*, s. 62.

protestantské Sasko. Vedle toho byly ustanoveny také různé finanční komise či takové, které řešily manželské dohody nebo obnovení staré smlouvy apod. Komise samozřejmě často spolupracovaly s aktuálně přítomnými císařskými legacemi v Polsku, přičemž sám vedoucí mise se musel často angažovat v konkrétních sporech.¹⁸⁰ Těchto jednotlivých komisí však bylo nepřeborné množství (přičemž také různých stupňů důležitosti), takže jejich činnost nemůže být v této diplomové práci více zohledněna, přestože spolupráce mezi komisemi a oficiálním zastoupením panovníka v zemi by jistě stála za pozornost.

¹⁸⁰ Hrabě Valdštejn započal svá jednání v Polsku roku 1728 tím, že navázal právě na činnost komise, která v rámci říše jednala o náboženských otázkách. OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 Instruktion 1716-1730, fol. 30, 31, 42, 44, Vídeň, 3. 3. 1728, instrukce pro Valdštejna jako císařského ministra. Dlouhodobým zdrojem potíží byly hranice ve Slezsku, k nimž se museli diplomaté často vyjadřovat. Hrabě Vratislav je řešil jen za rok 1727 několikrát, kdy projednával ustanovení pohraniční slezsko-polské komise, jež měla jednat o správě hranic. Nejvíce ho zaměstnávaly neustálé výtržnosti a násilí páchané na tamním obyvatelstvu, načež císař jmenoval v červnu 1727 novou komisi, aby se hraničními polsko-slezskými problémy zabývala. Pro ilustraci, jaké problémy musel císařský diplomat řešit, jeden příklad za všechny: ve stejném roce, tj. 1727, byl hrabě Vratislav osloven císařským poštmistrem Leopoldem Josefem Schmelzerem, který si stěžoval na potíže s přepravou cestujících ve slezském městečku Bolesławiec, protože poddaní neposlouchají příkazů vrchnosti, aby měli připraveny své koně na přepřah, a navíc žádají od ujeté míle více, než vybírá císařská pošta, a tak žádal císařského ministra Vratislava, aby svým vlivem pomohl k nápravě. Zámek Dírná, RA Vratislavů z Mitrovic, inv. č. 279, kart. č. 132, nefol., korespondence hraběte Vratislava s hnězdenským arcibiskupem Potockým; tamtéž, nefol. Bolesławiec, 17. 7. 1727, dopis od Schmelzera hraběti Vratislavovi; tamtéž, inv. č. 288, kart. 152, nefol., květen-červen 1727, hlášení o polských výtržnostech na slezsko-polské hranici, různá korespondence a císařské reskripty.

4 Císařští diplomaté v sasko-polské unii

*„Jak doufám, Jeho císařská Milost mi charakter velvyslance udělí, navzdory střetávání s mou funkcí v Sasku.“*¹⁸¹

Diplomacie první poloviny 18. století se vyznačovala velice složitým zákulisním jednáním a nesázet jen na jednoho koně byla obvyklá praxe této doby. O to složitější byla situace v souvislosti se sasko-polskou personální unií, kde se střetávaly zájmy tří států s jedním panovníkem v čele – to, co bylo výhodné pro Polsko či Litvu, nemuselo být ziskem pro Sasko a naopak. Navíc však tyto země nestály na stejné úrovni v žebříčku evropské hierarchie států – Sasko jako kurfiřtská země Svaté říše římské například nebyla oprávněná přijímat velvyslance a stála tak podstatně níže než Polsko se suverénním panovníkem v čele. Polsko však bylo ještě poněkud výjimečným případem, protože bylo spíše šlechtickou republikou s voleným králem.¹⁸² Obecně se totiž uznával princip, že dědiční monarchové se nacházejí před těmi pouze volitelnými (ačkoli sám císař byl de facto volený jako římský král, a přesto stál v čele hierarchie evropských států) a že republika se nachází na nižší úrovni než jakákoli monarchie.¹⁸³ Polsko-litevská unie v personálním spojení se Saským kurfiřtstvím tak byla naprosto kuriózním případem evropského soustátí, které v sobě snoubilo mnohé různorodé principy, jež však na druhou stranu zároveň poskytovaly větší možnosti manévrování při obsazování diplomatických postů zahraničními mocnostmi. Při vysílání diplomatů a jednání s Republikou i polským králem, potažmo saským kurfiřtem, na to musel brát císař zřetel a volit velmi citlivě tituly svých zmocněnců. Už při určování diplomatických hodností, ale také při rozmyšlení, ke kterému dvoru bude daný zmocněnec akreditován (tj. královský polský či kurfiřtský saský, popřípadě na oba), počítal s množstvím saských ministrů, kteří se uplatňovali v řízení Republiky, ovšem zároveň nesměl zapomenout, že Poláci sami se této praxi brání a že často i jejich vlastní král se k nim musí chovat jako k adoptovanému, vzpurnému dítěti.

Toto dvojaké postavení tak na jednu stranu znamenalo komplikaci, například když se císař pokoušel vyjednat spojenectví a hledal ta správná „lákadla“ pro oba státy, na druhou stranu však tato situace také skýtala jisté výhody. Císař mohl při snaze dosáhnout svého cíle „bojovat

¹⁸¹ „[Ich] bin der Hoffnung, Ihro Kai. und König. Katholisch Mai. werden mir den Botschafter character zu acceptieren allergnädigst erlauben, anerwogen hierdurch bei antretung meiner function in Sachsen.“ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 3 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1723-26, fol. 3-4, Řezno, 17. 10. 1724, dopis hraběte Vratislava pravděpodobně Sinzendorffovi.

¹⁸² Srov. J. KVĚTINA, *Šlechtická demokracie*.

¹⁸³ Přesto v praxi nebylo možné tento princip vždy stoprocentně uplatňovat, protože řada republik, např. Benátská, měla tak silné tradiční postavení, že nebylo možné je řadit až za všechny monarchie Evropy. M. S. ANDERSON, *The Rise of Modern Diplomacy*, s. 59.

na více frontách“. V první řadě to znamenalo, že díky prolínání řízení Saska a Polska si mohl rozmyslet, jestli podle aktuální situace vyšle své ministry jen do jednoho či do obou států, nebo zda jeden člověk bude zastávat stejný post pro Sasko i pro Polsko. Podle dané situace velmi obezřetně využíval tituly z celé škály diplomatických hodností, tj. legačního sekretáře, rezidenta, zplnomocněného ministra, vyslance i velvyslance, a v jistém případě by se dalo hovořit také o agentovi, ačkoli tak daná osoba nebyla přímo nikde označena, o čemž bude pojednáno níže. Přítomní diplomaté mohli (ale také nemuseli) vědět o přítomnosti jiných osob pověřených císařem jednat o téže záležitosti. Roku 1728 byli například legační sekretář Franz Wilhelm Kinner a poté také zplnomocněný ministr Leopold Vilém z Valdštejna vyloučeni z předběžného rokování mezi Polskem a habsburskou monarchií, které za císařskou stranu vedl Friedrich Heinrich von Seckendorff, císařský zplnomocněný ministr u pruského dvora, ovšem počátkem roku 1729 pověřený jednat také s polským králem.¹⁸⁴ Stejná situace se stala také o dva roky dříve, kdy mezi Seckendorffem a Flemmingem proběhl neoficiální, tajný rozhovor, a to za zády tehdejšího polsko-saského velvyslance hraběte Františka Karla Vratislava z Mitrovic.¹⁸⁵ Oba případy byly výsledkem tzv. tajné diplomacie Evžena Savojského, o které věděl císař, ovšem třeba dvorský kancléř Sinzendorff byl z těchto machinací vyloučen. Naopak však Sinzendorff pověřil hraběte Vratislava, aby vedl rozhovory v Drážďanech na jaře 1728, přestože už byl jmenovaný zplnomocněným ministrem v Rusku, a v Sasku se zdržel víceméně jen proto, že ho zastihla dna cestou do Petrohradu.¹⁸⁶

Císař se tak mohl rozhodnout, zda vyšle své diplomaty jen do Saska, nebo jen do Polska, jak to činila v téže době také Velká Británie. Anglický král a brunšvický (hannoverský) kurfiřt v jedné osobě se řídil podle toho, kde zrovna setrval panovník a tam poslal své diplomaty. Ti tak zpravidla trávili většinu času v Sasku, přestože „domů“ posílali zprávy také z Polska.¹⁸⁷ Ty tak přirozeně museli mít tzv. z druhé ruky. Císař naproti tomu zvolil poněkud jinou strategii a vysílal své diplomaty třemi různými způsoby podle místa, kam je akreditoval. V první řadě to byli rezidenti, popřípadě ministři, kteří byli vysílání výhradně k jednomu ze dvou dvorů, kde pak trvale sídlili. To znamená, že za celou dobu jejich mise od nich přicházejí zprávy buď jen z Drážďan, nebo jen z Varšavy. Do druhé skupiny patřili vyslanci, kteří byli oproti britským

¹⁸⁴ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 66 - Weisungen 1710-1732, fol. 124-125, 7. 2. 1729 Vídeň, plná moc pro hraběte Seckendorffa podepsat dojednanou smlouvu s Augustem II.

¹⁸⁵ Urszula KOSIŃSKA, *August II w poszukiwaniu sojusznika: Między aliansem wiedeńskimi hanowerskim (1725-1730)*, Warszawa 2012, s. 220.

¹⁸⁶ Nela MICHALICOVÁ, *Habsbursko-polské vztahy ve 20. letech 18. století. Císařský vyslanec František Karel Vratislav z Mitrovic v korespondenci s říšským vicekancléřem Schönbornem, 1724-1727*, bakalářská práce, Univerzita Pardubice 2015, s. 58-59.

¹⁸⁷ B. KRYSZTOPA-CZUPRYŃSKA, *Rzeczpospolita w oczach dyplomatów brytyjskich*, s. 12-13.

zmocněncům posílání do obou zemí současně, tj. byli to zmocněnci císaře „na královském polském i kurfiřtském saském dvoře“¹⁸⁸. V takovém případě tito lidé opravdu zpravidla setrvali tam, kde se aktuálně nacházel také panovník, a následovali dvůr kamkoli se pohnul. Třetí skupinu tvořili diplomaté (nejčastěji vyslanci a velvyslanci) vysílání na sejm Republiky (tím pádem k polskému dvoru), a tudíž se místo jejich pobytu odvozovalo od místa konání sejmu. Zároveň se zejména poslední dvě skupiny prolínaly, protože byl často jeden diplomat poslán k jednání na sejm, po jehož skončení zůstal v Sasku či Polsku v jiném postavení. Samozřejmě to nebylo pravidlem, například nitranský biskup Erdödy byl v roce 1720 poslán jako velvyslanec do Polska, tj. k polskému královskému dvoru, a na sejm. Na misi setrval půl roku a opět se vrátil do vlasti. Naproti tomu o dekádu později v roce 1729 přijel hrabě Wilczek opět na sejm jako velvyslanec,¹⁸⁹ po jeho ukončení však zůstal v Polsku nadále ve stejné hodnosti – což bylo zejména kvůli kritické situaci, kdy už v podstatě celá Evropa vyhlížela smrt Augusta II.¹⁹⁰

Vedle těchto řekněme základních zbraní pak mohl císař využívat druhé specifikum Republiky, a to silné postavení šlechty a říšských úřadů, které podstatnou měrou omezovaly panovníka. Jak již bylo řečeno, tato situace podstatně přispívala k neustálému napětí a soupeření mezi polsko-litevskou šlechtou (zejména vlivnými magnáty) na jedné straně a polským králem a jeho saskými ministry na straně druhé. Císař toho mohl využít v obojím směru, a to buď tak, že něco dojednával s polským králem bez vědomí sejmu, nebo naopak skrze své diplomaty podporoval diverzantské jednání šlechty vůči králi. Bylo v jeho zájmu udržet šlechtickou obec natolik silnou na úkor centrální správy a postavení panovníka, aby tak Republika jako stát zůstalo slabé, a tudíž lépe ovladatelné. Využíval k tomu zejména císařské zmocněnce s nižší hodností, kteří se mohli poměrně snadno vmíchat mezi místní šlechtu. Například kanovník Petr Franz de Silva roku 1723 nově jmenovaného primase Polska a hnězdenského arcibiskupa Teodora Potockého přesvědčoval, aby v Republice hájil císařské

¹⁸⁸ „...am Königlich Pohnischen und Chursachsichen Hoffe...“, Zámek Dírná, RA Vratislavů z Mitrovic, inv. č. 288, kart. 151, nefol., 19. října 1724, Vídeň, instrukce pro hraběte Vratislava z Mitrovic jako zplnomocněného ministra.

¹⁸⁹ Sejm, na který přijel velvyslanec Erdödy, se odehrával ve dnech 30. 9. - 11. 11. 1720 a byl rozbitý, tj. přerušeny polskou šlechtou bez jakéhokoli závěrečného usnesení. Stejný osud potkal sejm, na který přijel velvyslanec Wilczek v roce 1729, který započal 22. 8. a trval pouhých pět dnů. Zatímco Erdödy však jel do podstatně přístupnější Varšavy, Wilczek byl nucen cestovat až do vzdáleného litevského Grodna – a navíc zcela zbytečně. Władysław KONOPCZYŃSKI, *Chronologia sejmów polskich 1493-1793*, Krakow 1948, s. 162, dostupné online: http://knihi.com/lhnat_Danilovic/Chronologia_sejmow_polskich_1493-1793.html#1 [cit. 26. 3. 2018].

¹⁹⁰ Ve stejné době a ze stejného důvodu jako hrabě Wilczek přijed do Polska také francouzský ambasador. Jerzy DYGDAŁA, *Rywalizacja dwóch dyplomatów cesarskiego i fran-cuskiego w Polsce 1733 roku – Heinrich Wilhelm von Wilczek i Antoine-Felix de Monti*, in: Ryszard SKOWRON (ed.), *Polska wobec wielkich konfliktów w Europie. Z dziejów dyplomacji i stosunków międzynarodowych w XV-XVIII wieku*, Krakow 2009, s. 495-512, k jejich příjezdu zejména s. 495-499.

zájmy, i kdyby byly protikladné s polskými i královskými.¹⁹¹ Že se spolupráce s Potockým vyplácela, potvrdil sejm roku 1726, na němž působil nově jmenovaný císařský velvyslanec Vratislav. Potocký spolu se svým bratrem zvoleným maršálkem sejmu významně dopomohli ke vzniku komise, která se měla zabývat obnovením spojenecké smlouvy mezi Republikou a císařem.¹⁹² O další tři roky později spolupráce trvala i nadále a legační sekretář Franz Wilhelm Kinner měl za úkol domluvit s jeho sekretářem Krzysztofem Gasparim způsob, kterým by mohl Teodor Potocký mařit královy plány bez toho, aniž by August II. pojal nějaké podezření.¹⁹³

Franz Wilhelm Kinner byl jedním ze dvou císařských rezidentů, kteří byli ve studovaném období akreditováni na dvoře polského krále. Jeho služba začala už v polovině 20. let 18. století právě na pozici legačního sekretáře a musel z této hodnosti dva roky vést varšavskou ambasádu. Za tu dobu se ukázal pro vídeňskou politiku natolik nepostradatelný, že císař nakonec vyslyšel jeho četné žádosti a dne 7. 6. 1729 ho jmenoval císařským rezidentem v Polsku¹⁹⁴ a o dva měsíce dříve byl také nobilitován.¹⁹⁵ Kinner žádal císaře o post rezidenta v podstatě od začátku svého pobytu ve Varšavě s odvoláním na to, že de facto jeho povinnosti už zastával, protože od smrti toho předchozího nebyl žádný jiný dosazen.¹⁹⁶ Jeho předchůdcem byl baron Franz Bernard von Martels, jmenovaný roku 1715,¹⁹⁷ jenž v pozici rezidenta působil nejspíš až do své smrti roku 1726.¹⁹⁸

Úkolů a povinností, jaké náležely rezidentovi, mohla být celá řada. Stejně jako důvodů k jeho (ne)jmenování. Tím nejobvyklejším a nejčastěji citovaným úkolem bylo stálé zastoupení

¹⁹¹ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 - Instructionen 1716-1730, 1723, fol. 3-24, koncept instrukce pro de Silvu.

¹⁹² OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 3 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1723-1726, Grodno, 14. 11. 1726, fol. 441, psaní hraběte Vratislava dvorskému kancléři Sinzendorffovi.

¹⁹³ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 66 - Weisungen 1710-1732, Fasc III, fol. 46, Vídeň, 22. 5. 1728, psaní Karla VI. Kinnerovi; OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II Berichte 4, fol. 690, Varšava, 2. 6. 1728, psaní Kinnera císaři Karlu VI.

¹⁹⁴ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 66 - Weisungen 1710-1732, fol. 140, koncept císařského dekretu.

¹⁹⁵ Franz Wilhelm Kinner byl povýšen do šlechtického stavu dne 4. 4. 1729 jako baron Kinner von Scharfenstein. OeStA/AVA, Wien, Adel RAA, kart. 221 Kielwein-Kipffinger, sl. 221.38, Kinner.

¹⁹⁶ U. KOSIŃSKA, *August II w poszukiwaniu sojusznika*, s. 252.

¹⁹⁷ OeStA/HHStA, Wien, Große Korrespondenz, kart. 43 Königsegg 1719-1720, fas. 1, fol. 10-20, Vídeň, 16. 10. 1715, opis instrukce pro Franze Bernarda Martelse.

¹⁹⁸ Poslední dohledatelná relace od Martelse do Vídně pochází z června 1726, poslední nalezený dopis pro Martelse je datovaný 27. 10. 1726 a je od Flemminga. Odvolací dekret nebo jiný konkretizující dokument jeho odchodu se mi nepodařilo nalézt. Potvrzením jeho následného úmrtí jsou dopisy hraběte Vratislava s Vídní z dubna roku 1727, kde se přimlouvá za jeho vdovu, aby dostala vyplacenou apanáž po zesnulém manželovi, stejně jako prosebné dopisy vdovy a dcery u Flemminga z téhož období. OeStA/HHStA, StAbt, Polen II 3 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1723-26, fol. 253-256, Varšava, 22. 6. 1726, poslední dohledatelná relace Martelse do rukou říšského hraběte, pravděpodobně Sinzendorffa (dvorského kancléře); SÄStA, HStA, Dresden, 10026 – Geheimes Kabinett, loc. 00697/03, fol. 243, německý koncept pro Martelse z Grodna od Flemminga; tamtéž, fol. 245-259, devět prosebných psaní od vdovy a dcery po Martelsovi, první datován už 4. 4. 1727, další pokračují až do února následujícího roku; Zámek Dírná, RA Vratislavů z Mitrovic, inv. č. 289, kart. 156, nefol., Varšava, 12. 4. 1727, přimlůva hraběte Vratislava za vdovu po rezidentu Martelsovi.

císaře, ke kterému se ceremoniálně méně zatížený rezident hodil daleko více než vyslanec. Co to ovšem v praxi znamenalo, se už v literatuře dočteme méně. V případě Polska můžeme povinnosti rezidenta osvětlit pouze skrze toho prvního, tj. Franze Bernarda Martelse, protože pro jeho pozdějšího nástupce Kinnera chybí pramenná základna, a to zejména nástupnické instrukce. Jmenovací dekret rezidenta žádné specifické podrobnosti neobsahuje a instrukce k němu bohužel nebyla připojena nebo zachována, stejně tak je tomu i u jeho předchozí funkce legačního sekretáře.

Každopádně instrukce pro Martelse hovoří o úkolu rezidenta zcela jasně – „*Wird er fleißige obsicht haben...*“¹⁹⁹. Rezident neměl tolik pravomocí, aby mohl domlouvat či podepisovat smlouvy nebo vést jakákoli jednání. Obecně bylo místo rezidenta chápáno jako stálá reprezentace panovníka v dané zemi a v případě, že by nastal nějaký problém, měl o tomto informovat svou mateřskou zem. Jak měl však Martels příhodně napsáno ve své instrukci, postavení rezidenta bylo trochu více delikátní. Císař v ní psal, že poslal již mnoho hrabat před ním a dalšího vyslance do Polska zase pošle a úkolem rezidenta Martelse bylo sledovat situaci v zemi a tím určit, že je čas diplomata vyššího ranku vyslat. Martels měl pozorovat a získávat informace. Jakmile tedy rezident usoudil, že přišlo znamení, na které císař čekal, odeslal zprávu do Vídně a dal tak věci do pohybu.²⁰⁰ Ačkoli měl rezident relativně nízké postavení a byl mu upřen přístup do nejvyšších kruhů, například ke králi (do jehož blízkosti se po uvítací audienci zpravidla už nedostal), byla přítomnost rezidenta v Polsku nepostradatelná. Proto si císař Karel VI. (a ostatně i jeho předchůdce Josef I. i nástupce Marie Terezie) udržoval ve Varšavě stálého rezidenta, mimo již zmíněné období tří let, kdy Kinner plnil dané povinnosti z pozice legačního sekretáře.

Zplnomocnění ministři, vyslanci či velvyslanci byli zejména na počátku 18. století posíláni k polsko-saskému dvoru jen za konkrétním účelem a jejich pobyt byl dlouhý řádově několik týdnů.²⁰¹ V praxi tomu ani nemohlo být jinak, protože, jak už bylo jednou řečeno, polský sejm roku 1682 zakázal dlouhodobé setrvávání zahraničních velvyslanců na svém území v touze zabránit přílišnému vměšování cizích mocností do vnitropolitických záležitostí Republiky.²⁰² Císař Karel VI. si proto našel jiný způsob, jak si u drážďansko-varšavského dvora udržet svého

¹⁹⁹ OeStA/HHStA, Wien, Große Korrespondenz, 43 Königsegg 1719-1720, fas. 1, fol. 11, 16. 10. 1715, opis instrukce pro Franze Bernarda Martelse.

²⁰⁰ Tamtéž, fol. 11-20.

²⁰¹ Srov. Ludwig BITTNER – Lothar GROß (Hg.), *Repertorium der diplomatischer Vertreter aller Länder seit dem Westphälischen Frieden (1648)*, I. Band, 1648–1715, Oldenburg 1936, s. 159-160; Friedrich HAUSMANN (Hg.), *Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder seit dem Westphälischen Frieden (1648)*, II. Band, 1716–1763, Zürich 1950, s. 75-76; J. KUBEŠ a kol., *V zastoupení císaře*, s. 298.

²⁰² B. ČECHOVÁ, *Polsko-habsburské vztahy v době Ferdinanda III. a Vladislava IV.*, s. 67.

člověka. Toho dosáhl počátkem 20. let 18. století. Od této doby najednou zůstávali diplomaté na své misi podstatně déle a mnohem více se zapojovali do dění v Polsku. Prvním z nich byl hrabě Josef Lothar von Königsegg-Rothenfels, který zahájil etapu dlouhodobých misí císařských diplomatů vyššího ranku v sasko-polské unii. Od této doby také postupně ustupuje obyčej posílat diplomata buď jen do Polska, nebo jen do Saska. Zásadní důvod toho, proč se stalo podstatně běžnější vysílat císařské vyslance do obou zemí zároveň a proč bylo najednou možné je na misi ponechat delší čas, najdeme v úvodem zmíněné svatbě rakouské arcivévodkyně Marie Josefy a sasko-polského prince Friedricha Augusta v srpnu roku 1719. Po tomto sňatku císař Karel VI. začal spojovat diplomatický úřad s úřadem nejvyššího hofmistra Marie Josefy, k čemuž využil nově velmi oblíbenou hodnost zplnomocněného ministra.²⁰³ Tato hodnost nebyla zatížena „*kein ordentliches Zeremoniell*“²⁰⁴ (oproti třeba rezidentům či naopak velvyslancům) a ve své podstatě označovala císařského ministra, který může v zahraničí vystupovat jeho jménem, ovšem jaká konkrétní práva a povinnosti mu náleží, to nebylo přesně stanoveno a záviselo to čistě na císařově úvaze. Byla to tedy ve své podstatě čestná hodnost ideální ke spojení s dvorským úřadem, který mohl daný šlechtic zastávat neomezeně dlouho, ale přitom byla natolik prestižní, aby byly takto označenému diplomatovi přiznány všechny pocty náležející císařskému zmocněnci.²⁰⁵

Diplomaté, kteří odjeli do Polska s touto dvorskou funkcí připojenou k titulu císařského (popřípadě zplnomocněného) ministra, rozhodně neměli lehké postavení. Museli doslova zastávat dvě funkce, přičemž ke každé z nich se vázaly specifické povinnosti. Zároveň to také znamenalo, že byli najednou vázáni dvojí loajalitou. Na jednu stranu se jako diplomaté zodpovídali císaři, na druhou stranu zastáváním dvorského úřadu u dvora Augusta II. byli odpovědní také polskému králi, kurprinci a kuprincezně, které sloužili. A císař od nich také očekával, že tohoto otevřeného přístupu k panovnickému dvoru využijí ve prospěch císařských zájmů, stejně jako se volil tento postup proto, aby se veškerá jednání urychlila a předešlo se ceremoniálním kolapsům.²⁰⁶ Zároveň ještě k varšavsko-drážďanskému dvoru odjížděli proto,

²⁰³ N. MICHALICOVÁ, *Vyslanec hofmistrem – hofmistr vyslancem*, s. 115-134.

²⁰⁴ Cit podle: K. MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 138.

²⁰⁵ Takový popis císařského ministra se nachází například v jedné z instrukcí pro hraběte Valdštejna: OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 - Instructionen 1716-1730, fol. fol. 30, 31, 42, 44, Vídeň, 3. 3. 1728.

²⁰⁶ „*Zu vermeidung der anstössig – und weithläuffigkeiten, welche aus dem Caremoniali eines Gesandten oder Abgesandten Titulatur zu entstehen pflegen haben Wir Ihme Grafen von Wratislaw [...] der auch begleitenden Oberhofmeister Stelle bei Unserer Frauen Nichten Lbd. und dass derselbe hierdurch gleichsam mit in des Königs und das Chur-Printzen pflicht und Dienst die Sache dahin einzusehen.*“ Zámek Dírná, RA Vratislavů z Mitrovic, inv. č. 287, kart. 150, fól. 49, Laxenburg, 3. 6. 1724, první nástupní instrukce pro Františka Karla Vratislava. Podobná slova zaznívají také v instrukci hraběte Valdštejna: „*Wie nun wegen des Ceremonialis eines Gesandten Primi oder Secundi ordinis allerhand anstössig – und weithläuffigkeiten, entstehen pflegen; So haben Wir zu deren Vermeidung Ihme Grafen von Waldstein den höchsten Character einse Kaiserlichen Geheimen Rats und Ministri*

aby se ujistili, že všechny body v manželské smlouvě kurprincezny Marie Josefy a kurprince Friedricha Augusta se řádně dodržují a Marie Josefa dostává vše, co jí bylo ve smlouvě přislíbeno.²⁰⁷ A vedle toho všeho měli samozřejmě ještě své vlastní diplomatické úkoly, kvůli kterým byli do Polska vlastně vysláni.

V letech 1719-1733 byli ve dvojité funkci vysláni celkem tři šlechtici – hrabě Josef Lothar von Königsegg-Rothenfels²⁰⁸ v roce 1719, hrabě František Karel Vratislav z Mitrovic²⁰⁹ v roce 1724 (a poté i v roce 1734, kdy byla Marie Josefa již polskou královnou) a hrabě Leopold Vilém z Valdštejna v roce 1728. Hrabě Königsegg do Polska odjel čtyři měsíce po zmíněné svatbě v prosinci 1719 ve skutečnosti s příslibem funkce velvyslance, která však byla s ohledem na okolnosti²¹⁰ nahrazena titulem pouhého zplnomocněného ministra, kterého zastával jen měsíc do rozbití sejmu,²¹¹ ke kterému byl akreditován – pro diplomata jeho ražení to bylo jistě nesmírné zklamání a pokoření.²¹² Přestože se císař ani Königsegg nevzdávali a později se znovu snažili o naplnění původního zamýšleného postavení hraběte Königsegga, nakonec však císař pravděpodobně usoudil, že se v jeho případě jedná o nevyužitý potenciál a roku 1722 jeho misi v Polsku ukončil a odeslal ho do Sedmihradska, kde jako polní maršál velel tamním jednotkám. Přestože i nadále oficiálně zastával úřad nejvyššího hofmistra Marie Josefy, od podzimu roku 1722 byl fakticky tento post neobsazen.

Nový hofmistr, hrabě František Karel Vratislav z Mitrovic, byl oficiálně jmenován teprve na jaře 1724, přičemž do Varšavy přijel až na samém konci října²¹³ a hofmistrovského úřadu se ujal teprve v lednu roku 1725.²¹⁴ Tak jako před ním hrabě Königsegg i Vratislav byl do Polska

gnädigst beigelegt, [...] er hat aber wegen der bei Unserer Frauen Nichten Liebd. abhabenden Oberhofmeister Stelle, und dass derselbe hierdurch gleichsam mit in des Königs und das Chur-Printzen pflicht und Dienst stehet, die Sachen dahin an – und einzusehen.“ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 - Instructionen 1716-1730, fol. 31+42, Vídeň, 3. 3. 1728.

²⁰⁷ Jako například zda má tak početný hořtát, jak je uvedeno ve svatební smlouvě, zda je jí vyplácená slíbená apanáž v plné výši 20.000 zlatých ročně, zda jsou její děti vychovávány v katolické víře, zda má ona i její hořtát přístup ke katolickému kostelu s pravidelně konanými bohoslužbami apod. OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 - Instructionen 1716-1730, fol. 9-14, Vídeň, 8. 12. 1719, nástupnická instrukce pro Königsegga.

²⁰⁸ Obr. č. 1.

²⁰⁹ Obr. č. 3.

²¹⁰ O tom více v kapitole deváté *Strategie a taktiky*.

²¹¹ Tedy do přerušení jednání sejmu některým ze zúčastněných šlechticů, viz pozn. 66 v kapitole druhé této práce.

²¹² Zatímco v Polsku se neočekávaně musel smířit s pozicí zplnomocněného ministra a poté na čas jen s dvorskou funkcí nejvyššího hofmistra sasko-polské princezny, působil před odjezdem do Polska hrabě Königsegg například jako velvyslanec ve Francii, aktivně se zúčastnil i války o španělské dědictví, a ještě dříve na přelomu století i bojů proti Turkům. Constantin von WURZBACH, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, 12. Theil, Wien 1864, s. 229–231.

²¹³ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 3 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1723-26, fol. 5-6, Varšava, 28. 10. 1724, psaní hraběte Vratislava do Vídně, pravděpodobně kancléři Sinzendorffovi.

²¹⁴ „den 5.ten dieses bei [...] dem könig. prinzen und der erzherzogin vorgelassen, auch allerseits sehr gnädig aufgenommen worden, den 6.ten darauf bei dem herfürgang der erzherzogin in der mir allergnädigst anvertrauten obrist-hoffmeister stelle den anfang gemacht habe.“ OeStA/HHStA, Wien, Reichskanzlei, Diplomatiche Akten, kart. Dresden – Berichte 5a, fol. 67-68, Drážďany, 18. 1. 1725, relace hraběte Vratislava.

odeslán kvůli polskému sejm, kde měl hájit císařské zájmy z pozice zplnomocněného ministra.²¹⁵ Také Vratislav odjel na sejm s příslibem, že mu bude v průběhu sněmu udělen titul velvyslance, přičemž o tom věděl ještě před odjezdem do Polska a velice si post velvyslance přál. „*Jak doufám, Jeho císařská Milost mi charakter velvyslance udělí, navzdory střetávání s mou funkcí v Sasku.*“²¹⁶ Ovšem čekal ho stejný osud jako jeho předchůdce – sejm byl přerušen. Tentokrát však nebyl rozbit úplně, ale pouze pozastaven, tzv. zalimitován, (ze strachu z jeho rozbití), a přesunut až na podzim 1726 do Grodna na území litevského velkoknížectví. Vratislav se tedy přesunul do Drážďan, kde ve funkci nejvyššího hofmistra princezny vyčkával, až nadejde znovu čas sejm. Na ten ho císař akreditoval již jako velvyslance.²¹⁷ Nově uzavřená smlouva mezi Ruskem a habsburskou monarchií z roku 1726 pak způsobila, že byl hrabě Vratislav odvolán do Ruska, kam odjel na jaře 1728. Místo něj nastoupil na místo hofmistra v květnu toho roku hrabě Leopold Vilém z Valdštejna, kterému byl zároveň udělen charakter zplnomocněného ministra, přičemž jeho misi ukončila smrt Augusta II. v roce 1733. Valdštejnova činnost však byla okolnostmi omezena výhradně na Drážďany, kde v pozici nejvyššího hofmistra v podstatě plnil funkci rezidenta, protože do Varšavy byl v červenci 1729 povolán zkušený a zdatný diplomat Heinrich Wilhelm Wilczek jako císařský ambasador.

Ambasadoři byli do Polska posílání jen výjimečně, a to opravdu při speciální příležitosti a za konkrétním účelem. V letech 1719-1733 v Polsku působili celkem tři velvyslanci, z nichž jedním byl již zmíněný hrabě Vratislav, ambasadorem jmenovaný až v průběhu své dosavadní mise. Prvním byl nitranský biskup Adam Ladislaus Erdödy,²¹⁸ který přijel do Polska v říjnu roku 1720 a převzal tak pozici původně zamýšlenou pro hraběte Königsegga. Jeho hlavním úkolem bylo dosáhnout přijetí trojstranné defenzivní aliance, kterou 5. ledna 1719 uzavřel císař s anglickým králem jakožto brunšvickým (hannoverským) kurfiřtem a Augustem II. jakožto saským kurfiřtem. Polsko-litevský sejm však projevil zatvrzelý odpor proti smlouvě, která měla omezit vliv Ruska v zemi (na který si však ještě krátce předtím stěžovali) a smlouvu odmítli ratifikovat.²¹⁹ Erdödy tedy v červnu nadcházejícího roku odjel z Polska s nepořízenou a dalším velvyslancem se stal až hrabě Vratislav. Také jeho úkolem bylo dohodnout smlouvu s Republikou, ať už by to byla zmíněná smlouva z roku 1719, nebo obnova staré spojenecké

²¹⁵ Zámek Dírná, RA Vratislavů z Mitrovic, inv. č. 288, kart. 151, nefol., Vídeň, 19. 10. 1724, instrukce pro hraběte Vratislava z Mitrovic jako zplnomocněného ministra u říšského sejm v Polsku.

²¹⁶ Originální znění uvedeno v pozn. 181 této práce. OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 3 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1723-26, fol. 3-4, Řezno, 17. 10. 1724, dopis hraběte Vratislava pravděpodobně Sinzendorffovi.

²¹⁷ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 66 - Weisungen 1710-1732, fol. 13-14, Vídeň, 24. 8. 1726, koncept císařského dekretu, kterým byl hraběti Vratislavovi udělen titul velvyslance.

²¹⁸ Obr. č. 2.

²¹⁹ Více k sejm srov. Urszula KOSIŃSKA, *Sejm 1719-1720 a sprawa ratyfikacji traktatu wiedeńskiego*, Warszawa 2003.

smlouvy z roku 1677. Polskem se však prohnala bouře patriotismu, kterou způsobila aféra s Augustovým nevlastním synem Mořicem Saským, a sejm se odmítl zabývat čímkoli jiným.²²⁰ Posledním ambasadorem, který tak mohl za vlády Augusta II. něco změnit, byl hrabě Wilczek.²²¹

Zatímco hrabě Vratislav byl díky svému dvorskému úřadu spojen s dvorskou šlechtou a měl velmi dobré vztahy s královskou rodinou, Wilczek na to šel z úplně opačné strany. Byl totiž v úzkém kontaktu s dvorskou opozicí tvořenou zejména polskými magnáty, kterou za života Augusta II. využíval pro své, resp. císařské zájmy. Díky těmto kontaktům se mu však podařilo získat na těch správných místech podporu kandidatury Friedricha Augusta (tedy krále Augusta III.) v roce 1733. Učinil tak poté, co Friedrich August za příslib císařské pomoci při boji o polskou korunu uznal pragmatickou sankci, čehož se Karel VI. snažil dosáhnout už dvacet let. Heinrich Wilhelm Wilczek ještě králi Augustu III. při korunovaci v Krakově roku 1734 jménem císaře pogrataloval k polské koruně²²² a na splnění jeho slibů dohlédl hrabě Vratislav, který se do Polska opět vrátil jako vyslanec i nejvyšší hofmistr Marie Josefy.²²³

Vedle těchto diplomatů se v Polsku v letech 1719-1733 objevily ještě tři osoby císařských zmocněnců, jejichž zařazení do uvedeného systému není tak jednoduché. Problém spočívá v nedostatečné pramenné základně a pravděpodobně i v jejich tehdejší samotném postavení v rámci mezinárodních jednání. Nejlépe postihnutelem je již zmíněný Friedrich Heinrich von Seckendorff, velmi schopný císařský diplomat, který ve 20. letech působil zejména v Prusku, kde roku 1726 dojednal také s pruským králem přistoupení k vídeňské smlouvě.²²⁴ Tato smlouva vznikla o rok dříve podepsáním několika spojeneckých smluv mezi madridským a vídeňským dvorem, které měly nakonec vyústit v uznání pragmatické sankce z roku 1713. Protipólem tohoto silného spojení se stala v září toho roku uzavřená hanoverská aliance mezi Velkou Británií a Francií, přičemž každá z těchto aliancí se během 20. let 18. století snažila získat na svou stranu co největší počet spojenců.²²⁵ Proto bylo získání Pruska, které předtím inklinovalo k hanoverské alianci, tak velkým úspěchem a Seckendorff si získal císařovu důvěru a obdiv. Seckendorffova mise v Prusku je ovšem výjimečná také proto, že jeho jednání byla výsledkem tajné diplomacie Evžena Savojského, a lze proto předpokládat, že i

²²⁰ N. MICHALICOVÁ, *Habsbursko-polské vztahy ve 20. letech 18. století*, s. 48-50.

²²¹ Obr. č. 4.

²²² J. DYGAŁA, *Rywalizacja dyplomatów cesarskiego i francuskiego w Polsce*, s. 496.

²²³ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 2 - Instructionen 1734-1754, fol. 6-25, Vídeň, 6. 3. 1734, instrukce pro hraběte Vratislava.

²²⁴ N. MICHALICOVÁ, *Habsbursko-polské vztahy ve 20. letech 18. století*, s. 46-47.

²²⁵ Jeremy BLACK, *Evropa osmnáctého století*, Praha 2003, s. 319; J. GIEROWSKI, *Dyplomacja polska doby saskiej*, s. 375.

další kroky Seckendorffa inicioval zejména jeho patron.²²⁶ Roku 1727 se totiž Seckendorff neoficiálně setkal v červenci v Lipsku a následně v říjnu v Berlíně s hrabětem Flemmingem, prvním ministrem Augusta II., s nímž jednal o přistoupení polského krále jakožto saského kurfiřta k alianci s Pruskem a habsburskou monarchií.²²⁷ Po těchto úspěších byl 7. února 1729 císařem jmenován, aby s polským králem jako saským kurfiřtem tuto dohodu podepsal. Ovšem nebyl poslán ani do Polska ani do Saska jako oficiální císařský diplomat, ale byl akreditován jen k jednání s králem (ne se sejmem), přičemž však nejsou žádné doklady o tom, že by se nakonec tuto smlouvu podařilo podepsat.²²⁸

S jeho jednáním souvisí druhá nejasná postava, kterou je Johann Wilhelm von Wurmbbrand-Stuppach.²²⁹ V *Repertoriu* je zmiňován jako mimořádný velvyslanec pro rok 1721. K tomuto tvrzení však chybí jakékoli archivní prameny. Navíc se zachovalo minimum dokladů vztahující se přímo k jeho osobě potvrzující jeho spojitost s Polskem a tamější misí. V rakouském centrálním archivu ve fondu *Haus-, Hof- und Staatsarchiv* jsou jen dva doklady, a to dokument z roku 1727 a zmínka v instrukci pro jiného diplomata, konkrétně pro Valdštejna, o rok později. První zmíněný dokument z roku 1727 je přímo opisem relace od Wurmbbranda, v němž se odkazuje právě na tajné schůzky Seckendorffa s Flemmingem v Lipsku a Berlíně, a sám pak podává relaci o tom, jak jednal v červenci roku 1727 s Flemmingem o podmínkách, které byly na první tajné schůzce dohodnuty.²³⁰ V druhém dokumentu je nově jmenovaný zplnomocněný ministr hrabě Leopold Vilém z Valdštejna instruován, aby zahájil svou činnost u tamějšího dvora roku 1728 tím, že znovu otevře náboženské otázky říše, které tam předchozího roku zahájil Wurmbbrand, přičemž je v instrukci také zmíněná komise, která se náboženskými záležitostmi zabývala,²³¹ stejně jako se v drážďanském archivu nachází zápis jeho jednání o náboženských otázkách.²³² Vedle toho jsou však ve vídeňském archivu naopak dochovány

²²⁶ V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 574.

²²⁷ U. KOSIŇSKA, *August II w poszukiwaniu sojusznika*, s. 220-221.

²²⁸ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 66 - Weisungen 1710-1732, fol. 124-125, Vídeň, 7. 2. 1729, plná moc pro hraběte Seckendorffa podepsat dojednanou smlouvu s Augustem II.

²²⁹ Johann Wilhelm von Wurmbbrand-Stuppach (1670–1750), držitel Řádu zlatého rouna, nejstarší syn luterána Johanna Eustacha von Wurmbbrand-Stuppach. Studoval na univerzitě v Utrechtu, kde se připravoval ke státní službě. Po náhlé smrti jeho otce v roce 1687, kdy mu bylo pouhých 17 let, se ho ujal hrabě Dominik Ondřej z Kounic. Do císařských služeb nastoupil roku 1697, kdy byl jmenován dvorským radou. V této funkci ho posléze potvrdil Josef I. i Karel VI., který ho poté roku 1716 ustanovil skutečným tajným radou. Roku 1722 konvertoval ke katolictví a krátce na to byl jmenován viceprezidentem říšské dvorské rady a dne 29. ledna 1728 jejím prezidentem. C. von WURZBACH, *Biographisches Lexikon*, 58. Theil, Wien 1889, s. 306–309.

²³⁰ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Saxonika, kart. 18 – 1723-1746, fol. 113-131, Drážďany, 31. 7. 1727, relace hraběte Wurmbbranda s podmínkami k přistoupení ke smlouvě, které představil hrabě Flemming.

²³¹ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 Instruktion 1716-1730, sl. Valdštejn, fol. 30, 31, 42, 44, Vídeň, 3. 3. 1728, instrukce pro Valdštejna jako císařského ministra.

²³² SsSta, HStA, Dresden, 10026 – Geheimes Kabinett, loc. 03145/02; tamtéž, loc. 08284/12; tamtéž, loc. 04660/15, veškerá datace k roku 1727.

instrukce pro Wurmbranda z 20. let 18. století, které ho posílají k volbám duchovních napříč říší.²³³ Proto se domnívám, že hrabě Wurmbrand byl pravděpodobně vedoucím císařské komise a v pozici císařského komisaře projednal se Saskem konfesní problémy říše, a to v roce 1727 a nikoli v roce 1721. Zároveň se však musel pohybovat v blízkosti Seckendorffa, jinak není možné, aby věděl o jeho tajné schůzce s Flemmingem v době, kdy byla utajena i před tehdejšími oficiálními velvyslancem v Polsku, hrabětem Vratislavem z Mitrovic.

Posledním zvláštním případem císařova zmocněnce byl kanovník z milánského kostela Santa Maria della Scala, Peter Franz de Silva. Do Polska byl odeslán jako duchovní, aby mimo jiné jménem císaře poblahopřál Teodoru Potockému ke zvolení hnězdenským arcibiskupem a primasem Polska v listopadu 1723. I když se z této mise zachovalo o něco více dokumentů, než tomu bylo v přechodném případě, není jich mnoho, a je proto velice těžké (téměř nemožné) určit, jak mise probíhala, jaké měl de Silva všechny úkoly a jak se mu je dařilo plnit. Dokonce je obtížné zodpovědět základní otázku, jak dlouhou dobu de Silva v Polsku strávil. S jistotou víme jen to, že v roce 1720 se už nacházel v Polsku, protože se zúčastnil slavnostního vjezdu velvyslance Erdödyho,²³⁴ a nacházel se tam rozhodně ještě v roce 1725,²³⁵ zatímco roku 1727 se už zase spolehlivě nacházel v Miláně.²³⁶ Z opravdu skrovného torza je ovšem těžké říct, zda byl na svém stanovišti po celou dobu, nebo se v mezidobí vracel do Vídně či Milána, a kdy přesně Polsko trvale opustil. Podle těchto skrovných zpráv však usuzuji, že jeho návštěva Polska byla navenek vedena spíše jako soukromá cesta duchovního, ačkoli se vyznačoval již zmiňovaným čestným titulem císařského ministra. Charakter instrukcí i jeho relací vypovídá o tom, že mu sice císař udělil velmi důležité úkoly, o jejichž existenci se však nikdo nesměl dozvědět, a to zejména král. Podle diplomatické terminologie předcházejícího století by se dalo říct, že byl císařským agentem, ovšem jak bylo zmíněno v předchozím oddílu, tento termín se v jazyce diplomacie 18. století už nevyskytoval.

²³³ OeStA/HHStA, Wien, Reichshofkanzlei, Instruktionen für die kaiserlichen Gesandten, kart. 18, fol. 199-308, instrukce pro Wurmbranda z let 1724-1727, všechny jsou určeny k duchovním volbám v říši.

²³⁴ SäSta, HStA, Dresden, 10006 – Oberhofmarschallamt, Nr. E, Nr. 06, fol. 31, Erdödyho uvítací ceremonie.

²³⁵ O setkání s de Silvou píše hrabě Vratislav hned po svém příjezdu do Varšavy v říjnu 1724. OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 3 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1723-26, fol. 5-6, Varšava, 28. 10. 1724, psaní hraběte Vratislava do Vídně, pravděpodobně kancléři Sinzendorffovi. O jeho přítomnosti v Polsku v roce 1725 svědčí ještě zmínka v dalším dopise z května. OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 3 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1723-26, fol. 66-72, Drážďany, 11. 5. 1725, Vratislava pravděpodobně kancléři Sinzendorffovi.

²³⁶ Zámek Dírná, RA Vratislavů z Mitrovic, inv. č. 279, kart. č. 132, nefol., korespondence hraběte Vratislava s páterem de Silvou.

Tabulka č. 2: Chronologicky seřazený jmenný seznam císařských zmocněnců v sasko-polské unii, 1715-1733.²³⁷

JMÉNO	CHARAKTER	FUNKČNÍ OBDOBÍ
Franz Bernhard von Martels	Rezident	září 1715–červenec 1723
Damian Hugo z Virmontu	Velvyslanec	srpen 1716
Josef Lothar von Königsegg-Rothenfels	Zplnomocněný ministr	prosinec 1719–leden 1722
Adam Ladislaus Erdödy	Velvyslanec	říjen 1720–červen 1721
Peter Franz de Silva	Zplnomocněný ministr	1720-1725 (?)
František Karel Vratislav z Mitrovic	Zplnomocněný ministr/Velvyslanec	říjen 1724–březen 1728
Franz Wilhelm Kinner von Scharfenstein	Legační sekretář/rezident	květen 1725–1755
Johann Wilhelm von Wurmbrand	Císařský komisař (?)	1727
Friedrich Heinrich von Seckendorff	Zplnomocněný ministr	1729
Leopold Vilém z Valdštejna	Zplnomocněný ministr	květen 1728–duben 1733
Heinrich Wilhelm von Wilczek	Velvyslanec	červenec 1729–1734

²³⁷ Tabulka č. 2 byla sestavena na základě údajů z: L. BITTNER – L. GROß (Hg.), *Repertorium I.*, s. 159-160; F. HAUSMANN (Hg.), *Repertorium II.*, s. 75-76; a doplněná o vlastní výzkum zejména z vídeňského archivu Haus-, Hof- und Staatsarchiv. Počáteční rok 1715 byl zvolen z toho důvodu, že to byl také počáteční rok mise rezidenta Martelse, proto v tabulce figuruje i velvyslanec Virmont, přestože textová část se o něm nezmiňuje a zkoumání jeho mise není do této práce zahrnuto. Otazník u funkčního období Petera Franze de Silvy je proto, že hraniční mezníky jeho mise nejsou zcela dohledatelné, stejně jako nelze přesně určit charakter Wurmbranda.

5 Úřady ve Vídni

„Nyní Německo není ani monarchií, a to ani v omezené míře, i když to některé prvky naznačují, ani přísně vzato federálním státem, nýbrž něco mezi těmito dvěma.“²³⁸

Již mnohokrát byly na předchozích stranách zmiňovány dopisy, které diplomaté posílali do Vídně odpovědným osobám, aby referovali o průběhu své mise. Dosud ale nezaznělo, kdo tyto odpovědné osoby vlastně byly, a komu tedy císařští diplomaté posílali své relace. Pro odpověď na tuto otázku se musíme trochu vrátit v minulosti a ukázat si vývoj císařských úřadů, které měly spravovat záležitosti zahraniční politiky, abychom pochopili jejich kompetence a vysvětlili si, proč si tedy s jistými lidmi („úředníky“) diplomaté psali intenzivněji než s jinými a proč se lišila probíraná témata.

V předchozím výkladu už zaznělo, že vestfálský mírový systém významnou měrou přispěl k omezení centrální moci císaře ve prospěch říšských států. Uznal jejich právo na suverenitu a teritorialitu, což znamenalo, že mohli stejně jako jiné suverénní státy uzavírat aliance mezi sebou i mezi zahraničními zeměmi. Císařova práva v rámci Svaté říše římské tak byla značně okleštěna a nadále se veškerá jednání týkající se říše měla projednávat na všeobecném shromáždění celé říše, tj. stálém říšském sněmu v Řezně. Tímto způsobem zůstala zachována existence Svaté říše římské, ovšem říšské státy se mohly do značné míry chovat jako samostatné monarchie.²³⁹ Po omezení moci císaře v rámci říše zaměřili Habsburkové svou pozornost a píli více na své dědičné državy, jejichž kanceláře tím získávaly na významu. To vše mělo samozřejmě vliv na dosavadní správní systém, jehož uspořádání reagovalo na postupnou tendenci decentralizace říše. Erwin Matsch tak právem vyzdvihl shora uvedená slova Samuela von Pufendorfa.

Stejně jako Pufendorf umně vyjádřil dualitu Svaté říše římské, ve stejném duálním postavení fungovaly i její úřady. A stejně jak neurčitě a trochu zmateně jeho prohlášení vyznívá, tak neurčitě a do jisté míry zmateně byla určena i kompetence těchto duálních úřadů. Pro náš výklad jsou samozřejmě stěžejní ty, které spravovaly zahraniční záležitosti císaře. Proto se v první řadě zaměříme na říšskou dvorskou kancelář, z níž se následně vyčlenila rakouská (a česká) dvorská kancelář, která posléze dala vzniknout prvnímu centrálnímu úřadu pro zahraniční politiku habsburské monarchie, dvorské (státní) kanceláři v roce 1720. Kompetence

²³⁸ „Jetzt ist Deutschland daher weder eine Monarchie, auch nicht einmal eine beschränkte, wenn auch gewisse Formen darauf hindeuten, noch genau genommen ein Föderativstaat, sondern ein Mittelding zwischen beiden.“ Samuel von Pufendorf, citováno z E. MATSCH, *Der Auswärtige Dienst*, s. 34.

²³⁹ E. MATSCH, *Der Auswärtige Dienst*, s. 34.

těchto úřadů se v průběhu doby proměňovaly v závislosti na mocenském postavení jejich představených a podle toho skrze ně vedl císař svou zahraniční i domácí politiku, kterou projednával jen v úzkém kruhu „vyvolených“ rádců na tajné radě, resp. konferenci.

Úřady pro správu zahraniční politiky „se vyvíjely mnohem pomaleji než diplomaté, které měly kontrolovat.“²⁴⁰ Jejich etablování v rámci státní správy bylo neplánované a v různých částech Evropy měly tyto správní instituce jinou povahu i úroveň rozvoje. Například papežská *Secretarie Apostolica*, která spravovala úřední korespondenci, měla své funkce definované papežem Innocentem VIII. už v roce 1487 a počátkem 16. století se z ní vyvinul dobře organizovaný papežský sekretariát pro komunikaci se sekularizovanými státy. V téže době se ve Španělsku uplatnila funkce státního tajemníka, který odpovídal za rozhodování krále v otázkách zahraniční politiky. Ve Francii byl od poloviny 16. století každý ze čtyř ministrů financí (*secrétaires des finances*) pověřen správou nad skupinou francouzských provincií a jeho úkolem bylo také dohlížet na vztahy s jejich sousedy; a od roku 1589 byl pověřen dohledem nad všemi zahraničními záležitostmi jediný státní sekretář. V Anglii zase rychlý nárůst objemu diplomatické korespondence od počátku 16. století urychlil vývoj úřadu státního sekretáře, původně referenta královského domu, který koncipoval královské dopisy a uchovával jeho soukromou pečeť. Podstatně napřed bylo v této otázce Rusko a už roku 1549 založilo zahraniční kancelář *Posolski prikaz*, která do konce 16. století zaměstnávala téměř 20 úředníků.²⁴¹

Všichni výše vyjmenovaní však byli stále jen správci určitých záležitostí spojených se zahraniční politikou, ale nebyli to státníci, kteří by měli vliv na její chod, tak jako tomu bylo na počátku 18. století. Na počátku 17. století byly úřady pro zahraniční politiku stále ještě v plenkách a nijak se ani netlačilo na jejich profesionalizaci. Stejně tak lidé v jejím čele byli spíše obyčejnými úředníky bez vyššího sociálního statutu, ačkoli naproti tomu často vzdělaní. Správa i kompetence těchto úřadů byly nejasné a jejich fungování proto chaotické. Posun v organizaci správních úřadů můžeme sledovat až v průběhu 17. století, a to jen ve výše zmíněných destinacích. V habsburské monarchii, kde byl tento proces obzvláště složitý kvůli duálnímu fungování říše, se zásadní změny projeví až ve století osmnáctém, kdy také vznikl první centrální úřad pro správu zahraniční politiky habsburské říše.²⁴²

²⁴⁰ „...developed much more slowly than the diplomats whom they were to control.“ M. S. ANDERSON, *The Rise of Modern Diplomacy*, s. 73.

²⁴¹ M. S. ANDERSON, *The Rise of Modern Diplomacy*, s. 73-74.

²⁴² M. S. ANDERSON, *The Rise of Modern Diplomacy*, s. 73-78; Lothar GROß, *Die Geschichte der deutschen Reichshofkanzlei von 1559 bis 1806*, Wien 1933, s. 1-7; E. MATSCH, *Der Auswärtige Dienst*, s. 31-32; K. MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 21-23.

Za správu zahraniční politiky v habsburské monarchii a Svaté říše římské bylo zodpovědných několik institucí. V první řadě to byla říšská dvorská kancelář (*Reichshofkanzlei*), jejíž počátek můžeme položit až k roku 965.²⁴³ V jejím čele stál oficiálně říšský arcikancléř,²⁴⁴ kterým byl tradičně mohučský arcibiskup, fakticky však kancelář vedl říšský vicekancléř. Vicekancléři byla před rokem 1620 podřízena celá kancelář a jeho podpis odpovídal svou odpovědností podpisu císaře i arcikancléře. Od poloviny 16. století byl vedle císaře nejdůležitější osobou zahraniční i vnitřní politiky Svaté říše římské. Říšská dvorská kancelář tak byla zodpovědná za všechny říšské záležitosti a ze začátku zodpovídala také za ty, které patřily k rodinným věcem habsburského rodu.²⁴⁵ O tyto rodinné a domácí věci se staralo rakouské oddělení říšské dvorské kanceláře, které se neoficiálně označovalo jako rakouská dvorská kancelář (*Österreichische Hofkanzlei*). Postupné přetahování o pole působnosti nakonec vyústilo v roce 1620²⁴⁶ v její oficiální vznik.

Rakouská dvorská kancelář byla pod vedením dvorského kancléře, přičemž roku 1705 byl po jeho bok dosazen druhý dvorský kancléř.²⁴⁷ Do jejích kompetencí se dostaly právě domácí a rodinné záležitosti habsburského domu, zatímco říšská dvorská kancelář se měla nadále zabývat jen záležitostmi týkající se Svaté říše římské.²⁴⁸ Nebylo však ani zdaleka tak prosté, jak se na první pohled může zdát, jasně vytyčit hranice kompetencí mezi říšskou dvorskou kanceláří a rakouskou dvorskou kanceláří. Například do rodových záležitostí totiž spadali i španělští Habsburkové, a tudíž veškeré diplomatické styky se Španělskem zajišťovala právě rakouská dvorská kancelář. Stejně tak spravovala diplomatické styky s jedním z nevlivnějších městských italských států – Benátkami – a to z pozice vnitro-rakouské správy, či se Švýcarskem z pozice vnější správy rakouských zemí, a stejně tak přes ni šla korespondence s rakouským

²⁴³ L. GROß, *Die Geschichte der deutschen Reichshofkanzlei*, s. 1-7; Heinrich KRETSCHMAYR, *Das deutsche Reichsvizekanzleramt*, in: Archiv für österreichische Geschichte 84, Wien 1897, s. 449-451.

²⁴⁴ Záměrně užívám termínu „arcikancléř“, což je doslovný překlad z německého originálu, přestože v českém jazyce je ustálen jen termín kancléř, případně říšský kancléř. V takovém případě však při výkladu může dojít k záměně s později vzniklým úřadem dvorského kancléře náležejícímu k rakouské dvorské kanceláři, u něhož se v českém jazyce používá také jen zjednodušující „kancléř“. Navíc v průběhu let se ustanovili celkem dva dvorští kancléři, což zmatku kolem titulování funkce pouhým kancléřem nijak nepomáhá.

²⁴⁵ E. MATSCH, *Der Auswärtige Dienst*, s. 35-36.

²⁴⁶ Vedle rakouské dvorské kanceláře vznikly také odpovědné orgány k dalším dědičným zemím, tedy česká a uherská dvorská kancelář, samozřejmě s ohledem na jejich předchozí vývoj. Česká dvorská kancelář předcházela královská kancelář, která sídlila v Praze. Česká dvorská kancelář se po roce 1620 s ohledem na náboženskou situaci přimkla k panovníkovi a následně se přestěhovala do Vídně, kde se stala „jediným českým úřadem, který byl ve stálém a těsném styku s dvorem a jehož vliv i agenda podstatně vzrostly, neboť česká dvorská kancelář byla podle Obnoveného zřízení zemského nejvyšším orgánem správy a zároveň nejvyšším soudem všech zemí českého státu a měla nadřízené postavení nade všemi jeho úřady a soudy“. Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*. Praha 2007, s. 123.

²⁴⁷ E. MATSCH, *Der Auswärtige Dienst*, s. 37

²⁴⁸ Harm KLUETING, *Das Reich und Österreich 1648-1740*, Münster 1999, s. 36-37.

vyslancem na sněmu v Řezně.²⁴⁹ Navíc si mezi své pravomoci stále více stahovala také zahraniční agendu, což jasně odráželo fakt, že Habsburkové začali stavět rakouské státní zájmy na mezinárodním poli před mocenské zájmy Svaté říše římské. Kvůli vývoji po vestfálském mírovém kongresu, kdy se státy v rámci říše chovaly jako suverénní země, byla soudržnost říše a jejího vedení značně podlomena. Proto císař stále častěji raději volil cestu vládnout z pozice panovníka dědičných zemí, který však využívá svého předního postavení císaře.²⁵⁰

Mezi vedoucími kanceláři proto probíhalo neustálé soupeření o dohled nad zahraničními věcmi, které s různým úspěchem pro tu či onu kancelář trvalo celých sto let. Primárně vždy záleželo na postavení, mocenské síle a vlivu daného dvorského kancléře či říšského vicekancléře, zda se miska vah zhoupla ve prospěch té či oné kanceláře. Zatímco v dnešní době chápeme získání konkrétního místa v úřadu ve spojitosti následného získání vlivu a kompetencí, v raném novověku tomu bylo přesně naopak – daný úřad získala osoba proto, že byla vlivná a mocná, a poté díky své osobní moci vykonávala činnost s tímto úřadem spojenou, netíhla po konkrétním úřadu pro jeho kompetence, ale pro prestiž, která z daného postu vyplývala.²⁵¹

Nejvyšším orgánem pro vedení zahraniční vztahů byla tajná konference, nástupce předchozí tajné rady, v níž si císař držel nejlivnější muže doby, přičemž její členové se zpravidla prolínali s vedoucími funkcemi císařských kanceláří. Od první poloviny 80. let 17. století se však tajná konference pro značný počet členů začala členit na početné komise,²⁵² načež ji Josef I. pro těžkopádnost vzájemného jednání komisí roku 1705 zrušil a zavedl na místo ní sedm jednotlivých komisí po 4-5 radech. Ovšem ani to se neosvědčilo, a tak na jaře 1709 opět obnovil činnost tajné konference, která se vedle císaře skládala jen z 8-9 radů.²⁵³

Nejdůležitější ministři vídeňského dvora v tajné konferenci diskutovali o zásadních otázkách tuzemské a zahraniční politiky. Jejich návrhy byly předkládány císaři a po schválení následně expedovány k diplomatům. Těmi nejdůležitějšími ministry v době vlády Karla VI. byli dvorský kancléř hrabě Philipp Ludwig Wenzel von Sinzendorff, prezident dvorské válečné rady princ Evžen Savojský, říšský vicekancléř hrabě Friedrich Karl von Schönborn, prezident dvorské komory hrabě Johann Franz Gottfried von Dietrichstein či prezident říšské dvorské rady hrabě Ernst Friedrich von Windischgrätz. Princ Evžen a hrabě Sinzendorff také byli

²⁴⁹ E. MATSCH, *Der Auswärtige Dienst*, s. 39; K. MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 26-27.

²⁵⁰ K. MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 19-20.

²⁵¹ Andreas PEČAR, *Die Ökonomie der Ehre: höfischer Adel am Kaiserhof Karls IV. (1711-1740)*, Darmstadt 2003, s. 22-23.

²⁵² Stefan SIENELL, *Die Geheime Konferenz unter Kaiser Leopold I. Personelle Strukturen und Methoden zur politischen Entscheidungsfindung am Wiener Hof*, Frankfurt 2001, s. 395-399. K činnosti komisí zejm. s. 361-375.

²⁵³ Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK – J. DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích*, s. 119; S. SIENELL, *Die Geheime Konferenz unter Kaiser Leopold I.*, s. 19-22.

důležití při výběru diplomatického personálu, díky čemuž si vytvářeli rozsáhlé klientelistické sítě.²⁵⁴

Tajná konference se svou dlouholetou tradicí však nikdy nebyla formálně ustanovena jako úřad pro zahraniční politiku, ačkoli se jí její členové aktivně zabývali.²⁵⁵ Jednalo se výhradně o poradní orgán, s nímž se císař mohl, ovšem také nemusel poradit. Stejně tak ale mohl učinit politická rozhodnutí po konzultaci jen s některými jejími příslušníky a obejít konferenci jako celek a tím zároveň i nejvyšší dvorské úředníky, přestože byli jejími členy. Jinými slovy, tajná konference jako nejvyšší poradní sbor Habsburků se nikdy nestala veřejným orgánem – následné expedici císařských usnesení prováděly kanceláře odpovědné za zahraniční věci. To byly do roku 1720 jak říšská dvorská kancelář, tak dvorské kanceláře jednotlivých zemí habsburské monarchie²⁵⁶ (příčemž byla nejvýznamnější pochopitelně ta rakouská a v jistých časech také česká), které měly mít zahraniční agendu mezi sebou kompetenčně rozděleny v podstatě podle zemí. Teprve v roce 1720 měl veškerou zahraniční expedici nadále spravovat jediný centrální úřad, tj. dvorská (státní) kancelář, *Hof(staats)kanzlei*.²⁵⁷

V době vlády Karla VI. pak získali dvorští ministři velmi silné postavení.²⁵⁸ Karel VI. byl oproti svému staršímu bratrovi Josefovi I. spíše „*národohospodář než politik*“ a tak velkou váhu zodpovědnosti přenesl zejména na účastníky tajné konference.²⁵⁹ Právě to bylo rozhodujícím pro rostoucí vliv rakouského dvorského kancléře v zahraničních záležitostech ve druhé polovině 17. století, tedy jeho členství v tajné konferenci, do níž v jejích počátcích říšský vicekancléř neměl přístup. To se opět změnilo až s nástupem silného vicekancléře Königsegga

²⁵⁴ Charlotte BACKERRA, *Wien und London, 1727–1735. Faktoren der internationalen Beziehungen im frühen 18. Jahrhundert*, disertační práce, Johannes Gutenberg-Universität, Mainz 2016, s. 16-24.

²⁵⁵ Stefan SIENELL, *Die Geheime Konferenz unter Kaiser Leopold I. Personelle Strukturen und Methoden zur politischen Entscheidungsfindung am Wiener Hof*, Frankfurt 2001.

²⁵⁶ Jisté místo v zahraniční politice měla také dvorská válečná rada, Hofkriegsrat, ovšem její kompetence v tomto ohledu byly zaměřeny výhradně na diplomatickou komunikaci s Osmanskou říší, což pro tuto práci není směrodatné, a proto bude i z následujícího výkladu vynechána. Nezřídka se podle teze Thomase Fellnera a Heinricha Kretschmayra z počátku 20. století mylně uvádí, že dvorská válečná rada vedla diplomatickou korespondenci také s Ruskem a Velkou portou, což je způsobeno jejich špatnou interpretací spisu Johanna Christopa von Bartenstein o vídeňských úradech z 21. května 1749, který sestavil pro Marii Terezii. Tuto chybu si uvědomil Lothar Groß, který spis reinterpretoval už ve dvacátých letech minulého století, přičemž uvádí, že kontakt s Moskvou zajišťovala nejdříve říšská dvorská kancelář a shodně s proměnou vlivu vídeňských kanceláří, který bude popsán dále, ji postupně převzala rakouská dvorská kancelář. Lothar GROß, *Der Kampf zwischen Reichskanzlei und österreichischer Hofkanzlei um die Führung der auswärtigen Geschäfte*, Historische Vierteljahrschrift: Zeitschrift für Geschichtswissenschaft und für lateinische Philologie des Mittelalters 22, 1924/1925, č. 3-4 s. 270-312, zejm. s. 309.

²⁵⁷ K. MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen* s. 23-24; L. GROß, *Die Geschichte der deutschen Reichshofkanzlei*, s. 39-40; E. MATSCH, *Der Auswärtige Dienst*, s. 24; Thomas FELLNER – Heinrich KRETSCHMAYR, *Die Österreichische Zentralverwaltung. I. Abtheilung von Maximilian I. bis zur Vereinigung der österreichischen und böhmischen Hofkanzlei (1749). I. Band*, Wien 1907, s. 159-161.

²⁵⁸ A. PEČAR, *Die Ökonomie der Ehre*, s. 8.

²⁵⁹ V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 533.

v roce 1675,²⁶⁰ kterému se podařilo znovu upevnit postavení svého úřadu a svůj vliv si říšská dvorská kancelář nadále zachovala až do samého počátku 18. století.²⁶¹

Roku 1705 byl však úřad vicekancléře opět oslaben, a to, když si říšský arcikancléř prosadil volbu svého mladého synovce Friedricha Karla von Schönborn.²⁶² Jelikož jeho předchůdci udržovali silné postavení říšského vicekancléře jen díky svému vlastnímu vlivu a osobním významu pro vídeňskou politiku, chráněncem říšského arcikancléře rozhodně nemohl učinit žádný dobrý dojem na prorakousky orientovaný okruh kolem dvorského kancléře Philippa Ludwiga Wenzela von Sinzendorff, prezidenta dvorské válečné rady Prince Evžena a českého kancléře Jana Václava Vratislava z Mitrovic, který se zvláště zasazoval proti vlivu říšské dvorské kanceláře. Právě hrabě Vratislav navrhl, aby v témže roce, kdy byla obnovena stálá tajná konference, vznikla také „užší“ tajná konference o 4-6 členech (jíž se účastnil i Vratislav jakožto český kancléř), do níž říšský vicekancléř Schönborn neměl mít přístup.²⁶³ Ten byl následně zván jen k těm schůzím „velké“ tajné konference, v nichž se diskutovalo o agendách jeho kanceláře.²⁶⁴ Nápad na vznik užší tajné konference však nemůžeme klást na bedra hraběti Vratislavovi – již císař Ferdinand II. tíhnul k uskupení malého kolegia rádců v rámci tehdejší tajné rady, které by bylo ve svém rozhodování rychlejší a flexibilnější, a k této myšlence se postupně vraceli i jeho nástupci.²⁶⁵

Ovšem hrabě Schönborn nebyl ten typ muže, který by se vyrovnal s vyloučením z téměř veškerého zásadního rozhodování, a již krátce po nástupu do úřadu začal prosazovat práva své kanceláře. Od boje za svá práva ho nedokázaly odradit žádné z podstoupených příkoří, které ho nutily vést každodenní války s dvorským kancléřem Sinzendorffem a zejména s českým kancléřem Vratislavem. Byl to totiž právě on, kdo po nástupu na trůn Josefa I. fakticky převzal řízení zahraniční politiky, kvůli čemuž mu byl udělen také víceméně čestný úřad zastupujícího kancléře Českého království, který byl obnoven roku 1703 po více jak padesáti letech.²⁶⁶ Jan Václav Vratislav je přímo zářným příkladem toho, jak osobní moc zcela převážila nad důležitostí úřadu. Jak císař Josef I., tak i jeho bratr Karel VI. se bez jeho rady neobešli, díky čemuž také vzrostl význam samotného českého kancléřství. Po jeho smrti v roce 1712 už jeho

²⁶⁰ Ovšem na druhou stranu, aby se zabránilo jednání proti zájmům arcidomu, měl se rakouský dvorský kancléř účastnit jednání tajné konference ve všech otázkách týkajících se Říše, tedy ne pouze v záležitostech Rakouska. E. MATSCH, *Der Auswärtige Dienst*, s. 47.

²⁶¹ L. GROß, *Die Geschichte der deutschen Reichshofkanzlei*, s. 64-67; H. KRETSCHMAYR, *Das deutsche Reichsvizekanzleramt*, s. 451-453.

²⁶² K. MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 24-26; H. KRETSCHMAYR, *Das deutsche Reichsvizekanzleramt*, s. 451-453.

²⁶³ Petra VOKÁČOVÁ, *Příběhy o hrdé pokoře. Aristokracie českých zemí v době baroka*, Praha 2014, s. 62.

²⁶⁴ K. MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 23.

²⁶⁵ S. SIENELL, *Die Geheime Konferenz unter Kaiser Leopold I.*, s. 395-397.

²⁶⁶ P. VOKÁČOVÁ, *Příběhy o hrdé pokoře*, s. 51-54.

vlivu žádný z českých kancléřů nedosáhl. Ačkoli Vratislav úřad jednou povznesl, neznamenal to, že stejné váhy a císařovy důvěry budou požívat i jeho nástupci.²⁶⁷

Za jeden provaz táhl s Vratislavem u vídeňského dvora také princ Evžen Savojský a po smrti Jana Václava Vratislava se stal nejmocnějším mužem vídeňského dvora, jehož vliv na chod zahraniční politiky tak byl naprosto zásadní.²⁶⁸ Tito dva spolu se Sinzendorffem stáli dlouhodobě proti snahám vicekancléře Schönborna posílit své postavení u dvora a dlouhou dobu tak tvořili dva opoziční tábory.²⁶⁹ Situace se podstatně zkomplikovala po převzetí vlády Karlem VI., který přišel ze Španělska spolu se svými věrnými rádci. Ti utvořili tzv. španělskou radu, která rázem zformovala další názorovou skupinu a nostalgicky tíhla zejména k tomu, aby se Karel opět ujal vlády nad Španělskem.²⁷⁰ Dvě opoziční skupiny – španělská a tzv. „německá“, kterou zastávali mezi jinými princ Evžen a kancléř Sinzendorff – představovaly hlavní názorové skupiny vídeňského dvora, mezi nimiž tak nějak koexistoval říšský vicekancléř, který se primárně soustředil na „blaho říše“.²⁷¹ Toto rozdělení na tři ideové svazky se s mírnými obměnami a výkyvy udrželo až do roku 1719, kdy intriky španělské rady, které namířila proti svému dlouhodobému nepříteli, tj. „německým“ ministrům, dopomohly k dlouhodobému oslabení prince Evžena a na čas ohrozily také postavení dvorského kancléře Sinzendorffa.

Záminkou pro konflikt bylo hledání ženicha pro rakouskou arcivévodkyni Marii Josefu v roce 1718, kdy vyvrcholila názorová krize dvou hlavních opozičních stran. Jak již bylo zmíněno, o ruku arcivévodkyně pro svého syna vedle saského kurfiřta a polského krále Augusta II. žádal také kurfiřt bavorský, Maxmilián II. Emanuel, který našel v oporu v princovi Evženovi., jenž doufal, že se tím zlepší vztahy mezi vídeňským a mnichovským dvorem.²⁷² Španělská strana pomocí císařova oblíbence důvěřivého Michaela Johanna III. z Althanu namluvila Karlu VI., že princovi Evženovi nejde o nic menšího, než že chce prostřednictvím svého synovce (tedy syna bavorského kurfiřta) převzít veškerou moc nad habsburskými državami.²⁷³ Evžen Savojský se náhle ocitl v naprosté nemilosti a jako ženich pro Marii Josefu byl vybrán syn polského krále. Aféra dopadla i na jeho souputníka, dvorského kancléře Sinzendorffa. Ten se na poslední chvíli zachránil moudrým rozhodnutím rozdělit agendu svého úřadu na dvě části, a dne 9. června 1719 obnovil praxi druhého dvorského kancléře, kterému svěřil vnitropolitické

²⁶⁷ A. PEČAR, *Die Ökonomie der Ehre*, s. 59-63.

²⁶⁸ Tamtéž, s. 64.

²⁶⁹ V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 247-248.

²⁷⁰ E. MATSCH, *Der Auswärtige Dienst*, s. 42-44.

²⁷¹ V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 248.

²⁷² M. HLAVÁČKA, *Karel Albrecht*, s. 32-34.

²⁷³ Podrobný průběh aféry viz V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 521-528.

záležitosti, zatímco sám si ponechal rozhodovací slovo v zahraniční politice.²⁷⁴ Zatímco princ Evžen až téměř do konce 20. let 18. století ztratil své vysadní postavení, u císaře pozbyl důvěry a už nikdy se neodvážil Karlu VI. otevřeně odporovat,²⁷⁵ Sinzendorff si nejenže uchránil své postavení, ale dokonce ještě posílil. Princ Evženovi se sice podařilo udržet si formálně všechny své úřady, ovšem jeho reálný politický vliv značně poklesl. Jak tvrdí Vít Vlnas, „ani císařovu důvěru a náklonnost už vojevůdce nikdy nezískal zpět v plné míře.“²⁷⁶

V téže době většinu zahraničních záležitostí pod svá křídla přejala nově vzniklá dvorská (státní) kancelář, *Hof(staats)kanzlei*. Tak jako byla původně rakouská dvorská kancelář oddělením říšské dvorské kanceláře a v roce 1620 se stala samostatnou kanceláří, tak i dvorská (státní) kancelář vznikla jako součást rakouské dvorské kanceláře.²⁷⁷ V průběhu politické krize spojené s námluvami pro Marii Josefu vyslovil císař přání, aby bylo vzhledem k rozšířeným nárokům vytvořeno speciální oddělení pro zahraniční agendu, a ve čtyřech za sebou následujících zasedání rakouské dvorské kanceláře (23., 25., 28. července a 1. srpna 1719), kterým předsedal dvorský kancléř Sinzendorff, byla sepsána instrukce podle císařova přání. Protokol o těchto jednáních schválil císař 26. března 1720.²⁷⁸ Prostřednictvím této reorganizace Karla VI. dostala císařská zahraniční služba svůj první centrální úřad, který byl současně také zodpovědný za rakouské záležitosti, a z toho důvodu je 26. březen 1720 považován za den založení dvorské (státní) kanceláře, přestože samostatnou institucí se stala až za vlády Marie Terezie v roce 1742 jako *Staatskanzlei*. Oficiální zřízení dvorské (státní) kanceláře v roce 1720 však už jen kopírovalo předchozí praxi, protože státní expedice se v rámci rakouské dvorské kanceláře vytvořila už za císaře Josefa I. Za jeho nástupce se jen dále rozvíjela, aby ji nakonec v daném roce císař oficiálně ustanovil,²⁷⁹ a „již za císaře Karla VI. se označuje jako Státní kancelář“.²⁸⁰

Vzhledem k tomu, že dvorská (státní) kancelář spadala až do roku 1742 stále pod rakouskou dvorskou kancelář a tím pádem i pod rakouského dvorského kancléře, Sinzendorffův

²⁷⁴ E. MATSCH, *Der Auswärtige Dienst*, s. 42.

²⁷⁵ Po aféře s výběrem ženicha pro Marii Josefu už se Evžen před císařem už nikdy otevřeně nevyjadřoval o žádném manželském svazku jeho příbuzných, zejména pak v případě Marie Terezie, s jehož volbou Evžen rozhodně nesouhlasil. Vedle manželství Marie Terezie a pragmatické sankce byla pro Karla nejdůležitější Ostendská společnost, s níž Evžen také nesouhlasí, ale otevřeně proti ní nikdy nevystoupil, pouze tajně po uzavření vídeňské smlouvy se španělskem prozíravě prodal všechny své akcie. Srov. V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 567-569.

²⁷⁶ V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 528.

²⁷⁷ K. MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 23-24.

²⁷⁸ E. MATSCH, *Der Auswärtige Dienst*, s. 47-48.

²⁷⁹ E. MATSCH, *Der Auswärtige Dienst*, s. 47-48; T. FELLNER – H. KRETSCHMAYR, *Die Österreichische Zentralverwaltung*, s. 162-165.

²⁸⁰ „...unter Kaiser Karl VI. schon als Staatskanzlei bezeichnet.“ T. FELLNER – H. KRETSCHMAYR, *Die Österreichische Zentralverwaltung*, s. 163.

vliv na zahraniční politiku počátkem 20. let radikálně vzrostl. V roce 1725, kdy došlo k podepsání spojenecké smlouvy mezi Vídní a Madridem, se Sinzendorff názorově sjednotil i se španělskou radou, která následným vývojem událostí v podstatě přestala existovat a Sinzendorff tak ztratil posledního velkého oponenta. Na čas se tak mohl považovat za nejmocnějšího muže vídeňského dvora. Není proto divu, že se z někdejších politických kolegů Sinzendorffa a Evžena Savojského stali zprvu nevyslovení, postupem času stále zřejmější rivalové. Ještě na počátku 20. let 18. století Sinzendorff a Evžen stáli na jednom břehu proti vicekancléři Schönbornovi.²⁸¹ Po ztrátě vlivu se Evžen od Sinzendorffa postupně odtáhl a od poloviny 20. let se naopak začal názorově přiklánět k vicekancléři Schönbornovi. Společně se jim podařilo získat zpět alespoň část vlivu, a to zejména díky Evženově tajné diplomacii, skrze kterou dosáhl uzavření spojenecké smlouvy s Pruskem a Ruskem roku 1726. Vliv Sinzendorffa začal opět uvadat paralelně s posilujícím postavením prince Evžena s koncem 20. let, který si stvořil rozsáhlou síť tajné diplomacie, díky níž začal mít mnohem větší vliv na chod událostí než dvorský kancléř hrabě Sinzendorff.²⁸²

Rozsáhlá aféra z roku 1718/1719 se nijak výrazně nedokla vicekancléře Schönborna. Dlouhodobě si udržoval své postavení, ačkoli ve 20. letech 18. století neměl na chod zahraniční politiky zdaleka takový vliv jako hrabě Sinzendorff. Přesto oproti svým nejistým začátkům dokázal úřad vicekancléře svou neúnavnou prací opět povznést a upevnit. Teprve poté, co byl v roce 1727 zvolen biskupem v Bambergu a Würzburgu, začal ve své aktivitě poněkud polevovat. V letech 1729-1731 poprvé odjel na delší dobu z Vídně, aby setrval na svém biskupství Würzburg, a povinnosti úřadu vicekancléře přenechal hraběti Johannu Adolfu von Metsch. Když pak v roce 1734 úřad zcela opustil a vicekancléřem se stal právě hrabě Metsch, vliv kanceláře velice rychle upadal.²⁸³

²⁸¹ V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 446, 523.

²⁸² Tamtéž, s. 568-574.

²⁸³ H. KRETSCHMAYR, *Das deutsche Reichsvizekanzleramt*, s. 454-457.

6 Adresáti dopisů císařských diplomatů v Republice

„Z opravdu mocných ,německých‘ ministrů zbývali pouze dva, Sinzendorff a Schönborn.“²⁸⁴

Vlivné osoby u vídeňského dvora se v průběhu první poloviny 18. století značně promíchaly. Ačkoli princ Evžen ve 20. letech 18. století nadále zastával úřad prezidenta dvorské válečné rady, stal se jeho vliv na zahraniční politiku „pouze“ zákulisní. Přestože ke konci období, na které míří tato diplomová práce, své postavení opět upevnil, zůstala i nadále jeho korespondence s diplomaty u sasko-polského dvora na soukromé či tajné úrovni. Úřední korespondenci vedli jiní dvořané, kterým v té chvíli císař Karel VI. důvěřoval, z těch nepřednějších to byli rakouský dvorský kancléř Sinzendorff a říšský vicekancléř Schönborn.

Ve 20. letech 18. století to tedy byly primárně dvě kanceláře a jejich „šéfové“, kteří se navzájem přetahovali o informace od císařských diplomatů v zahraničí, protože právě korespondence byla tím nejdůležitějším zdrojem informací. I přes zjednodušující pohled na problematiku předchozí výklad jasně ukázal, že těžší postavení měl v té chvíli říšský vicekancléř Schönborn. Po nástupu do úřadu Schönborn docela úspěšně udržoval korespondenční styk s císařskými legacemi u nejdůležitějších dvorů v Evropě. Přesto nedokázal zcela zastavit postupující omezování vlivu jeho kanceláře v zahraničně politických otázkách. V roce 1715 císař vydal nařízení, že diplomaté v zahraničí mají s říšskou dvorskou kanceláří, a tedy i s říšským vicekancléřem, komunikovat jen v otázkách, které se „*tykají jak nás jako římského císaře, tak také říše*“.²⁸⁵ Většinou se jednalo o válečné záležitosti, volby církevních představitelů, ale také vlastní reprezentaci diplomatů u zahraničních dvorů, kde právě velmi často využívali předního postavení císaře.²⁸⁶ I v takových případech si však rakouská dvorská kancelář prosadila, aby jí byly posílány kopie všech relací, které diplomaté posílali říšské dvorské kanceláři.²⁸⁷

Vývoj po vestfálském kongresu ustálil praxi, že záležitosti dotýkající se základních ustanovení říše musel císař projednat s říšským sněmem v Řezně, jehož souhlas potřeboval také vždy, pokud chtěl jednat jménem říše. Stále častěji proto využíval postavení panovníka dědičných zemí, což mu skýtalo mnohem větší svobodu v jednání, a vedlo to také k tomu, že se sám snažil převést co nejširší agendu zahraniční politiky na dvorské kanceláře, zejména pak

²⁸⁴ V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 590.

²⁸⁵ „*von Unsere – als Römischen Kaisers wie auch des Reichs wegen*“ citováno podle: K. MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 30.

²⁸⁶ O tom více v kapitole 8. *Ceremoniál jako uvítací divadlo*.

²⁸⁷ K. MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 29-30.

po vzniku dvorské (státní) kanceláře v roce 1720.²⁸⁸ To také zdůvodňuje, proč byly od 20. let 18. století stále častěji vydávány instrukce zejména rakouskou dvorskou kanceláří, pod kterou dvorská (státní) kancelář spadala. Dlouho platilo, že kredenční listiny musela vydat říšská dvorská kancelář, chtěl-li diplomat vystupovat jako císařský zástupce. Ovšem zároveň se začíná tento princip také porušovat, a ne zřídka se stává, že kredenční listiny nechává císař vydat skrze rakouskou dvorskou kancelář. Například Königsegg dostal kredenční listiny od rakouské dvorské kanceláře,²⁸⁹ která mu vydala také nástupnickou instrukci.²⁹⁰ Instrukce i kredenční listiny se pojily zejména s místem nejvyššího hofmistra arcivévodkyně Marie Josefy, ale opravňovaly ho jednat také jako císařského ministra. Stejně tak, když císař hraběte Königsegga informoval o možném udělení charakteru velvyslance, činil tak prostřednictvím rakouské dvorské kanceláře.²⁹¹

Všeobecně měl být císařský zmocněnec u zahraničního dvora odpovědný té osobě či kanceláři, která vydala jeho instrukci. Ovšem ani tak jasně řečená skutečnost nebyla v praxi zas tak jednoduchá. Například rezident ve Varšavě baron Martels byl z povahy věci vyslán českou dvorskou kanceláří, protože měl jednat o záležitostech dotýkajících se České koruny. Své relace měl proto posílat k rukám českého kancléře, ale čas od času také císaři skrze rakouskou dvorskou kancelář. Zároveň však jakožto císařský diplomat musel disponovat kredenčními listinami vyhotovenými v říšské dvorské kanceláři, protože jinak by nebyl uznán za císařského diplomata, ale pouze za představitele českého krále.²⁹²

Podobně složitou situaci měl v letech 1719-1722 právě i hrabě Königsegg, který v Polsku vystupoval jako nejvyšší hofmistr sasko-polské princezny Marie Josefy a na polském sejmu později disponoval titulem zplnomocněného ministra. Jednak byl tedy instruován rakouskou dvorskou kanceláří, která vydala jeho pověřovací listiny ke dvorskému úřadu,²⁹³ a jednak měl navázat na jednání, která započal Martels, pro něž potřeboval pověření z české dvorské kanceláře.²⁹⁴ Než byl rozbit sejm, měl se pokusit o ratifikaci defenzivní trojstranné dohody

²⁸⁸ E. MATSCH, *Der Auswärtige Dienst*, s. 47-48. K. MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s 16.

²⁸⁹ OeStA/HHStA, Wien, Große Korrespondenz, kart. 43 Königsegg 1719-1720, fas. 2, fol. 7 a 9, Vídeň, 9. 12. 1719, kreditivy pro krále a kurprince.

²⁹⁰ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 Instruktion 1716-1730, fol. 9-14, 8. 12. 1719, nástupnická instrukce pro Königsegga.

²⁹¹ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 66 - Weisungen 1710-1732, fol. 63-65, Vídeň, 24. 12. 1719; tamtéž, fol. 67-70, Vídeň, 27. 12. 1719, psaní císaře Königseggovi prostřednictvím rakouské dvorské kanceláře.

²⁹² OeStA/HHStA, Wien, Große Korrespondenz, kart. 43 Königsegg 1719-1720, fas. 1, fol. 10-20, 16. 10. 1715, opis instrukce pro Franze Bernarda Martelse.

²⁹³ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 Instruktion 1716-1730, fol. 9-14, 8. 12. 1719, nástupnická instrukce pro Königsegga.

²⁹⁴ OeStA/HHStA, Wien, Große Korrespondenz, kart. 43 Königsegg 1719-1720, fas. 1, fol. 2-9, 21. 1. 1720, instrukce pro Königsegga jako zplnomocněného ministra.

z 5. ledna 1719, kterou císař uzavřel s anglickým králem jakožto hannoverským kurfiřtem a s polským králem jakožto saským kurfiřtem. Z pozice říšských záležitostí to spadalo pod říšskou dvorskou kancelář, přesto s ním císař komunikoval paradoxně přes rakouskou dvorskou kancelář.²⁹⁵ Dalším příkladem toho, jak si rakouská dvorská kancelář přetahovala zahraniční agendu od říšské dvorské kanceláře, je také vyslání císařského velvyslance biskupa Erdödyho na podzim roku 1720, kterému byla instrukce vystavena také v rakouské dvorské kanceláři, přestože jako reprezentant císaře by měl být odpovědný říšské kanceláři.²⁹⁶ Na druhou stranu o šest let později dostal hrabě František Karel Vratislav své kreditivy k charakteru velvyslance z kanceláře říšského vicekancléře.²⁹⁷

Uvedené příklady tak ilustrují, že situace byla často velmi komplikovaná, a nakonec zůstalo na samotném diplomatovi, kterou informaci určí rakouské dvorské kanceláři a kterou k rukám říšského vicekancléře. Nejasně vymezené kompetence a dlouhodobé třenicí mezi kanceláři však měly praktický dopad na praxi diplomatů v terénu a značně ztěžovaly jejich jednání u zahraničního dvora, protože primárně omezovaly akceschopnost samotné vídeňské politiky, což vedlo ke zdoluhavým rozhodovacím procesům.²⁹⁸ Pro diplomaty tak bylo jednodušším, efektivnějším a řekněme i bezpečnějším řešením, aby psali (přestože s různou intenzitou podle mocenského postavení adresáta) všem významným osobám u vídeňského dvora. Ve 20. letech 18. století jsme proto svědky velkého nárůstu úřední i soukromé korespondence mezi císařskými diplomaty u sasko-polského dvora a představiteli habsburské politiky ve Vídni. Jak bylo uvedeno v úvodu, není a ani nemůže být ambicí této diplomové práce postihnout ji absolutně celou; jen korespondence diplomatů s Evženem Savojským ve studovaném období vydá na dalších minimálně osm kartonů,²⁹⁹ která však z povahy jeho soudobého mocenského postavení u vídeňského dvora má pouze soukromý charakter a navíc si Evžen nepsal se všemi diplomaty. Proto je v této práci zohledněna jen oficiální úřední korespondence diplomatů s císařem Karlem VI. (který svou korespondenci ovšem vedl primárně skrze své kanceláře), a soukromá korespondence s dvorským kancléřem Sinzendorffem, říšským vicekancléřem Schönbornem, jenž byl od roku 1729 nahrazován hrabětem Metschem, a popřípadě s českým

²⁹⁵ OeStA/HHStA, Wien, Große Korrespondenz, krat. 43 Königsegg 1719-1720, fas. 1, fol. 22-27, dopisy pro Königsegga od císaře z prosince 1719.

²⁹⁶ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 Instruktion 1716-1730, fol. 2-10, Vídeň, 31. 8. 1720, nástupnická instrukce pro Erdödyho.

²⁹⁷ Kreditivy k jeho velvyslancecké funkci, kterou dostal až v průběhu své mise, se nezachovaly, v dopise pro vicekancléře Schönborna mu ale doslova děkuje za to, že mu jeho kancelář tyto kredenční listiny vydala. Zámek Dírná, RA Vratislavů z Mitrovic, inv. č. 293, kart. 162, Grodno, 14. 11. 1726, fol. 206.

²⁹⁸ K. MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 32.

²⁹⁹ OeStA/HHStA, Wien, Große Korrespondenz, kart. 96a + 96b, korespondence s Königseggem, kart. 99a + 99b, korespondence s Martelsem, kart. 149, korespondence s Valdštejnem, kart. 150, korespondence s Wilczkem, kart. 151, korespondence s Vratislavem, kart. 152a, korespondence s Wurmbrandem.

dvorským kancléřem,³⁰⁰ díky níž bude možné nastínit základní kontury praxe diplomatického zastoupení císaře u sasko-polského dvora v letech 1719-1733.

Přesné určení, jaký podíl dané osoby zaujímaly v korespondenci císařského diplomata u varšavsko-drážďanského dvora, můžeme stanovit jen v případě hraběte Vratislava, protože díky dochované oboustranné korespondenci v rodinném archivu Vratislavů z Mitrovic na zámku v Dírné můžeme porovnat adresáty dopisů a naprosto jistě určit, komu byl konkrétní dopis poslán. U ostatních diplomatů, jejichž korespondence se zachovala ve vídeňském archivu *Haus-, Hof- und Staatsarchiv* výhradně v originále, se často v dopisech vyskytuje pouze oslovení „říšský hrabě“, což ovšem odpovídá jak dvorskému kancléři, tak říšskému vicekancléři, a adresáta pak můžeme určit jen podle návaznosti dopisů a projednávaných témat, přičemž tato „metoda“ samozřejmě není stoprocentně hodnověrná a nemůžeme na její výsledky spoléhat při kvantitativním vyčíslení adresátů.

Přesto lze návaznost dopisů poměrně snadno určit podle konkrétních odkazů na předchozí relaci v samotném textu, kdy diplomaté i jejich korespondenční partneři uvedli hned na začátku svého psaní datum přijetí či odeslání (případně oboje) posledního dopisu, čímž v době nespolehlivé pošty (a nezdědka také záměrného odcizení dopisu zahraničním dvorem) jeho odeslání či obdržení potvrdili. Navíc v případě psaní určených rakouské dvorské kanceláři (ať už relací adresovaných oficiálně císaři nebo přímo dvorskému kancléři) byly dopisy číslovány, zatímco dochované listy náležící vicekancléři Schönbornovi číslované nejsou. Občasné kancelářské poznámky na okrajích dopisů či konceptů pak potvrzují, komu danou korespondenční linii připsat.

Podle tohoto klíče můžeme na základě vzorku 1089 dopisů³⁰¹ oboustranné korespondence diplomatů s Vídní z let 1719-1733 (ovšem jen všeobecně) shrnout, že pokud nástupnická instrukce přímo nenařídila jinak,³⁰² posílali císařští diplomaté u sasko-polského dvora zpravidla své relace rakouské dvorské kanceláři, resp. přímo dvorskému kancléři, přičemž se různila četnost dopisů, které byly zaslány jemu, Stejně tak se různila početnost relací adresovaných císaři, které psali všichni, ale měnil se jejich průměrný počet na rok. V letech 1719-1721 zřetelně převažovali oficiálně adresované relace císaři, které však byly podle

³⁰⁰ Korespondence s českým kancléřem je však zastoupena minimálně a není počítána do celkového součtu relací uvedeného také v úvodu, protože postavení českého kancléře v zahraniční politice ve 20. letech 18. století zdaleka nebylo tak zásadní jako v době Jana Václava Vratislava.

³⁰¹ Výběr zdůvodněn v úvodní kapitole 1.2 *Pramenná základna*.

³⁰² Jako v případě barona Martelse a hraběte Königsegga, kteří měli podávat zprávy české dvorské kanceláři. OeStA/HHStA, Wien, Große Korrespondenz, kart. 43 Königsegg 1719-1720, fas. 1, fol. 10-20, 16. 10. 1715, opis instrukce pro Franze Bernarda Martelse; OeStA/HHStA, Wien, Große Korrespondenz, kart. 43 Königsegg 1719-1720, fas. 1, fol. 2-9, 21. 1. 1720, instrukce pro Königsegga jako zplnomocněného ministra.

poznámek na okrajích listů posílány do dvorské kanceláře, a od roku 1722 jsou dopisy naopak určeny přímo kancléři. Důvodem tohoto jasného zlomového období může být odjezd všech výše postavených diplomatů, načež na stanovišti v Polsku zůstal jen stálý rezident Martels.³⁰³ Jakmile k sasko-polskému dvoru přijel zplnomocněný ministr hrabě Vratislav začínají se opět objevovat relace adresované císaři, ovšem po čase, kdy Vratislav odjel do Drážďan, aby zastával post nejvyššího hofmistra sasko-polské princezny, relace císaři mizí a dopisy určeny převážně Sinzendorffovi.³⁰⁴ Teprve ke konci 20. let, konkrétně od roku 1728, hrabě Valdštejn i Wilczek posílají opět relace oficiálně zejména císaři, ačkoli jejich faktickým příjemcem je po celou dobu rakouská dvorská kancelář.

Druhým důvodem, proč byla většina dopisů posílaných do Vídně v prvních dvou a v posledních čtyřech letech studovaného období primárně adresovaná přímo císaři a nikoli Sinzendorffovi, můžeme hledat v klientelistické oddanosti. Sinzendorffovo silné postavení ve 20. letech posílené vznikem dvorské (státní) kanceláře jako centrálního úřadu pro zahraniční agendu způsobilo, že přes jeho kancelář proudily všechny oficiální relace, které se pak četly na tajné konferenci, které se účastnil Schönborn i Evžen Savojský. Ovšem Königsegga stejně jako Wilczka pravděpodobně na diplomatické posty vybral Evžen, a tudíž to byl on, komu byli oddaní. Proto je jejich osobní korespondence se Sinzendorffem zastoupená podstatně menší měrou než v meziobdobí, kdy u sasko-polského dvora působil nejprve sám rezident Martels a poté hrabě Vratislav s Kinnerem, kteří nejspíše spadali do klientelistické sítě Sinzendorffa. Toto rozdělení také časově odpovídá ztrátě vlivu prince Evžena po aféře z roku 1719/1720, kdy byl Königsegg posledním z „jeho lidí“, a poté opětovnému posílení jeho postavení na konci 20. let 18. století, kdy naopak svůj vliv ztrácí hrabě Sinzendorff.

Protože však u většiny dopisů můžeme adresáta určit pouze výše uvedenou metodou, jediný, u koho můžeme přesně určit poměr zastoupení počtu relací císaři a korespondence s říšským vicekancléřem Schönbornem, s dvorským kancléřem Sinzendorffem, je hrabě František Karel Vratislav z Mitrovic, který byl u sasko-polského dvora od října 1724 (s půlroční pauzou v roce 1727) až do konce března 1728. Rok 1725 strávil až do podzimu v Drážďanech, kde zastával post nejvyššího hofmistra Marie Josefy, takže se jeho úřední korespondence omezila na nutné minimum. O to zajímavější a početnější vzorek představuje rok 1726. Oproti

³⁰³ Hrabě Königsegg odjel na jaře 1722, poslední jeho zpráva z Drážďan je z 21. 3. 1722. OeStA/HHStA, Wien, Große Korrespondenz, kart. 44 Königsegg 1720-1721, fol. 60-61. Biskup Erdödy odjel o rok dříve, v červnu 1721. OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 2 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1716-1722, sl. 1721, fol. 53-54, 3. 6. 1721.

³⁰⁴ Jelikož Vratislav neměl v pozici hofmistra žádnou možnost k jednání s králem a jeho vliv v postavení diplomata na utváření zahraniční politiky tím klesl na minimum, nebylo žádoucí, aby posílal nadměrné množství relací císaři, ty se začínají objevovat v trochu větším množství opět až v roce 1726.

předcházejícímu roku, kdy Vratislavovými rukama prošlo celkem 85 dopisů, zaznamenáváme v roce 1726 velký nárůst na celkový počet 234 dopisů oboustranné korespondence s vídeňskými představiteli.³⁰⁵ Se zohledněním aktuální mezinárodní situace je tento nárůst naprosto logický – v roce 1726 došlo k podepsání spojeneckých smluv se dvěma nejvýznamnějšími spojenci habsburské politiky – Ruskem a Pruskem. Obě země měly navíc opravdu značný vliv na polskou politiku, a očekávalo se proto, že po takových olbřímích úspěších se polský král a Republika na podzimním sejmu v Grodně konečně odhodlají k podepsání spojenecké smlouvy s císařem, o kterou Karel VI. usiloval už více než deset let!

S ohledem na uvedené skutečnosti si tedy sondou do Vratislavovy korespondence z roku 1726 ukážeme, jakou část zaujímal korespondence s císařem Karlem VI., dvorským kancléřem Sinzendorffem a říšským vicekancléřem Schönbornem. Z celkového počtu 234 dopisů hraběte Vratislava (myšleno dopisy odeslané i přijaté) za rok 1726 u osmi z nich nebylo možné určit příjemce či odesílatele. Ze zbylého počtu 226 dopisů pak největší počet, 143 dopisů, náleželo právě do korespondenční linie s rakouským dvorským kancléřem Sinzendorffem, jen z odeslaných dopisů hrabětem Vratislavem pak téměř 61 % směřovalo k jeho rukám. Průměrně tedy zaujímal korespondence s dvorským kancléřem 63,84 %, zatímco ta se Schönbornem jen 31,95 %. Pozoruhodné je velmi nízké procentuální zastoupení relací adresovaných císaři, jen 4,19 %, což odpovídá předchozímu tvrzení, že císař Karel VI. převedl větší politickou zodpovědnost na tajnou radu a její účastníky³⁰⁶ a nechal se informovat v první řadě skrze rakouskou dvorskou kancelář, stejně jako skrze ni své pokyny i vysílal. Konkrétně císaři adresoval své dopisy hrabě Vratislav jen ve chvílích, kdy se jednalo o opravdu závažnou situaci nebo se naopak chtěl pochválit, že se mu něco skvělého podařilo.³⁰⁷

³⁰⁵ Vyčíslení je provedeno na základě dopisů hraběte Vratislava s císařem, dvorským kancléřem Sinzendorffem a říšským vicekancléřem Schönbornem uložených v: OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 3 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1723-1726; Zámek Dírná, RA Vratislavů z Mitrovic, inv. č. 293, kart. 162, 163 a 164.

³⁰⁶ V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 533.

³⁰⁷ Například že přečkal 21 hodin dlouhé jednání sejmu, které skončilo až uprostřed noci. OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 3 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1723-1726, Grodno, 14. 11. 1726, fol. 423.

Tabulka č. 3: Korespondence hraběte Vratislava z roku 1726 s hlavními představiteli zahraniční politiky ve Vídni.³⁰⁸

Rok 1726	Všechny dopisy		Odeslané Vratislavem		Přijaté Vratislavem		Průměr
CELKEM	226	100 %	143	100 %	83	100 %	100 %
Císař	11	4,87 %	11	7,69 %	0	0 %	4,19 %
Sinzendorff	143	63,27 %	87	60,84 %	56	67,47 %	63,86 %
Schönborn	72	31,86 %	45	31,47 %	27	32,53 %	31,95 %

Úzkou spoluprací císaře s rakouskou dvorskou kanceláří ve 20. letech 18. století dokládá také obsah dopisů. Pro ilustraci uvádím obsah tří dopisů ze stejného data, tedy 14. listopadu 1726. Jedná se o oficiální relaci císaři, která se veřejně četla na tajné konferenci,³⁰⁹ dopis dvorskému kancléři Sinzendorffovi³¹⁰ a dopis říšskému vicekancléři Schönbornovi.³¹¹ Tyto dopisy psal hrabě Vratislav jako novopečený císařský velvyslanec u polského říšského sejmku (sněmu) v Grodně, který v té chvíli trval už měsíc a půl. Svoji hodnost velvyslance obdržel hrabě Vratislav z Mitrovic primárně proto, aby měl na sejmku potřebné kompetence k projednání obnovení spojenecké smlouvy s Republikou. Zároveň se jedná o dobu, kdy v sousedním Kuronsku usiloval o převzetí moci Mořic Saský,³¹² nemanželský syn polského krále Augusta II., což vzbudilo obrovské pozdvižení mezi polskou a litevskou šlechtou, jež začala svého krále nenávislně osočovat, že se touto cestou snaží v Republice o nastolení dědičné monarchie.³¹³

³⁰⁸ Tabulka je sestavena na základě vlastního porovnání adresátů dopisů hraběte Vratislava. OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 3 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1723-1726; Zámek Dírná, RA Vratislavů z Mitrovic, inv. č. 293, kart. 162, 163 a 164.

³⁰⁹ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 3 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1723-1726, fol. 423-435, Grodno, 14. 11. 1726.

³¹⁰ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 3 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1723-1726, fol. 441-442, Grodno, 14. 11. 1726.

³¹¹ Zámek Dírná, RA Vratislavů z Mitrovic, inv. č. 293, kart. 162, Grodno, 14. 11. 1726, fol. 206-207.

³¹² Mořic Saský (1696–1750) byl nemanželský syn polského krále Augusta II. Silného a jeho milenky hraběnky Marie Aurory von Königsmarck. Roku 1711 ho August II. uznal za svého syna a udělil mu hraběcí titul. Svou vojenskou kariéru započal během Velké severní války. Po neúspěšném získání vlády v Kuronsku odjel do Francie, kde se roku 1741 stal maršálem Francie. Více k Mořici Saskému viz např. Frédéric HULOT, *Le Maréchal de Saxe*, Paris 1997; John Manchip WHITE, *Marshal of France: The Life and Times of Maurice, Comte de Saxe, 1696-1750*, Chicago – New York – San Francisco 1962.

³¹³ Spor o správu v Kuronsku začal v květnu 1726. Kuronsko bylo původně polským lénem, ovšem po ukončení severní války se stále více nacházelo pod ruským vlivem a August II. to chtěl zvrátit tím, že se pokusil do jeho čela dosadit Mořice Saského. Když zemřel kuronský vévoda Friedrich Vilém, byl na jeho místo dosazen jeho bratr Ferdinand, ten však trvale pobýval v Gdaňsku, čehož August využil proto, aby na vévodský stolec protlačil svého nemanželského syna. Augustovy postupy v Kuronsku však vyvolaly u polské šlechty obrovské protesty. Mořic Saský, který se nechal zvolit kuronskou šlechtou, nakonec vládl v Kuronsku až do roku 1729, ovšem bez souhlasu polského sejmku a oficiálně i bez požehnání Augusta II. Následná ruská intervence ukončila jeho vládu a posléze se na vévodský stolec roku 1731 opět vrátil Ferdinand. Theodor KALLMEYER, *Graf Moritz von Sachsen in*

Tyto dvě nejpodstatnější a nejdiskutovanější události podzimního sejmů se promítly do korespondence určené císaři a hraběti Sinzendorffovi. Obsahově podobné dopisy se však různily v míře akcentace konkrétních skutečností a také formou jejich sdělení. Například císaři hrabě Vratislav psal velmi obšírně, květnatě s důrazem na vlastní zásluhy o brzkém projednávání obnovení spojenecké smlouvy, kvůli kterému se na sejmě utvořila komise, s níž bude císařský velvyslanec podrobnosti smlouvy projednávat. Hraběti Sinzendorffovi psal o této skutečnosti už trochu realističtější a naopak zdůraznil, že polský primas Teodor Potocký a jeho bratr Stefan Potocký, který byl zvolen za maršálka sejmů a zároveň měl být členem zmíněné komise, „*vynaložili nepopsatelné úsilí a také použili nemalé [finanční] prostředky, aby říšský sněm udrželi, a teď také podpoří obnovu spojení a kompaktát*“,³¹⁴ načež naznačil, že za jejich snahu je potřeba je náležitě ocenit. Předpokládám, že toto ocenění mělo mít finanční podobu – ostatně spolupráce s Teodorem Potockým byla dlouhodobého charakteru, jak už bylo jednou zmíněno, a očividně se nejednalo o promarněnou investici.

Druhý bod, který se v dopisech objevil, byla ona kuronská aféra, jejíž projednávání ovládlo v podstatě všechna jednání sejmů. Právě kvůli bouřlivým hádkám polsko-litevské šlechty kolem této záležitosti neustále panovaly obavy z opětovného rozbití sejmů, k čemuž nakonec nedošlo. Přesto na sejmě roku 1726 neexistovalo podstatnější téma než Kuronsko a Mořic Saský. Vídeň do celé záležitosti sice nijak aktivně nezasahovala, přesto se nechala velice pečlivě informovat. V době těchto tří dopisů se August II. oficiálně podvolil rozhodnutí sejmů, že o novém kuronském vévodovi rozhodne tamnější šlechtická komise. Zatímco v relaci císaři napsal Vratislav tuto veřejnou informaci, v psaní dvorskému kancléři už byl konkrétnější a v samém závěru dopisu se Sinzendorffovi svěřuje, že mu jeho tajný zdroj prozradil, že se snad August II. chystá v Kuronsku vydržovat své vojsko.³¹⁵ V souvislosti s touto poznámkou už je pak méně zarážející, že se v relaci pro Karla VI. hrabě Vratislav po zdůraznění vlastních zásluh na projednávání spojenecké smlouvy odvážil položit císaři troufalý dotaz, zda je opravdu výhodné usilovat o spojení s králem, který nemá oporu u vlastního dvora?³¹⁶

Vedle toho, jak se tyto dva dopisy informačně doplňují, pak obsah dopisu pro říšského vicekancléře Schönborna působí jako z jiného světa. Ačkoli hrabě Vratislav v počátku psaní

Kurland: eine historische Skizze, Riga 1858; Karl von WEBER, Moritz, *Graf von Sachsen, Marschall von Frankreich. Nach archivalischen Quellen*, Tauchnitz, Leipzig 1870; J. M. WHITE, *Marshal of France*, s. 57-70.

³¹⁴ „[Sie] haben sich unbeschreibliche Mühe gegeben, auch nicht geringe Kosten daran verwendet, um den Reichstag subsistiren zumachen, es wird also zu beförderung der Renovation des Foederi und der Compactatorum anjetzo.“ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 3 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1723-1726, fol. 441, Grodno, 14. 11. 1726.

³¹⁵ Tamtéž, fol. 442.

³¹⁶ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 3 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1723-1726, fol. 425+435, Grodno, 14. 11. 1726.

tak „upřímně“ uvedl, že také jemu v tomto dopise napíše, „*co jsem odeslal v dnešní zprávě pro Jeho císařskou Milost k rukám rakouské dvorské kanceláře o tom, co se děje na místním říšském sněmu*“,³¹⁷ ze všech záležitostí, které na sejmu vzbuzovaly tolik vášní, však hrabě Vratislav píše říšskému vicekancléři pouze o tom, že „*Seckendorffovo vyjednávání s Pruskem je zde již dokonale známo, je třeba věřit, že tato smlouva bude dlouhodobá, a ne jako ta hannoverská, která bude dříve či později znovu změněna nebo oslabena*“.³¹⁸ Mimo to hrabě Vratislav poděkoval Schönbornovi, že mu jeho kancelář poslala ambasadorské kreditivy a na konci dopisu dodává, „*že mě mimochodem velmi potěšilo, že post v Petrohradě má opravdu dům*“.³¹⁹

Větší propast mezi informačním obsahem těchto tří dopisů si snad ani nelze představit. Zatímco císař s dvorským kancléřem na jedné straně dostali opravdu aktuální informace, Schönbornovi bylo určeno pouze tak obecné oznámení, jako že se v Polsku ví o Seckendorffově úspěchu v Prusku. V souvislosti s výkladem předchozí podkapitoly je však tento postup naprosto pochopitelný a logický. V roce 1726 už princ Evžen Savojský mocensky obrátil a spojil se s dříve zavrhaným Schönbornem proti původnímu politickému spojenci Sinzendorffovi, ovšem byl to dvorský kancléř, kdo aktuálně držel opratě zahraniční politiky. Proto dosatal Sinzendorff ve svém dopise ještě doplňující informace k aktuálním problémům (jako o značné roli bratrů Potockich či o možném vyslání vojsk do Kuronska), zatímco Schönborn se měl spokojit jen s tím, co se dozví na tajné konferenci z oficiální relace. Zároveň je však zřejmé, že Vratislav nehodlal zcela podlehnout tomuto mocenskému uspořádání a otočit se k Schönbornovi zády – zejména ve chvíli, kdy se zdálo, že by mohl princ Evžen znovu posílit své postavení. O tom jasně vypovídá už jen samotná informace, kterou Vratislav mezi jinými zvolil pro Schönborna – Seckendorffovo vyjednávání bylo přímým výsledkem spolupráce Schönborna a prince Evžena, kterého dosáhli pomocí tajné diplomacie.³²⁰ Ze Schönbornova pohledu to tak mohlo vypadat, že mu císařský ambasador u sasko-polského dvora sděluje významnou novinu potvrzující jejich úspěch, zatímco ve skutečnosti bylo psaní zcela prosté jakýchkoli záležitostí ovlivňující aktuální císařskou zahraniční politiku. Na druhou stranu – Sinzendorffovi se zase nezminil o reakci polského dvora na Seckendorffův úspěch, a navíc na

³¹⁷ „...was an Kai. Mai. über den auschlag des hiesigen Reichs Tag zu handen der Österreichische Hof Canzlei Sub hodierno ferner berichte.“ Zámek Dírná, RA Vratislavů z Mitrovic, inv. č. 293, kart. 162, fol. 206, Grodno, 14. 11. 1726.

³¹⁸ „Die Seckendorffische Negotiation mit Preüssen will hier berets auch und nur zu greündlich bekannt sein, es ist zu wünschen, dass dieser tractat daurschafft sein, und nicht wie der Hannoverische über kurtz oder lang wieder gnändert oder durchlöchert werde.“ Tamtéž.

³¹⁹ „Dass übrigens die Posten nach Petersburg ihren richtigen Haus haben, bin sehr erfreüet.“ Tamtéž, fol. 207.

³²⁰ V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 574.

počátkem roku 1727 začal udržovat také korespondenci s princem Evženem.³²¹ Nelze se tak zcela ubránit dojmů, že se Vratislav v tomto případě snažil držet známého rčení *sedět na dvou židlích*.

Uvedené porovnání není samozřejmě plošně aplikovatelné na všechny císařské diplomaty u varšavsko-drážďanského dvora z let 1719-1733, ale díky dostatečně početnému vzorku si můžeme na Vratislavově korespondenci z roku 1726 udělat alespoň základní představu o tom, jakým způsobem diplomaté svou korespondenci vedli. Hrabě Vratislav s drtivou převahou psal dvorskému kancléři Sinzendorffovi, ovšem je zajímavé, že i přesto, že úřad vicekancléře byl již po delší dobu v defenzivě, korespondence mezi Vratislavem a Schönbornem byla překvapivě častá a pravidelná. Obsahově sice není vždy tak bohatá jako v případě dopisů pro dvorského kancléře Sinzendorffa, přesto však obsahuje významné informace, které naopak často chybí v korespondenci s dvorským kancléřem. Rozhodně by bylo zajímavé porovnat procentuální zastoupení korespondence říšského vicekancléře při Vratislavově druhé misi do Polska ve třicátých letech 18. století, kdy po převzetí úřadu hrabětem Metschem jeho prestiž a vliv podstatně upadal, a zároveň bude v budoucím výzkumu nutné do porovnání zahrnout korespondenci s princem Evženem, která se v případě hraběte Vratislava začíná objevovat od počátku roku 1727.

³²¹ V raskouském centrálním archivu ve fondu Haus-, Hof- und Staatsarchiv i v rodinném archivu Vratislavu z Mitrovic za zámku v Dírné jsou dopisy zachovány až od roku 1727. Prvním dochovaným dopisem od Evžena Savojského je odpověď na předchozí Vratislavův dopis, který mu napsal o rok dříve, v němž se přimlouval za svého bratrance, a jako koncept je zachován v rodinném archivu Vratislavů. OeStA/HHStA, Wien, Große Korrespondenz, kart. 151, Prinz Eugen: Korrespondenz Winand – Würzburg 1711-1735, první dopis: fol. 71, Vídeň, 1. 1. 1727; Zámek Dírná, RA Vratislavů z Mitrovic, inv. č. 293, kart. 165, první dopis od Vratislava: fol. 196, Varšava, 21. 1. 1726.

7 Diplomat před odjezdem

7.1 Výběr diplomata

„Že takový místo nemůže zůstat dlouho opuštěné, shledáváme hraběte jako osobu hodnou důvěry, aby tento důležitý úřad zastával.“³²²

Dosavadní výklad měl za úkol osvětlit, jací diplomaté setrvali ve studovaných letech u sasko-polského dvora a s kým se císařští zmocněnci kontaktovali, když už byli na svém stanovišti. Ještě ale nebylo řečeno, podle čeho si Vídeň vybírala své diplomaty, které na zahraniční misi vyšle, a proto se u této otázky krátce zastavíme.³²³ Vodítek k odpovědi na ni není mnoho, a i tak se ve všech ohledech jedná jen o spekulace a domněnky. Všeobecně se uznává teze, že do Polska (stejně jako do Ruska) byli nejčastěji vybíráni šlechtici z českých zemí či všeobecně ze slovanského prostoru, protože slovanské jazyky, v našem případě polský a český, si jsou podobné, což počátkem 18. století před obrodou českého jazyka platilo dvojnásob.³²⁴ Dosavadní literatura výhodu jazykové podobnosti akcentovala zejména při porozumění u neformálních až zákulisních rozhovorech.³²⁵ V případě Polska můžeme toto tvrzení zdůvodnit navíc ještě oficiální sférou, protože na polském sejmku se mluvilo výhradně polsky (ostatně stejně tak se na českém zemském sněmu v téže době užívala čeština) a zápisy ze sejmů i z veškerých dalších jednání, všechny státní a úřední dokumenty byly zapisovány v polském jazyce. Až následně na to s jistou nutnou časovou prodlevou došlo k jejich přeložení nejprve do latiny, popřípadě francouzštiny,³²⁶ a teprve poté, pokud diplomat sám chtěl, mohl požádat o jejich překlad do němčiny.³²⁷ Ovšem pokud chtěl být daný diplomat informovaný ihned, a navíc se nechtěl opírat o cizí několikanásobné překlady, pak mu nezbývalo nic jiného

³²² „Dass sothane Stelle nicht lang ohnersezt verbleibe, als haben Wir aus besonderem zu sein Grafens Person gnädigst tragendem Vertauen gern gesehen, dass dies wichtige Amt Ihme aufgetragen worden.“ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 Instruktion 1716-1730, sl. Valdštejn, fol. 14-15, Vídeň, 9. 2. 1728, nástupnická instrukce pro Valdštejna na post nejvyššího hofmistra arcivévodkyně Marie Josefy.

³²³ Otázkou výběru diplomata se zabírám z reálného pohledu, záměrně vynechávám obraz ideálního diplomata, který specifikovaly už dobové příručky jako G. STIEVE, *Europäisches Hof-Ceremoniel*; J. Ch. LÜNIG, *Theatrum Ceremoniale*; J. B. von ROHR, *Einleitung zur Ceremoniel-Wissenschaft*.

³²⁴ Polština a čeština si byly před národním obrozením podstatně podobnější, než je tomu v současnosti. Viz obrazová příloha, obr. č. 5 - Dokument psaný polským jazykem – konstituce o polských kráľích přijatá na sejmku v roce 1733.

³²⁵ Shrnutí viz: J. KUBEŠ a kol., *V zastoupení císaře*, s. 325-328.

³²⁶ B. KRYSZTOPA-CZUPRYŃSKA, *Rzeczpospolita w oczach dyplomatów brytyjskich*, s. 30-31.

³²⁷ Martels informuje císaře o právě proběhlém jednání na konferenci s ruským velvyslancem Dolgorukým, jehož záznam posílá jen v latině, protože překlad do němčiny se před odesláním pošty, která odcházela týž den, nestihl dokončit, a proto ho pošle až s další poštou. OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 2 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1716-1722, sl. 1719, fol. 1-4, Varšava, 14. 1. 1719, relace Martelse císaři.

než se spolehnout na vlastní jazykovou výbavu. Stejně tak, chtěl-li (a mohl-li, tzn. měl-li dostatečné pravomoci) na sejmu sám jakkoli reagovat na vznesená prohlášení, pak bylo nespornou výhodou, pokud mluvil stejným nebo alespoň Polákům srozumitelným jazykem.³²⁸ V případě císařských diplomatů v Polsku ve sledovaných letech 1719-1733 můžeme s jistotou prohlásit, že minimálně František Karel Vratislav z Mitrovic a Heinrich Wilhelm Wilczek češtinu prokazatelně ovládali.³²⁹ U hraběte Wilczka pak můžeme předpokládat i jistou znalost polštiny, protože rod Wilczků byl starobylým hornoslezským rodem a sám Wilczek vlastnil mimo jiné panství Velké Petrovice nedaleko Vratislavi.³³⁰ Přesto se však jedná jen o dva případy z osmi, tj. z celkového počtu císařských zástupců u sasko-polského dvora v letech 1719-1733, takže nemůžeme tvrdit, že se jednalo o systematicky užívaný předpoklad výběru diplomata, naopak byla schopnost porozumět polštině spíše jen výhodou (ačkoli rozhodně ne zanedbatelnou) pro samotného šlechtice.

Mluvit česky znamenalo pro diplomata u varšavského dvora velkou výhodou také oproti jiným (neslovanským) diplomatům, a to nejen přímo při jednání sejmů, ale také v každodenním životě. Například britští zástupci, kteří sice do Polska přijížděli s bohatou jazykovou výbavou (všichni museli mluvit minimálně latinsky a francouzsky, někteří ovládali i němčinu), ovšem nebyli zvyklí na slovanský akcent a slovosled, měli proto často problémy těmto cizím jazykům z úst Poláků porozumět.³³¹ Zaručeně nejoblíbenějším cizím jazykem u polského dvora byla latina, kterou Poláci často mluvili i při běžném setkání zejména s cizinci, a následovala ji francouzština, a to už jen proto, že v tomto jazyce nejčasněji komunikovali se svým králem. Naproti tomu němčina byla přijímaná s podstatně menším nadšením. Jak bylo řečeno, překlady do němčiny si diplomat musel zařídit sám, nedělaly se automaticky, jako tomu bylo s latinou a francouzštinou. Také většina korespondence, kterou diplomaté vedli s polskou šlechtou nebo i

³²⁸ Čeština byla dlouhodobě uznávanou řečí užívanou na polském sejmu. Už v roce 1572 Vilém z Rožmberka pronesl svou úvodní řeč v pozici císařského vyslance k poslancům sejmu česky. B. ČECHOVÁ, *Polsko-habsburské vztahy v době Ferdinanda III. a Vladislava IV.*, s. 47.

³²⁹ V rodinném archivu Vratislavů je uložen vlastnoručně česky psaný dopis hraběte Vratislava, který roku 1693 psal svému otci. Zámek Dírná, RA Vratislavů z Mitrovic, inv. č. 250, kart. 73, fol. 2; Zemský archiv v Opavě, Slezský stavovský archiv, sněmovní protokoly Opavského knížectví, např. inv. č. 1000-1003, jednání vedené v češtině, kterého se Wilczek pravidelně účastnil. Také císařský diplomat Heřman Jakub Černín z Chudenic, který roku 1695 odjel do Varšavy tehdy ještě k polskému králi Janu III. Sobieskému, mluvil velmi dobře česky. J. KUBEŠ a kol., *V zastoupení císaře*, s. 65.

³³⁰ Jiří BRŇOVJÁK, *Vztah regionu a center na příkladu osudů a kariér šlechty Horního Slezska v 15. -20. století: vstupní zamyšlení nad základními pojmy*, in: Jiří BRŇOVJÁK – Waclaw GOJNICZEK – Aleš ZÁŘICKÝ (edd.), *Šlechtic v Horním Slezsku: vztah regionu a center na příkladu osudů a kariér šlechty Horního Slezska (15.-20. století) = Szlachcic na Górnym Śląsku. Relacje między regionem i centrum w losach i karierach szlachty na Górnym Śląsku (XV-XX wiek)*, Ostrava – Katowice 2011, s. 26.

³³¹ B. KRYSZTOPA-CZUPRYŃSKA, *Rzeczpospolita w oczach dyplomatów brytyjskich*, s. 30-31.

saskými ministry,³³² včetně prvního ministra hraběte Flemminga,³³³ a často také s králem,³³⁴ byla ve francouzštině,³³⁵ popřípadě latině, zatímco němčina se objevuje spíše výjimečně. Když hrabě Königsegg počátkem ledna 1720 odcestoval z Drážďan na polský sejm do Varšavy, kde předložil své kredenční listiny, musel se prokázat těmi latinsky psanými, protože německým kreditivům Poláci nerozuměli (naštěstí měl při sobě vyhotovení v obou jazycích),³³⁶ a tak žádal císaře, aby jeho následné velvyslanecké pověření nechal sepsat zejména v latině s tím, že v němčině není ani potřebné.³³⁷ Kreditivy a plná moc pro všechny následující diplomaty ve studovaném období, kteří mířili k polskému sejmu či za polskou šlechtou, už byly nadále psány výhradně jen v latině.³³⁸

Jazyková stránka však z uvedených důvodů nemohla být jediným parametrem výběru konkrétního šlechtice k misi do Polska. Když přejdeme již klasické tvrzení, že se muselo jednat o bohatého šlechtice s přiměřeným společenským postavením, chováním a výchovou,³³⁹ pak rozhodně nemůžeme pominout fakt, že všichni diplomaté z let 1719-1733, kterým byl dán titul velvyslance, měli předchozí zkušenosti vhodné pro jim udělený úkol. V prvé řadě to byl hrabě Josef Lothar von Königsegg-Rothenfels, který sice velvyslancem nakonec nebyl, ale bylo do

³³² Názorným příkladem je bohatá korespondence hraběte Vratislava z Mitrovic s polskými a saskými šlechtici dochovaná v rodinném archivu v Dírné, která je asi ze ¾ vedena v latině nebo francouzštině. Zámek Dírná, RA Vratislavů z Mitrovic, inv. č. 279, kart. 132; tamtéž, inv. č. 288, kart. 151.

³³³ Např. SäSta, HStA, Dresden, 10026 – Geheimes Kabinett, loc. 00697/03, fol. 153-243, korespondence Flemminga s rezidentem Martelsem je ve francouzštině; tamtéž, loc. 00716/09, nefol. korespondence Flemminga s hrabětem Wilczkem je francouzsky z poloviny; tamtéž, loc. 00711/03, korespondence Flemminga s velvyslancem Virmontem z let 1716-1718 byla kompletně celá ve francouzštině.

³³⁴ SäSta, HStA, Dresden, 10026 – Geheimes Kabinett, loc. 02090/058, francouzsky psaná korespondence Königsegga s polským králem.

³³⁵ Také August II. se svým synem komunikoval téměř výhradně ve francouzštině. SäSta, HStA, Dresden, 10026 – Geheimes Kabinett, loc. 2092/137; tamtéž, loc. 2092/138; tamtéž, 2090/139, korespondence Augusta II. s Friedrichem Augustem, 1714-1732.

³³⁶ Diplomát měl zpravidla používat při komunikaci u zahraničního dvora řeč svého panovníka, což v případě Svaté říše římské byla němčina i latina. Ovšem často se stávalo, že konkrétní diplomat užil jinou řeč jako výraz náklonnosti a dvornosti – roku 1665 hrabě Leslie při audienci u sultána mluvil italsky či v roce 1683 hrabě Althan před francouzským králem zvolil francouzštinu. K. MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 131-132.

³³⁷ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 2 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1716-1722, sl. 1720, fol. 5-13, Varšava, 13. 1. 1720, relace Königsegga císaři.

³³⁸ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 5 - Hofkorespondenz, korrespondenz Wratislaw, fol. 10, Vídeň, 27. 12. 1719, kreditivy pro Königsegga jako císařského ministra; tamtéž, fol. 14, Laxenburg, 30. 5. 1724, kreditivy pro de Silvu zmocňujícího jménem císaře gratulovat Teodoru Potockému ke zvolení hnězdenským arcibiskupem a primasem Polska; tamtéž, fol. 18, kreditivy pro Kinnera jako rezidenta v Polsku; tamtéž, kart. 1 - Instruktion 1716-1730, sl. Erdödy, fol. 12-26, Vídeň, 31. 8. 1720, kreditivy a plná moc pro velvyslance Erdödyho; tamtéž, sl. Vratislav, fol. 4-17, Vídeň, 14. 10. 1724, kredenční listiny a plná moc pro zplnomocněného ministra Vratislava; tamtéž, sl. Wilczek, fol. 7-15, Vídeň, 30. 7. 1729, kredenční listiny pro velvyslance Wilczka. Kreditivy pro šlechtice jmenované do dvorského úřadu nejvyššího hofmistra sasko-polské kurprincezny Marie Josefy byly psány německy. OeStA/HHStA, Wien, Große Korrespondenz, kart. 43 Königsegg 1719-1720, fas. 2, fol. 7-11, Vídeň, 9. 10. 1719, kredenční listiny pro Königsegga jako nejvyššího hofmistra; tamtéž, StAbt, Polen III, kart. 1 - Instruktion 1716-1730, sl. Valdštejn, fol. 32-35, Vídeň, 9. 2. 1728, kredenční listiny pro Valdštejna jako nejvyššího hofmistra; Zámek Dírná, RA Vratislavů z Mitrovic, inv. č. 287, kart. 150, fol. 46-47, Laxenburg, 3. 6. 1724, kredenční listiny pro Vratislava jako nejvyššího hofmistra.

³³⁹ Ivo CERMAN, *Šlechtická kultura v 18. století. Filozofové, mystici, politici*, Praha 2011, s. 198.

poslední chvíle zamýšleno, že mu tento titul bude udělen, s čímž také k polskému dvoru odjížděl. Königsegg už od mládí až do roku 1717 působil v armádě, díky čemuž se zúčastnil jednání o rastattský mír na konci války o španělské dědictví roku 1714 a následně byl roku 1717 dosazen na nejprestižnější ambasádu v Evropě – do Francie. Po polské misi byl jmenován diplomatem také v Haagu (1723) a v Madridu (1726-1730).³⁴⁰ Velvyslanec Adam Ladislaus Erdödy představuje výjimku, protože k němu není dohledatelná předchozí diplomatická mise, ovšem už roku 1707 byl zvolen nitranským biskupem a v letech 1706-1720 působil v uherské dvorské kanceláři.³⁴¹ Hrabě František Karel Vratislav z Mitrovic získal potřebné zkušenosti jako stálý zástupce českého kurfiřta na sněmu v Řezně, kde setrval v letech 1709-1724 a kde mimo jiné uspořádal tamní archiv a roku 1711 pomohl přesvědčit kurfiřtské kolegium, aby za císaře zvolilo právě Karla VI.³⁴² Navíc velvyslancem byl jmenován až v srpnu roku 1726,³⁴³ to znamená po roce a půl služby u polského dvora. Následně byl roku 1728 poslán do Ruska jako zplnomocněný ministr a roku 1733 se do Polska opět vrátil jako vyslanec a zplnomocněný ministr.³⁴⁴ Posledním velvyslancem byl pak hrabě Heinrich Wilhelm Wilczek, jehož bohaté životní zkušenosti předčily všechny jeho zmíněné předchůdce. Když opomineme jeho vojenskou kariéru, kterou započal už v roce 1685, tak na diplomatickou dráhu nastoupil již v roce 1709, kdy byl jmenován císařským vyslancem v Moskvě. Než na misi roku 1711 nastoupil, řešil v Uhrách diplomatickou cestou velké Rákócziho povstání a zaangažovanost Polska a Švédska. V Moskvě pak pobýval v těsné blízkosti cara Petra I. a doprovázel ho i na řadě jeho cest. Po návratu z Ruska pak byl jako mimořádný vyslanec vedle Polska poslán také k armádě do Pomořan a ke dvorům královských a knížecích rodů v Prusku, Dánsku, Altenburgu a Gothě, Bayreuthu, Ansbachu, Darmstadtu, Würzburgu a Kasselu.³⁴⁵

Jak je vidět, že pouze biskup Erdödy nepůsobil v diplomatických službách dlouhodobě a pravidelně. Mimo něj ze všech diplomatů, kteří byli v letech 1719-1733 u sasko-polského dvora, nelze určit celý životopis pouze u rezidentů Martelse a Kinnera a zplnomocněného

³⁴⁰ C. von WURZBACH, *Biographisches Lexikon*, 12 Theil, s. 229–231.

³⁴¹ Maďarský katolický lexikon, dostupné online <http://lexikon.katolikus.hu/E/Erd%C5%91dy.html> [cit. 15. 4. 2018].

³⁴² P. VOKÁČOVÁ, *Příběhy o hrdé pokoře*, s. 83. K jeho diplomatické činnosti na sněmu v Řezně se zachovala v rodinném archivu Vratislavů řada materiálu. Zámek Dírná, RA Vratislavů z Mitrovic, inv. č. 285, kart. 137-149, diplomatická mise Františka Karla Vratislava z Mitrovic do Řezna.

³⁴³ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 66 - Weisungen 1710-1732, fol. 13-14, 24. 8. 1726, Vídeň, koncept císařského dekretu, kterým byl hraběti Vratislavovi udělen titul velvyslance.

³⁴⁴ OeStA/HHStA, Wien, Reichshofkanzlei, Instruktionen für die kaiserlichen Gesandten, kart. 18, fol. 161-193, Vídeň, 20. 7. 1733, instrukce pro hraběte Vratislava.

³⁴⁵ Jiří BRŇOVJÁK, *Překračování hranic regionu a jeho vliv na společenské kariéry vybraných příslušníků šlechty Opavského a Těšínského knížectví v 17. století a 1. polovině 18. století*, in: Agnieszka Tetrycz-Puzio – Lech Kościelak – Ewa Łączyńska (red.), *Via viatores quaerit. Mobilność społeczna w dziejach krajów Grupy Wyszehradzkiej*, Słupsk 2016, s. 220-221.

ministra Valdštejna. U rezidentů je však naprosto zřejmé, že v diplomatických službách jen u polského dvora strávili dobu přes deset let. Franz Wilhelm Kinner byl navíc za svou službu nobilitován a dva měsíce před udělením charakteru rezidenta se z něj stal baron Kinner von Scharfenstein. Z ostatních zmocněnců se v císařských diplomatických službách opakovaně uplatňoval pouze hrabě František Karel Vratislav z Mitrovic, který zůstal jako zplnomocněný ministr u sasko-polského dvora až do smrti Karla VI. I nadále ale trvalo jeho velmi vlivné působení po boku jeho paní, polské královny Marie Josefy, a svůj úřad jejího nejvyššího hofmistra složil až tři roky před svou vlastní smrtí v roce 1750.³⁴⁶ Přesto se svou téměř celoživotní rolí císařského zmocněnce asi nebyl vždy spokojený, protože víme, že se v letech 1730-1734 snažil obstarat si méně nákladný a vyčerpávající úřad, protože reprezentace spojená s císařským velvyslancem či ministrem ho stála nemalou finanční částku i energii.³⁴⁷

Určujících elementů pro výběr dané osoby k diplomatické misi bylo určitě mnoho a nezanedbatelnou roli hrála jistě i přímluva vlivných osob. V souvislosti s misemi k sasko-polskému dvoru v letech 1719-1733 se mi však nepodařilo podobný případ zachytit, a tak i konkrétní důvody, proč byli zrovna tito lidé ze všech dalších možných kandidátů jmenováni rezidenty, zplnomocněnými ministry, vyslanci či velvyslanci, prozatím zůstanou neodhalené.

7.2 Příprava diplomata

„Co při odjezdu hraběte Wilczka do Polska je ještě považováno za nezbytné, aby se císařský ministr naučil.“³⁴⁸

Ve chvíli, kdy byli noví císařští diplomaté k dané misi vybráni, byla nutná určitá doba příprav, než se mohli zmocněnci na cestu vydat. Přece jen se jednalo o důležitá vyjednávání a diplomaté museli být patřičně seznámeni s dosavadním stavem věcí. Základním zdrojem informací i poučení, jak se mají na své misi chovat, byla již vícekrát zmiňovaná první

³⁴⁶ Zámek Dírná, RA Vratislavů z Mitrovic, inv. č. 286, kart. 150, fol. 176-177, Drážďany, 24. 7. 1747, dekret polského krále Augusta III. na vyplacení mzdy a doživotní renty hraběti Vratislavovi po jeho odchodu z úřadu nejvyššího hofmistra královny.

³⁴⁷ Pomocí vlivných známých u vídeňského dvora se pokusil získat místo guvernéra v Miláně, nebo alespoň jmenování nejvyšším purkrabím pražským, avšak bez jakéhokoli úspěchu. Zámek Dírná, RA Vratislavů z Mitrovic, inv. č. 294, kart. 169. Kvůli spolufinancování svých misí se dědic Františka Karla jeho synovec František Adam potýkal s velkými dluhy a po jejich umoření se rod Vratislavů vytratil z řad vlivných šlechtických rodů Českého království. Zámek Dírná, RA Vratislavů z Mitrovic, inv. č. 302, kart. 170-177, majetkové poměry a soupis dluhů hraběte Vratislava z Mitrovic.

³⁴⁸ „Was bei der Abreise in Polen Feldmarschall Graf Wilczek annoch dem hohen Kais. Ministerio, bei zubringen für nöthig erachtet.“ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 Instruktion 1716-1730, sl. Wilczek, fol. 38, Vídeň, 23. 7. 1729, příloha Pro Memoria k instrukci velvyslance Wilczka.

tzv. nástupnická instrukce, kterou diplomat většinou dostal ještě ve Vídni, kde se také seznámil s jejím obsahem. Měla víceméně ustálenou formu – vždy obsahovala v první řadě intitulaci panovníka, který jmenoval svého diplomata, jehož jméno a funkce byly uvedeny v úvodním odstavci.³⁴⁹ Následovalo zdůvodnění, proč je potřeba na danou ambasádu vyslat nového diplomata, přičemž součástí tohoto odstavce byla většinou také specifikace hlavního úkolu diplomata. V různém pořádku pak instrukce obsahovaly číslované odstavce s požadavky na předání pozdravů, informace o ceremoniálu, o zvycích v cílové destinaci (například jako koho oslovovat) a zejména popis aktuální politické situace či její dosavadní vývoj vztahující se k diplomatovu úkolu. Na konci instrukce pak často najdeme informace technického rázu, jako například komu mají posílat své relace nebo kdy a jak bude užívána v dopisech šifra, jejíž klíč pak dostali společně s instrukcí.³⁵⁰

Nástupnická instrukce byla důležitá zejména proto, že se jednalo o úplně první císařský rozkaz, jak se má diplomat chovat u zahraničního dvora. V průběhu mise ji následovaly další císařské rozkazy, které byly posílány většinou obvyklou poštou, jen ve velmi naléhavých případech skrze kurýra.³⁵¹ S Drážďanami bylo zajištěné poštovní spojení dvakrát týdně, v souvislosti s Polskem to bylo podstatně horší, protože cesty v zemi byly v katastrofálním stavu a za nepříznivého počasí (tj. nejčastěji v zimě) se stávaly prakticky nesjízdné. Poštovní styk s Varšavou byl navíc značně nesynchronizovaný – jednak poštovní trasa vedla zdlouhavě přes Vratislav do Krakova a teprve až poté do Varšavy, ale také často pošta odcházela jen pár minut před příjezdem poštovního kurýra ze zahraničí, takže odpověď na přijatý dopis musel počkat několik dní, někdy i týden na další poštovní den.³⁵² Diplomaty si ve svých relacích a dopisech nejednou stěžovali na tragický poštovní styk s Varšavou.

Z toho důvodu byla právě ta první instrukce tak důležitá – jednak předznamenávala diplomatovy první kroky u cizího dvora před přijetím dalších rozkazů, a jednak mu byla jedinou oporou v prvních dnech na jeho misi, než přišly poštou další rozkazy. Dobře sepsaná instrukce

³⁴⁹ Srov. obr. č. 6 – První strana nástupnické instrukce velvyslance Erdödyho.

³⁵⁰ K tomu více v kapitole 9. *Strategie a taktiky*.

³⁵¹ Kurýra například využíval hrabě Vratislav v polovině roku 1726 poté, co ve Vídni polský vyslanec Markýz de Fleury koncem května představil projekt spojenecké smlouvy, ve kterém otevřeně uvedl všechny požadavky polského krále. Ty byly však natolik nehorázné, že u vídeňského dvora vyvolaly obrovské rozhořčení a rozhodlo se na tento dokument vůbec nereagovat. Nikdo z vídeňských ministrů s Fleurem nechtěl mluvit a zcela s ním přestali jednat. Ve snaze oslabit katastrofální dopad Fleuryho dokumentu se polský dvůr snažil přesvědčit Vídeň, že memorial byl napsán z vlastní iniciativy vyslance a rozhodně to není předložení cílů Augusta. Vídeň přesto oficiálně zastavila veškeré rozhovory s polským dvorem, a to jak prostřednictvím Fleuryho ve Vídni, tak i hraběte Vratislava ve Varšavě. V zákulíci však probíhala čilá korespondence mezi hrabětem Vratislavem a Vídni, která byla vedena právě skrze kurýry. Srov. N. MICHALICOVÁ, *Habsbursko-polské vztahy ve 20. letech 18. století*, s. 43-45.

³⁵² B. KRYSZTOPA-CZUPRYŃSKA, *Rzeczpospolita w oczach dyplomatów brytyjskich*, s. 57.

s podrobnými přílohami byla ta nejlepší a nejdůležitější příprava, jakou mohla Vídeň svým diplomatům poskytnout. Na její podrobnosti, důslednosti a aktuálnosti záviselo diplomatovo úspěšné přijetí v zahraniční destinaci, a proto se sestavovatelé nástupnických instrukcí často opírali o instrukce předchozích ministrů, vyslanců a velvyslanců, jelikož již byly jednou prozkoušené a pravděpodobně tedy obstály. Není proto nijak výjimečné najít slovo od slova ten stejný odstavec ve dvou i ve třech instrukcích pro různé diplomaty. Zejména se prakticky doslovně přepisoval odstavec o ceremoniálu, protože ten podléhal změnám nejméně, a naopak se lpělo na dodržování tradic. V instrukcích pro velvyslance z let 1716 pro hraběte z Virmontu, 1720 pro biskupa Erdödyho a 1729 pro hraběte Wilczka se tak můžeme pokaždé dočíst, že „*pokud jde o polský královský dvůr a užívaný ceremoniál, spočívá v následujícím: svůj příjezd s titulem Excelence oznámí každému podle přednosti jeho hodnosti, duchovním a světským senátorům, v první řadě ale arcibiskupu hnězdenskému jako královskému primasi, od každého počká na uvítací návštěvu a poté ji sám oplátí. Ale řečenému primasi, také knížeti Lubomirskému z Teutsch s titulem Jeho knížecí milosti. [...] U těch však, u nichž se pozastaví kvůli vyšší nebo nižší tituluře, [tak] má on kdekoli použít třetí osobu Oni, stejně tak to hrabě von Schaffgotsch³⁵³ před lety dodržoval.*“³⁵⁴ V instrukci biskupa Erdödyho pak přibýlo jen slůvko „*Verstorbene Graf von Schaffgotsch*“³⁵⁵ a pro hraběte Wilczka pak informace, že tak vedle hraběte von Schaffgotsch činil v roce 1720 také biskup Erdödy.³⁵⁶

Nebyl žádný ustálený zvyk nebo pravidlo, jak dlouho před odjezdem na misi měl diplomat svou instrukci dostat. Zatímco rezident Martels tu svou obdržel v říjnu roku 1715³⁵⁷ a na misi odjel až na jaře následujícího roku,³⁵⁸ tak hrabě Königsegg měl opravdu šibeniční termín, kdy

³⁵³ Hrabě Christoph Leopold von Schaffgotsch byl v letech 1667-1674 jmenován vyslancem v Polsku celkem šestkrát. J. KUBEŠ a kol., *V zastoupení císaře*, s. 298-299; Leszek ZIĄTKOWSKI, *Poselstwo Krzysztofa Leopolda Schaffgotscha do Polski w latach 1667-1674 (Przyczynek do organizacji i funkcjonowania poselstw austriackich w II połowie XVII w.)*, Ślaski kwartalnik historyczny Sobótka 43, 1988, č. 1, s. 31-48.

³⁵⁴ „*betreffen das gegen dem König. polnischen Hoff gebrauchte Ceremonial, vestehet selbes in folgenden: dass Er den Geist- und Weltlichen Senatoren, vorderst aber dem Erzbischoffen von Gnesna als Primati Regni, jedem nach der praerogativ ihres Rangs seiner Akhunff zu notificieren: von denenselben die Erste Visita erwarten, und selbe ihnen wider Restituieren, und aber Sie durchgehende mit dem Titul Excellenz: ersagten Primatem aber, wie auch die Fürsten Lubomirski mit dem Titul Ihren Fürstl. Gnaden, [...] gegen jene aber, wo Er der mehrern und minderen Titultur halber anstehet, sich der redens orth in Tertia Persona mit Sie zugebrauchen hat.*“ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 Instruktion 1716-1730, sl. Virmont, fol. 1-10, Vídeň, 6. 5. 1716.

³⁵⁵ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 Instruktion 1716-1730, sl. Erdödy, fol. 5, Vídeň, 31. 8. 1720, nástupnická instrukce pro Erdödyho.

³⁵⁶ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 Instruktion 1716-1730, sl. Wilczek, fol. 5, Vídeň, 25. 7. 1729, nástupnická instrukce pro Wilczka.

³⁵⁷ OeStA/HHStA, Wien, Große Korrespondenz, kart. 43 Königsegg 1719-1720, fas. 1, fol. 10-20, 16. 10. 1715, opis instrukce pro Franze Bernarda Martelse.

³⁵⁸ Přesné datum příjezdu není známo, ale 24. 5. 1716 předal polskému králi své císařské kredenční listiny, které se předávaly zpravidla co nejdříve po příjezdu k zahraničnímu dvoru. OeStA/HHStA, Wien, Reichskanzlei, Diplomatische Akten, kart. Dresden – Berichte 5a, fol. 195-200, Gdańsk, 27. 5. 1716, dopis Martelse císaři.

vydání instrukce³⁵⁹ a první zprávu z Drážďan³⁶⁰ dělí pouhých dvacet dnů. Stejně rychle musel postupovat o dekádu později hrabě Wilczek,³⁶¹ jehož instrukce nese datum 25. července 1729 a přesně o měsíc později už píše první relaci z litevského Grodna!³⁶² Trochu více času bylo dopřáno velvyslanci Erdödyemu v roce 1720,³⁶³ který měl na prostudování instrukce dva měsíce,³⁶⁴ a o trochu delší dobu, něco přes tři měsíce, dostal v roce 1728 také zplnomocněný ministr Leopold Vilém Valdštejn.³⁶⁵ Tato trochu delší prodleva může být zdůvodněná také tím, že hrabě Valdštejn jeho první instrukci z února 1728 se vztahovala pouze k úřadu nejvyššího hofmistra Marie Josefy, a teprve počátkem března mu byla vystavena ještě další instrukce k postu císařského ministra.³⁶⁶ Příčinu tohoto opoždění pak jistě právem najdeme ve vyjednávání hraběte Vratislava v Drážďanech, které vedl těsně před svým odjezdem do Ruska a které vyvrcholilo právě na přelomu února a března 1728.³⁶⁷

Hrabě František Karel Vratislav je pak ve srovnání s uvedenými diplomaty poněkud kuriózním případem. O své misi prokazatelně věděl už v lednu roku 1723, kdy se začal informovat o dění v Polsku,³⁶⁸ v únoru roku 1724 mu bylo oficiálně oznámeno, že bude jmenován zplnomocněným ministrem³⁶⁹ a v červnu téhož roku dostal první instrukci.³⁷⁰ Ta však vlivem následných událostí ztratila na aktuálnosti ještě před jeho odjezdem,³⁷¹ takže mu

³⁵⁹ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 Instruktion 1716-1730, sl. Königsegg, fol. 9-14, 8. 12. 1719, nástupnická instrukce pro Königsegga.

³⁶⁰ OeStA/HHStA, Wien, Reichskanzlei, Diplomatische Akten, kart. Dreden – Berichte 5a, sl. 3, fol. 213-214, Drážďany, 28. 12. 1719, relace Königsegga císaři.

³⁶¹ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 - Instruktionen 1716-1730, sl. Wilczek, fol. 3-32, Vídeň, 25. 7. 1729, nástupnická instrukce pro Wilczka.

³⁶² OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 4 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1727-29, fol. 913-920, Grodna, 25. 8. 1729, relace Wilczka císaři.

³⁶³ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 Instruktion 1716-1730, sl. Erdödy, fol. 2-10, Vídeň, 31. 8. 1720, nástupnická instrukce pro Erdödyho.

³⁶⁴ První zpráva od Erdödyho z Polska je datována k 3. 10. 1720. OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 2 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1716-1722, sl. 1720, fol. 64-68, Varšava, 3. 10. 1720.

³⁶⁵ Nástupnická instrukce: OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 Instruktion 1716-1730, sl. Valdštejn, fol. 14-20, Vídeň, 9. 2. 1728. První relace z Polska: OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 4 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1727-29, fol. 680-683, Drážďany, 21. 5. 1728, relace Valdštejna císaři.

³⁶⁶ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 Instruktion 1716-1730, sl. Valdštejn, fol. 30-44, Vídeň, 3. 3. 1728, instrukce pro Valdštejna jako zplnomocněného ministra.

³⁶⁷ Více k tomuto vyjednávání viz: N. MICHALICOVÁ, *Habsbursko-polské vztahy ve 20. letech 18. století*, s. 58, kapitola *Rozmluvy v Drážďanech na počátku roku 1728*.

³⁶⁸ Dokonce jsou jeho dopisy z Řezna zařazeny do Polské agendy. První dopis je datován už k 19. lednu 1723. OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 3 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1723-26, fol. 1-2, Řezno, 19. 1. 1723, dopis hraběte Vratislava k rukám říšského hraběte, pravděpodobně rakouského dvorského kancléře Sinzendorffa.

³⁶⁹ OeStA/HHStA, Wien, Reichskanzlei, Diplomatische Akten, kart. Dreden-Weisungen 2a, složka 2, fol. 23-24, Vídeň, 7. 2. 1724, Dekret pro Vratislava kvůli jeho odeslání k sasko-polskému dvoru.

³⁷⁰ Zámek Dírná, RA Vratislavů z Mitrovic, inv. č. 287, kart. 150, fol. 48-52, Laxenburg, 3. 6. 1724, císařská instrukce pro Františka Karla Vratislava.

³⁷¹ Dne 16. 7. 1724 došlo v Toruni k pouličním sporům mezi katolíky a protestanty, které vyústily ve zničení jezuitské koleje protestanty. Soud nechal popravít deset protestantů, což vyvolalo pozdvižení po celé Evropě. Protestanti v Polsku už dříve žádali o intervenci své zahraniční souvěrce, zejména z Pruska, Holandska, Anglie nebo Švédska. Toruňský případ se stal záminkou pro vojenský zákrok proti Polsku. Prusko a Velká Británie se

v polovině října 1724 (po pěti měsících!) byla konečně vystavená nová instrukce.³⁷² Na seznámení s jejím obsahem měl však jen pár dnů, protože už 28. října 1724 se nacházel ve Varšavě a informoval Sinzendorffa o svém příjezdu,³⁷³ přičemž se však až do posledních dnů zdržoval stále v Řezně.³⁷⁴ Vedle těch rozvleklých pěti měsíců, kdy se připravovala nová strategie, jež měla být zapsána v nové nástupnické instrukci, je pak obrovskou ironií, že dopis od císaře, kterým hraběte uvolňoval z jeho pozice v Řezně a nařizoval mu urychlenou cestu do Varšavy, kde tou dobou už probíhal sejm, se cestou k Vratislavovi ztratil. František Karel Vratislav se tak skutečnost, že se má urychleně vydat na cestu, dozvěděl až z dalšího psaní od Sinzendorffa, a jak mu sám pak psal, doslova sebral jen svého sekretáře a pár nezbytných sloužících, a ještě v noci 17. října poté, co napsal a odeslal kancléři dopis, vyrazil na spěšnou cestu z Řezna do Varšavy.³⁷⁵

Ve skutečnosti však nešlo jen o přečtení samotné instrukce, která měla zpravidla kolem 5-10 stran, ale podstatné a mnohem více časově náročné bylo prostudování a pochopení přiložených dokumentů, které se vázaly k aktuálnímu úkolu daného diplomata, což byly nejčastěji různé kopie starých smluv či relací předchozích diplomatů nebo také opisy jejich instrukcí. Hrabě Königsegg dostal v roce 1720 příkazem, že si musí „*prostudovat instrukci, která byla vydána a udělena našemu váženému slezskému komornímu radovi, rezidentu u polského královského dvora Franzi Bernardu von Martels v roce 1715, 10. října, a jemu [tj. Königseggovi] tímto budou sděleny jeho informace a poznámky v této přiložené kopii, jako jeho hlavní vodítka a směrnice v jeho vlastním vyjednávání*“.³⁷⁶ K tomu obdržel také podmínky a znění smlouvy mezi českými zeměmi a Polskem z roku 1589 a její pozdější revizi z roku 1613.³⁷⁷ Podobné zadání o těchto smlouvách měl Martels ve své instrukci také, přičemž její

spojily s Ruskem a společně plánovaly vyslat do Rzeczospolité vojsko. Na počátku roku 1725 však zemřel car Petr I., čímž bylo nebezpečí vojenského střetu odvráceno. Více k toruňskému případu Jacek BURDOWICZ-NOWICKI, *Polityka Piotra I w związku ze sprawą toruńską 1724 r.*, in: Adam Danilczyk – Dorota Dukwicz – Urszula Kosińska (edd.), *W cieniu wojen i rozbiorów. Studia z dziejów Rzeczypospolitej w XVIII i początków XIX wieku*, Warszawa 2014, s. 77-103.

³⁷² RA Vratislavův, zámek Dírná, inv. č. 288, kart. 151, nefol., Vídeň, 14. 10. 1724, druhá nástupnická instrukce pro Františka Karla Vratislava z Mitrovic.

³⁷³ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 3 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1723-26, fol. 5-6, Varšava, 28. 10. 1724, dopis hraběte Vratislava do Vídně, pravděpodobně kancléři Sinzendorffovi.

³⁷⁴ Poslední dopis z Řezna posílá 17. října 1724. OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 3 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1723-26, fol. 3-4, Řezno, 17. 10. 1724.

³⁷⁵ Tamtéž.

³⁷⁶ „*die jenige Instruction, so dem gestrangen, Unserm Schlesischen Cammerrath, Residenten am Königlich Pohnischen Hoff, und lieben getrauen, Franz Bernardt von Martels, in Anno 1715, den sechzehenden Octobris aus gefertigen und ertheilet worden, und Ihme hiermit zu seiner information und Notitz in beiliger abschrifft communiciret wird, zu seiner haubt Cynosur und Richtschnur in seinen abhabenden Negotiationibus halten.*“ OeStA/HHStA, Wien, Große Korrespondenz, kart. 43 Königsegg 1719-1720, fas. 1, fol. 3, Vídeň, 21. 1. 1720, instrukce pro Königsegga jako zplnomocněného ministra.

³⁷⁷ OeStA/HHStA, Wien, Große Korrespondenz, kart. 43 Königsegg 1719-1720, fas. 1, fol. 2-9, Vídeň, 21. 1. 1720, instrukce pro Königsegga jako zplnomocněného ministra.

znění známe jen díky tomu, že její opis byl jako příloha přidán k instrukci pro Königsegga.³⁷⁸ Biskup Erdödy měl roku 1720 zase za úkol prostudovat přiložený opis již zmiňované trojstranné defenzivní dohody mezi císařem, hannoverským kurfiřtem a saským kurfiřtem z 5. ledna 1719.³⁷⁹ A hrabě Vratislav i Wilczek se měli seznámit s obsahem spojenecké smlouvy s Polskem z roku 1677, na jejímž základě se měli pokusit uzavřít nové spojenectví, nebo ji alespoň minimálně obnovit v jejím původním znění.³⁸⁰ Mohlo se však stát, že i při velmi obsáhlém počtu všech kopií, které byly k instrukcím přikládány, mohl důležitý dokument chybět, jak se stalo roku 1729 u hraběte Wilczka. V instrukci mu bylo tvrzeno, že Poláci budou chtít obnovit Svatou ligu z roku 1684,³⁸¹ přičemž si však Wilczek stěžoval, že mu nebyl poskytnut přepis původní smlouvy,³⁸² což bylo ještě před jeho odjezdem do Grodna napraveno.³⁸³

Všichni tři diplomaté, kteří odjeli ke dvoru Augusta II. také ve dvorské funkci nejvyššího hofmistra rakouské arcivévodkyně a manželsky sasko-polského kurprince Friedricha Augusta, tj. hrabě Königsegg v roce 1719, hrabě Vratislav v roce 1724 a hrabě Valdštejn v roce 1728, také vedle toho všeho museli znát náplň a veškeré podmínky manželské smlouvy z roku 1719,³⁸⁴ protože jejich instrukce k této funkci vyžadovala, aby ihned po příjezdu zjistili, zda je vše náležitě dodržováno.³⁸⁵ Největší důraz byl kladen zejména na prvního z nich, tedy na hraběte Königsegga, protože krátce po svatbě začaly do Vídně putovat fámy o tom, že Marie Josefa nemá v protestantských Drážďanech možnost veřejně vyznávat a praktikovat své katolické náboženství tak, jak bylo zakotveno ve smlouvě, a v souvislosti s tím jí nejsou prokazovány takové pocty, jaké jí jako rakouské arcivévodkyni a manželce sasko-polského

³⁷⁸ OeStA/HHStA, Wien, Große Korrespondenz, kart. 43 Königsegg 1719-1720, fas. 1, fol. 10-20, 16. 10. 1715, opis instrukce pro Franze Bernarda Martelse.

³⁷⁹ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 Instruktion 1716-1730, sl. Erdödy, fol. 3, Vídeň, 31. 8. 1720, nástupnická instrukce pro Erdödyho.

³⁸⁰ RA Vratislavů, zámek Dírná, inv. č. 288, kart. 151, nefol., Vídeň, 14. 10. 1724, druhá nástupnická instrukce pro Františka Karla Vratislava z Mitrovic; OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 - Instructionen 1716-1730, sl. Wilczek, fol. 6, Vídeň, 25. 7. 1729, nástupnická instrukce pro Wilczka.

³⁸¹ Svatá liga z roku 1684 – spojenecká aliance iniciovaná papežem, v níž spojila Svatá říše římská s Polskem proti Turkům a dosáhli díky tomu řady vítězství. V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský; Andrew WHEATCROFT, Nepřítel před branami. Habsburkové a Osmané v bitvě o Evropu*, Praha 2010.

³⁸² OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 Instruktion 1716-1730, sl. Wilczek, fol. 34, bez datace a lokace, Wilczkovy poznámky k nástupnické instrukci.

³⁸³ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 Instruktion 1716-1730, sl. Wilczek, fol. 33, Vídeň, 22. 7. 1729, dodatek k instrukci pro hraběte Wilczka.

³⁸⁴ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 Instruktionen 1716-1730, fol. 55-74, kopie svatební smlouvy Friedricha Augusta a Marie Josefy.

³⁸⁵ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 Instruktion 1716-1730, sl. Königsegg, fol. 9-14, 8. 12. 1719, nástupnická instrukce pro Königsegga; tamtéž, sl. Valdštejn, fol. 14-20, Vídeň, 9. 2. 1728; Zámek Dírná, RA Vratislavů z Mitrovic, inv. č. 287, kart. 150, fol. 48-52, Laxenburg, 3. 6. 1724, první císařská instrukce pro Františka Karla Vratislava.

kurprince náleží. Že se jednalo jen o pomluvy zlých jazyků vyvrátil Königsegg bezprostředně po příjezdu a absolvování své první audience u Marie Josefy a jejího manžela.³⁸⁶

V naprosto drtivé většině případů nemáme žádné doklady o tom, jak se diplomat s novou rolí vyrovnával, zda pro něj přečtení a pochopení instrukce i jejích příloh znamenalo problém a zda potřeboval něčí pomoc, a zejména jestli se diplomat do samotných příprav zahraniční mise nějak zapojoval nebo nečinně čekal stranou, až mu bude instrukce dodána. Tyto otázky nelze zcela uspokojivě a jednoznačně zodpovědět a v případě studovaných diplomatů v této práci máme pouze jeden doklad o tom, že se diplomat pravděpodobně zapojoval do sestavování strategie a tím i instrukcí. Je to do jisté míry pouze spekulace založená na logickém myšlení při srovnání oficiálních dat vydání všech dokumentů a následných zpráv diplomatů z Polska.

Jedná se o velvyslance Wilczka, s jehož instrukcí se ve vídeňském archivu zachovaly také Wilczkovy poznámky k instrukci a díky němuž můžeme také tvrdit, že zkušenost samotného diplomata se v mnoha ohledech velmi vyplácela. Zmíněný dokument je jen obyčejný dvojlíst papíru o devíti bodech psaný zřejmě vlastní rukou hraběte Wilczka, který si po prostudování své nástupnické instrukce a jejích příloh zaznamenal své výhrady a dotazy, které následně předal rakouské dvorské kanceláři.³⁸⁷ Jeho výhrady jsou opravdu relevantní a zabýval se jimi samotný císař, který mu následně také skrze rakouskou dvorskou kancelář na jeho body odpověděl a nechal také sestavit apendix k hlavní instrukci datovaný 22. července 1729.³⁸⁸ Právě toto datum je ovšem zajímavé. Samotná Wilczkova instrukce, na kterou reaguje svými výhradami a na niž odkazuje také tento apendix, je oficiálně datovaná až k 25. červenci 1729, tedy o tři dny později. Dokument s Wilczkovými dotazy nenese bohužel žádné datum, ale můžeme se z uvedeného domnívat, že Wilczek měl k textu instrukce přístup už před jejím konečným sepsáním a oficiálním vydáním a do jisté míry do jejího obsahu zasahoval.

Jistě může padnout otázka, proč nebyly změny na základě Wilczkových výtek zaneseny přímo do hlavní instrukce, když byly tyto dotazy vzneseny před jejím vydáním, ale místo toho byl sepsán samostatný dodatek, který na jeho dotazy a výhrady odpovídá. Domnívám se, že s ohledem na povahu Wilczkových otázek, jež měly spíše doplňující a informační charakter, už rakouská kancelář nepovažovala za nutné měnit hlavní instrukci, protože se nejednalo o zásadní změny měnící zcela smysl instrukce. Wilczek se například dotazoval, zda dostane větší počet

³⁸⁶ OeStA/HHStA, Wien, Reichskanzlei, Diplomatische Akten, kart. Dresden – Berichte 5a, fol. 213-214, Drážďany, 28. 12. 1719, relace Königsegga císaři.

³⁸⁷ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 – Instruktion 1716-1730, sl. Wilczek, fol. 34-36, bez datace a lokace, Wilczkovy poznámky k nástupnické instrukci.

³⁸⁸ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 – Instruktion 1716-1730, sl. Wilczek, fol. 33-37, Vídeň, 22. 7. 1729, dodatek k instrukci pro hraběte Wilczka.

kopií kreditivů,³⁸⁹ protože „v relaci hraběte Vratislava ze dne 13. listopadu 1724 se nachází, že při své první soukromé audienci u krále předal ručně psaný dopis poté, co předal své kreditivy, a pak v jedné další relaci z 10. prosince, že u veřejné audience předal kredenční listiny, které měl u sebe, a také ve stejné relaci tento píše, že měl u sebe plnou moc, kterou použil při jeho prvním předstoupení na konferenci senátorů, já mám ale jen jedny kredenční listiny, a kredenční listiny a také plná moc mají být přednány při soukromé audienci, tak tedy, jak se mám zachovat, jestli mám předat kredenční listiny rovnou při soukromé nebo [až při] veřejné audienci?“³⁹⁰ Na což dostal odpověď, že hrabě Vratislav disponoval více kredenčními listinami a také zvláštním psaním kvůli jeho dvojímu postavení – zplnomocněného ministra a nejvyššího hofmistra královské kurprincezny Marie Josefy, a bude-li mít Wilczek jakékoli pochyby o tom, jak se zachovat, má jednat podle příkladu biskupa Erdödyho.³⁹¹

V jeho dotazech se projevila také precizní znalost polského prostředí, když se obával, zda se polští senátoři a Republika neurazí při plošném oslovení titulem excelence. Zvláště pak upozorňoval na nejpřednější rody Radziwiłłů, Sanguszků, Czartoryských a Wiśniowieckých, kteří se „vychvalují, že jejich původ pochází od krále a všichni knížata Lubomirští je v tom převyšují, dělá se tak mezi nimi rozdíl, a usilovně chtějí toto uznávat, také jestli těmto potom dávat jen titul Excellence? [...] Zvláště při doslechnutí, že si Lubomirský dům dal [titul] Celsitudinem.“³⁹² Císař však naprosto kategoricky odmítl, že by se měly činit pro tyto rody nějaké zvláštní výjimky, protože jim rozhodně nenáleží vyšší hodnost než titul knížat.³⁹³

Také ostatní Wilczkovy dotazy měly podobný doplňující charakter. Ačkoli tedy jeho dodatky nezměnily znění či smysl instrukce, dokazuje tento dokument významnou skutečnost, že diplomat mohl být zapojen do sestavování instrukce i do samotné přípravy mise, a nemusel

³⁸⁹ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 – Instruktion 1716-1730, sl. Wilczek, fol. 35, bez datace a lokace, Wilczkovy poznámky k nástupnické instrukci, bod třetí.

³⁹⁰ „in der Graf Wratislawische Relation den 13.ten Novembris 1724 aber finde, dass er der erste privat Audience an S. König. Mai, dass ihme mitgegebene Handschreiben nebst dendahin lautenden Creditio zugestellet, und dan in seiner anderen Relation von 10.ten Decembris dass er bei der öffentlichen audience die mithabende Credentiales überreicht, und eben in selber Relation, dass derselbe die mitgehabte Vollmacht ad Tractandum allererst bei der Ersten mit den Senatoribus gehabte conference produriret, ich aber nur einfache Credentiales habe und laut [...] wird in der Privat Audient die Credentialien, und Vollmacht zuüberreichen, daher wie mich verhalten soll, ob die Credentiales gleich in privata oder publica audentia zu übergeben habe.“ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 – Instruktion 1716-1730, sl. Wilczek, fol. 34-35, bez datace a lokace, Wilczkovy poznámky k nástupnické instrukci, bod druhý.

³⁹¹ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 – Instruktion 1716-1730, sl. Wilczek, fol. 33, 37, Vídeň, 22. 7. 1729, dodatek k instrukci pro hraběte Wilczka.

³⁹² „so von ihrer Könige geblüt herkommen sich anrühmen, und allen Lubomierskiche Fürsten derinnen vergehen, den Unterschied so man zwischen ihne machet, hart vertragen wollen, also ob diese dannoch nur die Excellenz geben? [...] Absonderlich wann hören, dass man Lubomierskischen Hauß Celsitudinem gebet.“ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 – Instruktion 1716-1730, sl. Wilczek, fol. 35, bez datace a lokace, Wilczkovy poznámky k nástupnické instrukci, bod čtvrtý.

³⁹³ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 – Instruktion 1716-1730, sl. Wilczek, fol. 37, Vídeň, 22. 7. 1729, dodatek k instrukci pro hraběte Wilczka.

tudíž nutně být jen pasivním čekatelem. Navíc již bylo uvedeno, že hrabě Wilczek měl opravdu bohaté diplomatické zkušenosti a také praktické znalosti z polského prostředí. Snadno ho tak můžeme považovat za předního odborníka na polskou problematiku své doby. Bohužel u ostatních diplomatů nemáme o podobné aktivitě při sestavování instrukcí zachované žádné doklady, a proto nemůžeme tuto tezi plošně aplikovat. Na druhou stranu je právě z tohoto důvodu uvedený dokument s Wilczkovými dotazy tak jedinečný.

8 Ceremoniál jako uvítací divadlo

„Člověk je zvíře zavěšené do pavučiny významů, kterou si samo upředlo.“³⁹⁴

Roku 1815 na Vídeňském kongresu, který řešil uspořádání Evropy po bouřlivých napoleonských válkách, vznikl jako příloha závěrečného aktu tzv. Vídeňský reglement. Tento dokument byl vyvrcholením dosavadního vývoje diplomatické praxe, jehož počátek sahá až k Vestfálskému kongresu, a zejména kodifikoval diplomatický protokol, který v sobě odrazil moderní pojetí diplomatického ceremoniálu užívaného v období raného novověku.³⁹⁵ Jenomže v době raného novověku představoval ceremoniál mnohem víc než předepsaný protokol chování, jak ho chápeme dnes. Polský historik ruského původu Aleksander Gieysztor ho definoval jako „symbolický jazyk odehrávající se v myšlení a výrazu do velké míry bez slov“.³⁹⁶ Veškerá gesta a činy při velkých slavnostech ale i v každodenní interakci znamenala něco víc než jen slušné chování podle společenských pravidel etikety. Každé jednání vycházelo ze sociální struktury, která v sobě odrážela postavení konkrétních osob v rámci společenstva, spojitosti s dalšími aktéry a současně vzájemný vztah s centrální mocí, přičemž všichni společně se podíleli na udržování tohoto symbolického jazyka. Toto jednání bylo ustálené ve formě ceremoniálních pravidel a fungovalo na základě vzájemné shody barokních aktérů, a tak vytvářelo jazyk symbolické komunikace, který pomocí vizualizace ukazoval sociální příslušnosti a hierarchii mezi aktéry.³⁹⁷

S ceremoniálem úzce souvisel precedent neboli právo přednosti (*Vorrang*),³⁹⁸ se kterým byla spojena řada politických nároků panovníků a stal se proto zdrojem mnohých konfliktů a disputací. Byl to právě nárok na přednost, o který se v Evropě hádali nejen panovníci, ale také jejich zástupci na poli diplomacie po celý raný novověk. Jak již bylo řečeno ve třetí kapitole, prvotní kritéria určení přednosti (či hierarchie) vycházela z křesťanské tradice, starobylosti království, způsobu vlády či třeba rozlehlosti podrobeného území. „*Obecné pořadí evropských*

³⁹⁴ Clifford GEERTZ, *Zhuštěný popis. K interpretativní teorii kultury*, in: Týž (ed.), *Interpretace kultur*, Praha 2000, s. 14.

³⁹⁵ Zdeněk VESELÝ, *Dějiny diplomacie*, Praha 2008, s. 245, 330-342; Ivan ŠRONĚK, *Diplomatický protokol a praktické otázky společenské etikety*, Praha 2002, s. 12.

³⁹⁶ „*Język symboliczny odbywający się w myśleniu i ekspresji w wysokim stopniu bez słów.*“ Aleksander GIEYSZTOR, *Spektakl i liturgia — polska koronacja królewska*, in: Bronisław GEREMEK (ed.), *Kultura elitarna i kultura masowa masowa w Polsce późnego średniowiecza*, Wrocław 1978, s. 8-23, cit. ze s. 9.

³⁹⁷ Srov. Ralph KAUZ – Giorgio ROTA – Jan Paul NIEDERKORN (edd.), *Diplomatisches Zeremoniell in Europa und im Mittleren Osten in der frühen Neuzeit*, Wien 2009; Joanna KODZIK, *Ceremoniał polskiego dworu królewskiego w XVII wieku z perspektywy niemieckich uczonych*, Warszawa 2015; W. ROOSEN, *Early Modern Diplomatic Ceremonial*, s. 452-476.

³⁹⁸ Johann Heinrich ZEDLER, *Grosses vollständiges Universal-Lexicon Aller Wissenschaften und Künste*, Bd. 50, *Vorrang*: s. 1069, *Vortritt*: s. 1329.

států nikdy neexistovalo.³⁹⁹ Není proto divu, že se tímto tématem zabývala řada dobových spisů, které se hierarchické pořadí panovníků snažily sestavit pokaždé podle jiných kritérií. Tato díla vznikala po celé raně novověké období,⁴⁰⁰ v této práci jsou však využívány zejména příručky Gottfrieda Stieva,⁴⁰¹ Johanna Christiana Lüniga⁴⁰² a Julia Bernharda von Rohra,⁴⁰³ které jsou pro studované období zejména kvůli datu svého vydání nejzásadnější. Vzhledem k četným konfliktům kolem ceremoniální přednosti se tyto příručky staly spíše něco jako právním instrumentem než závazným kritériem či měřítkem definující příznanou hodnost, což bylo dáno tím, že v jednotlivých případech byla ceremoniální přednost sestavena na základě jednoho rysu, který však v průběhu času ztrácel hodnotu nebo podléhal změně.

Dílem, které bylo tradičně svázáno s právem precedentu, byla příručka Gottfrieda Stieva. Ten určení hierarchie států zakládal na *Qualitatem Juris* čili na kvalitě právních předpisů. Proto vycházel zejména z pořadí evropských panovníků, které roku 1504 nechal sestavit papež Julius II. (1443-1513) svým vrchním ceremoniářem Parisem de Grassis,⁴⁰⁴ a vytvořil systém hodností postavený zejména na základě starobylosti monarchie (*Altertum der Monarchie*) a tradice křesťanství (*Altertum des Christentums*), podle něhož rozčlenil většinu evropských zemí, přičemž doufal, že tato hierarchie „*taková pravděpodobně v blízké budoucnosti zůstane*“.⁴⁰⁵ Jeho pořadí evropských panovníků, které podle svého systému hodností seřadil (viz tabulka č. 4), však bylo záhy zkritizováno jak Lünigem tak i Rohrem za přílišné zohlednění náboženského kritéria a označili ji za papeženskou hierarchii.⁴⁰⁶ Oba se tak ve vyjasnění podstaty práva precedentu od myšlenek Stieva poněkud odchyľují. Zatímco Stieve uvažoval nad tím, že je možné sestavit hierarchii na základě dvou hlavních ukazatelů, tedy stáří monarchie a tradice křesťanství, Lünig viděl jako podstatné kritérium rozlohu ovládaného území a hmotných statků, a zda tyto věci přináší užitek nebo ztrátu, zároveň ale dodává, že všichni lidé jsou si rovni.⁴⁰⁷ Vedle toho Rohr jakoukoli hierarchii zcela odmítl, a naopak zdůrazňoval rovnost suverénů,

³⁹⁹ „Eine allgemeine Rangordnung der europäischen Staaten hat nie bestanden.“ Johann Ludwig KLÜBER, *Europäisches Völkerrecht*, Stuttgart, 1821, s. 153, dostupné online:

http://www.deutschestextarchiv.de/book/view/klueber_voelkerrecht01_1821?p=1 [cit. 8. 5. 2018].

⁴⁰⁰ Jen z německého prostředí např. ANONYM, *Ceremoniale Brandenburgicum*, Friburgi 1700; Friedrich Carl von MOSER, *Teutsches Hof-Recht I-II*, Frankfurt-Leipzig 1754-1755; Friedrich Wilhelm von WINTERFELD, *Teutsche und Ceremonial-Politica*, Frankfurt-Leipzig 1702; Johann Ehrenfried ZSCHACKWITZ, *Heraldica Oder Wappen-Kunst*, Leipzig 1735; Zacharias ZWANTZIG, *Theatrum Praecedentiae*, Frankfurt 1709.

⁴⁰¹ Gottfried STIEVE, *Europäisches Hoff-Ceremoniel*, Leipzig 1715, v práci cituji z druhého vydání z roku 1723.

⁴⁰² Johann Christian LÜNIG, *Theatrum Ceremoniale Historico-politicum I-II*, Leipzig 1719-1720.

⁴⁰³ Julio Bernhard von ROHR, *Einleitung zur Ceremoniel-Wissenschaft Der großen Herren*, Berlin 1729.

⁴⁰⁴ G. STIEVE, *Europäisches Hoff-Ceremoniel*, s. 2-3.

⁴⁰⁵ „...werden auch wohl vermuthlich in künftigen Zeiten dergleichen bleiben.“ Tamtéž, s. 7.

⁴⁰⁶ J. Ch. LÜNIG, *Theatrum Ceremoniale I*, s. 9; J. B. von ROHR, *Einleitung zur Ceremoniel-Wissenschaft*, s. 340.

⁴⁰⁷ J. Ch. LÜNIG, *Theatrum Ceremoniale I*, s. 7-9.

přičemž je-li to potřeba, přednost má dostat ten panovník, který má větší reálnou moc. Všeobecně však považoval spory o precedent při realizaci zájmů jednotlivých států za škodlivé.⁴⁰⁸

Tabulka č. 4 – Hierarchie evropských panovníků podle různých kritérií třech autorů.

	Paris de Grassis (1504) ⁴⁰⁹	Gottfried Stieve, 1715		Johann Christian Lünig, 1719 ⁴¹⁰
		podle stáří monarchie ⁴¹¹	podle tradice křesťanství ⁴¹²	
1.	Římský císař	Římský císař	Římský císař	Římský císař
2.	Římský král	Římský král	Římský král	Římský král
3.	Francouzský král	Španělský král	Francouzský král	Turecký císař
4.	Španělský král	Francouzský král	Španělský král	Španělský král
5.	Aragonský král	Britský král	Britský král	Francouzský král
6.	Portugalský král	Švédský král	Švédský král	Portugalský král
7.	Anglický král	Dánský král	Dánský král	Britský král
8.	Sicilský král	Portugalský král	Portugalský král	Dánský král
9.	Skotský král	Uherský král	Uherský král	Švédský král
10.	Uherský král	Český král	Český král	Polský král
11.	Navarský král	Polský král	Polský král	Uherský král
12.	Kyperský král	Ruský car	Ruský car	Český král
13.	Český král	Turecký císař		Pruský král
14.	Polský král			Ruský car

Z uvedeného jasně vyplývá, že ani současníci se nedokázali shodnout, kdo má vlastně právo na přednost. Ačkoli počátkem 18. století byla uznána rovnost mezi suverény, už jen samotný vznik příruček, které byly vydané až dlouho po mírovém kongresu po válkách o španělské dědictví, je dokladem toho, že malicherné spory o precedent pokračovaly i nadále. Z toho důvodu pak vznikaly tak pikantní situace, jako například když v 70. letech 17. století ruský velvyslanec v Dánsku trval na tom, aby mu umístili lůžko vedle postele krále Kristiána V., jenž nebyl schopný kvůli vážné nemoci vstát z postele, aby mohl velvyslanec ležet po boku krále a mluvili tak spolu na stejné úrovni. Jiný ruský ministr se o dekádu dříve postaral

⁴⁰⁸ J. B. von ROHR, *Einleitung zur Ceremoniel-Wissenschaft*, s. 341-4.

⁴⁰⁹ J. Ch. LÜNIG, *Theatrum Ceremoniale I*, s. 8; G. STIEVE, *Europäisches Hoff-Ceremoniel*, 9-10. Wilhelm G. GREWE uvádí na poslední příčce ještě dánského krále. Wilhelm G. GREWE, *Fontes Historiae Iuris Gentium, Quellen Zur Geschichte Des Völkerrechts*, Band 1 – Volume 1 1380 v.Chr./B.C. – 1493, Berlin 1988, s. 265.

⁴¹⁰ J. Ch. LÜNIG, *Theatrum Ceremoniale I*, s. 10. Lünig pokračuje výčtem až do 32. příčky, přičemž následuje papežský stát, italské republiky, Nizozemí a říšské státy.

⁴¹¹ „*Altetum der Monarchie*“ G. STIEVE, *Europäisches Hoff-Ceremoniel*, s. 13-49.

⁴¹² „*Altetum des Christentums*“ G. STIEVE, *Europäisches Hoff-Ceremoniel*, s. 50-63.

o další z dnešního pohledu zábavnou historku, když přijímal španělského ambasadora a dlouze se hádali o to, kdo první vystoupí ze saní. Zástupce obou stran stálo obrovské úsilí, aby se nakonec dohodli, že diplomaté vystoupí najednou. Ovšem ruský ministr španělského velvyslance převezl – vystoupil sice ze saní ve stejnou chvíli, ale na místo setkání se nechal přinést svými sluhy dotýkajíc se země jen špičkami bot, zatímco španělský velvyslanec přišel sám po svých.⁴¹³ Občas však mohly nastat i poměrně nebezpečné situace, jako v případě známé krvavé potyčky mezi členy doprovodu zástupců francouzského a španělského krále v Londýně roku 1661.⁴¹⁴

Pro diplomata zastupujícího panovníka u zahraničního dvora tak nebylo vůbec jednoduché zachovat se vždy tak, aby se nedostal do překérní situace. Musel znát nejen postavení svého pána v evropské hierarchii států, ale zároveň musel ctít postavení vladaře, na jehož dvůr byl akreditován, stejně jako se jeho práva a povinnosti v rámci tamní sociální struktury odvíjely od jeho diplomatické hodnosti. Postavení císaře bylo tradičně v čele všech evropských panovníků, protože ve službě papeži a katolické církvi neměl sobě rovného.⁴¹⁵ Proto i císař kladl v instrukcích svým ambasadorům na srdce, aby se vždy hlásili o svou právoplatnou přednost.⁴¹⁶ Naproti tomu příručky přisoudily velmi nízké postavení polskému králi. Gottfried Stieve argumentuje tím, že sice císař Otto III. udělil královský titul už polskému knížeti Boleslavu Chrabrému, ale od té doby nebyl kontinuálně užíván, takže byl za počátek polského království uznán až rok korunovace Přemysla II., tedy 1295.⁴¹⁷ K tomu je v současné době (tj. počátkem 18 století) polský král volený, často navíc ze střední šlechty a měšťanstva, a ve své vládě je až příliš omezen silným sejmem a šlechtou, takže „*králové v Polsku by neměli být považováni za vládcy, ale za představené tohoto království*“.⁴¹⁸

Ačkoli politická závislost polského krále na Republice nedovolila, aby byl považován za absolutistického panovníka, pro dvořany i poddané ve svém postavení představoval centrální bod reprezentace, která spočívala zejména v ceremoniálu. O co víc byla reálná moc polského krále omezená, o to více se u dvora lpělo na divadlu s absolutním monarchou a reprezentace královského majestátu skrze honosnost dvora tak byla předváděna podle stejných zásad

⁴¹³ M. S. ANDERSON, *The Rise of Modern Diplomacy*, s. 62.

⁴¹⁴ M. S. ANDERSON, *The Rise of Modern Diplomacy*, s. 63.

⁴¹⁵ G. STIEVE, *Europäisches Hoff-Ceremoniel*, s. 82.

⁴¹⁶ „...gleichwohl aber allenthalben im Gehen, si[t]zen, stehen und fahren bei allen actibus seinen Charactern in acht zunehmen, und daran zusein hat, dass Unserer kay. Prae-eminenz aller orthen die gebührende Stelle und Ehr gegeben und gehalten werde.“ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 - Instructionen 1716-1730, složka Virmont, fol. 6, Vídeň, 6. 5. 1716, instrukce pro velvyslance hraběte z Virmontu.

⁴¹⁷ G. STIEVE, *Europäisches Hoff-Ceremoniel*, s. 32-33.

⁴¹⁸ „...die Könige in Polen, nicht als Beherrscher, sondern als Vorsteher dieses Reichs zu betrachten.“ G. STIEVE, *Europäisches Hoff-Ceremoniel*, s. 140.

vizualizace jako u dvoru absolutistických panovníků.⁴¹⁹ Ceremoniál u polského dvora tak vedle samotné symbolické komunikace demonstroval i nereálnou skutečnost centrálního postavení panovníka. Prestiž královského majestátu byla potvrzována přítomností a pořadím dvorských hodnostářů při obzvláště slavnostních příležitostech, jako byly i slavnostní vjezdy a audience zahraničních velvyslanců. To, že se polská šlechta a magnáti podíleli na vytváření dvorského života, dodávalo ceremoniálu vedle symbolického jazyka také funkci legitimizující královskou vládu skrze její vnější znaky. V tom se odrážela i touha Augusta II., který se skrze co největší honosnost svého dvora podle vzoru francouzského krále ve skutečnosti snažil o legitimaci svých nároků na absolutistickou vládu.⁴²⁰ „V každém případě dvůr polského krále je jedním z nejokázalejších v Evropě.“⁴²¹

Ceremoniál tak měl u varšavského dvora své nezastupitelné místo. Každý diplomat se nacházel pod drobnohledem tamních hodnostářů, kteří v jeho jednání nacházeli potvrzení svého vlastního místa v sociální struktuře polského dvora. Císařští diplomaté tak nejen každým svým gestem a slovem, ale i tak zdánlivými maličkostmi, jako barvou oděvu či svým doprovodem, mluvili nehlasně ke svému okolí. Nešťastně provedené nebo špatně pochopené gesto mohlo mezi jejich aktéry vyvolat nenapravitelný rozkol. Ceremoniální chování císařských diplomatů u sasko-polského dvora je samo sobě tak obsáhlé téma, že by vydalo na samostatnou práci – a to nejen diplomovou. Hovořit by se dalo například o vhodném oslovování, jak bylo již naznačeno ve čtvrté kapitole, které mohlo a také často skýtalo řadu nedorozumění a konfliktů. Zajímavým tématem by jistě bylo i pozorování, jak si diplomaté-hofmistři poradili s dvorským ceremoniálem kolem své paní a jejího manžela, na který měli dohlížet. Stejně tak přitažlivé je téma ceremoniálních sporů mezi císařskými a francouzskými diplomaty, o čemž věděl své jak hrabě Vratislav, tak zejména hrabě Wilczek. Jen v samotném výčtu by se dalo pokračovat téměř neomezeně dlouho, ale s ohledem na omezený rozsah diplomové práce se podíváme jen na ten první, uvítací ceremoniál.

⁴¹⁹ Reprezenční funkce polského krále srov. Anna GRZEŠKOWIAK-KRWAWICZ, *Czy król potrzebny jest w Republice? Polscy pisarze polityczni wieku XVIII o miejscu i roli monarchy w Rzeczypospolitej*, in: Ryszard SKOWRON (ed.), *Dwór a kraj. Między centrum a peryferiami władzy*, Kraków 2003, s. 467-485.

⁴²⁰ K. Czok, *August Der Starke und seine Zeit*, s. 107-122.

⁴²¹ „Zresztą dwór króla polskiego jest jednym z najokazalszych w Europie.“ Julian Ursyn NIEMCEWICZ, *Dzieje panowania Zygmunta III, króla polskiego, wielkiego księcia litewskiego itd.* T. 1, Kraków 1860, s. XLI, dostupné online: <http://www.pbc.rzeszow.pl/dlibra/docmetadata?id=9054> [cit. 25. 5. 2018].

8.1 Uvítací ceremonie ambasadorů

„Pan ambasador prošel sám dovnitř a našel tam Jeho královskou Výsost stojící pod baldachýnem s pokrývkou hlavy, ke kterému pak šel a třikrát se uklonil.“⁴²²

Polský dvůr byl jednou z těch zemí, kde se císaři dařilo udržet si své přední postavení i naproti jeho neustálé degradaci. Skrze symbolický jazyk ceremoniálu August II. jasně a čitelně pro všechny soudobé pozorovatele demonstroval orientaci své zahraniční politiky už při korunovaci na polského krále v roce 1697, kdy na slavnostní hostině po své pravici nechal usadit císařského diplomata.⁴²³ Ačkoli ceremoniální vítání ambasadorů zde nedosahovalo takových přebujelých okázalostí jako tomu bylo u francouzského nebo římského dvora,⁴²⁴ dochované popisy slavnostních vjezdů velvyslanců dokládají, že se stále jednalo o velmi působivou podívanou.⁴²⁵

Už bylo několikrát řečeno, že ambasadoři symbolicky ztělesňovali svého pána u zahraničního dvora, a tudíž s nimi byla spojena ta nejhonosnější reprezentace a neokázalejší ceremonie. Proto jen jim byly povoleny slavnostní vjezdy do rezidenčního města, které měly mít podobu, jako by přijížděl sám císař.⁴²⁶ Nebyla to ale jediná součást velkého slavnostního uvítání ambasadora. Celá ceremonie se skládala ze tří částí, které byly obvykle rozloženy do dvou dnů. V prvé řadě to byl samotný slavnostní vjezd do rezidenčního města, který se odehrál zpravidla v neděli. Další den nebo krátce na to následovala slavnostní veřejná audience velvyslance u krále, která byla rámovaná dalším slavnostním průvodem po městě. Slavnostních vjezdů císařských velvyslanců k wettinskému dvoru se v první polovině 18. století mnoho neuskutečnilo, a to už jen kvůli nízkému počtu císařských zmocněnců s touto hodností. Císař Karel VI. disponoval v Polsku za celou dobu své vlády pouze čtyřmi ambasadori – roku 1716 to byl Damian Hugo z Virmontu, roku 1720 nitranský biskup Adam Ladislaus Erdödy, od roku 1726 František Karel Vratislav z Mitrovic a posledním byl Heinrich Wilhelm Wilczek jmenovaný roku 1729. Předešlý výklad už osvětlil, že hrabě Vratislav získal hodnost ambasadora až v průběhu mise a uvítací velvyslancecké ceremonie tím pádem nepodstoupil, tudíž se ho nebude týkat ani následující výklad.

⁴²² „Der Herr Ambassadeur ginge durch selbige allein hinein, und fande Ihro König. May. unter der Baldachin mit bedeckten Haupte stehende, auf welche Er so dann zu ginge und drei mahl reverence machte.“ SäSta, HStA, Dresden, 10006 – Oberhofmarschallamt, Nr. E, Nr. 06, fol. 35, popis audience Erdödyho dne 12. 11. 1720.

⁴²³ J. KODZIK, *Ceremonial polskiego dworu królewskiego*, s. 123-124.

⁴²⁴ Srov. J. KUBEŠ a kol, *V zastoupení císaře*, s. 58-62.

⁴²⁵ Srov. Jiří KUBEŠ, *Slavnostní vjezdy císařských velvyslanců a jejich veřejné audience*, in: Václav BŮŽEK – Rostislav SMÍŠEK (eds.), *Habsburkové. Země Koruny české ve středoevropské monarchii 1526-1740*, Praha 2017, s. 562-565.

⁴²⁶ G. STIEVE, *Europäisches Hof-Ceremoniel*, s. 272-3.

Ve vídeňském archivu jsou poslední dochované doklady o absolvovaných uvítacích ceremoniích z roku 1695, kdy byl na sklonku vlády Jana III. Sobieského do Polska poslán Heřman Jakub Černín z Chudenic,⁴²⁷ a zcela chybí jakékoli doklady slavnostních vjezdů ambasadorů do Varšavy za celou první polovinu 18. století. U hraběte z Virmontu se zachoval pouze rozkaz uvedený v jeho nástupnické instrukci, že ke dvoru má přijet nejprve inkognito a slavnostní vjezd absolvovat až později.⁴²⁸ Nedostatečná pramenná základna však nedovoluje zjistit nic bližšího, dokonce ani holý fakt, zda vjezd opravdu absolvoval. V případě dvou dalších velvyslanců, Erdödyho a Wilczka, se ve vídeňském *Haus-, Hof- und Staatsarchiv* zachovala alespoň rozsáhlá korespondence, z níž je naprosto jasně patrné, že oba dva své vjezdy absolvovali, ovšem obsah dopisů nedovoluje blíže osvětlit průběh uvítacího ceremoniálu, jelikož stejně jako ostatní diplomaté si Wilczek i Erdödy při jeho popisu víceméně vystačili s prostým konstatováním, že proběhl. Naštěstí dokument, v němž „*toto všechno je nyní zapsáno kvůli budoucím zvěstem Johannem Siegmundem Reichenbergem*“⁴²⁹ se zachoval v drážďanském archivu, a obsahuje velmi podrobný popis slavnostního vjezdu velvyslance Erdödyho i jeho následnou audienci a průvodu po Varšavě.⁴³⁰ Slavnostní vjezd hraběte Wilczka pak o devět let později zaznamenal dvorský sekretář Christian Friedrich Gleichmann.⁴³¹ Ačkoli ani k jednomu z pánů se nedochovalo mnoho dokladů osvětlující jejich životy, udělali dnešní historiografii obrovskou službu. Díky nim máme zachovaný ojedinělý popis dvou velvyslanceckých uvítacích ceremonií.

Císař, ostatně tak jako drtivá většina evropských panovníků, vysílal své diplomaty do Polska primárně v době sejmu, resp. před jeho zahájením. Sejm⁴³² se odehrával ve Varšavě a od 70. let 17. století také každý třetí sejm zasedal v litevském Grodně.⁴³³ Ačkoli příručky

⁴²⁷ Jiří KUBEŠ, *Hermann Jakob Czernin von Chudenitz' Diplomatic Mission in Warsaw in 1695. A Contribution towards the Travel Arrangements of Imperial Diplomats*, *Theatrum historiae* 19, 2016, s. 171-203; též, *Misja dyplomatyczna Hermmana Jakuba Czernina z Chudenic w 1695 r. Cesarski ambasador i Rzeczpospolita u schyłku panowania Jana III Sobieskiego*, *Kronika zamkowa. Roczniki 2017* (v tisku).

⁴²⁸ „*Bis empfang Unsers auf seine erste Relation ergehenden Gdsten Befehls, sich in so weith noch incognito hallten, dass er seinen öffentlichen Einzug bis dahin nicht Vornahmen.*“ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 Instruktion 1716-1730, sl. Virmont, fol. 6, Vídeň, 6. 5. 1716, nástupnická instrukce hraběte z Virmontu.

⁴²⁹ „*Alles dieses nun ist wegen künftiger Nachricht, niedergeschrieben werden von Johann Siegmund Reichenberg.*“ SäStA, HStA, Dresden, 10006 – Oberhofmarschallamt, Nr. E, Nr. 06, fol. 36, popis audiencie Erdödyho dne 12. 11. 1720.

⁴³⁰ SäStA, HStA, Dresden, 10006 – Oberhofmarschallamt, Nr. E, Nr. 06, fol. 26-41, popis vjezdu a audiencie Erdödyho ve Varšavě, 1720.

⁴³¹ SäStA, HStA, Dresden, 10006 – Oberhofmarschallamt, Nr. E, Nr. 06, fol. 59-67, popis vjezdu a audiencie Wilczka v Grodně, 1729.

⁴³² Obr. č. 16 a, b.

⁴³³ Od roku 1673 se měl každý třetí sejm sejít v Grodně jako vyjádření pospolitosti s litevským velkoknížectvím. Výjimkou byly pouze sejmy, které se vázaly k volbě krále, tj. sejm "konwokacyjny" (svolávací), volební a korunovační, které vždy zasedaly ve Varšavě. *Volumina legum, T.5, Przedruk zbioru praw*, Petersburg 1860, s. 67, sl. 109, dostupné online: <http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/docmetadata?id=65094&from=publication> [cit. 9. 5. 2018].

stanovily ideální průběh ambasadorova slavnostního vjezdu a následné veřejné audience u krále, místo zasedání sejmu mělo na jeho podobu podstatný vliv. Dochované popisy dvou vjezdů jsou o to významnější, že každý zachycuje jednu obdobu slavnostního vjezdu, tedy hraběte Erdödyho do Varšavy v roce 1720 a hraběte Wilczka do Grodna v roce 1729. A ačkoli měli každý jiné podmínky, v obou případech se jednalo o velmi honosné průvody.

Uvítacím ceremoniálem ambasadorů u polského královského dvora se ve své diplomové práci zabývala už Monika Konrádová (Hrušková).⁴³⁴ Spojením informací z teoretických příruček a svědectví z pramenů se snažila ukázat průběh velvyslancovy audience před sejmem. Bohužel ovšem nezohlednila fakt, že tyto příručky představují pouze ideální průběh ceremoniálu, který se však dvůr od dvora lišil, a aplikovala všeobecné zásady uvítacího ceremoniálu na velmi specifické polské prostředí. K tomu navíc při výkladu spojila dvě rozdílné ceremonie, a to uvítací ceremonie se slavnostním vjezdem do města a s veřejnou audiencí velvyslance u panovníka, která následovala obvykle den či dva po vjezdu, a vystoupení před polským sejmem.⁴³⁵ Zatímco audiencí u panovníka musel projít každý velvyslanec, ambasadorský proslov před sejmem nebyl dopřán každému – ne snad, že by mu byl záměrně odepřen, ale kvůli téměř ustálenému zvyku sejm rozbít (tj. ukončit jedním šlechticem) nebo zalimitovat (tj. přeložit králem) to nemuseli stihnout. Ve studovaných letech 1719-1733 se ze dvou velvyslanců, kteří absolvovali svůj slavnostní vjezd a audienci u Augusta II., ani jednomu nepodařilo na sejmu z pozice ambasadora vystoupit, protože v obou případech byl sejm předčasně ukončen. Naopak hrabě Vratislav neabsolvoval slavnostní vjezd ani ostatní součásti uvítacího ceremoniálu velvyslanců a roku 1726 před sejmem vystoupil.

Slavnostní vjezd ambasadora se odvozoval už od středověkého zvyku slavnostního vjezdu panovníka do města. Stejně tak měl při prvním vjezdu do rezidenčního města zahraničního dvora velvyslanec ohromit vznešeností svého průvodu. Časem se ovšem zvětšovala prodleva mezi skutečným příjezdem ambasadora a jeho oficiálním slavnostním vjezdem. Počátkem 18. století už byla naprosto obvyklá praxe, že velvyslanec přijel inkognito⁴³⁶ a na místě setrval jako soukromá osoba, dokud neabsolvoval svůj slavnostní vjezd a audienci.⁴³⁷ Stejný

⁴³⁴ Monika KONRÁDOVÁ (Hrušková), *Každodenní život císařských vyslanců v Polsku v druhé polovině 17. století*, diplomová práce, Jihočeská Univerzita v Českých Budějovicích 2012.

⁴³⁵ Tamtéž, s. 55-64. Při pokusu o obecný průběh vystoupení ambasadora před sejmem spojila dohromady v jednu událost charakteristické rysy všech čtyř ceremonií, které jsou v příručkách popsány – to znamená slavnostní vjezd, audienci u krále, s tím spojený další průvod městem a samotné vystoupení před sejmem. Podle jejího popisu by tak ambasador absolvoval slavnostní vjezd, který by byl zároveň průvodem na audienci před králem, která se odehrává na sejmu, a to vše najednou v jeden den.

⁴³⁶ Srov. Volker BARTH, *Inkognito. Geschichte eines Zeremoniells*, München 2013.

⁴³⁷ J. B. von ROHR, *Einleitung zur Ceremoniel-Wissenschaft*, s. 388-389.

postup měl ve své instrukci nařízen roku 1716 také hrabě Virmont, jak bylo již uvedeno.⁴³⁸ Hrabě Erdödy a hrabě Wilczek tento rozkaz nedostali, ovšem na svůj slavnostní vjezd si přeci jen chvíli počkali.

8.1.1 Adam Ladislaus Erdödy

V ceremoniální příručce Julia Bernharda von Rohra je uvedeno, že uvítací ceremonie ambasadorů se musely předem nahlásit a naplánovat, protože se jich účastnil jak samotný velvyslanec, tak i dvorští hodnostáři.⁴³⁹ Bylo proto nutné zejména vybrat datum, které bude v souladu s dvorským programem. Roku 1720 proto nitranský biskup Erdödy absolvoval svůj slavnostní vjezd o více jak měsíc později, než byl jeho reálný příjezd do města. A rozhodně to nebyla ani jeho volba, ani příkaz císaře, nýbrž se v tomto případě Karlu VI. vymstilo, že snad všechny své diplomaty na cestu k polskému sejmu posílal doslova „za pět minut dvanáct“ (někdy i deset minut po dvanácté jako třeba v případě Vratislava), protože „*kvůli špatné cestě a počasí jsem ale ne dříve, [...] než třetí den po otevření zdejšího jednání s pomocí Boží šťastně dorazil.*“⁴⁴⁰ V té chvíli ale už bylo nemyslitelné, že by se polští senátoři zvedli od bouřlivého jednání na sejmu, usedli do kočárů a přivítali císařského ambasadora. Proto se Erdödy domluvil s korunním maršálkem,⁴⁴¹ že jeho vjezd do královského města odloží na pozdější dobu, až nebudou šlechtici tolik zaneprázdněni jednáním sejmu, aby polští magnáti a senátoři mohli být v průvodu.⁴⁴² Ačkoli tedy Erdödy přijel do Varšavy 1. října 1720, jeho slavnostní vjezd se uskutečnil až 11. listopadu po rozbití sejmu, k čemuž došlo o dva dny dříve.⁴⁴³ Jeho postavení ovšem touto prodlevou značně utrpělo, protože dokud neprošel rituálním ceremoniálním uvítáním, mělo s ním být zacházeno jako s pouhým vyslancem.⁴⁴⁴ Jako oplátku za to, že byl Erdödy tak pokořen, dne 10. listopadu požádal, aby nejen četní senátoři, ministři a kavalíři ještě stále přítomní ve městě kvůli nedávno ukončenému sejmu asistovali v jeho průvodu, ale

⁴³⁸ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 Instruktion 1716-1730, sl. Virmont, fol. 6, Vídeň, 6. 5. 1716, nástupnická instrukce hraběte z Virmontu.

⁴³⁹ J. B. von ROHR, *Einleitung zur Ceremoniel-Wissenschaft*, s. 401.

⁴⁴⁰ „*Von wegen üblen Weeg und Wetters aber nicht eher [...] als den dritten tag nach eröffneter allhiesiger Diaeta, mit Gott beistand, glücklich vollende[t] können.*“ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 2 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1716-1722, sl. 1720, fol. 64, Varšava, 3. 10. 1720, Erdödy císaři.

⁴⁴¹ U polského dvora neexistovala dvorská funkce hofmistra, který by dohlížel na hladký průběh ceremoniálů. Ujímal se toho vždy velcí maršálkové (korunní nebo litevský), kteří měli na starosti řadu věcí organizačně-pořádkových a zastávali v podstatě roli ceremoniálních mistrů státních i dvorských. B. KRYSZTOPA-CZUPRYŃSKA, *Rzeczpospolita w oczach dyplomatów brytyjskich*, s. 49.

⁴⁴² SäSta, HStA, Dresden, 10006 – Oberhofmarschallamt, Nr. E, Nr. 06, fol. 37, Erdödyho uvítací ceremonie.

⁴⁴³ SäSta, HStA, Dresden, 10006 – Oberhofmarschallamt, Nr. E, Nr. 06, fol. 26-27, Erdödyho uvítací ceremonie.

⁴⁴⁴ J. B. von ROHR, *Einleitung zur Ceremoniel-Wissenschaft*, s. 388-389; G. STIEVE, *Europäisches Hof-Ceremoniel*, s. 263-268.

zároveň požadoval, aby ho v kočáře doprovázel velký korunní maršálek Józef Wandalin Mniszek nebo minimálně velký litevský maršálek – ostatně tak se to přece událo za již zesnulého hraběte von Schaffgotsche!⁴⁴⁵

Erdödy rozhodně nepožadoval málo. Výše postaveného šlechtice by u polského dvora nenašel. Součástí ceremoniálního uvítání totiž bylo, že ambasadora v průvodu doprovázel zástupce dvora, který přijel velvyslanci ve slavnostní den naproti nebo ho přímo vyzvedl v jeho paláci.⁴⁴⁶ Tento zástupce svou přítomností zastupoval samotného panovníka a v symbolické rovině v té chvíli docházelo k prvnímu setkání korunovaných hlav prostřednictvím jejich zástupců. Erdödy tak žádal tu poctu, aby tento zástupce Augusta II. byl nejvýše postavený člověk v hierarchii královského dvora.

A v tom byl ten problém. August II. nemohl udělit takovou poctu císařskému ambasadorovi a jako doprovod mu poskytnout velkého korunního maršálka, když ostatní velvyslanci, kteří svůj vjezd absolvovali před sejmem, měli jako průvodce řadového senátora.⁴⁴⁷ Erdödy se ovšem odmítl spokojit se stejným zacházením, jakého se dostalo ostatním velvyslancům, a přijmout za doprovod někoho výrazně níže titulárně postaveného, než byli velcí maršálkové. Na královském hradě se proto ještě den před slavnostním vjezdem, tedy 10. listopadu 1720, konala porada, na které se rozhodlo, že namísto jednoho z velkých maršálků nabídnou císařskému velvyslanci dva různé hodnostáře, jak se dělalo v době vlády krále Michala Wiśniowieckého, přičemž tyto dva by byli stále výše postavení než řadoví senátoři obvykle doprovázející ambasadorovy jiných panovníků. Prvním měl být chełmiński biskup,⁴⁴⁸ který velvyslance vyzvedne a doprovodí na jeho slavnostním vjezdu, a další den při příjezdu na slavnostní audienci měl být doprovázen velkým korunním sekretářem Szaniawským.⁴⁴⁹ Erdödy s tím souhlasil, ale nikoli prý příliš ochotně.⁴⁵⁰

Slavnostní průvod se v Polsku odehrával za použití kočárů doprovázených hojným počtem jezdeckých „oficírů“. Na počátku 18. století byly v Evropě používány dva typy kočárů – tradiční otevřená *carozza* nebo moderní typ s odpružením uzavřeného kočáru, *berlina*. Zatímco *berlina* byla už od druhé poloviny 17. století k vidění zejména u západních dvorů, v Polsku se nadále používala otevřená *carozza*, která ale zůstala v oblibě také třeba při římských vjezdech.⁴⁵¹ V Římě (a nejen tam) si tyto honosné kočáry nechávali velvyslanci speciálně

⁴⁴⁵ SäSta, HStA, Dresden, 10006 – Oberhofmarschallamt, Nr. E, Nr. 06, fol. 27, Erdödyho uvítací ceremonie.

⁴⁴⁶ G. STIEVE, *Europäisches Hof-Ceremoniel*, s. 273-275.

⁴⁴⁷ J. GIEROWSKI, *Dyplomacja polska doby saskiej*, s. 439-440.

⁴⁴⁸ SäSta, HStA, Dresden, 10006 – Oberhofmarschallamt, Nr. E, Nr. 06, fol. 28, Erdödyho uvítací ceremonie.

⁴⁴⁹ SäSta, HStA, Dresden, 10006 – Oberhofmarschallamt, Nr. E, Nr. 06, fol. 32, Erdödyho uvítací ceremonie.

⁴⁵⁰ J. GIEROWSKI, *Dyplomacja polska doby saskiej*, s. 439-440.

⁴⁵¹ J. KUBEŠ a kol., *V zastoupení císaře*, s. 52.

zhotovit výhradně za účelem slavnostního vjezdu⁴⁵² a již zmíněný Heřman Jakub Černín z Chudenic si pro tuto příležitost nechal parádní kočár zhotovit také.⁴⁵³ V případě velvyslanců Erdödyho a Wilczka je doloženo, že tyto kočáry figurovaly v průvodu při slavnostním vjezdu, ale nevíme nic bližšího o jejich vzhledu či okolnostech pořízení, tedy zda byly sestaveny speciálně pro příležitost vjezdu. Oba absolvovali průvody v kočáře suveréna, na jehož dvůr byli akreditováni, a parádní kočár jel prázdný za nimi.⁴⁵⁴

Erdödyho slavnostní vjezd se odehrál v neděli 11. listopadu 1720. Císařský velvyslanec si dal opravdu záležet, aby svým průvodem ohromil. Nejenže se nespokojil s řadovým doprovodem, ale změnil také místo, odkud vyjížděl. Namísto Ujazdovského hradu, který byl vzdálen sotva tři a půl kilometru, si za výchozí místo zvolil pět kilometrů vzdálený Marymont! Rozhodně tím dost riskoval, protože Marymont stál v 18. století až za hradbami Varšavy, a tudíž k němu nevedla zpevněná cesta. V případě špatného počasí by se z hliněné cesty stala nesjízdná bažina, jak se často dělo se všemi ostatními cestami v Polsku. Jak ovšem píše Johann Siegmund Reichenberg, Ujazdovský hrad si (právě pro lepší cesty) volili všichni ostatní ambasadoři.⁴⁵⁵ Erdödy chtěl očividně vyčnívat.

Za úsvitu poslal Erdödy své sloužící s kočáry a koňmi do Marymontu. Kolem deváté hodiny ranní přijely také kočáry polských a litevských ministrů a senátorů s kavalkádou polských šlechticů, kterých bylo dohromady na čtyři sta. Erdödy přijel na místo mezi posledními. Poté se průvod seřadil podle hodností, jak už předem nařídil velký korunní maršálek hrabě Mniszek, na což na místě dohlédl jeho zástupce. Ten sám se dostal do sporu s krakovským biskupem, protože jako zástupce korunního maršálka požadoval přednost, kterou mu však krakovský biskup nechtěl dopřát. Podle pozdějšího popisu řazení průvodu se můžeme domýšlet, že spor vyhrál zástupce hraběte Mniszka. Průvod z Marymontu vyrazil pravděpodobně někdy po poledni. Přesný čas není v dokumentu zaznamenán, ale Reichenberg na konec zápisu dodává, že průvod přes město projížděl mezi jednou a druhou hodinou odpoledne,⁴⁵⁶ přičemž Marymont ležel ještě za městem.

Chełmińský biskup, který měl dělat ten den ambasadorovi čestný doprovod, vyjel z Varšavy Erdödyemu naproti v královské *carozze* a s velvyslancem se setkal během první

⁴⁵² Tamtéž, s. 48-51.

⁴⁵³ J. KUBEŠ, *V zastoupení císaře*, s. 57.

⁴⁵⁴ G. STIEVE, *Europäisches Hof-Ceremoniel*, s. 273-275; SÄStA, HStA, Dresden, 10006 – Oberhofmarschallamt, Nr. E, Nr. 06, fol. 27, Erdödyho uvítací ceremonie; tamtéž, fol. 60, uvítací ceremonie Wilczka v Grodně, 1729.

⁴⁵⁵ „... von wannen sonst die andern Herrn Botschafters ihren Einzug in die Stadt gehalten wegen des besser Wetter und Wegs.“ SÄStA, HStA, Dresden, 10006 – Oberhofmarschallamt, Nr. E, Nr. 06, fol. 27-28, Erdödyho uvítací ceremonie.

⁴⁵⁶ SÄStA, HStA, Dresden, 10006 – Oberhofmarschallamt, Nr. E, Nr. 06, fol. 32, Erdödyho uvítací ceremonie.

poloviny trasy ještě předtím, než průvod projel branami města. Když přijel biskup k průvodu, nechal kočího zastavit tak, aby byl kočár s velvyslancem po pravé straně biskupova povozu. Poté vystoupil z kočáru jako první a „*přistoupil jistými kroky ke kočáru pana velvyslance*“.⁴⁵⁷ Erdödy vystoupil a k biskupovi přišel naopak co nejpomaleji. Biskup chełmiński císařského ambasadora srdečně jménem Jeho královského Majestátu přivítal a pokynul mu do královské *carozzy*, kterou kočí mezitím otočil po směru jízdy. Velvyslanec se usadil na čestné místo čelem dopředu, zatímco biskup si sedl zády.⁴⁵⁸

Následně na to se však objevuje první velká odlišnost oproti ideálnímu průběhu uvedenému v příručkách. Stieve například uvádí, že „*ambasador sedí v posledním voze*“ a v průvodu je tak úplně na konci.⁴⁵⁹ V obou případech, tedy u Erdödyho i u Wilczka, však královský kočár s velvyslancem a jeho čestným doprovodem tvořil symbolický předěl mezi polským a císařským (v případě Erdödyho též uherským) dvorem a byl tak situován doprostřed celého průvodu. V přední části jeli polští a litevští šlechtici a hodnostáři seřazení podle hodnosti tak, že ti nejnižší byli vpředu a kočár velkého korunního maršálka byl nejbližší královské karose. Následoval královský kočár s velvyslancem a za nimi se řadily kočáry z doprovodu císařského velvyslance seřazené hodnostně zase naopak, tedy nejvýše postavení byly vpředu nejbližší královské karose, a nejnižší postavení jeli úplně poslední.⁴⁶⁰ Kočár s velvyslancem tak představoval centrální bod celého průvodu a pomyslný vrchol na pyramidě hodností na pomezí dvou panovnických dvorů.

V Erdödyho průvodu jeli senátoři a ministři z polské a litevské šlechty (o saských ministrech se dokument nijak nezmiňuje), kteří seděli asi v padesáti kočárech.⁴⁶¹ Poslední z nich, vůz se zástupcem velkého korunního maršálka, byl tažen šestispřežím, na stupních měl lokaje a před kočárem i vedle něj jeli hajdukové. Poté následovala kavalkáda polské šlechty na koních, která čítala celkem na 400 jezdců. Za nimi jelo vždy v páru 14 lokajů a na sobě měli karmínové livreje s modrými a stříbrnými prýmký. Poté následovala královská *carozza* s panem velvyslancem a chełmińským biskupem. Kočár rámovaly zpředu i zezadu dvojice důstojníků, kteří měli vždy po dvojicích uherské, císařské, polské a litevské uniformy. Královský kočár táhlo šest koní a na jednom z nich seděl vodič. Vedle kočáru klusali po každé straně dva královští hajdukové. Za kočárem jel prázdný velvyslancův parádní kočár s šestispřežím, po

⁴⁵⁷ „[er] näherte sich mit gewissen Schritten zu des Herrn Botschafters Wagen.“ Tamtéž, fol. 28.

⁴⁵⁸ Tamtéž.

⁴⁵⁹ „Der Ambassadeur setzet sich in den letzten Wagen.“ G. STIEVE, *Europäisches Hof-Ceremoniel*, s. 283.

⁴⁶⁰ SÄSta, HStA, Dresden, 10006 – Oberhofmarschallamt, Nr. E, Nr. 06, fol. 30-32, Erdödyho uvítací ceremonie, popis průvodu; tamtéž, fol. 62-65, uvítací ceremonie Wilczka, popis průvodu.

⁴⁶¹ SÄSta, HStA, Dresden, 10006 – Oberhofmarschallamt, Nr. E, Nr. 06, fol. 28-30, Erdödyho uvítací ceremonie.

jehož stranách klusaly dva páry pážat na koních v karmínové livreji. Poté následoval velvyslancův nejvyšší štolba, kterého doprovázelo šest dalších jezdců, dva v německé a čtyři v uherské uniformě, a další čtyři jezdcí – pobočníci nejvyššího štolby. Následovaly tři kočáry se šestispřežím, v nichž seděli lidé z velvyslancova doprovodu a vezli se v nich mimo jiné i rezident Martels a kanovník de Silva. Za těmito kočáry pokračovali velvyslancovi nižší sloužící na koních, kteří průvod uzavírali.⁴⁶²

Trasa průvodu⁴⁶³ začínala v Marymontu a končila v paláci krakovského biskupa nedaleko královského kradu, kde se hrabě Erdödy ubytoval.⁴⁶⁴ Byla dlouhá asi pět kilometrů a cesta jim trvala více než hodinu. Z Marymontu jeli přes ulici Zakroczymskou k Novoměstské bráně, kde čekali mušketýři. Garda vzdala velvyslanci čest, když kolem nich projížděl. Dále pokračovali na Staroměstské náměstí a ulicí Świątojańską⁴⁶⁵ kolem baziliky svatého Jana Křtitele ke královskému hradu, kde průvod zabočil doprava ke Krakovské bráně a projel dolů kolem Świątojańskiej brány (Svatojánské)⁴⁶⁶ až k zámku krakovského biskupa.⁴⁶⁷ Ani jedna z bran, kterou průvod projížděl, již dnes neexistuje.

Když projeli krakovskou bránou, kavalkáda z průvodu se rozestavěla kolem průjezdu na dvůr paláce krakovských biskupů, kam vjel jen kočár s velvyslancem a chełmińským biskupem, ostatní kočáry pokračovaly dál Senátorskou ulicí. Na dvoře paláce vystoupil Erdödy z kočáru a biskup ho doprovodil až do první místnosti, kde symbolicky stála busta Augusta II. pod baldachýnem. Tam se přátelsky rozloučili, velvyslanec šel nahoru do paláce a biskup se vrátil do královského kočáru a odjel.⁴⁶⁸

Slavnostní veřejná audience⁴⁶⁹ velvyslance Erdödyho se odehrála hned následující den, tedy v pondělí 12. listopadu 1720. Už kolem desáté hodiny ranní se kolem královského hradu začali objevovat první zvědavci. V jedenáct hodin z hradu vyjel velký korunní sekretář Szaniawský v královské *carozze* se šestispřežím doprovázený šesti lokaji, dvěma pážaty a čtyřmi hajduky na koních. Před královským kočárem jely další povozy s polskými ministry a senátory seřazení podle hodností jako předešlý den, přičemž přímo před královským kočárem jel vůz velkého korunního maršálka a korunního kancléře. Tímto průvodem jeli vyzvednout

⁴⁶² Tamtéž, fol. 30-32, popis průvodu.

⁴⁶³ Trasa průvodu je vyobrazena na mapě, viz. obr. č. 7.

⁴⁶⁴ SÄStA, HStA, Dresden, 10006 – Oberhofmarschallamt, Nr. E, Nr. 06, fol. 29, Erdödyho uvítací ceremonie.

⁴⁶⁵ Obr. č. 9.

⁴⁶⁶ Świątojańska brána už dnes neexistuje. Dříve stála uprostřed náměstí před zámkem. Obrazová rekonstrukce viz. obr. č. 11; umístění srov. obr. č. 9 – Situační plán Královského zámku.

⁴⁶⁷ SÄStA, HStA, Dresden, 10006 – Oberhofmarschallamt, Nr. E, Nr. 06, fol. 29, Erdödyho uvítací ceremonie, popis trasy.

⁴⁶⁸ Tamtéž, fol. 29-30.

⁴⁶⁹ K prvním audiencím srov. K. MÜLLER, *Die kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 129-137;

pana velvyslance v jeho rezidenci, kde se průvod rozšířil o ambasadorovu část doprovodu. Vpředu jeli polští páni podle hodností, poté následovalo třicet jedna jezdců jedoucích popořadě vždy po dvojicích – dva poslové, deset polských lokajů a šest hajduků reprezentující Republiku, za nimi jeli čtyři důstojníci z velvyslancova domu, a poté následovali dvorští služebníci, a to jeden vozmistr, šest královských lokajů a dvě královská pážata. Po nich jela již královská karosa s velvyslancem Erdödyem a korunním sekretářem Szaniawským, který seděl naproti velvyslanci jedoucímu čelem ve směru jízdy. Vedle kočáru klusali po každé straně dva hajdukové. Za nimi následoval velvyslancův prázdný parádní kočár, za kterým jel na koni nejvyšší podkoní pana velvyslance se šesti pážaty seřazených ve dvojicích. Poté jely tři kočáry s velvyslancovými lidmi, všichni se šestispřežím, a průvod uzavírali stejně jako předchozí den ambasadorovi nejnižší služebníci na koních.⁴⁷⁰ Zde se praxe v Polsku opět odchyluje od popisu ideálního průběhu slavnostního průvodu k panovníkovi uvedeného v příručkách, podle kterých měl mít velvyslanec v průvodu tři až čtyři kočáry, a samozřejmě opět zařazení kočáru vezoucího ambasadora, který byl v reálu ústředním bodem průvodu, namísto aby jel jako poslední.⁴⁷¹ Bohužel popis Erdödyho průvodu k panovníkovi už více neuvádí trasu průvodu, která zcela jistě ještě vedla přes město, protože podle udaného času trval průvod i s řazením necelou hodinu.

Na královském hradě byla mezitím rozestavěna čestná stráž na všechna místa, kudy měl velvyslanec procházet,⁴⁷² jak stanovovaly také příručky,⁴⁷³ přičemž však následující dění už se od jejich teorie dost vzdaluje. Průvod přijel ke královskému hradu v pravé poledne. Hrabě Erdödy vystoupil z kočáru na hradním náměstí před Świętojańskou bránou,⁴⁷⁴ kde stáli mušketýři seřazení do čtyřřad. Korunní sekretář Szaniawski ho provedl bránou a přes přední nádvoří kolem kočárovny k Zikmundově věži,⁴⁷⁵ přičemž jejich cestu po obou stranách lemovali mušketýři. Ti rámovali také Schody poslanců, které se nacházely v Zikmundově věži.⁴⁷⁶ Na jejich úpatí se korunní sekretář s velvyslancem zastavili. Na vrcholu schodiště stáli čtyři královští komoří, kteří sešli dolů k velvyslanci a přivítali ho. Společně pak v doprovodu komoří vyšli po schodech do Strážní síně, v níž držela stráž uherská garda. Tam se dva mladší odpojili a dva starší komoří je doprovodili do další místnosti, Strážní galerie. Komoří

⁴⁷⁰ Tamtéž, fol. 32-33.

⁴⁷¹ G. STIEVE, *Europäisches Hof-Ceremoniel*, s. 283.

⁴⁷² Při popisu viz obr. Obr. č. 9 – Situační plán Královského hradu a obr. č. 10 – Půdorys Královského hradu, 1. patro.

⁴⁷³ J. B. von ROHR, *Einleitung zur Ceremoniel-Wissenschaft*, s. 402.

⁴⁷⁴ Obr. č. 11.

⁴⁷⁵ Obr. č. 9 – Situační plán Královského hradu.

⁴⁷⁶ Obr. č. 10 – Půdorys Královského hradu, 1. patro.

velvyslanec se sekretářem přivedli na druhou stranu místnosti, kde se nacházely dveře do Senátorského sálu, u kterých stála granátnická garda. Dveře se otevřely ještě dříve, než k nim přišli, a vyšli z nich generálmajor Władysław Grzegorzewski⁴⁷⁷ a jistý generálmajor Mönch. Generálmajorové převzali pana velvyslance od komoří a provedli ho Senátorským sálem⁴⁷⁸ a prvním předpokojem, kde byla tělesná garda, přes galerii do druhého předpokoje, tzv. Předpokoje Velkého sálu,⁴⁷⁹ v němž držela stráž rytířská garda.

U dveří do další místnosti, Mramorové komnaty, už na ně čekali korunní regent Dunim, dvorský pokladník Ossoliński a komoří Szembek a nějáci další hodnostáři nižšího postavení. Ti je odvedli přes Mramorovou komnatu⁴⁸⁰ ke dveřím Rytířského sálu, tedy před poslední místnost před audiencí. Tam se s hrabětem Erdödym přivítal podkomoří Velkoknížectví litevského Bogusław Ernest Denhoff, namísto dvorského korunní podkomoří Jerzyho Dominika Lubomirského, který byl nemocný, a odvedl ho do Rytířského sálu.⁴⁸¹ Uprostřed komnaty stáli polští a litevští senátoři, mezi nimiž byl i velký korunní maršálek hrabě Mniszek a velký korunní kancléř hrabě Szembek s maršálskými holemi. Maršálek Mniszek a kancléř Szembek pak velvyslance odvedli až úplně ke dveřím do Trůnního sálu, kde se audience měla odehrávat.⁴⁸²

Jakmile se Erdödy dostal k blízkosti dveří Audienční komnaty, okamžitě se otevřely. Dovnitř už prošel sám. Po jeho pravé ruce se nacházel trůn s baldachýnem, pod kterým stál August II. s kloboukem na hlavě.⁴⁸³ Velvyslanec k němu přistoupil a třikrát se uklonil. Na to August II. sejmul klobouk a oplatil velvyslanci jeho trojí úklonu. Poté se usadil na trůn a Erdödymu pokynul k židli poblíž královského baldachýnu. V dokumentu je zvláště zdůrazněné, že židle měla opěradla a byla celá polstrovaná. Poté si August II. opět nasadil klobouk a už ho za celou dobu audience nesejmul, zatímco velvyslanec musel být při audienci prostovlasý.⁴⁸⁴ Erdödy ho při své řeči ujistil o trvalém přátelství Jeho císařské Milosti a také o jeho lásce k míru. Poté předal své kredenční listiny, přičemž posléze dodal, že císař chová velkou naději, že vstoupí s polským králem do spojeneckého svazku, kvůli čemuž k jeho dvoru svého

⁴⁷⁷ Władysław Grzegorzewski z Grzegorzewic herbu Lis (1665-1758), polský oficír, generálmajor a ciechanovský kastelán. Velký stoupenec saské dynastie Wettinů. První úspěch sklídl už v osmnácti letech v roce 1683 ve vojsku Jana III. Sobieského u Vídně. August II. mu svěřil velení jeho tělesné stráže. Seweryn URUSKI, *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, tom 5, Warszawa 1908, s. 36.

⁴⁷⁸ Obr. č. 12 a.

⁴⁷⁹ Obr. č. 12 b.

⁴⁸⁰ Obr. č. 12 c-e.

⁴⁸¹ Obr. č. 12 f.

⁴⁸² SÄSta, HStA, Dresden, 10006 – Oberhofmarschallamt, Nr. E, Nr. 06, fol. 32-35, Erdödého uvítací ceremonie.

⁴⁸³ Obr. č. 12 g.

⁴⁸⁴ SÄSta, HStA, Dresden, 10006 – Oberhofmarschallamt, Nr. E, Nr. 06, fol. 32-35, Erdödého uvítací ceremonie.

velvyslance také poslal.⁴⁸⁵ Na to August II. odpověděl, že smýšlí v podobném duchu a svým pokynem ukončil audienci. Erdödy se za doprovodu korunního sekretáře Szaniawského vydal na cestu zpět, která vedla přesně těmi stejnými místnostmi, kterými přišel, a stejně tak se střídal i jeho doprovod. Stráž, která v nich byla rozestavěná držela své zbraně v čestném pozdravu. Szaniawský doprovodil velvyslance do královského kočáru, kde se usadil opět naproti velvyslanci, tudíž zády po směru jízdy, a slavnostním průvodem Erdödyho odvezli zase zpět do jeho rezidence.⁴⁸⁶

Podle popisu můžeme spočítat, že vedle korunního sekretáře Szaniawského, který Erdödyho doprovázel po celou dobu až do poslední místnosti, ho k audienci vedlo dohromady dalších dvanáct osob, přičemž samotný hrad musel být uvnitř doslova zalidněný polskými a litevskými šlechtici různých hodností. Erdödy byl téměř každou místností provázen někým jiným a postavení jeho průvodců ve dvorské hierarchii se postupně zvyšovalo – u schodiště byl přijat pouhými komořími, a k Trůnnímu sálu ho dovedli velký korunní maršálek a velký korunní kancléř. Oproti přijetí popsaném v příručkách je to podstatný rozdíl. V těch se automaticky počítá, že velvyslance přivítá jeden ministr a od výše jeho postavení se odvozuje pocta, která je udělena přijíždějícímu zástupci, a zároveň se sleduje, zda mu tento ministr vyjde vstříc nebo počká nahoře na schodišti (ambasadoři měli právo na přijetí dole pod schodištěm u kočáru).⁴⁸⁷ V Polsku míru vzdání pocty velvyslanci můžeme sledovat na počtu komořích, kteří ho přišli přivítat – při níže postavených diplomatech zde byli přítomní pouze dva,⁴⁸⁸ a také na hodnostářích, kteří ho přivedli ke dveřím Trůnního sálu.

Erdödy se tak dostalo největší pocty, jakou při přijetí mohl očekávat – jednak už od počátku mu doprovod dělali vysocí hodnostáři, k tomu navíc dva různí oproti obvyklému jednomu, v den audience k němu ze schodů sešli čtyři komoří a do audienční místnosti ho doprovodili nejvyšší polští hodnostáři. Jeho uvítací ceremoniál proběhl naprosto příkladně - tak jako on měl dělat vše podle zesnulého hraběte Schaffgotsche (tedy ne podle hraběte Virmona, který byl v Polsku jako ambasador o čtyři roky dříve), tak se měl roku 1729 hrabě Wilczek „*chovat podle příkladu biskupa z Nitry, hraběte Erdödyho*“.⁴⁸⁹

⁴⁸⁵ Tamtéž, fol. 41.

⁴⁸⁶ Tamtéž, fol. 35.

⁴⁸⁷ G. STIEVE, *Europäisches Hof-Ceremoniel*, s. 284.

⁴⁸⁸ J. GIEROWSKI, *Dyplomacja polska doby saskiej*, s. 440.

⁴⁸⁹ „...nach dem Beispiel des Bischofen von Neutra, Grafen von Erdödy, sich zu betragen.“ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 – Instruktion 1716-1730, sl. Wilczek, fol. 37, Vídeň, 22. 7. 1729, dodatek k instrukci pro hraběte Wilczka.

8.1.2 Heinrich Wilhelm von Wilczek

Heinrich Wilhelm von Wilczek byl odeslán na sněm, který byl zahájen 22. srpna 1729 v Grodně, ovšem už 27. srpna 1729 byl rozbitý Janem Antoniem Horainem.⁴⁹⁰ Shodně s výše uvedeným, hrabě Wilczek byl na sejm poslán na poslední chvíli, ačkoli oproti Erdödymu stihl přijet před zahájením jednání – o den. Jeho cesta nebyla bez obtíží, protože zrovna v té chvíli cestoval do Grodna také král a Wilczek proto nemohl sehnat čerstvé koně na přepřah.⁴⁹¹ Není proto překvapivé, že drtivá většina polské, litevské i saské šlechty do Grodna cestovala i s měsíčním předstihem.⁴⁹² Aby Wilczek cestu co nejvíce urychlil, cestoval velmi nalehko. Jeho služebnictvo dorazilo do Grodna až 25. srpna, zatímco on už ve městě pobýval od večera 21. srpna. Z Varšavy přicestoval také rezident Kinner, který měl Wilczka ohlásit u krále a požádat o audienci pro velvyslance.⁴⁹³

Zatímco Erdödymu se povedlo při jeho uvítacích ceremoniích snad absolutně všechno, u Wilczka hrál osud od začátku proti němu. Nejdříve nastal problém s tím, že na sejm nedorazili ještě všichni ohlášení zahraniční diplomaté a Wilczek tak nevěděl, jestli má žádat o veřejnou audienci, když nebude mít před kým demonstrovat svou přednost.⁴⁹⁴ Největší vrásku mu činila nepřítomnost francouzského velvyslance, markýze de Monti, který byl očekáván až koncem následujícího týdne.⁴⁹⁵ K tomu se přítomní polští a litevští šlechtici od začátku tak hádali, že primas dokonce předstíral nevolnost a odmítl do Grodna vůbec přijet. Zůstal v 18 mil vzdáleném Bielsku, kde je prý upoután na lůžko. Krátce na to byl rozhádaný sejm rozbit. K vyvrcholení smůle, která jeho příjezd doprovázela, rezident Kinner, který měl ohlásit jeho příjezd a doprovázet ho při audienci, onemocněl.⁴⁹⁶

⁴⁹⁰ W. KONOPCZYŃSKI, *Chronologia sejmów*, s. 162, dostupné online:

http://knihi.com/Ihnat_Danilovic/Chronologia_sejmow_polskich_1493-1793.html#1 [cit. 26. 3. 2018].

⁴⁹¹ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 4 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1727-29, fol. 913-920, Grodno, 25. 8. 1720, Wilczek císaři.

⁴⁹² Jak informoval hrabě Vratislav v roce 1726 říšského vicekancléře. Zámek Dírná, RA Vratislavů z Mitrovic, inv. č. 293, kart. 162, fol. 213, Varšava, 24. 8. 1726.

⁴⁹³ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 4 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1727-29, fol. 913-920, Grodno, 25. 8. 1720, Wilczek císaři.

⁴⁹⁴ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 4 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1727-29, fol. 913-920, Grodno, 25. 8. 1720, Wilczek císaři.

⁴⁹⁵ Mezi francouzskými a císařskými diplomaty vládlo tradiční napětí, které vyplývalo z dlouhodobého přetahování o vliv na polský dvůr. Také hrabě Vratislav, který tak dlouho žádal o charakter velvyslance a na sejm roku 1726 měl jet dlouho jako zplnomocněný ministr, byl na ambasadora jmenován měsíc před zahájením sejmů až poté, co se v dopise do Vídně zmínil, že přijede francouzský velvyslanec abbé de Livry. Zámek Dírná, RA Vratislavů z Mitrovic, inv. č. 293, kart. 162, fol. 248-249, Varšava, 13. 7. 1726, Vratislav Schönbornovi.

⁴⁹⁶ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 4 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1727-29, fol. 913-920, Grodno, 25. 8. 1720, Wilczek císaři.

Wilczek mezitím tedy požádal o soukromou audienci u krále, kterou dostal 30. srpna 1729.⁴⁹⁷ Audience se odehrávala v zámku Sapiehů, tzv. Batorówka,⁴⁹⁸ který stál na náměstí. August II. v něm pravidelně v dobách sejmu pobýval a odehrával se tu také sejm, kvůli čemuž byly speciálně přistavěny nové budovy, v nichž jednala *Izba poselska* (dolní sněmovna) a *Izba senatorska*, protože starý Královský hrad byl v havarijním stavu a ten nový zatím neexistoval – vystavěl ho až Augustův syn, polský král August III. Hrabě Wilczek to na zámek rozhodně neměl daleko. Ubytoval se v paláci Ogińských,⁴⁹⁹ který byl sotva 500 metrů vzdálený a v té době byl považován za nejkrásnější budovu v Grodně.⁵⁰⁰ Wilczek se tak rozhodně snažil jít ve šlépějích hraběte Erdödyho, který ve Varšavě bydlel přímo naproti Královskému hradu.⁵⁰¹

Na soukromou audienci jel velvyslanec Wilczek se třemi kočáry se šestispřežím.⁵⁰² Předal králi své kredenční listiny a pronesl řeč o císařově věrném přátelství, na což mu král odpověděl vlastním ujištěním o věčné oddanosti Jeho císařské Milosti i celému arcidomu. Ve stejný den Wilczek také navštívil primase Teodora Potockého, který mezitím přicestoval z Bielska. Svou předchozí indispozici cestou na sejm nejspíš zase tak nepředstíral, protože hraběte přijal ležíc na lůžku. Navzájem se ujistili o nutnosti zachování svobod v Republice a o prospěšnosti vzájemné spolupráce, v níž budou pokračovat i nadále, jak už dříve začal tak úspěšně hrabě Vratislav.⁵⁰³

Samotný slavnostní vjezd s veřejnou audiencí se ovšem musel rychle naplánovat, protože po ukončení sejmu už šlechta neměla důvod dál zůstat v malém a stísněném Grodně.⁵⁰⁴ Wilczek dostal totiž od císaře nařizeno, že má svůj vjezd uskutečnit ještě v Grodně⁵⁰⁵ a potřeboval šlechtu jako diváky i jako účinkující ve svém průvodu. Proto vjezd následoval už pět dnů po soukromé audienci, 4. září 1729. Wilczek se usilovně snažil dostat Erdödyho zářného příkladu, a prý pouze „*jediný rozdíl tam byl, a to že jsem musel vjezd i veřejnou*

⁴⁹⁷ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 4 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1727-29, fol. 933-938, Grodno, 1. 9. 1720, Wilczek císaři.

⁴⁹⁸ Obr. č. 14 a, b.

⁴⁹⁹ Obr. č. 15 a, b.

⁵⁰⁰ SäSta, HStA, Dresden, 10006 – Oberhofmarschallamt, Nr. E, Nr. 06, fol. 60, popis Wilczkovy uvítací ceremonie.

⁵⁰¹ August II. si vybudoval jako svou rezidenci Saský zámek, ten byl ovšem hotový až v roce 1724, do té doby obýval nepohodlné a zimomřivé komnaty starého Královského hradu. K rekonstrukci Saské osy varšavský archiv vytvořil vlastní projekt: <https://www.warszawa.ap.gov.pl/saska/index.html> [cit. 4. 6. 2018].

⁵⁰² SäSta, HStA, Dresden, 10006 – Oberhofmarschallamt, Nr. E, Nr. 06, fol. 60, popis Wilczkovy uvítací ceremonie.

⁵⁰³ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 4 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1727-29, fol. 933-938, Grodno, 1. 9. 1720, Wilczek císaři.

⁵⁰⁴ Tamtéž, fol. 940, Grodno, 6. 9. 1720, Wilczek císaři.

⁵⁰⁵ Tamtéž, fol. 914-915, Grodno, 25. 8. 1720, Wilczek císaři.

*audienci v jeden den a v jednom stejném aktu provést a vykonat.*⁵⁰⁶ Ve Wilczkově případě tak proběhla uvítací ceremonie částečně podle popisu Moniky Konrádové, kdy slavnostní vjezd byl opravdu průvodem na slavnostní audienci (ale nikoli před sejmem), ovšem byla to jednoznačná výjimka způsobená okolnostmi. Popis Wilczkova slavnostního vjezdu s následnou audiencí z pera dvorského sekretáře Christiana Friedricha Gleichmanna není tak podrobný jako v případě jeho kolegy z Varšavy. Na druhou stranu Gleichmann zaznamenal jmenovitě velkou část osazenstva v kočárech, díky čemuž víme, že Wilczek přijel do Grodna se dvěma syny, které chtěl představit u polského dvora.⁵⁰⁷

Stejně jako v případě Erdödyho, i Wilczkův slavnostní vjezd se odehrál v neděli. Bylo v něm však pár podstatných změn. Tou první bylo místo, odkud velvyslancův průvod vyjížděl. Zatímco Erdödy si zvolil místo daleko za hradbami města, Wilczek takovou možnost neměl a jeho průvod vyjížděl z paláce Ogińských, kde sídlil. Druhý rozdíl byl i v délce průvodu. Erdödy si mohl v docela velkém hlavním městě dovolit pětikilometrový průvod, zatímco ten Wilczkův mohl být při vši snaze ho natáhnout dlouhý sotva dva kilometry. Tady se však jedná o domněnku, protože rekonstrukci trasy z pramenů nelze provést tak jistě jako v případě Erdödyho. V daném dokumentu se totiž popis samotné trasy vůbec nenachází, základní obrázek si můžeme udělat jen z náznaků jako třeba při popisu rozestavení vojsk. Uveden je samozřejmě začátek trasy, kde Wilczka vyzvedl jeho čestný doprovod, a cíl, kde se odehrávala veřejná audience, ovšem k trase samotné můžeme vyčíst pouze to, že jeli přes trh čili dnešní náměstí, a následně Brygidzkou ulicí.⁵⁰⁸ Po porovnání těchto informací s mapou z roku 1706, která byla letopočtem nejbližší, se ukázalo, že mnoho variant, kudy by průvod mohl jet, přeci jen není, protože Grodno v té době bylo opravdu maličké městečko. Za předpokladu, že Wilczek nejel vedlejšími hliněnými cestami mezi domy nejchudšího obyvatelstva, zůstala jen jedna jediná varianta, kudy mohl průvod jet. Tato trasa⁵⁰⁹ je vyznačena dvoubarevně na zmíněné mapě, přičemž modře je zakreslena právě ta pravděpodobná část trasy, zatímco červeně jsou úseky, o kterých pramen hovoří.

V neděli 4. září 1729 brzy ráno kolem sedmé hodiny se začaly srocovat regimenty dragounů na koních a pěších granátníků u brány a na schodech zámku Sapiehů, kde sídlil král. V interiéru paláce byli v okázalých uniformách rozestaveni granátníci a hraničáři, kteří

⁵⁰⁶ „...nur ist darin ein Unterschied gewesen, dass ich meinen Einzug und die öffentliche Audientz in eine Tag und gleichsam uno eodemque acte habe vornehmen und verrichten.“ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 4 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1727-29, fol. 940, Grodno, 6. 9. 1720, Wilczek císaři.

⁵⁰⁷ SäSta, HStA, Dresden, 10006 – Oberhofmarschallamt, Nr. E, Nr. 06, fol. 63-64, popis Wilczkovy uvítací ceremonie, řazení průvodu.

⁵⁰⁸ Tamtéž, fol. 60-61.

⁵⁰⁹ Obr. č. 13.

lemovali také celou ulici Brygidzkou až k trhu před palác Sapiehů, kudy vedla poslední část trasy průvodu. Ulice se postupně zaplňovaly obrovským množstvím diváků, kteří se skládali jak ze stálých obyvatel městečka, tak i ze šlechty, která se v Grodně ubytovala jen po čas sejmu.⁵¹⁰

Průvod byl zahájen krátce po 11 hodině. Ze zámku Sapiehů vyjela polská část průvodu, která mířila do paláce Ogińských vyzvednout císařského ambasadora. V královském kočáře seděl vojvoda Novgorodský, kníže Mikołaj Faustyn Radziwiłł, který měl dělat Wilczkovi jeho čestný doprovod. Když přijeli před palác Ogińských, stálo na jeho nádvoří osmnáct granátníků z Wilczkova regimentu. Radziwiłł vystoupil a pět kavalírů a oficírů z velvyslancovy suity ho doprovodili do audienční místnosti paláce, kde na něj Wilczek čekal. Uprostřed komnaty stál symbolicky pod baldachýnem z rudého sametu se zlatými prýmkami portrét císaře Karla VI. Vedle něj seděl na židli Wilczek tak, aby měl obraz po své pravé straně, tedy té čestné, jako vyjádření toho, že je to císař, kdo je výše postavený. Jakmile Radziwiłł vešel do místnosti, oba chvíli čekali, načež Wilczek vstal a udělal ke knížeti pár pomalých kroků. Několika slovy ve francouzštině se s ním přivítal a společně pak odešli ke královskému kočáru, přičemž to byl nyní císařský velvyslanec, kdo šel po pravé straně královského zástupce. V kočáru dostal Wilczek přednost a sedl si po směru jízdy, zatímco kníže Radziwiłł seděl zády. Když průvod vyjel ze zámku Ogińských, bylo už dvanáct hodin.⁵¹¹

Heinrich Wilhelm von Wilczek si dal rozhodně záležet na tom, aby jeho průvod svou okázalostí zcela uspokojoval nároky na reprezentaci císařského ambasadora. V průvodu hraběte Erdödyho v polské metropoli jelo 50 kočárů a 400 jezdců polské šlechty. Wilczek v malém Grodně dokázal do svého průvodu zajistit 43 kočárů vezoucích polské a litevské šlechtice, nechyběl ani kočár velkého korunního maršálka Mniszka a velkého korunního kancléře Szembka se šestispřežím a s lokaji v parádní livreji, a za nimi pochodovalo vojsko o tisíci polských kavalírech a důstojnících. Všichni byli seřazení podle hodnosti stejně jako u Erdödyho, tedy nejnižší postavení na začátku průvodu a směrem ke královské karose s velvyslancem se jejich hodnosti a postavení zvyšovaly. Za reprezentanty Republiky se zařadili dvorští služebníci. První jel královský štolba, za ním šest královských lokajů a dvě královská pážata vždy po dvojících na koních. Následovala již zmíněná královská karosa se šestispřežím, v níž seděl velvyslanec se svým doprovodem. Vedle kočáru byli z každé strany dva královští hajdukové a za ním dva Wilczkovi trubadúři. Průvod pokračoval patnácti Wilczkovými lokaji

⁵¹⁰ Tamtéž.

⁵¹¹ SÄStA, HStA, Dresden, 10006 – Oberhofmarschallamt, Nr. E, Nr. 06, fol. 61-62, popis Wilczkovy uvítací ceremonie.

v bíločervené livreji s ozdobami z černého a zlatého sametu, kteří kráčeli pěšky. Další čtyři Wilczkovi sloužící měli bíločervené livreje s postříbřenými a pozlacenými klobouky a nesli tyče s Wilczkovými erby. Za nimi jel velvyslancův prázdný parádní kočár, který byl prý „okázalý, velký a s mnoha zlacenými řezbami“,⁵¹² vedle kterého klusali z každé strany dva Wilczkovi hajdukové. Kočár následovali čtyři šlechtičtí synové a dva Wilczkovi služebníci na koni. Poté bylo zařazeno šest kočárů s velvyslancovým doprovodem, každý měl šestispřežení a v prvním a ve druhém se mimo jiné vezli Wilczkovi synové. Nejspíš ze snahy průvod co nejvíce natáhnout šli za každým z těchto kočárů vždy dva lokajové pěšky. Za kočáry jel na koni velvyslancův vrchní podkoní s dvanácti dalšími jezdci v šarlatovém stejnokroji se zlatým vyšíváním. Průvod uzavíralo osm oficírů na koni s kapitánem císařské granátnické gardy na samém konci.⁵¹³ Ačkoli samotná trasa průvodu nemohla být s ohledem na místo nijak dlouhá, uvedený výčet ukazuje, že se tím Wilczek nenechal vůbec omezovat.

Když přijela královská karosa s velvyslancem na náměstí před zámek Sapiehů, spustili dragouni a granátnická garda stojící před jeho vchodem, slavnostní salvu. Přední kočáry s polskými a litevskými šlechtici zastavily před palácem, zatímco královský kočár s Wilczkem a Radziwiłlem spolu se šesti kočáry velvyslancova doprovodu vjely branou do dvora zámku, kde zastavily. Královská karosa zastavila přímo u schodů. Z kočáru nejprve vystoupil kníže Radziwiłł a poté také hrabě Wilczek, zatímco ze schodů je přišli přivítat dva komoří. Ti je doprovodili k prvním dveřím, kde čekal jistý generálporučík Pflugk. Zatímco v případě Erdödyho ho komoří na začátku průběžně opustili, Wilczka doprovodili společně s generálporučíkem přes první i přes druhý předpokoj.⁵¹⁴ Pravděpodobně se tak stalo proto, že v současné chvíli nebylo už v Grodně tolik hodnostářů, aby mohli být zároveň v honosném průvodu i přítomní v zámku.

Ve třetím předpokoji a zároveň poslední místnosti před audiencí ho přijali výše postavení senátoři, mezi nimi i velký korunní maršálek Mniszek, velký korunní kancléř Szembek, dvorský korunní maršálek Potocký a dvorský litevský maršálek Sangusko s maršálskými holemi. Oproti Erdödymu ho tak čekal dvojnásobný počet nejvýše postavených úředníků Republiky. Mniszek se Szembkem přivedli velvyslance ke dveřím audienční komnaty, které se ihned otevřely. Stejně jako dříve Erdödy, tak Wilczek do místnosti vešel sám. Následující popis audience se nijak neliší od audience před devíti lety ve Varšavě. Král stál pod baldachýnem s kloboukem

⁵¹² „prächtig, groß, und mit vielen vergolden Schnitzwerk.“ SäSta, HStA, Dresden, 10006 – Oberhofmarschallamt, Nr. E, Nr. 06, fol. 63, popis Wilczkovy uvítací ceremonie.

⁵¹³ Tamtéž, fol. 62-65.

⁵¹⁴ Tamtéž, fol. 66.

na hlavě, jakmile se mu Wilczek třikrát uklonil, August II. to po něm zopakoval, usadil se a pokynul mu k židli. Když se usadil i Wilczek, nasadil si klobouk. Wilczek pronesl řeč o nutnosti obnovení přátelství v podobě spojenecké smlouvy a August ho ujistil, že je téhož názoru.⁵¹⁵ Hrabě Wilczek mohl být se svým vjezdem i audiencí spokojen. Dostalo se mu od stárnoucího krále velmi vlídného přijetí, i přestože o něm bylo známo, že má velmi dobré vztahy s wettinskou opozicí.⁵¹⁶ Po audienci byl Wilczek odveden stejnou trasou ke kočáru a odvezen na zámek Ogińských. Pět dnů na to Grodno opustil.⁵¹⁷

Vjezdy i audience obou ambasadorů nebyly absolutně stejné, ale nesou řadu velmi podobných až stejných rysů, díky nimž můžeme sestavit podobu ceremoniálního uvítání ambasadorů v Polsku v první polovině 18. století. Ceremoniální příručky, jak bylo několikrát uvedeno, poskytují pouze teoretický rámec a ideální podobu pro celou (či spíše západní) Evropu. Ačkoli sami autoři uvádí, že existují regionální odchylky, které v pár případech i nastíní, Polsko mezi nimi není, přičemž zejména dvě situace se od uvedeného popisu značně odchyľují. V prvé řadě to byla odlišná podoba průvodu, kdy kočár s ambasadory jel uprostřed a symbolicky tak představoval střet dvou světů, který má právě ambasador svým vyjednáváním spojit. Druhá výrazná odlišnost nastala při vítání velvyslance u dvora zahraničního monarchy před veřejnou audiencí, kde byl sice přivítán dole u kočáru, jak se sluší a patří, ale přivítali ho docela nízce postavení dvořené – komorníci, a teprve s průchodem předpokojů se zvyšovala i hodnost jeho průvodců. V těchto dvou případech se projevila regionální polsko-litevská odlišnost, zatímco přijetí samotným králem naopak přesně odpovídalo celoevropským zvykům, podle nichž měl král ambasadory vítat ve stoje pod baldachýnem a s kloboukem na hlavě.

V popisu průvodu a následné audience hraběte Wilczka pak můžeme pozorovat ještě snahu o jistou kompenzaci za to, že mu musely být upřeny některé výsady, které se dostaly dříve Erdödyemu. Primárně přijetí dvěma komořími a následné provádění místnostmi pouze jimi a generálporučíkem bylo nejspíš dostatečně vyváženo přijetím čtyř nejvýznamnějších hodnostářů polsko-litevského soustátí v posledním předpokoji před audienční místností. Stejně tak byla zajištěna velká pompéznost samotného průvodu, jehož délka trasy byla omezena možnostmi malého Grodna. Dramatičnost byla zajištěna přítomností tisíců polských a litevských oficírů (tedy více než dvojnásobným počtem oproti průvodu Erdödyho), na čemž se možná odrazil i fakt, že sám Wilczek byl císařským důstojníkem. Oba dva průvody se však směle mohou svou

⁵¹⁵ Tamtéž, fol. 67.

⁵¹⁶ J. DYGALA, *Rywalizacja dyplomatów cesarskiego i francuskiego w Polsce*, s. 496.

⁵¹⁷ SăSta, HStA, Dresden, 10006 – Oberhofmarschallamt, Nr. E, Nr. 06, fol. 67, popis Wilczkovy uvítací ceremonie.

okázalostí rovnat slavnostním vjezdům do jiných evropských metropolí v první polovině 18. století.

8.2 *Uvítací ceremonie diplomatů druhého řádu*

„Formula Juramenti, vše, co mě, Františku Karlovi hraběti Vratislavovi, přečteno bylo, a já jsem dobře pochopil, pak chci věrně následovat, k tomu mi dopomáhej Bůh a jeho svaté slovo, skrze Ježíše Krista Pána. Amen!“⁵¹⁸

Zcela jinak a podstatně slavnostněji vypadal úvodní ceremoniál diplomatů druhého řádu, tedy vyslanců, rezidentů a zplnomocněných ministrů. *„Oni byli stejně tak dobře veřejnými osobami jako ambasador, ale neměli tak reprezentativní charakter a velký ceremoniál.“⁵¹⁹* Vyslanci a rezidenti po svém příjezdu k zahraničnímu dvoru absolvovali pouze soukromou či veřejnou audienci u krále a v Polsku mohl diplomat vystoupit také na sejmu. Bohužel diplomaté ve svých dopisech nejsou příliš sdílní o tom, jak přesně jejich audience probíhaly a často je štěstí, že se vůbec zmínili o jejím samotném uskutečnění. V případě rezidentů nemáme vůbec žádný doklad jejich úvodní audienci. Z doby po příjezdu rezidenta Martelse na jaře 1716 se jeho dopisy zachovaly jen ve skromném množství a jeho pozdější nástupce Kinner už v Polsku nějaký čas pobýval ve funkci legačního sekretáře, takže jestli vůbec nějakou „úvodní“ audienci jakožto rezident dostal, pak o ní ve svých dopisech nijak neinformuje. Předpokládám ale, že se v jeho případě odehrálo totéž, co o tři roky dříve u hraběte Vratislava, který byl v průběhu mise povýšen na ze zplnomocněného ministra na ambasadora, ale nepodstoupil ani slavnostní vjezd ani další „úvodní“ audienci v pozici císařského ambasadora.

Pozoruhodné však je, že ve studovaném období 1719-1733 technicky došlo pouze k jediné veřejné audienci císařského ministra. Mimo dva ambasatory (Erdödy 1720, Wilczek 1729) všichni diplomaté, kteří u sasko-polského dvora měli ze své hodnosti nárok na audienci, přijeli na počátku oficiálně ve dvorské hodnosti sasko-polské princezny, tudíž také jejich úvodní audience se pojila s odevzdáním kredenčních listin a nástupem do dvorského úřadu. Nutno podotknout, že přesně tak to také Karel VI. plánoval, ovšem o tom bude více řečeno

⁵¹⁸ *„Formula Juramenti alles, was mir, Franz Carl Grafen von Wratislau, einzeu vorgelesen worden, und ich auch wohl verstanden, dann will ich treulich nachkommen, so wahr mir Gott helfen und sein heiliges wort, durch Jesum Christum Unsem Herrn. Amen! SäSta, HStA, Dresden, 10026 – Geheimes Kabinett, loc. 00963/20, fol. 106, znění služební přísahy hraběte Vratislava z Mitrovic.*

⁵¹⁹ *„Sie sind demnach so gut Personae publicae, als der Ambassadeur, und ob sie gleich keinen Characterem repraesentativum und grosses Ceremoniel haben.“ G. STIEVE, *Europäisches Hof-Ceremoniel*, s. 316.*

v následující kapitole. Z těchto tří dvořanů-diplomatů byl první hrabě z Königsegg, který absolvoval svou audienci v Drážďanech na samém sklonku roku 1719. Kdy přesně se vydal na cestu a jak dlouho mu zabrala, z jeho dopisů nelze přesně určit. Víme jen to, že jeho kredenční listiny k hofmistrovskému úřadu nesou datum 9. prosince 1719, tudíž z Vídně před tímto datem nevycestoval. Mnoho času nazbyt ale neměl, protože krátce po příjezdu k saskému dvoru císaře nadšeně informuje, že podle jeho rozkazu svou cestu urychlil, jak jen to šlo a do Drážďan dorazil ještě pět dní před odjezdem krále do Polska! Svůj příjezd oznámil hraběti Flemmingovi, skrze něhož také požádal o audienci, kterou dostal o tři dny později. Mezitím byl přijat kurprincem Friedrichem Augustem i jeho manželkou Marií Josefou a oba k němu byli „*sehr gnädig*“.⁵²⁰ Po audienci u krále v jeho kabinetu za přítomnosti hraběte Flemminga a královského sekretáře složil do rukou Augusta II. potřebnou přísahu, aby mohl následně začít s výkonem služby nejvyššího hofmistra Marie Josefy.⁵²¹

Podobná časová tíseň potkala i hraběte z Valdštejna o devět let později, když dorazil do Drážďan den před letnicemi 15. května 1728. Hned následující den nejvyššímu komořímu hraběti von Friesen podal zprávu o svém příjezdu a požádal ho o audienci. Odpověď mu přišla ještě ten večer s tím, že audience proběhne hned následující den v 11 hodin. Takový spěch nebyl obvyklý, ale ve Valdštejnově případě se král uvolil udělat si ve svém napnutém harmonogramu prostor, protože na ten další den, tj. 18. května, měl už mezi osmou a devátou ranní naplánovaný odjezd do Berlína a Valdštejnovi by pak mohl udělit audienci až při cestě zpět. To by ale znamenalo čekat až do konce června, přičemž během té doby by Valdštejn nemohl vykonávat své povinnosti hofmistra. Téhož dne později mu udělili společnou audienci také Friedrich August s Marií Josefou „*a po dodržení mých povinností jsem byl ve vsí milosti propuštěn*“.⁵²²

Vedle těchto dvou podobných případů představoval hrabě Vratislav opět tak trochu výjimku. Císař ho místo do Drážďan záměrně poslal do Varšavy, kde v té chvíli probíhal už od 2. října 1724 sejm. V předchozím oddílu jsme se již dozvěděli, že hrabě vyrazil na cestu pozdě, protože dopis od císaře, v němž mu tuto cestu nařizoval, se cestou k němu ztratil. Do Varšavy proto cestoval ve spěchu a bez předchozích potřebných příprav jen „*s legačním sekretářem a některými ze služebníků, s nimiž můžu spěchat, což se je asi tak 10 osob*“.⁵²³ Do Varšavy přijel

⁵²⁰ ÖStA, Wien, HHStA, Reichskanzlei – Diplomatische Akten – Dreden-Berichte 5a, složka 3, fol. 213, Drážďany, 28. 12. 1719, Königsegg císaři.

⁵²¹ Tamtéž, fol. 213-214.

⁵²² „...und nach Beobachtung meiner Obliegenheiten in allen Gnaden entlassen worden.“ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 4 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1727-29, fol. 680-683, Drážďany, 21. 5. 1728, Valdštejn císaři.

⁵²³ „mit dem Legationis Secretario und etwelchen einer Bedienten, so gut es in der eille sein kan, etwa mit 10 Personen.“ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 3 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1723-26, fol. 3-4, Řezno, 17. 10. 1724, Vratislav Sinzendorffovi.

večer 28. října 1724 a protože neměl zařízený žádný kvartýr, ubytoval se u barona Martelse. Nebylo mu to ale zrovna dvakrát po chuti, protože obýval jen malý prostor, kvůli čemuž se cítil poníženě a snažil se rychle najít si něco jiného.⁵²⁴

Dne 30. října⁵²⁵ poslal svého legačního sekretáře k hraběti Flemmingovi, aby mu oznámil svůj příjezd, „*kteřý krátce na to ke mně poslal svého pobočníka s velmi uctivým přivítáním a děkovnými poklonami, do půl hodiny jsem tam šel také osobně [...] vykonat první návštěvu.*“⁵²⁶ Dva dny poté, 1. listopadu, mu král udělil soukromou audienci, které byl přítomen také hrabě Flemming, přičemž před veřejností se měl Vratislav tvářit, že se u krále hlásí před nastoupením do úřadu hofmistra. Při audienci předal Augustu II. kredenční listiny a podle svých slov také vřelá ujištění o přátelství Karla VI. Bez udání bližšího termínu také uvádí, že poté absolvoval návštěvu u primase Teodora Potockého, kterou popisoval jako obzvlášť uspokojujivou, protože je vidět, že je primas velice nakloněn císařským záměrům.⁵²⁷ Následně plánoval také veřejnou audienci jako císařský zplnomocněný ministr, o kterou opět skrze Flemminga požádal korunního kancléře a korunního maršálka,⁵²⁸ kteří měli u polského dvora na starosti veřejné audience zahraničních zmocněnců.⁵²⁹ Ačkoli byl 13. listopadu sejm oficiálně přesunut do Grodna a to až na rok 1726,⁵³⁰ proběhla o šest dní později veřejná audience hraběte Vratislava. Hrabě na ní předal své kreditivy zplnomocněného ministra na sejm⁵³¹ a pronesl pravděpodobně stejnou řeč o přátelství, jakou už král jednou vyslechl při soukromé audienci.⁵³²

⁵²⁴ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 3 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1723-26, fol. 5-6, Varšava, 28. 10. 1724, psaní hraběte Vratislava pravděpodobně kancléři Sinzendorffovi.

⁵²⁵ Vratislav ve své relaci císaři chybně uvádí den svého příjezdu jako 29. říjen, ale podle dopisu Sinzendorffovi musel přijet už 28. října. Následuje informace o návštěvě Flemminga, která měla podle jeho slov proběhnout 30. října. Otázka je, zda si nespěl i toto datum vzhledem k tomu, že dopis psal až 4. 11., přičemž k němu ani nepřipojil datum – to lze určit díky kontextu z jiných dopisů a také výtahům z instrukcí, které si Vratislav ponechával a v současnosti jsou uloženy na zámku v Dírné. OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 3 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1723-26, fol. 11-16, Varšava, (4. 11. 1724), relace hraběte Vratislava císaři; Zámek Dírná, RA Vratislavů z Mitrovic, inv. č. 289, kart. 156, fol. 405, Varšava, 4. 11. 1724, výtah z Vratislavovy relace.

⁵²⁶ „...habe ich den 30.ten Ejusdem hierauf bei des Königs ersten Ministro dem Feld-Marschaln grafen von Flem[m]ing durch den Legations Secretarium meine Ankunft melde lass, der dann alsobald seinen general Adjutanten mit einem sehr höfflich Bewillkommen – und danksagungs compliment zu mir geschicket, auch in einer halber Stund nach hin selbsten gekomme, [...] die erste Visite gegeben.“ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 3 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1723-26, fol. 11-16, Varšava, (4. 11. 1724), relace hraběte Vratislava císaři.

⁵²⁷ Tamtéž.

⁵²⁸ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 3 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1723-26, fol. 21-23, Varšava, 18. 11. 1724, relace hraběte Vratislava císaři.

⁵²⁹ J. KODZIK, *Ceremonial polskiego dworu królewskiego*, s. 163.

⁵³⁰ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 3 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1723-26, fol. 17-19, Varšava, 15. 11. 1724, relace hraběte Vratislava císaři.

⁵³¹ Sejm, na který byl původně akreditovaný byl jen přerušen, tedy zalimitován, takže sejm v roce 1726 v Grodně byl považován za jeho pokračování, a tudíž na něj bylo platné i současné Vratislavovo pověření.

⁵³² OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 3 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1723-26, fol. 29-36, Varšava, 10. 12. 1724, relace hraběte Vratislava císaři.

Ve Varšavě František Karel Vratislav zůstal až téměř do Vánoc. Dne 14. prosince 1724 se na královském hradě sešla tajná rada Augusta II. a hrabě Vratislav při té příležitosti složil svou služební přísahu.⁵³³ Krátce na to mu císař napsal, že ve Varšavě už jeho přítomnost není potřebná a má se přesunout do Drážďan, aby se hlásil u Marie Josefy.⁵³⁴ Vratislav se tedy 21. prosince vydal na cestu, jel přes Prahu⁵³⁵ a do Drážďan šťastně dorazil počátkem ledna 1725. Dne „5. tohoto [měsíce, to jest ledna] jsem byl u královského prince a arcivévodkyně očekáván a poté jsem byl také velmi milostivě přijat, poté 6. [ledna] započala projevením důvěry arcivévodkyně má služba nejvyššího hofmistra.“⁵³⁶

Samotný průběh audience nezaznamenal ani jeden z diplomatů, resp. hofmistrů. Skromnou představu to tom, jak vypadala audience u Friedricha Augusta a Marie Josefy si můžeme udělat jen ze stručného popisu hraběte Königsegga. Ten však nechtěl popsat samotný průběh audience, ale v první řadě vyvrátit škaredé pomluvy, které se rozšířily do Vídně, o nepořádném a špatném dekoru, jenž vládne u drážďanského dvora a měl údajně poškodit i rakouskou arcivévodkyni. „Za ten krátký čas jsem toho u dvora už hodně viděl, takže můžu Vaši císařskou Milost ujistit, že [...] bydlení arcivévodkyně je dostatečně dobré a v audienci místnosti měla baldachýn stejně jako princ nad jeho místem.“⁵³⁷ Vedle toho pak dodává informaci, že kolem míst arcivévodkyně a kurprince stála garda stráží a v místnosti obsluhovali královští komorníci a panoši. Během audience hrabě seděl u stolu a po jejím skončení ho doprovodil početný zástup ministrů a kavalírů. Marie Josefa pak měla hodinu na oddech a úpravu šatů, jak bylo zvykem i ve Vídni, a poté měla poskytnout další audience, o něž se žádalo skrze jejího hofmistra. Ten den však o audienci u arcivévodkyně už nikdo nepožádal.⁵³⁸

Königsegg byl také jediný, kdo uvedl informaci o audienci u královny Kristýny Eberhardýny.⁵³⁹ Osoba královny měla u polského dvora druhé nejvyšší postavení hned za

⁵³³ SäStA, HStA, Dresden, 10026 – Geheimes Kabinett, loc. 00963/20, fol. 103, záznam z tajné rady; tamtéž, fol. 106, koncept Vratislavovy přísahy.

⁵³⁴ Zámek Dírná, RA Vratislavů z Mitrovic, inv. č. 287, kart. 150, fol. 246-247, Vídeň, 20. 12. 1724, psaní Karla VI. hraběti Vratislavovi.

⁵³⁵ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 3 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1723-26, fol. 64, Vratislav, 23. 12. 1724, Vratislav pravděpodobně Schönbornovi.

⁵³⁶ *den 5.ten dieses bei [...] dem könig. prinzen und der erzherzogin vorgelassen, auch allerseits sehr gnädig aufgenommen worden, den 6.ten darauf bei dem herfürgang der erzherzogin in der mir allergnädigst anvertrauten obrist-hoffmeister stelle den anfang gemacht habe.*“ OeStA/HHStA, HHStA, Reichskanzlei, Diplomatische Akten, Dresden – Berichte, kart. 5a, fol. 67-68, Drážďany, 18. 1. 1725, relace hraběte Vratislava císaři.

⁵³⁷ *„In diese kurzen Zeit, habe ich doch schon so viel bei diesen Hoff gesehen, dass ich Euer kay. May. allerunterthänigst versichern kan, dass [...] die bewohnung der Erzherzogin ist in allen gar gut und mit eine Baldaquin in den Audienz Zimmer gleich wie des Prinzen seines dersetzen [...] hat.“* OeStA/HHStA, Wien, Reichskanzlei, Diplomatische Akten, kart. Dresden – Berichte 5a, fol. 214, Drážďany, 28. 12. 1719, relace Königsegga císaři.

⁵³⁸ Tamtéž, fol. 213-214.

⁵³⁹ Tamtéž, fol. 213.

polským králem,⁵⁴⁰ ovšem manželka Augusta II. Kristýna Eberhardýna Hohenzollernová se kvůli svému náboženství a neshodám s manželem do dvorského života nijak nezapojovala.⁵⁴¹ Königseggovi, který absolvoval audienci u krále a jeho syna s manželkou kolem Vánoc, bylo přislíbeno přijetí královnou až po Novém roce.⁵⁴² Jenomže kvůli náhlému zvratu událostí byl už 2. ledna 1720 na cestě do Varšavy, kde se odehrával sejm.⁵⁴³ Zda nakonec později audienci u královny opravdu absolvoval, už se v žádném dopise nezmínil.

Uvítací ceremoniál tak byl jeden z nejdůležitějších a nejviditelnějších rozdílů mezi diplomaty prvního a druhého řádu. Každý z nich měl svá specifická pravidla, která bylo nutné dodržovat. Přesto neexistoval jednotný úzus, který by se dodržoval u všech panovnických dvorů a regionální odchylky bylo nutné při odjezdu na zahraniční misi znát. Ceremoniální příručky, které byly uvedeny u uvítacího ceremoniálu velvyslanců, poskytovaly jenopěrnou základnu, a přestože se v nich nachází některá specifika různých států, Republika mezi nimi není. Nejčastěji se proto vycházelo z předchozí zkušenosti, která představovala ten nejjistější záchytný bod, jak jsme viděli už dříve při citaci pasáže o oslovování ze tří různých velvyslaneckých instrukcí, nebo také v případě hraběte Erdödyho, který se snažil dodržovat vše podle jeho úspěšného předchůdce hraběte Schafftgosche, stejně jako později si ho za vzor vzal hrabě Wilczek. Uvítací ceremonie diplomatů druhého řádu už nepodléhaly tak striktním pravidlům, které by bylo potřeba dodržet, aby náhodou nevznikla urážka cti jedné či druhé strany, a císař si také díky tomu mohl dovolit nakládat s nimi poněkud kreativněji. Ačkoli tedy uvítací ceremonie velvyslanců byly podstatně dražší než audience pro vyslance, ministry či rezidenty, následující kapitola ukáže, že to nebyly jen peníze, které často rozhodly ve prospěch jmenování diplomata druhého řádu.

⁵⁴⁰ J. KODZIK, *Ceremonial polskiego dworu królewskiego*, s. 139-140.

⁵⁴¹ Srov. Jerzy BESALA, *Małżeństwa królewskie. Władcy elekcyjni*, Warszawa 2007, s. 364-397.

⁵⁴² OeStA/HHStA, Wien, Reichskanzlei – Diplomatische Akten – Dreden-Berichte 5a, složka 3, fol. 213-214, Drážďany, 28. 12. 1719, Königsegg císaři.

⁵⁴³ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 2, Hofkanzlei, Staatskanzlei 1716-1722, sl.1720, fol. 1-4, Drážďany, 1. 1. 1720, Königsegg císaři.

9 Strategie a taktiky

„Víte, že v [diplomacii] jako při ostatních obvyklých transakcích je nezbytné něco dávat, abyste něco dostal.“⁵⁴⁴

Poslední aspekt císařského zastoupení v sasko-polské unii v letech 1719-1733, na který se blíže podíváme, budou císařské strategie, podle kterých měli diplomaté postupovat, aby dosáhli stanovených cílů. Řada z nich již byla naznačena v předchozích kapitolách a nyní budou některé části rozebrány podrobněji. Protože však v diplomové práci není potřebné místo na důkladné rozepsání všech menších i větších kroků císaře, které v průběhu studovaných let skrze své diplomaty v Polsku podnikl, bude zpočátku alespoň krátce pojednáno o všedních praktikách diplomatů a poté se zaměříme výhradně na tu hlavní strategii, která nejvíce ovlivnila podobu císařského zastoupení u sasko-polského dvora ve 20. letech 18. století, tedy na vysílání diplomatů ve dvojí funkci po svatbě Marie Josefy s Friedrichem Augustem. Ze tří takto vyslaných diplomatů si přiblížíme první dva, jejichž výchozí pozice byla velmi podobná, ale následný vývoj mise se vlivem okolností podstatně lišil. V první řadě to bude hrabě Königegg, který byl prvním takto vyslaným císařským ministrem a na jehož osobě si ukážeme, jak dokázala polská šlechta zamíchat kartami a zmařit tím císařovy záměry. Druhým příkladem pak bude jeho nástupce ve funkci, hrabě Vratislav, který odjížděl s téměř stejnými instrukcemi a vyhlídkami jako Königsegg, ale podařilo se mu jeho dvojitého postavení využít podstatně více a jít na této cestě přeci jen o krůček dál. Na příkladu těchto dvou konkrétních misí si ukážeme, jak flexibilní musely být osoby diplomatů a jak rychle se mohla i v raném novověku měnit diplomatická strategie.

Činnost diplomatů u zahraničního dvora v 18. století samozřejmě neprobíhala jen ve formální rovině u jednacích stolů a v případě císařských zmocněnců v Polsku to byla kvůli četným frakcím, které u polského dvora prosazovaly vlastní zájmy, vyloženě nutnost. Vedle frakcí, které mezi sebou utvářeli jednotliví polští a litevští šlechtici s lokálními zájmy, u polského dvora působily frakce tvořené spojenci zahraničních diplomatů.⁵⁴⁵ Dvě nejvýraznější, které kvůli své mezinárodní politice stály tradičně proti sobě a soupeřily též o vliv na polské vnitřní záležitosti, byly frakce císařská a francouzská.⁵⁴⁶ Z toho také vyplývalo dlouhodobé soupeření mezi zástupci císaře a francouzského krále, kteří se nejen přetahovali o informátory,

⁵⁴⁴ „You know that in [diplomacy] as in other ordinary transactions it is necessary to give in order to receive.“ Cit. podle S. ANDERSON, *The Rise of Modern Diplomacy*, s. 43.

⁵⁴⁵ Srov. M. KONRÁDOVÁ, *Každodenní život císařských vyslanců v Polsku*, s. 41-45.

⁵⁴⁶ Naprosto zásadní vliv na vnitřní záležitosti Polska mělo Rusko, ale jeho diplomaté nestáli striktně vždy proti těm císařským, tudíž ruská frakce nebude v textu nijak specificky rozebírána.

ale zejména o vlivné šlechtice, kteří budou protěžovat jejich postoje. Bylo proto nutné najít cestu, jak si své spolupracovníky udržet, protože díky nim se mohlo podařit splnit zadaný úkol. Císař své zástupce k polskému panovníkovi a Republice zpravidla vysílal s konkrétním záměrem, součástí čehož byla i předem vypracovaná strategie, jak stanovených cílů dosáhnout. Výjimku představovali samozřejmě trvale sídlící rezidenti, jejichž hlavní úkol spočíval v pozorování a v zasílání aktuálních informací do Vídně. Díky nim však císař mohl posoudit, zda je vhodná chvíle ke jmenování výše postaveného diplomata či nikoli.⁵⁴⁷ Od rezidentů či legačních sekretářů se tedy odvíjelo důležité vlákno císařské strategie. Práce jednotlivých diplomatů na sebe často navazovala, nebo v případě více početné legace spolu císařští lidé velmi úzce spolupracovali.⁵⁴⁸

Jak v průběhu dalšího výkladu ukáže tato kapitola, strategie nebyla neměnná a reagovala na měnící se nálady šlechty v Republice i na aktuálně zvolenou taktiku krále Augusta II. Zásadní proměnou ve strategii císařské diplomacie byla také mezinárodní scéna, která se zejména ve 20. letech 18. století vyznačovala velkým množstvím spojeneckých smluv a jejich velmi krátkou životností. Jen pro připomenutí těch, které měly nejzásadnější dopad na směřování císařské politiky v Polsku, byla ta první uzavřena dne 5. ledna 1719 mezi hannoverským kurfiřtem (anglickým králem), saským kurfiřtem (polským králem) a císařem jako trojstranná defenzivní smlouva, která se v Polsku nedočkala ani své ratifikace, tudíž rok po jejím sepsání už neměla žádnou váhu. Roku 1725 podepsal četné spojenecké smlouvy císař také s Madridem (tzv. vídeňská aliance), které měly dlouhodobě spojit oba národy a předurčit tak španělského prince Carlose jako budoucího manžela Marie Terezie a tím i možného císaře. Smlouva se nedožila ani konce 20. let. Reakcí na tuto spojeneckou smlouvu byla hannoverská aliance, která byla stejného roku uzavřena mezi Francií, Anglií a Pruskem. Už o rok později jeden ze tří jejích zakladatelů přešel k nepříteli a na podzim roku 1726 podepsal pruský král spojenectví s císařem. Roku 1731 totéž učinil i druhý zakládající člen – anglický král, čímž hannoverskou alianci definitivně rozložil. Roku 1726 získal císař na svou stranu i Rusko, které bylo do té doby vnímáno spíše jako nebezpečí, a ještě v roce 1724 spolu s Pruskem a Anglií plánovalo vtrhnout do Polska pod záminkou ochrany protestantů v zemi po toruňském masakru.⁵⁴⁹

⁵⁴⁷ Jako v již uvedeném případě rezidenta Martelse (kap. 4), který byl polskému dvoru poslán přesně s touto instrukcí – tedy informovat císaře o vývoji aktuálních nálad, aby mohl díky tomu císař určit správnou chvíli na vyslání velvyslance či zplnomocněného ministra.

⁵⁴⁸ Myšleno tím oficiální zástupce od velvyslanců po legační sekretáře. V předchozích kapitolách bylo nejednou zmíněno vyjednávání Seckendorffa, které inicioval princ Evžen skrze svoji tajnou diplomacii. Seckendorff pochopitelně s oficiální legací u sasko-polského dvora nespolečně pracoval.

⁵⁴⁹ Srov. N. MICHALICOVÁ, *Habsbursko-polské vztahy ve 20. letech 18. století*.

Proměnlivá situace v Evropě i na půdě Republiky značně ovlivňovala jak císařovy dlouhodobé záměry, tak i jeho konkrétní kroky vůči Polsku, které podnikal skrze své tamní zmocněnce. Několikrát musel téměř ze dne na den změnit svou předem danou strategii, aby dosáhl alespoň části ze stanovených cílů. Přesto se mu za celou dobu vlády Augusta II. nepodařilo s Republikou uzavřít jediné perspektivní spojení, po kterém tak bažil. Na druhou stranu není ani divu, že se polský král příliš nehrnul upsat se jakémukoli spojení s kýmkoli, když žádná z uvedených smluv neměla životnost ani pět let, a dlouhodobě tak raději volil setrvávání v neutralitě.⁵⁵⁰

Změna strategie se odvíjela zejména od zpráv, které diplomaté posílali pravidelně do Vídně. V raném novověku neexistoval jiný způsob předávání informací než korespondence, na jejímž příjmu závisela informovanost dvora. Oproti dnešní době, kdy jednoduše vytočíme číslo a spojíme se s osobou na druhé straně zeměkoule během pár vteřin, mohlo v raném novověku přijetí odpovědi trvat i déle než dva týdny. Diplomat sám proto musel prokázat dostatečnou akceschopnost, rozhodnost a samostatnost, aby u zahraničního dvora v roli císařského zmocněnce obstál. Není proto divu, že to byl často právě on, kdo v dopise císaři radil, jak stanovenou strategii upravit.⁵⁵¹ Často se také mohlo stát, že se dopis cestou ztratil, jako jsme již viděli u hraběte Vratislava roku 1724. Ačkoli v tomto případě byla na vině nejspíš nespolehlivá pošta, nebylo výjimkou, že se dopis nedostal k adresátovi z jiného důvodu. Zadržování a otevírání korespondence zahraničních diplomatů byla každodenní praxe, kterou zejména Anglie a Francie už v předchozím století přenesly na profesionální úroveň.⁵⁵² Také u císařského dvora se taková praxe uplatnila a své o tom věděl zejména Evžen Savojský, o kterém Vít Vlnas tvrdí, že „ovládal [...] metody tajné diplomacie lépe nežli postupy diplomacie standartní“.⁵⁵³

Proti čtení dopisů cizími lidmi existovaly v podstatě jen dva způsoby obrany. V prvé řadě to bylo poslání dopisu přes kurýra namísto pravidelné pošty. Jenomže platit kurýra nebyla zrovna nejlevnější záležitost a posílat přes něj třeba tři dopisy týdně bylo naprosto nemyslitelné. Druhou formou ochrany listovního tajemství bylo zašifrování jeho obsahu, což se ve střední Evropě rozšířilo zejména v druhé polovině třicetileté války.⁵⁵⁴ Šifrování bylo časově docela náročná činnost, tudíž není divu, že se šifrovaly pouze ty nejdůležitější zprávy. Proto se

⁵⁵⁰ Srov. U. KOSIŇSKA, *August II. w poszukiwaniu sojusznika*.

⁵⁵¹ Aktivními byli v tomto ohledu zejména hrabě Königsegg a Wilczek, pozadu ovšem nezůstával ani hrabě Vratislav. Porovnání přístupu hraběte Königsegga a Vratislava bude ukázáno dále v této kapitole.

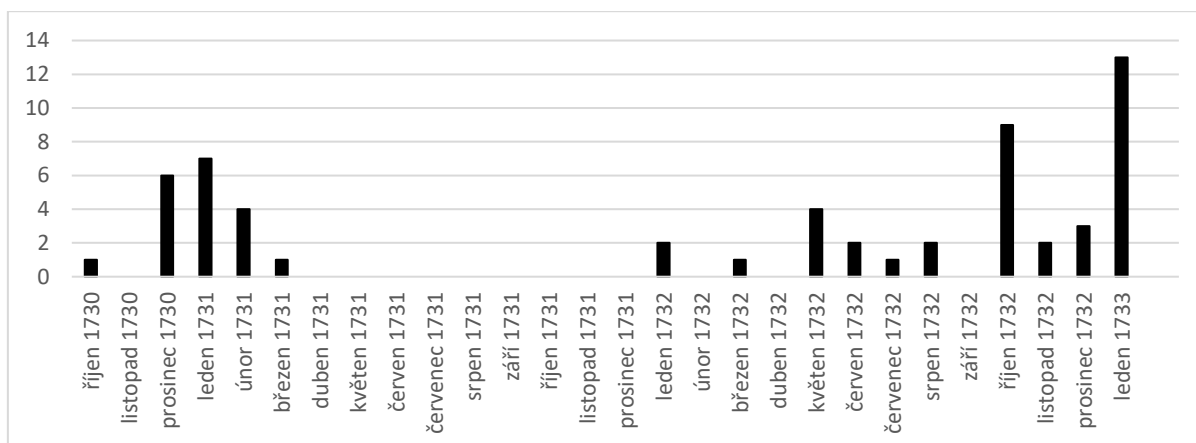
⁵⁵² M. S. ANDERSON, *The Rise of Modern Diplomacy*, s. 43-44.

⁵⁵³ V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 574.

⁵⁵⁴ Jakub MÍRKA, *Raně novověká šifrovaná korespondence ve fondech šlechtických rodinných archivů Státního oblastního archivu v Plzni, Západočeské archivy*, Plzeň 2012, s. 67.

šifrované dopisy nejčastěji objevují vedle diplomacie i ve vojenství. Zatímco však vojenství kvůli nutnosti rychle si předávat aktuální zprávy zřídka volilo složité šifry, které vyžadovaly neúměrné množství času na zašifrování a dešifrování, diplomacie měla podstatně pomalejší tok, a tudíž se tak v jejích sférách nachází šifry mnohem složitější a důmyslnější.⁵⁵⁵ Nemůžeme však čekat, že by každý dopis, který procházel přes hranice, byl zašifrovaný. Právě pro náročnost šifer se text dopisů zašifroval jen v těch nejzásadnějších případech. Z císařských diplomatů u sasko-polského dvora ve studovaných letech užíval šifru opravdu ve velkém jen protřelý velvyslanec hrabě Wilczek,⁵⁵⁶ a i ten až v druhé polovině svého působení u sasko-polského dvora na sklonku vlády Augusta II., kdy se už očekával jeho skon a tím i brzká volba nového polského krále (viz graf). Vedle něj zašifrované dopisy posílal také rezident Kinner, hrabě z Valdštejna a hrabě Vratislav, který takto Vídeň informoval zejména o kritické situaci s Kuronskem v roce 1726. Přesto procento zašifrované korespondence u těchto tří osob je zcela mizivé, zatímco u hraběte Wilczka tvoří celých 26,24 %.

Graf: Počet šifrovaných dopisů v oboustranné korespondenci hraběte Wilczka.⁵⁵⁷

Dopis, který měl být odeslán zašifrovaný, byl nejdříve napsán klasicou otevřenou abecedou a poté se buď celý nebo jen jeho část převedla podle stanoveného klíče. Zašifrované mohly být často jen odstavce, věty nebo dokonce jen jméno konkrétního člověka. Bylo však nutné pamatovat na to, že příliš mnoho textu převedeno na šifru zvyšovalo riziko prolomení klíče, zatímco byla-li zašifrovaná jen třeba část věty, bylo jednodušší si obsah domyslet.⁵⁵⁸

⁵⁵⁵ Tamtéž, s. 44, s. 68.

⁵⁵⁶ Obr. č. 17.

⁵⁵⁷ Graf zobrazuje dobu od prvního šifrovaného dopisu ze dne 21. 10. 1730 až po konec studovaného období, tj. 1. 2. 1733, kdy zemřel August II. Sestaven je na základě analýzy korespondence hraběte Wilczka uložené v ÖStA, Wien, HHStA, StAbt, Polen II, kart. 66 - Weisungen 1710-1732; tamtéž, kart. 4 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1727-29; tamtéž, kart. 5 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1730-31, sl. 1730; tamtéž, sl. 1731; kart. 6 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1732; tamtéž, kart. 7 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1733.01-1733.05, sl. leden-březen.

⁵⁵⁸ J. MÍRKA, *Raně novověká šifrovaná korespondence*, s. 69-71.

Obecně se šifrování provádí dvěma způsoby, a to transpozicí nebo substitucí. Transpozice spočívala v zaměnění pozice znaků, kdy se slova či věty četly například odzadu nebo jen každé určité písmeno.⁵⁵⁹ Podle Jakuba Mírky se však v raném novověku transpozice nijak výrazně neužívala,⁵⁶⁰ což potvrdila také korespondence císařských ministrů v Polsku, v níž se tento způsob šifrování vůbec neobjevil. Všechny případy šifrovaných dopisů jsou tedy sestaveny na základě substituce, tedy zastoupení znaků jinou šifrovou abecedou. Šifrová abeceda může nahrazovat vždy jednotlivá písmena nebo mohou být jedním znakem šifrové abecedy označeny i skupiny písmen, které jsou v daném jazyce nejvíce používané. Nejčastěji se jedná o skupinu dvou písmen, tj. bigramy (v němčině například *st*, *sp*, *wo*, *vo*), nebo tří písmen, tj. trigramy (například *ste*, *sch*, *vor*, *spr*). Pro větší složitost prolomení klíče a zároveň zjednodušení šifrování a dešifrování pro jeho uživatele se často uplatňovaly také kódy, což byl speciální znak nebo skupina znaků, které zastupovaly celá slova objevující se v dané konverzaci nejčastěji. Pro takové zaznamenávání už byla obvyklá abeceda nedostačující, takže se nejčastěji přistupovalo k sestavení šifrové abecedy z čísel.⁵⁶¹

Substituční šifra, která obsahovala i kódy, se nazývá nomenklátor a v raném novověku to byl nejrozšířenější způsob šifrování.⁵⁶² Jednoduchá substituční šifra mohla být ztížena tím, že jednomu písmenu otevřené abecedy byly dány dva a více znaků šifrové abecedy, tzn. homofonní substituce. Ty nejsložitější nomenklátory vedle homofonní šifrové abecedy užívaly četných bigramů a trigramů a také tzv. klamače či bludičky, což byly znaky šifrové abecedy, které nezastupovaly žádný znak a do textu se vkládaly náhodně jen proto, aby ztížily prolomení klíče.⁵⁶³ Takto sestavené šifry již byly značně složité a rozhodně nebylo možné si klíč zapamatovat. Navíc jen samotných kódů, které nezastupovaly pouze konkrétní písmena či slabiky, ale nahrazovaly celá slova, mohlo být několik desítek, a proto se začaly klíče zapisovat do sešitů, které daly posléze vzniknout tzv. kódovým knihám. Takový sešit se zachoval při instrukci pro hraběte z Valdštejna z roku 1730 a šifra v něm byla určena pro komunikaci s rakouskou dvorskou kanceláří, konkrétně s jeho oddělením dvorské (státní) kanceláře.⁵⁶⁴ Datum vydání šifrového klíče v říjnu 1730 koresponduje s první vlnou užívání šifry ve Wilczkově korespondenci na přelomu let 1730 a 1731, kdy panoval obzvláště velký strach o život krále Augusta II.

⁵⁵⁹ Jaroslav KAŠPAR, *Soubor statí o novověkém písmu*, Praha 1993, s. 183-186.

⁵⁶⁰ J. MÍRKA, *Raně novověká šifrovaná korespondence*, s. 46.

⁵⁶¹ Pavel VONDRUŠKA, *Kryptologie, šifrování a tajná písma*, Praha 2006, s. 8-35.

⁵⁶² J. MÍRKA, *Raně novověká šifrovaná korespondence*, s. 47.

⁵⁶³ J. KAŠPAR, *Soubor statí*, s. 187.

⁵⁶⁴ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 Instruktion 1716-1730, sl. Valdštejn, fol. 245-250, bez lokace, 23. 10. 1730, sešit s klíčem šifry pro Valdštejna.

Sešit má celkem devět stran, které jsou hustě popsané z obou stran znaky šifrové abecedy. Jde o velmi složitý nomenklátor s homofonií, bigramy i trigramy a samozřejmě mnohačetnými kódy. Šifrová abeceda je sestavena pomocí číselných kombinací, které byly ke znakům otevřené abecedy přiřazovány náhodně, čímž se ještě zvýšila bezpečnost šifry. Na první straně je napsána otevřená abeceda, která má k sobě přiřazeny rovnou dva číselné znaky, které se při šifrování textu měly pravidelně střídát.⁵⁶⁵ Tato technika ztížila případnou frekvenční analýzu, která podle rozdílné četnosti hlásek v daném jazyce dokáže určit o jakou hlásku se pravděpodobně jedná.⁵⁶⁶ Stejně tak uvedené bigramy a trigramy jsou homofonní, což opět značně ztížilo případné snahy o prolomení klíče. Na první straně jsou též uvedeny vlastní znaky pro interpunkci – například čárka ve větě mohla být vyjádřena číselnou kombinací 455, 456 nebo 527, tedy třemi různými znaky šifrové abecedy. Součástí jsou také znaky pro klamače, v sešitě označené pod názvem *errans*, a pro ještě větší sílu těchto klamačů je uvedeno rovnou šest odlišných číselných znaků.⁵⁶⁷ Tabulka obsahuje také obrovské množství kódů,⁵⁶⁸ jejich rozpis zaujímá celou polovinu sešitu. Zastupují nejčastěji užívaná slova jako například *August* (489), *Accession* (461), *Hof Kanzlei* (715) či *Grodno* (667).⁵⁶⁹ Kódy samy o sobě již byly tak specifické, že nebylo potřeba přiřazovat k nim dva a více znaků.

Při šifrování dopisů se číselné znaky označující jednotlivá písmena, bigramy, trigramy či slova oddělovala tečkou a adresát mohl dešifrovaná slova psát rovnou do textu dopisu nad znaky šifrové abecedy,⁵⁷⁰ na okraj listu nebo na samostatný papír. Při šifrování bylo pohodlnější, když byly bigramy a kódy seřazeny podle abecedy, zatímco při dešifrování zprávy se čtenář lépe orientoval podle číselné hodnoty. Proto byly obvykle klíče sestaveny ve dvou vyhotoveních, aby byl klíč vhodný k šifrování i dešifrování. Stejně tak je tomu i v případě sešitu s klíčem pro Valdštejna.⁵⁷¹ Výjimku představovaly kódy, kterým byla číselná hodnota přiřazena rovnou podle abecedy, tudíž nebylo potřebné dvojí vyhotovení.

V komparaci se šiframi, které uvádí Jakub Mírka, se jednalo na svou dobu o opravdu složitou šifru, což souhlasí také s jeho tvrzením, že ty „*nejsložitější šifry [...] byly [...]*

⁵⁶⁵ Obr. č. 18.

⁵⁶⁶ V českém jazyce je nejčastěji užívanou hláskou „e“ a statisticky se v česky psaném textu objeví v 11 %. Frekvenční analýza spočívá v předpokladu, že objeví-li se v textu určitý znak asi v 11 %, pak půjde s největší pravděpodobností právě o znak nahrazující písmeno „e“. Frekvenční analýza byla objevena už ve středověku. J. MÍRKA, *Raně novověká šifrovaná korespondence*, s. 47.

⁵⁶⁷ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 Instruktion 1716-1730, sl. Valdštejn, fol. 245-250, bez lokace, 23. 10. 1730, sešit s klíčem šifry pro Valdštejna.

⁵⁶⁸ Obr. č. 19.

⁵⁶⁹ Tamtéž, fol. 247-250.

⁵⁷⁰ Jako je ukázáno na obr. č. 17.

⁵⁷¹ Obr. č. 20.

používány v prostředí panovnického dvora a pro diplomatickou korespondenci“.⁵⁷² Přiřazení několika různých znaků šifrové abecedy i k bigramům a trigramům nebylo vůbec obvyklé. Už jejich samotná existence zajišťovala dostatečné bezpečí před případnými snaživci a tím, že byly posíleny dvěma znaky, vznikla opravdu složitá šifra umocněná ještě desítkami kódů a šesti znaky pro klamače. Bohužel se sešity s klíčem u ostatních diplomatů nezachovaly, ale vzhledem k tomu, že třeba role hraběte Wilczka v téže době byla o něco důležitější než ta Valdštejnova, můžeme předpokládat, že také on disponoval podobně složitou šifrou. Pro zainteresované badatele, kteří by chtěli šifrové klíče diplomatů sestavit, je nespornou výhodou, že všechny dopisy císařských zmocněnců, které byly zašifrovány, obsahují přepis. Navíc v případě hraběte Wilczka se jedná o opravdu bohatý vzorek, díky kterému by bylo možné klíč rekonstruovat vcelku jednoduše, ačkoli musíme počítat také s tím, že šifra se mohla v průběhu mise měnit.⁵⁷³

Většinu informací, které ve své korespondenci diplomaté posílali do Vídně, získávali buď z osobní účasti na jednání, nebo z každodenních rozhovorů s místní šlechtou a ministry, občas se samotným králem či s jinými zahraničními diplomaty, kteří toho času taktéž pobývali v Polsku. Kontakty s posledně jmenovanými se však zpravidla odvíjely od aktuální mezinárodní situace, jako například u zmocněnců anglického krále, kteří byli v roce 1720 pro Königsegga spojenci, ale pro hraběte Vratislava v roce 1725 už nepřátelé, aby se pak v roce 1731 stali opět spojenci, když král Jiří II. podepsal vídeňskou smlouvu a tím fakticky zrušil již nefunkční francouzsko-britské spojení hannoverské aliance.

Vedle toho si diplomaté často vydržovali informátory, jejichž identitu však z korespondence většinou nelze zjistit. Pravděpodobně ze strachu, že kdyby se dopis dostal do nepovolaných rukou, byl by jejich informátor prozrazen, nejsou v dopisech nijak jmenováni. Nejčastěji se diplomaté jen zmínili, že tuto informaci dostali „*durch den jenigen geheimen Canal*“.⁵⁷⁴ Zároveň si císařští zástupci budovali u sasko-polského dvora síť svých dlouhodobých spolupracovníků a zastánců ze šlechtických poměrů. Ze saského okruhu představoval pro císařské diplomaty oporu obzvláště první ministr Augusta II., hrabě Jacob Heinrich von Flemming, o kterém byla všeobecně známa jeho provídeňská orientace. Všichni diplomaté, kteří k sasko-polskému dvoru odjeli v letech 1719-1728,⁵⁷⁵ se měli s hrabětem

⁵⁷² J. MÍRKA, *Raně novověká šifrovaná korespondence*, s. 68.

⁵⁷³ Tamtéž.

⁵⁷⁴ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 3 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1723-26, fol. 346, Varšava, 2. 1. 1726, psaní Vratislava Sinzendorffovi.

⁵⁷⁵ Hrabě Flemming zemřel 30. dubna 1728 ve Vídni, kam odjel po domluvě s hrabětem Vratislavem dojednat spojení s Vídni. Srov. N. MICHALICOVÁ, *Habsbursko-polské vztahy ve 20. letech 18. století*, s. 58-59.

zkontaktovat a „*pokud se náš velvyslanec ocitne v jakékoli situaci, která zde nemůže být uvedena, ať se o radu obrátí na polního maršála a královského ministra hraběte Flemminga*“⁵⁷⁶ – jak nabádal císař velvyslance Erdödyho v instrukci, když odjížděl do Polska na podzim roku 1720. Flemmingův vliv na vnitřní i zahraniční politiku sasko-polské unie byl nezanedbatelný a jeho náhlá smrt zasáhla do císařových plánů, stejně jako vyvolala zmatek u dvora Augusta II., o čemž informoval po svém příjezdu do Drážďan hrabě Valdštejn.⁵⁷⁷ Mezi nejvýznamnější spolupracovníky z řad polské a litevské šlechty bezesporu patřil polský primas, hnězdenský arcibiskup Teodor Potocki. Císař si jeho služeb (finančně) cenil zejména proto, že to byl vysoce postavený hodnostář s nemalým vlivem. Patřil mezi věrné a opravdu tradiční spojence císaře. Spolupráci s ním udržovali všichni císařští diplomaté od jeho jmenování primasem roku 1723 až do konce studovaného období v době smrti Augusta II. O žádném jiném polském šlechtici, který by do takové míry a takto dlouhodobě spolupracoval s císařskou stranou, nejsou v pramenech zmínky.

Informátoři a jiní spojenci s císařskými diplomaty samozřejmě nespolupracovali jen z dobroty lidského srdce. Často si navzájem informace vyměňovali nebo si přislíbili nějakou protislužbu. Vedle toho však byla nejspolehlivější cesta, jak nějaké informace získat, za ně prostě zaplatit. Hrabě Königsegg na počátku roku 1720 přirozeně počítal, že odjede-li do Varšavy na sněm, pak ho tamější pobyt bude něco stát, a to nejen na ubytování a stravě, ale zejména na „dárkách“, které tam bude muset rozdat. Žádal proto císaře, aby mu nechal do Varšavy poslat dostatečný obnos, aby měl nad ostatními jednacími stranami převahu.⁵⁷⁸ Podobně prosil Sinzendorffa o peníze navíc také hrabě Vratislav, když spěšně odjížděl na sejm roku 1724.⁵⁷⁹ A Wilczek se o devět let později doslova rozčiloval, že „*zde člověk ničeho nedosáhne jinak než penězi*“.⁵⁸⁰ Stejně tak de Silva odjel do Polska s jediným zásadním úkolem – podplácet. Dostal k dispozici blíže nspecifikovanou částku, kterou měl dle uvážení a zvyklostí rozdat „*gli altri Amici, che sono di qualità*“, tedy těm lidem, kteří budou nápomocní

⁵⁷⁶ „*Sollte er Unser Botschafter [...] in ein oder anderer Begebenheit, die hier nicht vorgesehen werden kan, anstehen, darüber helde er sich [...] bei dem feldmarschal und Königliche Minister Grafen von Flemming, Rats zuerhohlen.*“ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 Instruktion 1716-1730, sl. Erdödy, fol. 4, Vídeň, 31. 8. 1720, nástupnická instrukce pro Erdödyho.

⁵⁷⁷ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 4 Hof+Staatskanzlei 1727-29, fol. 680-683, Drážďany, 21. 5. 1728, Valdštejn císaři.

⁵⁷⁸ OeStA/HHStA, StAbt, Polen II, kart. 2, Hofkanzlei, Staatskanzlei 1716-1722, sl. 1720, fol. 1-4, Drážďany, 1. 1. 1720, Königsegg císaři.

⁵⁷⁹ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 3 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1723-26, fol. 3-4, Řezno, 17. 10. 1724, dopis hraběte Vratislava pravděpodobně Sinzendorffovi.

⁵⁸⁰ „*...hier kann man mit nichts anderem als mit Geld, [...] zu dem Ziel gelangen.*“ Cit. podle K. MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 316.

císařským zájmům.⁵⁸¹ Na popisu toho, jak je měl rozdělit, je možné udělat si základní představu, kam až síť císařských informátorů sahala. V první řadě měl de Silva zjistit, jaké frakce vázané na zahraniční panovníky se v Republice angažují, jaké jsou jejich záměry a jestli zahraniční monarchové platí něco osobám z místní šlechty – a samozřejmě se je pokusit pomocí peněz přetáhnout na císařovu stranu. Poté se měl vydat na okružní cestu Polskem přes Gdaňsk až do Královce a cestou měl zjistit, jak početné vojsko má pruský král včetně velikosti válečných skladů a zásob jídla, a zda se nachází v blízkosti hranic s Republikou. Stejně tak měl vypátrat, kolik vojsk má na hranicích s Republikou car a zda se jejich počet zvětšuje nebo se někam posouvají. K tomu měl najít v domácím prostředí Republiky vhodné informátory, kteří se těší důvěře místních patronů, aby skrze korespondenci informovali Vídeň o zásadních novinkách, a těmto měl dát odpovídající finanční obnos. V Gdaňsku měl obnovit spojení s tamním informátorem a v Královci měl pak najít dalšího dopisovatele, který bude zasílat důležité zprávy, a to zejména o tamním působení Ruska, a všem slíbit každoroční dary.⁵⁸²

Vedle toho přivezl nově jmenovanému primasi Potockému jednak ušlechtilé koně, a jednak přislíbil každoroční peněžní dary za to, že bude v Polsku prosazovat zájmy císaře, přestože tyto zájmy nebudou vždy v souladu se zájmy krále a Republiky.⁵⁸³ Zároveň prý jako kompenzaci za již téměř proběhlý rok 1723, který de Silva strávil na cestách po Polsku a nemohl ho tak náležitě obdarovat už dříve, mu měl dát dar, kterým byl luxusní kočár se zlatými ornamenty ve tvaru ohnivých paprsků a s hedvábným čalouněním, jehož celková cena se vyšplhala na 4600 zlatých.⁵⁸⁴ Z toho původně plánovaná částka byla 4000 zlatých, které byly de Silvy vyplaceny předem, ovšem kvůli velkolepému zlacení a hedvábnému čalounění spolu s pracemi varšavských mistrů se částka vyšplhala o 600 zlatých více, o něž následně de Silva žádal Vídeň.⁵⁸⁵ Tímto způsobem de Silva v průběhu roku 1723 vytvořil či obnovil velmi slušnou síť informátorů a spolupracovníků.

Diplomaté ve svých dopisech zpravovali císaře zejména o zásadních věcech dotýkajících se zahraniční politiky, jako třeba o založení komise k projednání spojení s císařem, o pohybech královských vojsk či příjezdech a odjezdech zmocněnců jiných panovníků, ale psali

⁵⁸¹ OestA/HHStA Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 Instructionen 1716-1730, fol. 23, instrukce pro de Silvu z roku 1723.

⁵⁸² Tamtéž, fol. 23-24.

⁵⁸³ Činnost proti králi ale mohla být pro diplomata nebezpečná, protože pokud se o tom někdo dozvěděl, mohl být vyhoštěn ze země, resp. bylo požádáno o jeho odvolání, jak se stalo roku 1720 pruskému diplomatovi, který dopomohl k rozbití sejmu, nebo v roce 1728 papežskému nunciu Santinimu. J. GIEROWSKI, *Dyplomacja polska doby saskiej*, s. 436-7.

⁵⁸⁴ OestA/HHStA Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 Instructionen 1716-1730, fol. 4-5, 1723, ručně psaná specifikace částky kočáru spolu s podrobným rozpisem jednotlivých položek. Ani u jednoho z těchto dokumentů de Silvy není napsána přesná lokace a datace, pouze je připsán letopočet.

⁵⁸⁵ OestA/HHStA Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 Instructionen 1716-1730, fol. 8-9, 1723, extrakt z relace de Silvy.

také o tématech každodenního dne. Velmi často se v dopisech objevují zmínky o zdravotním stavu královské rodiny, narození a narozeninách dětí a vnoučat, ale také o milenkách Augusta II. a mnohdy sdíleli také informace o narozeninách, svatbách, nemocech či smrti v rodinách polských a litevských magnátů. Velké pozdvižení například vyvolala svatba hraběte Flemminga s Teklou Rózou Radziwiłównou, dcerou velkého korunního kancléře Karla Stanisława Radziwiłła, dne 9. ledna 1725, o které informoval hrabě Vratislav,⁵⁸⁶ nebo sebevražda čtrnáctiletého syna vojvody podleského, Józefa Fryderyka Sapiehy roku 1732, o čemž psal do Vídně hrabě Wilczek.⁵⁸⁷ Mezi obzvláštní sféru zájmu císaře však patřila případná volba polského krále „*in caso [...] di morte del Ré presente*.“⁵⁸⁸

Tak měl třeba de Silva pomoci svých placených „přátel“ zjišťovat, jestli se v Polsku angažují nějací zahraniční panovníci, kteří se snaží na svou stranu získat vlivné podporovatele, a zda jsou nějací kandidáti také z domácího prostředí. Zaměřit se měl na ty, které podporuje primas a zároveň dbát na to, aby to byl kandidát, který zajistí národu zachování privilegií a vnitřní klid. Za žádnou cenu však nesměl dovolit, aby se jakékoli rozhovory o kandidátech děly bez císařského vlivu.⁵⁸⁹ Z toho je patrné, že císaři v první řadě nešlo o zachování šlechtických privilegií a svobodné volby krále, jak měli všichni diplomaté nakázáno před sejmem tvrdit, ale hájil tím pochopitelně zejména své vlastní zájmy, jak bylo již naznačeno ve druhé kapitole. Touto cestou měl totiž mnohem větší šanci, že na trůn sousední země dosedne takový kandidát, který bude nejvíce prospěšný jeho politice. Proto ačkoli provdal svou neteř za sasko-polského prince, nebylo vůbec jisté, že bude při případné volbě podporovat Friedricha Augusta, jak na to sázel August II. Také se po jeho smrti ukázalo, že Friedrich August (tj. August III.) rozhodně nebyl prvním a jasným kandidátem, na něhož Vídeň pomyslela. Hrabě Wilczek měl později po smrti Augusta II. hrát na všechny strany, zjistit, jaké panují nálady, kdo je kým podporován, ale v žádném případě nikomu z kandidátů otevřeně neslíbit císařskou podporu. Přesto se v jisté chvíli zdálo velmi pravděpodobné, že to bude portugalský princ, kterého Vídeň podpoří v boji o polskou korunu, nikoli manžel Marie Josefy.⁵⁹⁰

⁵⁸⁶ OeStA/HHStA, HHStA, Reichskanzlei, Diplomatische Akten, Dresden – Berichte, kart. 5a, fol. 67-68, Drážďany, 18. 1. 1725, relace hraběte Vratislava císaři.

⁵⁸⁷ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 6 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1732, fol. 197-202, Varšava, 24. 6. 1732.

⁵⁸⁸ OeStA/HHStA Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 Instructionen 1716-1730, fol. 23, instrukce pro de Silvu z roku 1723.

⁵⁸⁹ Tatměž.

⁵⁹⁰ Srov. Urszula KOSIŃSKA, *Kandydatura Emanuela Portugalskiego (Don Manuela de Bragança) do tronu polskiego w latach 1729-1733*, in: Mariusz MARKIEWICZ – Dariusz ROLNIK – Filip WOLAŃSKI (eds.) *Wokół wolnych elekcji w państwie polsko-litewskim XVI-XVIII wieku: o znaczeniu idei wyboru – między prawami a obowiązkami*, Katowice 2016, s. 430-448; táž, *Could a Portuguese Prince become King of Poland? The*

Dnes víme, že se Friedrich August polským králem přeci jen stal, a to navíc za vydatné pomoci Karla VI. Přesto v době po uzavření jeho manželství s rakouskou arcivévodkyní to byl spíše císař, kdo z tohoto sňatku těžil, když své diplomaty dosadil jako nejvyšší hofmistry Marie Josefy. Ze všech tří takto poslaných diplomatů jsou velmi zajímaví první dva, tedy hrabata Königsegg a Vratislav, protože původní strategie, s jakou byli vysláni, je až nápadně podobná a přímo tak vyzývá ke komparaci. Oba měli odjet do Drážďan, tam se přihlásit do služeb Marie Josefy jako její hofmistři a poté se omluvit, že musí také odjet do Varšavy na momentálně probíhající sejm. Oba dostali za úkol (ostatně tak jako i všichni ostatní diplomaté mimo rezidenty) pokusit se uzavřít či obnovit spojeneckou smlouvu s Republikou a polským králem. V obou případech se počítalo s tím, že na sejm přijedou jako zplnomocnění ministři s možným udělením charakteru velvyslance, pokud by došlo na konkrétní vyjednávání smlouvy s císařem, ovšem o této skutečnosti museli oba striktně mlčet. Po ukončení sejmu se měli podle situace vrátit do Drážďan a pokusit se využít svého postavení k získávání interních informací. Tato část plánu samozřejmě spočívala také na předpokladu, že dvůr Marie Josefy bude často pobývat v blízkosti Augusta II.

Genialita císařova plánu tkvěla v jeho jednoduchosti. Úřadu hofmistra měli diplomaté používat v podstatě jako svou základnu – jako letadlo, které vyletí na průzkumný let a pak se zase vrátí do bezpečí své základny, kde vyčkává na další výzvu k letu. Karel VI. takto uměle prodlužoval dobu setrvání svých ministrů u sasko-polského dvora, kteří podle potřeby převlékali kabát ministra a hofmistra. Navíc díky dvorskému úřadu se mohli podstatně svobodněji pohybovat mezi domácí šlechtou a úředníky, a tak si lépe udělat obrázek o jejich názorech. Tento záměr Karla VI. je naprosto jasně patrný z instrukce pro hraběte Königsegga. Ten si měl jako první diplomat na vlastní kůži vyzkoušet, zda nová císařská strategie bude fungovat a povede ke kýženému výsledku. Zatímco se v jeho hlavní nástupnické instrukci z 8. prosince 1719 mluví jen o dvorském úřadu nejvyššího hofmistra a je mu v ní nařizováno, že má zejména dohlédnout na plnění manželské smlouvy,⁵⁹¹ ten podstatný úkol je uveden až ve vedlejší instrukci, tj. Neben Instruktion, ze stejného data.⁵⁹² Na žádost panovníka totiž mohla být hlavní instrukce, často označována též jako *Publicis Instruktion*, předložena při audienci a veřejně přečtena, zatímco ta vedlejší instrukce byla soukromá a určená výhradně do rukou

Candidacy of Don Manuel deBragança for the Polish Throne in the Years 1729–33, The Slavonic and East European Review 94, 2016, č. 3, s. 497-508.

⁵⁹¹ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 - Instructionen 1716-1730, fol. 9-14, Vídeň, 8. 12. 1719, hlavní nástupnická instrukce pro Königsegga.

⁵⁹² OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 - Instructionen 1716-1730, fol. 17-19, Vídeň, 8. 12. 1719, vedlejší instrukce pro Königsegga.

diplomata.⁵⁹³ Císař v ní Königseggovi v první řadě klade na srdce, aby ujistil polskou a litevskou šlechtu, že se císař skrze svatbu rakouské arcivévodkyně Marie Josefy se sasko-polským kurprincem v žádném případě nesnaží ovlivnit následnictví v Republice. Má to však činit z pozice dvorského úřadu, nikoli jako císařský ministr. Stejně tak má z této interní pozice pozorovat a rozmlouvat s veřejností (co přesně je touto veřejností myšleno, bohužel není ve vedlejší instrukci nijak specifikováno), a zjistit, jaké zastává stanoviska v souvislosti se Severní válkou a také s následnictvím v Polsku. A zejména měl z této pozice s dobrým přístupem ke královské rodině díky své obratnosti a výřečnosti vypátrat, „*jaké plány má kurfiřtský dvůr s princem [v otázce] následnictví v Polsku? Co? A s kým o tom bude jednat?*“.⁵⁹⁴

Podobné instrukce měl o dekádu později v roce 1728 také třetí hofmistr-diplomat, hrabě Valdštejn, který dostal rozkazem sondovat situaci v Polsku a z pozice hofmistra přirozenou cestou upevnit císařský vliv mezi polsko-litevskou šlechtou. Tímto způsobem měl také diskrétně pátrat po tom, jaké personální a mocenské změny probíhají u dvora po nedávné smrti hraběte Flemminga a jaké změny je možné očekávat v případě náhlé smrti Augusta II. Císař si přál, aby svým pozorováním určil rozložení sil a zástupce jednotlivých frakcí a zjistil, jaké mají stanoviska ohledně následnictví.⁵⁹⁵ Oproti předchozí době se však v době působení Valdštejna už projevovala výrazná nedůvěra vůči Augustu II., který se nejen za uplynulé desetiletí vždy vykroutil ze všech návrhů na spojení, ale zejména se v té době velmi sblížil s pruským králem, s nímž se dokonce i osobně setkal a podepsal spojeneckou smlouvu. Bylo nanejvýš jasné, že si August II. za zády císaře domlouvá podporu Fridricha Viléma I. v případě volby nového krále.⁵⁹⁶ Valdštejn měl proto využít toho, že se polská a litevská šlechta od počátku stavěla negativně vůči jakýmkoli saským snahám o ustanovení dědičnosti polské koruny, a naopak je ujistit, že je to císař, jehož záměrem je udržení svobodné volby krále.⁵⁹⁷

Císař mistrně využíval opozičního postavení Republiky k Augustu II. a jeho saským ministrům vždy podle potřeby z jedné či druhé strany. Zatímco Valdštejn v roce 1728 připomínal polsko-litevské šlechtě její odpor vůči saským dynastickým záměrům, na počátku 20. let 18. století císař naopak těžil z Augustovy nedůvěry vůči polským poddaným. Je až překvapivé, do jaké míry bylo v této době počítáno se spoluprací krále Augusta II. a také jeho

⁵⁹³ B. KRYSZTOPA-CZUPRYŃSKA, *Rzeczpospolita w oczach dyplomatów brytyjskich*, s. 44.

⁵⁹⁴ „*Was für absehen der Chursächsische Hof auf die Polnische Cron-folge für den Chur-Prinzen habe? Was? Und mit wem? Darunter gehandelt werden?*“ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 - Instructionen 1716-1730, fol. 17-18, Vídeň, 8. 12. 1719, vedlejší instrukce pro Königsegga.

⁵⁹⁵ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 Instruktion 1716-1730, fol. 24-27, Vídeň, 9. 2. 1728, vedlejší instrukce pro hraběte z Valdštejna.

⁵⁹⁶ U. KOSIŃSKA, *August II. w poszukiwaniu sojusznika*, s. 251.

⁵⁹⁷ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 Instruktion 1716-1730, fol. 24-27, Vídeň, 9. 2. 1728, vedlejší instrukce pro hraběte z Valdštejna.

prvního ministra hraběte Flemminga v postupu vůči Republice. Dobře je to vidět v textu druhé nástupnické instrukce pro hraběte Vratislava z října 1724, kde je výslovně napsáno, že svou první audienci u krále má před veřejností prezentovat jako hlášení do úřadu hofmistra a fakt, že přijel také s kredenčními listinami, které z něj dělaly císařského ministra, měl svěřit výhradně jen králi a jeho prvnímu ministrovi. Navíc se měl na této soukromé audienci s Augustem II. a Flemmingem domluvit, jak dále postupovat.⁵⁹⁸ Stejně však už hrabě Königsegg téměř o pět let dříve své kroky ladil zejména s Flemmingem, který nepochybně vše konzultoval s Augustem II. Podle císařského příkazu přijel na konci roku 1719 nejdříve do Drážďan, kde absolvoval úvodní audienci, jak bylo popsáno v předešlé kapitole. I v jeho případě byla tato soukromá audience prezentována výhradně jako hlášení do úřadu hofmistra, ačkoli v kreditivěch, které byly určeny pro Augusta II., je uvedeno, že v případě potřeby je Königsegg oprávněn také vyjednat podmínky, za jakých by Republika přistoupila k trojstranné defenzivní dohodě z 5. ledna 1719 – to však opět věděl pouze polský král a poté nepochybně i jeho první ministr.⁵⁹⁹ Na jejich spolupráci v podstatě závisel celý plán císaře, jak bez zbytečné pozornosti dostat svého zástupce na sejm do Varšavy, který začal předposlední den roku 1719.⁶⁰⁰

Císař nechtěl, aby prozatím někdo věděl, že je v Drážďanech, resp. ve Varšavě přítomen jeho zástupce. Königseggovi proto v dopise z 24. prosince ukládá, aby do Varšavy odjel na údajné pozvání hraběte Flemminga, který ho zval na návštěvu do svého tamního paláce, a tvářit se, že pouze při té příležitosti, že se ve Varšavě tak příhodně odehrával sejm, se přišel podívat na jeho jednání. Tím měl získat čas, aby se zorientoval v aktuálních frakcích a náladách a určil způsob, jak pokračovat dál. Stejně tak měl těsně před odjezdem tvrdit Marii Josefě, že odjíždí pouze na krátký čas a zanedlouho se zase vrátí do Drážďan, že se jedná pouze o dočasné řešení, než bude jmenovaný nový císařský velvyslanec, který jeho jednání převezme – přesto ale již věděl, že jsou na cestě do Drážďan kredenční listiny, které z něj měly učinit velvyslance.⁶⁰¹

Už v té době však císař vyjádřil první pochybnosti, zda použít tak vysokou kartu, jakou je jmenování ambasadora. Pravděpodobně to původně navrhnul samotný Flemming, který se domníval, že taková pocta by mohla v Polácích vyvolat pocit naděje a velké úcty ze strany

⁵⁹⁸ Zámek Dírná, RA Vratislavů z Mitrovic, inv. č. 288, kart. 151, nefol., 19. 10. 1724, Vídeň, instrukce pro hraběte Vratislava z Mitrovic jako zplnomocněného ministra.

⁵⁹⁹ OeStA/HHStA, Wien, Große Korrespondenz, kart. 43 Königsegg 1719-1720, fas. 2, fol. 7, Vídeň, 9. 12. 1719, kreditivy pro krále.

⁶⁰⁰ W. KONOPCZYŃSKI, *Chronologia sejmów*, s. 162, dostupné online:

http://knihi.com/Ihnat_Danilovic/Chronologia_sejmow_polskich_1493-1793.html#1 [cit. 15. 6. 2018].

⁶⁰¹ OeStA/HHStA, Wien, Große Korrespondenz, kart. 43 Königsegg 1719-1720, fas. 1, fol. 22-24, Vídeň, 24. 12. 1719, psaní císaře Königseggovi.

císaře a spíše by tak byli nakloněni k uznání trojstranné dohody. Císař se však obával, že by to mohla polsko-litevská šlechta namísto pocty chápat spíše jako nátlak. Proto Königseggovi důrazně nařídil, aby se o případném velvyslaneckém postu prozatím nikomu nezmiňoval a teprve podle situace ve Varšavě a po poradě s Flemmingem zhodnotil, zda je k tomu vhodná atmosféra.⁶⁰²

I přes pochybnosti mu císař o tři dny později nechal vystavit velvyslanecké kredenční listiny, které mu poslal do Drážďan a pro jistotu i do Varšavy. V příloženém dopise opět zdůrazňuje, že je Königsegg nemá použit, dokud si nebude opravdu jist, že je polsko-litevská šlechta nakloněná k jednání o spojenecké smlouvě.⁶⁰³ Pro všechny případy mu poslal dva odlišné druhy kreditivů. První kreditivy ho zmocňovaly jednat o zmíněné smlouvě z 5. ledna 1719 včetně projednávání osmi různých alternativ této smlouvy. Druhé kreditivy naopak nechávaly volnou cestu k jednání o jakékoli smlouvě, kdyby se náhodou v průběhu sejmu ukázalo, že je ta z 5. ledna z nějakého důvodu v nemilosti.⁶⁰⁴ Císař Königsegga opět nabádá, aby se poradil s Flemmingem, které z těchto dvou kreditivů bude vhodnější použít. Königsegg měl při jednání s Republikou dojít k nějakému kompromisu, ale měl zakázáno sám něco podepisovat bez předchozí konzultace s Vídní.⁶⁰⁵

Císařovy instrukce, aby se vydal na cestu do Varšavy, Königsegga zastihly v Drážďanech na Nový rok. Ihned se sbalil a 2. ledna 1720 brzy ráno už byl na cestě a plánoval jet dnem i nocí, aby se do hlavního města Polska dostal co nejdříve.⁶⁰⁶ To se mu bohužel nepodařilo zrealizovat kvůli silnému sněžení a vánici, kdy se polské cesty, jak známo, staly téměř nesjízdné. Königseggovi cesta do Varšavy nakonec trvala celý týden a do města dorazil až v úterý 9. ledna.⁶⁰⁷ Aniž by to zatím tušil, právě tato časová prodleva měla zásadní dopad na projednávání spojenecké smlouvy mezi Republikou a císařem. Hned následující den, tedy ve středu 10. ledna, kolem poledne začal zjišťovat, jaká je aktuální situace a v jakém stádiu se nachází jednání sejmu. Bohužel zjistil, že hrabě Flemming už stačil pár dnů před jeho příjezdem předložit polsko-litevské šlechtě smlouvu z 5. ledna 1719 s návrhem na ratifikaci ze strany Republiky. Polská a litevská šlechta však takovou smlouvu s Vídní považovala za nehorázně

⁶⁰² Tamtéž.

⁶⁰³ OeStA/HHStA, Wien, Große Korrespondenz, kart. 43 Königsegg 1719-1720, fas. 1, fol. 26-27, Vídeň, 27. 12. 1719, psaní císaře Königseggovi.

⁶⁰⁴ OeStA/HHStA, Wien, Große Korrespondenz, kart. 43 Königsegg 1719-1720, fas. 1, fol. 29-30, 132-145, Vídeň, 27. 12. 1719, pokyny pro Königsegga a jeho kreditivy pro krále, Republiku, rytířský stav a polského primase.

⁶⁰⁵ OeStA/HHStA, Wien, Große Korrespondenz, kart. 43 Königsegg 1719-1720, fas. 1, fol. 26-27, Vídeň, 27. 12. 1719, psaní císaře Königseggovi.

⁶⁰⁶ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 2 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1716-1722, sl. 1720, fol. 1-4, Drážďany, 1. 1. 1720, Königsegg císaři.

⁶⁰⁷ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 2 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1716-1722, sl. 1720, fol. 5-13, Varšava, 13. 1. 1720, Königsegg císaři.

neuspokojivou a okamžitě se proti ní zvedla tak silná vlna odporu, že v té chvíli byl dokonce i král nucen vystoupit proti ní, aby před sejmem neztratil svou tvář, protože jeho popularita v Republice už tak strmě klesala. Sejm byl prý nejvíce pobouřen z toho, že smlouvu s Vídní za ně dojednával saský ministr Flemming, přičemž se nechali slyšet, že on jako „cizák“ nemá absolutně žádné právo za ně rozhodovat.⁶⁰⁸ Nakonec Königsegg dodává, že nyní zástupci sejmu hledají někoho jiného, kdo by mohl být prostředníkem při jednání o smlouvě s císařem, ale on se domnívá, že je to jen zástěrka proto, aby získali čas, a nakonec smlouvu odmítli úplně.⁶⁰⁹

Během Königseggovy nepřítomnosti ve Varšavě během prvního týdne zasedání sejmu se totiž v jednání o spojenectví s císařem objevil další faktor – Rusko. Königsegg s hořkostí píše, že se do toho připletl ruský velvyslanec Dolgorukij, který si za peníze získal mnoho významných lidí a nechyběl tak ani u jednoho jednání. Navíc jim jménem cara začal vyhrožovat, že pokud přijmou jakoukoli smlouvu s císařem, vtrhne car se stopadesátitisícovou armádou do Polska a zničí tři nebo čtyři vojvodství. Königsegg se proto domníval, že by bylo momentálně lepší od jakéhokoli pokusu o jednání ustoupit a císaři navrhnul, aby od smlouvy z 5. ledna 1719 prozatím upustil. Prý by bylo dobré dát teď Flemmingovi čas, aby mohl v Polsku zase nastolit dobrou náladu a dosáhl před Poláky lepšího postavení. Nátlakem by nyní ničeho nedosáhl ani císař, ani Flemming, zatímco toto preventivní opatření by mohlo pomoci, aby se nepřátelství proti Flemingovi zase uklidnilo, na čemž má zájem i Vídeň. Císař má podle něj vyčkat do té doby, dokud se Republika nebude cítit Ruskem natolik ohrožená, že bude nucená volit mezi carem, nebo zlem pro Republiku. Pak bude Polsko pro svou vlastní ochranu a bezpečí nucené požádat o pomoc svého dobrého a mocného souseda – císaře. Pokud se císař bude snažit tuto defenzivní dohodu prosadit teď, tak car bude hledat způsob, jak ji násilně překazit, až se to nakonec jeho velvyslanci v Polsku podaří.⁶¹⁰

Císaře musela tato zpráva opravdu rozčílit. Podle tónu předchozích dopisů si byl nepochybně jistý, že k ratifikaci smlouvy z 5. ledna opravdu dojde – a v tom nejhorším případě bude maximálně uzavřena nová spojenecká smlouva. Polsko-litevská šlechta však odmítla změnit stanovisko a Karel VI. se rozhodl raději od prosazování smlouvy podle rady Königsegga ustoupit. Rozhodně se ale nehodlal vzdát úplně. Využil již započatého jednání barona Martelse, který už asi před pěti lety zahájil rozhovory o obnovení smlouvy z roku 1677, která byla

⁶⁰⁸ Na silný patriotismus polské šlechty císaře také upozorňovali roku 1721 páter de Silva a roku 1727 Johann Wilhelm von Wurmbrand-Stuppach. OestA/HHStA Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 Instructionen 1716-1730, fol. 8-9, 11. 10. 1721, extrakt z relace de Silvy; tamtéž, Saxonika, kart. 18 – 1723-1746, fol. 116.

⁶⁰⁹ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 2 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1716-1722, sl. 1720, fol. 5-13, Varšava, 13. 1. 1720, Königsegg císaři.

⁶¹⁰ Tamtéž.

uzavřena mezi zeměmi Koruny české a Republikou z doby Vasovců.⁶¹¹ Königsegg zatím setrval ve Varšavě inkognito a 13. ledna se sešel s Flemmingem a primasem Potockým, aby se společně dohodli na termínu předání jeho kredenčních listin velvyslance.⁶¹² Dne 18. ledna 1720 se sešli znovu, aby stanovili i termín jeho ceremoniálního uvítání.⁶¹³ Císař se však rozhodl, že v žádném případě Polsku neudělí takovou čest, aby jednání vedl císařský ambasador, tudíž hraběti Königseggovi napsal, aby od předání velvyslanceckých kreditivů okamžitě upustil a místo toho mu nechal sepsat novou instrukci a kreditivy, které z něj činily pouze zplnomocněného ministra.⁶¹⁴

Domnívám se, že v té chvíli už císaři vůbec nešlo o žádnou spojeneckou smlouvu s Polskem, ale zkrátka jim chtěl jen trochu oplatit podstoupené příkoří. Svému novému zplnomocněnému ministru nakázal, aby veškerá jednání sejmů co nejvíce sabotoval. Všude, kde to jen bude možné, měl jednání pozastavit kvůli stížnostem na údajné porušení ceremoniální přednosti císařského zástupce, na špatné vedení sejmů a případně své stížnosti doplnit přehnanými protesty vůči postupům Sapiehů na hranicích ve Slezsku.⁶¹⁵ Jestli se císař tímto způsobem snažil nenápadně přispět k rozbití sejmů, aby mohl být svolán co nejdříve další s jinými zástupci sejmů i evropských panovníků, rozhodně se mu to povedlo. Rozhádáný sejm byl rozbitý v polovině února.⁶¹⁶ Po takovém vystoupení císař poslal Königsegga koncem února zpět do Drážďan.⁶¹⁷ Ačkoli se Königsegg ještě snažil císaře přesvědčit, aby z něj udělal velvyslance při příležitosti následného sejmů na podzim roku 1720, císař to kategoricky zamítl.⁶¹⁸ Na sejm poslal jako velvyslance biskupa Erdödyho a Königsegga, který prozatím zůstal v Drážďanech zastávajíc úřad hofmistra, později odvolal do Sedmihradska.⁶¹⁹ Předpokládám, že důvodem

⁶¹¹ Srov. J. GIEROWSKI, *Dyplomacja polska doby saskiej*, s. 377.

⁶¹² OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 2 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1716-1722, sl. 1720, fol. 5-13, Varšava, 13. 1. 1720, Königsegg císaři.

⁶¹³ SäSta, HStA, Dresden, 10026 – Geheimes Kabinett, loc. 03550/08, fol. 2-3, Varšava, 18. 1. 1720, plán na ceremonii pro Königseff jako velvyslance.

⁶¹⁴ OeStA/HHStA, Wien, Große Korrespondenz, kart. 43 Königsegg 1719-1720, fas. 1, fol. 2-9, Vídeň, 21. 1. 1720, instrukce pro Königsegga jako zplnomocněného ministra.

⁶¹⁵ Tamtéž.

⁶¹⁶ W. KONOPCZYŃSKI, *Chronologia sejmów*, s. 162, dostupné online:

http://knihi.com/Ihnat_Danilovic/Chronologia_sejmow_polskich_1493-1793.html#1 [cit. 15. 6. 2018].

⁶¹⁷ OeStA/HHStA, Wien, Große Korrespondenz, kart. 43 Königsegg 1719-1720, fas. 1, fol. 21, Vídeň, 14. 2. 1720, císař Königseggovi.

⁶¹⁸ Císař od začátku kalkuloval s myšlenkou, že by Königsegg mohl jen otevřít jednání a pak by do Varšavy poslal jiného diplomata, který by práci dokončil. Hrabě Königsegg byl však ihned pochopitelně proti, protože se mu nelíbilo, že by si jeho zásluhy připsal jiný a urputně císaři zdůrazňoval, že mu bude v Republice k dispozici tak dlouho, jak to bude situace vyžadovat. OeStA/HHStA, Wien, Große Korrespondenz, kart. 43 Königsegg 1719-1720, fas. 1, fol. 22-24, Vídeň, 24. 12. 1719, psaní císaře Königseggovi; tamtéž, StAbt, Polen II, kart. 2 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1716-1722, sl. 1720, fol. 1-4, Drážďany, 1. 1. 1720, Königsegg císaři.

⁶¹⁹ Oficiálně byl Königsegg jmenován vrchním velitelem v Sedmihradsku dne 16. 10. 1722, drážďanský dvůr o tom císař informoval už 2. 6. 1722. SäSta, HStA, Dresden, 10026 – Geheimes Kabinett, loc. 00963/20, fol. 72, Laxenburg, 2. 6. 1722, dopis Karla IV. princí Friedrichu Augustovi.

povolání neochoty jmenovat Königsegga velvyslancem na podzimním sejmu 1720 byla také krátká doba, která uplynula od toho předchozího. Během půl roku polsko-litevská šlechta určitě nezapomněla na Königseggovo divadlo na varšavském sejmu, tudíž bylo přeci jen vhodnější poslat nového šlechtice, který nebude zatížený předchozím neúspěšným jednáním a skrze svou honosnou reprezentaci dodá lesk císařským návrhům.

Je možné, že na počátku, kdy byl do dvojí funkce dosazen hrabě Königsegg, císař původně ani neplánoval dlouhodobé či opětovné spojení dvorského a diplomatického úřadu, protože po odjezdu Königsegga v roce 1722 nechal oba dva posty neobsazené a v zemi se nadále nacházel pouze rezident Martels. Avšak v roce 1724 se císař ocitl v politické izolaci⁶²⁰ a vznikla potřeba obnovit staré rozhovory s polským králem. Situace se od posledního nezdařeného jednání podstatně uklidnila a také hrabě Flemming získal v očích polsko-litevské šlechty lepší postavení, když August II. před očima celého sejmu roku 1724 navrátil agendu nad zahraničními jednotkami polského vojska (*autorament cudzoziemski*) hejtmanům.⁶²¹ Opětovné spojení diplomatického a dvorského úřadu se tak mohlo zdát jako naprosto ideální způsob, jak nenápadně začít další jednání.

Počátkem roku 1724 tak byl vybrán hrabě Vratislav, aby zopakoval postup hraběte Königsegga z doby před pěti lety.⁶²² V jeho případě se však původní plán kazil už od samého začátku. Nejen, že se musela pozměnit strategie ve chvíli, kdy byla vydána první nástupnická instrukce v červnu 1724, ale ještě se k tomu shodou okolností ztratil císařský příkaz vyzývající ho k cestě, takže veškerá úvodní strategie padla, protože Vratislav přijel do Varšavy téměř měsíc po zahájení sejmu.⁶²³ Avšak pětiměsíční proluka mezi vydáním červnové a opravené říjnové instrukce podstatně přispěla ke změně celkové strategie. Pravděpodobně až během této doby císař přistoupil na myšlenku, že by mohl i v případě hraběte Vratislava uvažovat nad udělením charakteru velvyslance. Vyplývá to zejména z rozdílné formulace červnové a říjnové instrukce a poté také z Vratislavovy korespondence. Instrukce z 3. června 1724 mluví o Vratislavovi jako o zplnomocněném ministru s přidruženým místem nejvyššího hofmistra, ovšem nijak se nesnaží diplomatický post tajit či upozadovat. Vratislavovy úkoly u sasko-polského dvora jsou zaměřeny na náboženské problémy, které se řešily dlouhodobě na říšském

⁶²⁰ V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 567.

⁶²¹ J. GIEROWSKI – S. GRODZISKI, *Wielka historia Polski III.*, s. 334.

⁶²² OeStA/HHStA, Wien, Reichskanzlei, Diplomatiche Akten, kart. Dreden-Weisungen 2a, složka 2, fol. 23-24, Vídeň, 7. 2. 1724, Dekret pro Vratislava kvůli jeho odeslání k sasko-polskému dvoru.

⁶²³ Sejm začal 2. 10. 1724, zatímco Vratislav do Varšavy dorazil až na samém konci měsíce. OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 3 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1723-26, fol. 5-6, Varšava, 28. 10. 1724, dopis hraběte Vratislava do Vídně, pravděpodobně kancléři Sinzendorffovi; W. KONOPCZYŃSKI, *Chronologia sejmów*, s. 162, dostupné online: http://knihi.com/lhnat_Danilovic/Chronologia_sejmow_polskich_1493-1793.html#1 [cit. 15. 6. 2018].

sněmu v Řezně, kde hrabě dlouhá léta působil a měl proto v oblasti této problematiky velmi dobré znalosti. Vedle toho se instrukce letmo zmiňuje o doprovodném úřadu nejvyššího hofmistra, který je však Vratislavovi udělován v podstatě jen proto, aby se vyhnul úvodním ceremoniálním těžkostem.⁶²⁴

Říjnová instrukce se naproti tomu náboženských otázek už téměř nedotýká, a naopak se zaměřuje na úřad hofmistra jako zástěrku pro diplomatickou hodnost. Výslovně je Vratislavovi zakazováno, aby se kdekoli zmínil o charakteru zplnomocněného ministra, dokud si nepromluví s králem a Flemmingem při první soukromé audienci. Má jim vyložit, že by císař měl zájem o podepsání spojenecké smlouvy na základě aliance z roku 1677.⁶²⁵ Z Vratislavovy korespondence se Sinzendorffem však víme, že už v té době Vratislav věděl o možném udělení charakteru velvyslance a věřil, že se jím stane co nejdříve.⁶²⁶ Císař se do toho ale nijak nehrnul. Postupoval podobně jako v případě Königsegga. Hrabě Vratislav měl nejdříve zjistit, jaké nálady panují na sejmu a zda je vůbec naděje na otevření nějakého jednání.⁶²⁷ Vratislav byl v tomto podstatně optimističtější než Königsegg a císař mu proto dovolil, aby vystoupil na sejmu, ovšem jen jako zplnomocněný ministr, a podstoupil také příslušné ceremoniální uvítání, jaké bylo popsáno v předchozí kapitole. Bohužel osud nepřál císaři ani tentokrát a sejm byl mezitím zalimitován a přeložen na podzim 1726 do Grodna.

V té chvíli jakákoli Vratislavova diplomatická činnost ustala a on dostal příkaz, aby se přesunul do Drážďan,⁶²⁸ kde setrval až do září roku 1725. Devět dlouhých měsíců v neustálé společnosti rakouské arcivévodkyně Marie Josefy a jejího manžela sasko-polského kurprince dokázal skvěle zužitkovat přesně podle císařovy představy, ze všech tří hofmistrů-diplomatů prokazatelně nejlépe. Vratislav využil toho, že Marie Josefa přišla po sňatku do Drážďan jako katolická cizinka na dvůr protestantské saské šlechty. Nový dvůr arcivévodkyně byl složen z katolických⁶²⁹ dívek z polského a z českého království⁶³⁰ a představoval pouze malý katolický

⁶²⁴ Zámek Dírná, RA Vratislavů z Mitrovic, inv. č. 287, kart. 150, fol. 49, Laxenburg, 3. 6. 1724, první nástupní instrukce pro Františka Karla Vratislava.

⁶²⁵ RA Vratislavů, zámek Dírná, inv. č. 288, kart. 151, nefol., Vídeň, 14. 10. 1724, druhá nástupnická instrukce pro Františka Karla Vratislava z Mitrovic.

⁶²⁶ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 3 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1723-26, fol. 3-4, Řezno, 17. 10. 1724, Vratislav Sinzendorffovi.

⁶²⁷ RA Vratislavů, zámek Dírná, inv. č. 288, kart. 151, nefol., Vídeň, 14. 10. 1724, druhá nástupnická instrukce pro Františka Karla Vratislava z Mitrovic.

⁶²⁸ Zámek Dírná, RA Vratislavů z Mitrovic, inv. č. 287, kart. 150, fol. 246-247, Vídeň, 20. 12. 1724, psaní Karla VI. hraběti Vratislavovi.

⁶²⁹ Ve svatební smlouvě bylo přímo zakotveno, že Marie Josefa i její hofštát budou veřejně vyznávat katolickou víru na celém území saského kurfiřtství, a její budoucí děti budou vychovávány v katolické víře. OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 Instruktionen 1716 – 1730, fol. 63-64, kopie svatební smlouvy Fridricha Augusta a Marie Josefy.

⁶³⁰ J. STASZEWSKI, *August III Sas*, s. 114.

ostrůvek v jinak protestanském Sasku.⁶³¹ Její jedinou opravdovou spojnicí s původní domovinou byl pouze její zpovědník páter Steyerer, kterého si s sebou přivezla z Vídně a stal se jejím nejbližším společníkem. Právě s páterem Steyererem si hrabě Vratislav začal dopisovat ještě před příjezdem do Varšavy⁶³² a navázal s ním velmi přátelský vztah. Díky němu se patrně také velmi dobře zapsal u Marie Josefy, která si ho posléze velmi oblíbila. Například v dopisu pátera Steyerera Františku Karlovi z roku 1726 zpovědník zprostředkovává slova své paní o tom, že se cítí bez svého hofmistra velmi osamocená, když jí v Drážďanech dělá společnost jen její zpovědník.⁶³³ Vzhledem k jejímu hofštátu měla kolem sebe početnou společnost, takže nelze tato slova brát doslovně, přesto je patrné, že se Vratislav nacházel v jejím blízkém okruhu a získal si její důvěru. Také v době nepřítomnosti hraběte Vratislava v Drážďanech s ním jeho velitelka udržovala pravidelný korespondenční styk, který se nesl v přátelském duchu.⁶³⁴ Toto důvěrné napojení na královskou rodinu neslo své plody také v případě prozíravého krále, u kterého, jak ocenil sám císař, se Vratislav velmi dobře zapsal.⁶³⁵

Největší úskalí císařského plánu tkvělo v předpokladu Karla VI., že se Marie Josefa se svým dvorem bude jako doposud nacházet v blízkosti svého manžela prince Friedricha Augusta, který měl na žádost polské šlechty více setrvávat v Polsku. Určitě není náhoda, že nejhlasitěji po jeho přítomnosti volal zrovna polský primas Teodor Potocki, který posléze napsal i samotnému princovi dopis, v němž mu nepřímou vytykal jeho sporadickou přítomnost v Polsku.⁶³⁶ Císař se nepochybně snažil dostat kurprince s manželkou co nejdříve do Varšavy, aby byli v době konání nadcházejícího sejmů co nejbližší králi, čímž by se do jeho těsné blízkosti dostal také hrabě Vratislav. Zpočátku nic nenasvědčovalo tomu, že by to mělo být jinak. V září roku 1725 odjel Vratislav do Varšavy právě proto, aby ze svého úřadu hofmistra dohlédl na přípravy paláce před příjezdem Marie Josefy a jejího dvora. V průběhu celého podzimu si dopisuje s otcem Steyererem, který de facto plnil funkci sekretáře Marie Josefy, která skrze něj sdělovala Vratislavovi své požadavky. Je to tedy právě Steyerer, s kým se Vratislav domlouvá na detailech příjezdu následnického páru a radí se s ním i o takových věcech, jako která garderoba

⁶³¹ SäSta, HStA, Dresden, 10036 – Finanzarchiv, loc. 12047/09, fol. 16-21, seznam hofštátu Marie Josefy po svatbě.

⁶³² Zámek Dírná, RA Vratislavů z Mitrovic, inv. č. 279, kart. 132, nefol., Varšava, 24. 8. 1724, první dopis od Vratislava Steyererovi.

⁶³³ Zámek Dírná, RA Vratislavů z Mitrovic, inv. č. 279, kart. 132, nefol., dopis od Steyerera pro hraběte Vratislava.

⁶³⁴ Zámek Dírná, RA Vratislavů z Mitrovic, inv. č. 286, kart. 150, fol. 250-273, korespondence Marie Josefy s hrabětem Vratislavem převážně z 20. let 18. století.

⁶³⁵ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 Instruktion 1716-1730, sl. Valdštejn, fol. 31, Vídeň, 3. 3. 1728, instrukce pro Valdštejna jako zplnomocněného ministra.

⁶³⁶ SäSta, HStA, Dresden, 10026 – Geheimes Kabinett, loc. 00763/10, fol. 2-3, Varšava, 3. 1. 1726, psaní Potockého kurprinci.

by byla u varšavského dvora pro Marii Josefu nejvhodnější. Nejvíc ho však trápí, jestli manželé do Varšavy opravdu dorazí, protože oficiálně ještě nebyl udán žádný termín.⁶³⁷

V té chvíli se císaři poprvé vymstilo, že byl polský král tak úzce spjat s jeho strategií. Ještě dne 14. prosince 1725 páter Steyerer uklidňoval hraběte Vratislava, že i přes velice nepatrné nadšení Marie Josefy z cesty je vše naplánováno a určitě se brzy vydají na cestu.⁶³⁸ Ovšem hned následující den po sepsání tohoto dopisu se situace dramaticky změnila. Františka Karla Vratislava o tom bezprostředně informovala sama Marie Josefa – do Drážďan dorazil oficiální příkaz k odjezdu do Varšavy – ovšem pouze pro Friedricha Augusta.⁶³⁹ Oproti původním očekáváním August II. velice náhle odmítl přítomnost Marie Josefy a jejího dvora ve Varšavě. Vzhledem k aktuální politické situaci není tak těžké si domyslet, proč August II. najednou uplatnil vůči císařskému zástupci takovou taktiku. Na podzim roku 1725 totiž došlo k podepsání oněch dvou nejvýznamnějších aliancí dopadající na celou Evropu – vídeňské a hannoverské. Není divu, že se August II. najednou zalekl tak úzkého napojení na císařského ministra a snažil se ho nějakým způsobem odstavit na vedlejší kolej, nebo alespoň (nejen) před polskou a litevskou šlechtou minimalizovat jejich vzájemné spojení, zvláště ve chvíli, kdy Rusko opět strašilo zbraněmi kvůli nedávnému toruňskému masakru. Nemohl si dovolit, aby se opakovala situace z roku 1720, kdy ruský car začal vyhrožovat zničením třetiny Polska, a musel proto najít nějaký způsob, jak učinit Vratislavovo postavení ve Varšavě čistě diplomatické.

První polovinu roku 1726 setrval Vratislav ve Varšavě, kde se nacházel také král a Friedrich August. Přestože nedosáhl žádné jasné odpovědi polského krále na císařovy návrhy, aby se August II. přidal k nově uzavřené vídeňské smlouvě, nebo alespoň uzavřeli jiné spojení, nevedl si Vratislav vůbec špatně. Přesto císař odmítl vyhovět jeho mnohačetným žádostem o udělení charakteru velvyslance s tím, že má pro aktuální potřeby dostatečné pravomoci zplnomocněného ministra. Pomalu se však blížil další sejm a Vratislav si nejednou stěžoval Schönbornovi i Sinzendorffovi, že nemá dostatečné kompetence, aby mohl v Grodně plnohodnotně zastávat císařovy zájmy. Přesto císař dál odmítal učinit z něj ambasadora a nechával Vratislavovi vzkázat, že jeho úkolem je obnovení spojenecké smlouvy z roku 1677,

⁶³⁷ Zámek Dírná, RA Vratislavů z Mitrovic, inv. č. 279, kart. 132, nefol., bez místa, 6. 10. 1725, koncept od hraběte Vratislava pro Steyerera; tamtéž, Werensdorf, 26. 10. 1725, Steyerer pro hraběte Vratislava; tamtéž, bez místa, 1. 12. 1725, koncept hraběte Vratislava pro Steyerera; tamtéž, bez místa, 8. 12. 1725, koncept od hraběte Vratislava pro Steyerera; tamtéž, Drážďany, 14. 12. 1725, od Steyerera pro hraběte Vratislava. Koncepty od Vratislava neobsahují lokaci, ovšem dle jeho další dostupné korespondence je jisté, že od září dle trvale ve Varšavě.

⁶³⁸ Zámek Dírná, RA Vratislavů z Mitrovic, inv. č. 279, kart. 132, nefol., Drážďany, 14. 12. 1725, dopis od Steyerera pro hraběte Vratislava.

⁶³⁹ Zámek Dírná, RA Vratislavů z Mitrovic, inv. č. 286, kart. 150, fol. 269-270, Drážďany, 15. 12. 1725, dopis Marie Josefy pro hraběte Vratislava.

k čemuž nepotřebuje být velvyslancem.⁶⁴⁰ Změna přišla až v létě 1726, kdy do Varšavy začaly proudit zprávy o tom, že na sejm po velmi dlouhé době přijede francouzský diplomat abbé de Livry, který se měl honosit titulem velvyslance. Jamile tuto informaci Vratislav předal vídeňským adresátům, daly se věci do pohybu. Císaře tato nečekaná přítomnost francouzského velvyslance nepříjemně překvapila a do jisté míry, tak jako samotné Poláky, znervóznila. Na podzim roku 1725 se totiž francouzský dauphin, budoucí král Ludvík XV., oženil s dcerou svrženého polského krále Stanislava Leszczyńskiego. Vedle toho císař nestrpěl, aby byl na sejmu přítomen francouzský velvyslanec, který by si činil nárok na přednost před císařským zástupcem, protože ten by disponoval pouze hodností zplnomocněného ministra. Měsíc před zahájením sejmu dne 24. srpna 1726 nakonec nechává v říšské dvorské kanceláři vystavit pro Vratislava kreditivou ambasadora.⁶⁴¹

Vratislavovi se na sejmu dařilo podstatně více než dříve Königseggovi. Poněkud překvapivě to bylo také zásluhou polského krále, který nejednou zasáhl v jeho prospěch. Asi nejzásadnějším takovým momentem se stalo zasedání ze dne 28. října, kdy se dostalo na projednávání právě obnovení smlouvy s císařem. Ten den schůze sejmu trvala 21 hodin a protáhla se proto až hluboko do noci. Obnovení smlouvy s císařem přišlo na řadu jako poslední. Při čtení tohoto bodu jednání se najednou prudce zvedl kastelán Skrzyński⁶⁴² a kvůli staré nevraživosti k bývalému císařskému rezidentu Tiepoldtovi, který o tuto obnovu usiloval na začátku století, se snažil rokování o smlouvě zabránit. Kvůli následné hádce se nakonec polští senátoři odebrali do vedlejší místnosti, kde vše chtěli prodebatovat v soukromí, protože tam mělo cizí poselstvo vstup zakázán. Přesto se do místnosti nahrnuli pruští diplomaté a s nimi také hrabě Vratislav. Kastelán Skrzyński se zhurta obořil na pruské zástupce, aby neprodleně opustili místnost. Vratislav stál trochu stranou, ovšem velmi blízko krále, a proto mohl vidět, jak se August II. kvůli sporému osvětlení nikým nepostřehnut přitočil k primasi Potockému a zašeptal mu, aby okamžitě převzal slovo a dal hlasovat, zda se bude o tomto bodu jednat či nikoli. Tím zabránil Skrzyńskému, aby vykázal také Vratislava. Potocki za spolupráce svého bratra, který byl maršálkem sejmu, krakovského biskupa a dalších císařských spřízněnců tak

⁶⁴⁰ Naposledy mu to vyřizuje Schönborn ještě 7. 8. 1726. Zámek Dírná, RA Vratislavů z Mitrovic, inv. č. 286, kart. 150, fol. 217-218, zámek Schönborn, 7. 8. 1726, psaní Schönborna Vratislavovi.

⁶⁴¹ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 3 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1723-26, fol. 13-14, Vídeň, 24. 8. 1726, dekret, který Vratislava jmenoval velvyslancem.

⁶⁴² Jan Skrzyński, kastelán lučický. Antoni GAŚSIOROWSKI, *Urządnicy województw łęczyckiego i sieradzkiego XVI-XVIII wieku: spisy*, Kórnik 1993, s. 63, 291.

dlouho Skrzyńského a jeho zastánce přesvědčovali, až nakonec ustoupil a byla zvolena komise, která měla s Vratislavem jednat o obnově smlouvy mezi Republikou a císařem.⁶⁴³

Protože však předchozí jednání nikam nevedla a sejm se neustále hádal jen o záležitostech Kuronska, císař dne 20. listopadu Vratislava z postu velvyslance odvolal a měl se vrátit zpět do Vídně.⁶⁴⁴ Avšak mezitím dorazily do Vídně zprávy o ustanovení komise, která měla začít s Vratislavem jednat ve Varšavě po skončení sejmu, byl rozkaz 21. prosince změněn a císařský velvyslanec tak odjel znovu do Polska.⁶⁴⁵ Ačkoli hrabě Vratislav dosáhl velkého postupu, odehrál se bohužel v nevhodnou dobu. Cestou ze sejmu král vážně onemocněl a jeho nemoc trvala několik měsíců. Uzdravil se až na jaře roku 1727, kdy pro změnu onemocněl Flemming. V takové situaci nebylo vhodné provádět jakákoli další jednání, protože by císařská strana přišla o silného zastánce v osobě prvního ministra polského krále. Navíc na sklonku roku 1726 císařská diplomacie zaznamenala úspěchy na jiných frontách, které podstatně snížily potřebu spojení s Republikou. Díky tajné diplomacii Evžena Savojského se podařilo podepsat spojeneckou smlouvu s Pruskem a Ruskem.⁶⁴⁶ V té chvíli se ukázalo, že bylo přeci jen výhodné, že se Königseggovi před lety nepodařilo dosáhnout ratifikace smlouvy z 5. ledna 1719, která byla namířená mimo jiné také proti těmto dvěma státům. Jen velice těžko by nyní císař hledal způsob, jak se spojit s pruským králem a ruským carem a neporušit závazky této defenzivní dohody. Ve chvíli, kdy měl císař za spojence Prusko a Rusko, dva nejsilnější sousedy sasko-polské unie, už ho nic nenutilo snažit se dosáhnout obnovení tak podružné smlouvy, jakou byla ta z roku 1677. Očekával, že teď August II. bez větších zádrhelů přistoupí k podpisu vídeňské smlouvy také. Po onemocnění Augusta II. a Flemminga však byla jakákoli jednání odložena na neurčito a Vratislav se tedy v polovině roku 1727 vrátil do Vídně, kde převzal pověření zplnomocněného ministra v Rusku a do Drážďan se vrátil teprve počátkem roku 1728, kdy se vydal na cestu k carskému dvoru. V té chvíli, při posledním rozhovoru s Flemmingem při obědě, na který byl ministrem pozván, dohodl, že provídeňsky orientovaný hrabě odjede do Vídně, aby tam konečně dojednal s císařem spojení.⁶⁴⁷ Jacob Heinrich von Flemming do

⁶⁴³ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 3 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1723-1726 fol. 423, Grodno, 14. 11. 1726, Vratislavova relace císaři.

⁶⁴⁴ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 66 - Weisungen 1710-1732, fol. 15, Vídeň, 20. 11. 1726, císař Vratislavovi.

⁶⁴⁵ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 66 - Weisungen 1710-1732, fol. 16, Vídeň, 21. 12. 1726, císař Vratislavovi.

⁶⁴⁶ N. MICHALICOVÁ, *Habsbursko-polské vztahy ve 20. letech 18. století*, s. 50-52; V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 573-574.

⁶⁴⁷ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 4 Hofkanzlei, Staatskanzlei 1727-1729, fol. 631-634, Drážďany, 20. 3. 1728, Vratislav císaři; tamtéž, fol. 635-638, Drážďany, 20. 3. 1728, Vratislav Sizzenendorffovi; zámek Dírná, RA Vratislavů z Mitrovic, inv. č. 286, kart. 150, fol. 408-409, Drážďany, 20. 3. 1728, Vratislav Schönbornovi.

Vídňě opravdu odjel, ovšem ke smůle císařské diplomacie, tam krátce po svém příjezdu na konci dubna 1728 zemřel.

Podobnou taktikou s různými aktuálními obměnami se císař snažil dosáhnout uzavření spojení s polským králem a Republikou. Bezvýsledně. Přesto tyto dva příklady názorně demonstrují základní obrysy císařské strategie, kterou Karel VI. užíval nejen u svých zplnomocněných ministrů. Císař opravdu mistrně využíval podlomené důvěry Republiky ve svého krále bez ohledu na to, jaký to mělo dopad na sasko-polskou unii. Uplácení místní šlechty, aby postupovala proti zájmům svého panovníka na jedné straně a podpora Augusta II. v jeho dynastických snahách na straně druhé tuto propast jen zvětšovalo a umocňovalo. Karel VI. samozřejmě nebyl jediný, kdo se podobným způsobem angažoval v Republice. Celá řada zahraničních panovníků využívala této situace kvůli svým vlastním zájmům a polsko-litevská šlechta se vrhala do náruče různým frakcím, které iniciovali cizí monarchové skrze své diplomaty působící u polského dvora, čímž si sama nakonec nechala rozvrátit svůj stát. Přitom už v roce 1721 kanovník de Silva císaři píše, že *„tyto škodlivé projekty by neměly v myslích těchto knížat tolik síly, pokud bychom vážně přemýšleli o velmi důležité potřebě spojit duši národa – vytvořit dobrou harmonii mezi králem a Republikou“*.⁶⁴⁸

⁶⁴⁸ „Questi progetti pregiudiziosi non prenderebbero tanto vigore nella mente de detti Principi, se seriamente si pensasse all' importantissima necessità di riunire gli Animi della Nazione á stabilire la buon' armonia tra il Rè, e la Republica.“ OestA/HHStA Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 Instructionen 1716-1730, fol. 13, Varšava, 11. 10. 1721, relace de Silvy.

10 Závěr

Každou kapitolu této práce sprovázely citáty, které měly nastínit jejich atmosféru. Některé z nich pocházely přímo z dopisů diplomatů. V těch pár řádcích jako by těm dávno mrtvým mužům byl znovu vdechnut život, jako by to nebylo už téměř 300 let, co byly ony řádky napsány. S každým přečteným pramenem jako by se příběhy odvíjely znovu, jako by diplomatická jednání ještě neměla svůj cíl, jako by to bylo teprve včera, co císařští diplomaté dostali své nástupnické instrukce. Snad ze sentimentu, že ty řádky ožívají, jen když je někdo zprostředkuje, ponechávám záměrně tuto poslední kapitolu – závěr – bez citátu.

Sasko-polská unie v 18. století rozhodně nebyla státem, který určoval směřování mezinárodní politiky. To však neznamená, že jeho pozice na evropském poli diplomacie byla bezvýznamná. Okolní panovníky přitahovala už jen svou značnou rozlohou, přístupem k moři a zejména personálním spojením dvou samostatných států. Získat za spojence saského kurfiřta znamenalo možnost získat na svou stranu celé Polsko. Císař Karel VI. si toho byl jistě vědom. Cesta k vyjednávání se mu otevřela svatbou jeho neteře roku 1719, čehož bezezbytku využil. Výzkum archivních dokumentů prokázal, že tímto rokem opravdu nabraly diplomatické vztahy mezi polským králem a císařem na intenzitě. Důvodem nemůže být nic jiného, než právě ona svatba a možnost dosadit své ministry také do hofmistrovského úřadu rakouské arcivévodkyně a sasko-polské kuprincezny Marie Josefy. Přestože této výhody nebylo zpočátku využito vždy a dva roky po odjezdu hraběte Königsegga zůstal dvorský úřad neobsazen, s nástupem hraběte Vratislava se plně ukazuje přednost tohoto spojení. Přestože měl hrabě Vratislav občas problémy zastávat plnohodnotně oba úřady, což bohužel nemohlo být v této práci plně ukázáno, z dlouhodobého měřítká se císaři tato strategie rozhodně vyplatila a uplatňoval ji až do konce své vlády roku 1740.

Tady bych ráda poukázala na nejvíce překvapivý výsledek mého výzkumu. Většina monografií (včetně nejnovější od U. Kosińskiej, 2012) vykreslují Augusta II. jako panovníka, který v posledních 10 letech své vlády neustále lavíroval mezi nejmocnějšími zeměmi Evropy té doby – carským Ruskem, absolutistickou Francií a habsburskou monarchií. K podobným závěrům jsem na základě omezeného vzorku pramenů dospěla také mé v bakalářské práci (2015). V současném stavu mého výzkumu bych si však dovolila tuto tezi poněkud doplnit a pozměnit. Jak ukázala zejména devátá kapitola této práce, August II. po většinu času překvapivě velmi úzce spolupracoval s císařem i s jeho diplomaty na území sasko-polské unie. Nejednou to byl on a jeho nejbližší rádce Jacob Heinrich von Flemming, kdo znali alespoň částečnou strategii císaře, stejně jako cíle jeho politiky vůči Republice. Byli to oni, s kým se císařští

diplomaté domlouvali na dalším postupu a kdo jim nejednou „kryl záda“. Přestože se ke konci dvacátých let od této spolupráce už postupně upouští, po většinu studovaného období byl polský král hlavní součástí císařské strategie. Zároveň je potřebné pamatovat na to, že většinu smluv, které přijeli císařští diplomaté vyjednat, pohřbil polský sejm, nikoli August II. Z tohoto úhlu pohledu se tak na Augusta II. nedá nahlížet jen jako na vychytralého panovníka, který paralelně vyjednával s nepřátelskými tábory, a přitom nikomu nic neslibil. Jak silná byla jeho orientace na císaře, dnes už asi nezjistíme, protože polský král neměl dostatek politické síly, aby svá stanoviska v Polsku prosadil. Přestože v polovině 20. let to byli saští ministři, kteří Augustovi radili, aby prozatím v neklidných dobách po toruňském masakru a následném uzavření hannoverské a vídeňské aliance roku 1725 zachoval neutralitu, krátce na to už Flemming Augusta upozorňoval, že v případě války zůstane polský král bez spojence. Když pak na sklonku roku 1726 při odjezdu ze sejmu, na kterém vyjednal hrabě Vratislav založení komise k projednání spojenecké smlouvy s císařem, August II. vážně onemocněl, nechal pro svého syna sepsat traktát, v němž mu důrazně doporučoval, aby se orientoval na vídeňskou politiku a co nejdříve se spojil s císařem. Ve finále je tedy nutné klást vinu za neuzavření ani jedné z předkládaných návrhů spojeneckých smluv s císařem na bedra spíše polské a litevské šlechty. Diplomová práce však neměla pojednávat jen o politických aspektech diplomacie. Cílem práce bylo v první řadě ukázat základní linie císařského zastoupení u sasko-polského dvora v druhé polovině vlády Augusta II. Značná část jejího obsahu sleduje kroky císařských diplomatů a pokouší se nastínit základní průběh diplomatické mise. Na osobách jedenácti diplomatů můžeme vidět, jak se jednotlivé případy lišily – od ambasadorů, kteří byli ctěni těmi nejvyššími ceremoniálními poctami, až k nezařaditelnému postavení třech osob (de Silva, Wurmbrand, Seckendorff), jejichž samotná existence ukazuje, že na diplomacii raného novověku nelze nahlížet jako na ustrnulý, pevně strukturovaný systém. Oproti středověku došlo k jejímu ustálení, přeci jen se však nadále v diplomacii vyskytovali lidé, které není možné do známého systému zařadit. Součástí toho byla jistě i tajná diplomacie Evžena Savojského, ačkoli na rozbor jejího vlivu na diplomatickou praxi v Republice už v této práci nezůstalo místo.

Práce ukázala, jak fungovala oficiální diplomacie pod velením císaře, který si v tajné konferenci shromažďoval nejvýznamnější muže habsburské monarchie, s nimiž se pak o konkrétních krocích radil. Mezi nimi byli zejména říšský vicekancléř Friedrich Karl von Schönborn a rakouský dvorský kancléř Philipp Ludwig Wenzel von Sinzendorff. Tito mužové stáli v čele dvou stěžejních kanceláří pro zahraniční politiku a neustále se tak přetahovali o vliv i korespondenci diplomatů. Jak ukázala šestá kapitola, nelišilo se jen množství dopisů, které jim zmocněnci posílali, ale také jejich informační struktura. Sinzendorff, který stál od počátku

20. let v čele císařových mužů, přijímal po většinu času také největší množství korespondence. V tom se projevila také vazba patron–klient, kdy byli Sinzendorffovi odpovědní téměř všichni diplomaté ve studovaném období. Teprve s postupnou ztrátou jeho vlivu na samém konci 20. let se u sasko-polského dvora objevují znovu také klienti jeho politického rivala prince Evžena a Sinzendorffův podíl korespondence s diplomaty opět klesá.

Překvapivě poměrně stálou míru korespondence se zahraničními diplomaty udržoval vicekancléř Schönborn, přestože její množství dosahovalo sotva poloviny oproti té, kterou přijímal Sinzendorff. Jeho podíl na korespondenčním styku klesl téměř ve stejnou dobu jako u Sinzendorffa, ovšem z trochu jiného důvodu. Zatímco dvorský kancléř přicházel o svůj politický vliv na úkor posilujícího Evžena Savojského, říšský vicekancléř se sám dobrovolně stáhnul ze scény. Po zhruba pětadvaceti letech neustálých bojů a přetahování o vliv se Sinzendorffem odešel na své biskupství Würzburg a politickou aktivitu přenechal jiným.

Zmíněné dopisy však neprošly jen kvantitativní analýzou, nýbrž také díky svému obsahu pomohly ozřejmit jednak už zmíněné císařské strategie, ale i tak specifickou záležitost, jako průběh uvítacího ceremoniálu diplomatů prvního i druhého řádu. Slavnostní vjezdy a veřejné audience ambasadorů jsou už poměrně dobře známé z literatury, ovšem jen málo z nich zaznamenává jejich specifika u polského dvora. Díky dochovanému podrobnému popisu bylo možné rekonstruovat průběh dvou uvítacích ceremonií v rozdílných městech a poukázat tím na společné rysy i vzájemné rozdíly způsobené zejména místem, kde se ceremonie odehrávala. Dochované prameny umožnily upřesnit takové detaily jako složení průvodů a zejména řazení kočárů. Podstatným rozdílem oproti většině evropských dvorů se ukázalo být vítání ambasadora a jeho doprovázení k samotné audienci. Velmi podrobný, jedinečný popis audience hraběte Erdödyho dokonce umožnil rekonstrukci celé trasy slavnostního vjezdu do Varšavy a také bylo možné přesně určit místnosti královského hradu, kterými před veřejnou audiencí u krále procházel. Trochu horší možnosti rekonstrukce nabízel popis ceremoniálního uvítání hraběte Wilczka o dekádu později v Grodně, přesto se podařilo určit pravděpodobnou trasu vjezdu stejně jako zámek, v němž audience probíhala. Porovnání veřejné audience také ukázalo, že samotný průběh obou audiencí před králem probíhal téměř identicky, a navíc přesně podle ideálního popisu v dobových teoretických příručkách, zatímco slavnostní vjezdy a doprovod ambasadora před audienční místnost se vyznačoval řadou regionálních odlišností.

Zajímavé jsou ovšem i uvítací ceremonie diplomatů druhého řádu, přestože byly oproti ambasadorům chudé na honosné prvky a zahrnovaly pouze soukromou či veřejnou audienci. Ovšem podkapitola, která se jimi zabývá, v sobě snoubí jednak obraz samotného průběhu audiencí nižších diplomatů, kterým se v literatuře mnoho popisu nedostává, jednak také počátek

realizace strategií císaře, do nichž byl polský král zahrnut a které se měly právě při úvodních setkáních „dopilovat“. Zajímavé je proto sledovat zejména příjezdy zplnomocněných ministrů, kteří měli zároveň zastávat dvorský úřad hofmistra.

Studium císařské diplomacie vůči sasko-polské unii se touto prací rozhodně nevyčerpalo. Vlastně přesně naopak. Uvedený popis základních aspektů diplomatické praxe ukazuje, že bádání je v tomto ohledu teprve na samém počátku. Přestože tato diplomová práce dokázala zodpovědět podstatné otázky o diplomatech, kteří se u sasko-polského dvora pohybovali, jaké měli hodnosti, jak dlouho na své misi setrvali nebo jaké zásadní odlišnosti oproti jiným koutům Evropy s sebou mise do Polska přinášela, jedná se pouze o úvodní práci k tématu, které potřebuje mnohem hlubší a mnohem delší výzkum. Potřebné bude zejména jeho časové rozšíření, protože větou „*König hat [...] heut gegen 5. Uhr [...] gestorben*“⁶⁴⁹ se začaly odvíjet zcela nové diplomatické vztahy mezi habsburskou monarchií a Republikou.

⁶⁴⁹ OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen II, kart. 7 Hof+Staatskanzlei 1733.01-1733.05, složka: leden-březen, fol. 141-142, Varšava, 1. 2. 1733, relace Wilczka.

11 Summary

Historians have only recently begun intensively to deal with imperial diplomacy. The work of imperial diplomats at the Saxony-Polish court in the first half of the 18th century has not yet been the subject of historian's research. This diploma thesis therefore focuses on this period, namely the second half of the rule of the King of Poland and the Elector of Saxony in one person – Augustus II the Strong. The work follows the eleven imperial diplomats who worked at the Saxon-Polish court in the years 1719-1733. The initial year was elected because at that time the Archduchess of Austria, Marie Josepha, married Saxon-Polish Prince Friedrich August and since then the diplomatic relations between the Saxony-Polish Union and the Habsburg monarchy have intensified. The research ends with the death of Augustus II. The research used primarily correspondence of imperial diplomats with Vienna, which is deposited in the Austrian State Archive in Vienna, Haus-, Hof- und Staatsarchiv. These archival sources were accompanied by a number of official documents from the archives in Dresden, Wrocław and Warsaw and correspondence from the family archives Wratislav of Mitrovice in Dírna.

The first chapter presents the reasons for the chosen concept and the previous state of research. It also includes evaluation and justification of choice of sources. The following chapter shows the functioning of the Saxon-Polish Union during the reign of King Augustus II. The thesis describes the development of diplomacy and diplomatic rankings followed by the introduction of diplomats who worked during the study period at the Saxony-Polish court. The thesis describes the development of diplomacy and diplomatic rankings followed by the introduction of diplomats who worked in the studied period at the Saxony-Polish court. There are pointed out the traditional aspects of the diplomatic hierarchy of rank, as well as exceptions or uncountable persons are described. The first half of the work analyzes their correspondence with Vienna and deals with the questions of who named the diplomats, to whom the diplomats sent their messages and how they chose the content of these reports. The following chapter deals with the selection of diplomats and their preparation for a mission. When the diplomat came to the foreign court, he attended a welcoming ceremony. The work compares information from archival sources, theoretical writings and literature. An imperial strategy was an important part of diplomatic relations. In this respect, the work brings surprising findings about their functioning and connection to the Polish king. All this is set in the historical context of time and shows how everything was subject to change under the influence of current events.

12 Seznam zdrojů

12.1 Archivní prameny

Archivy jsou řazeny dle jejich zastoupení při využití ve výzkumu.

Österreichisches Staatsarchiv, Wien, Haus-, Hof- und Staatsarchiv

Große Korrespondenz, krat. 43 Königsegg 1719-1720, fas. 1, korespondence Josefa Lothara von Königsegg-Rothenfels, 1719-1722.

Große Korrespondenz, kart. 43 Königsegg 1719-1720, fas. 1, fol. 2-9, 21. 1. 1720, instrukce pro Königsegga jako zplnomocněného ministra.

Große Korrespondenz, kart. 43 Königsegg 1719-1720, fas. 1, fol. 10-20, 16. 10. 1715, opis instrukce pro Franze Bernarda Martelse.

Große Korrespondenz, kart. 43 Königsegg 1719-1720, fas. 2, fol. 7-11, Vídeň, 9. 10. 1719, kredenční listiny pro Königsegga jako nejvyššího hofmistra.

Große Korrespondenz, kart. 44 Josef Lothar Graf Königsegg 1720–1721, korespondence Josefa Lothara von Königsegg-Rothenfels, 1720-1721.

Reichskanzlei – Diplomatische Akten – Dreden-Berichte 5a, odeslaná korespondence Franze Bernarda Martelse, 1716-1724.

Reichskanzlei – Diplomatische Akten – Dreden-Berichte 5a, odeslaná korespondence Františka Karla Vratislava z Mitrovic, 1725-1728.

Reichskanzlei – Diplomatische Akten – Dreden-Berichte 5a, odeslaná korespondence Franze Wilhelma Kinnera von Scharfenstein, 1724-1725.

Reichskanzlei – Diplomatische Akten – Dreden-Berichte 5a, odeslaná korespondence Josefa Lothara von Königsegg-Rothenfels, 1719-1722.

Reichskanzlei – Diplomatische Akten – Dreden-Berichte 5a, odeslaná korespondence Leopolda Viléma z Valdštejna, 1728-1732.

Reichskanzlei – Diplomatische Akten – Weisungen für Dresden 2a 1702 – 1750, dopisy z Vídně pro Franze Bernarda Martelse, 1717-1720.

Reichskanzlei – Diplomatische Akten – Weisungen für Dresden 2a 1702 – 1750, dopisy z Vídně pro Františka Karla Vratislava z Mitrovic, 1725-1728.

Reichskanzlei – Diplomatische Akten – Weisungen für Dresden 2a 1702 – 1750, dopisy z Vídně pro Josefa Lothara von Königsegg-Rothenfels, 1719-1722.

Reichskanzlei – Diplomatische Akten – Weisungen für Dresden 2a 1702 – 1750, dopisy z Vídně pro Leopolda Viléma z Valdštejna, 1728-1732.

- Reichshofkanzlei, Instruktionen für die kaiserlichen Gesandten, kart. 18, fol. 161-193, Vídeň, 20. 7. 1733, instrukce pro hraběte Vratislava.
- Reichshofkanzlei, Instruktionen für die kaiserlichen Gesandten, kart. 18, fol. 199-308, instrukce pro Wurmbranda z let 1724-1727, všechny jsou určeny k duchovním volbám v říši.
- Staatenabteilungen, Polen I, kart. 83 – Polonica 1716-1815, fol. 18-29, dopisy hraběte Wilczka pro Johanna Adolfa von Metsch.
- Staatsabteilungen, Polen I, kart. 85 – Polonica 1713-1794, 492-514, dokumenty k Wilczkovu vyjednávání, 1730-1731.
- Staatenabteilungen, Polen II, kart. 2 Hof+Staatskanzlei 1716-22, odeslaná korespondence Franze Bernarda Martelse, 1716-1722.
- Staatenabteilungen, Polen II, kart. 2 Hof+Staatskanzlei 1716-22, odeslaná korespondence Josefa Lothara von Königsegg-Rothenfels, 1719-1722.
- Staatenabteilungen, Polen II, kart. 2 Hof+Staatskanzlei 1716-22, odeslaná korespondence nitranského biskupa Adama Ladislause Erdödyho, 1720-1721.
- Staatenabteilungen, Polen II, kart. 3 Hof+Staatskanzlei 1723-26, odeslaná korespondence Franze Bernarda Martelse, 1723-1726.
- Staatenabteilungen, Polen II, kart. 3 Hof+Staatskanzlei 1723-26, odeslaná korespondence Františka Karla Vratislava z Mitrovic, 1724-1726.
- Staatenabteilungen, Polen II, kart. 4 Hof+Staatskanzlei 1727-29, odeslaná korespondence Františka Karla Vratislava z Mitrovic, 1727-1728.
- Staatenabteilungen, Polen II, kart. 4 Hof+Staatskanzlei 1727-29, odeslaná korespondence Franze Wilhelma Kinnera von Scharfenstein, 1727-1729.
- Staatenabteilungen, Polen II, kart. 4 Hof+Staatskanzlei 1727-29, odeslaná korespondence Leopolda Viléma z Valdštejna, 1728-1729.
- Staatenabteilungen, Polen II, kart. 4 Hof+Staatskanzlei 1727-29, odeslaná korespondence Friedricha Heinricha von Seckendorff, 1728-1729.
- Staatenabteilungen, Polen II, kart. 4 Hof+Staatskanzlei 1727-29, odeslaná korespondence Heinricha Wilhelma von Wilczek, 1729.
- Staatenabteilungen, Polen II, kart. 5 Hof+Staatskanzlei 1730-31, odeslaná korespondence Franze Wilhelma Kinnera von Scharfenstein, 1730-1731.
- Staatenabteilungen, Polen II, kart. 5 Hof+Staatskanzlei 1730-31, odeslaná korespondence Leopolda Viléma z Valdštejna, 1730-1731.
- Staatenabteilungen, Polen II, kart. 5 Hof+Staatskanzlei 1730-31, odeslaná korespondence Heinricha Wilhelma von Wilczek, 1730-1731.

- Staatenabteilungen, Polen II, kart. 6 Hof+Staatskanzlei 1732, odeslaná korespondence Heinricha Wilhelma von Wilczek, 1732.
- Staatenabteilungen, Polen II, kart. 6 Hof+Staatskanzlei 1732, odeslaná korespondence Leopolda Viléma z Valdštejna, 1732.
- Staatenabteilungen, Polen II, kart. 6 Hof+Staatskanzlei 1732, odeslaná korespondence Franze Wilhelma Kinnera von Scharfenstein, 1732.
- Staatenabteilungen, Polen II, kart. 7 Hof+Staatskanzlei 1733.01-1733.05, odeslaná korespondence Heinricha Wilhelma von Wilczek, leden-únor 1733.
- Staatenabteilungen, Polen II, kart. 11 Hof+Staatskanzlei 1733, odeslaná korespondence Heinricha Wilhelma von Wilczek, leden-únor 1733.
- Staatenabteilungen, Polen II, kart. 11 Hof+Staatskanzlei 1733, odeslaná korespondence Franze Wilhelma Kinnera von Scharfenstein, leden-únor 1733.
- Staatenabteilungen, Polen II, kart. 66 - Weisungen 1710-1732, dopisy z Vídně pro Franze Bernarda Martelse, 1716-1726.
- Staatenabteilungen, Polen II, kart. 66 - Weisungen 1710-1732, dopisy z Vídně pro Josefa Lothara von Königsegg-Rothenfels, 1719-1722.
- Staatenabteilungen, Polen II, kart. 66 - Weisungen 1710-1732, dopisy z Vídně pro nitranského biskupa Adama Ladislause Erdödyho, 1720-1721.
- Staatenabteilungen, Polen II, kart. 66 - Weisungen 1710-1732, dopisy z Vídně pro Františka Karla Vratislava z Mitrovic, 1724-1728.
- Staatenabteilungen, Polen II, kart. 66 - Weisungen 1710-1732, dopisy z Vídně pro Franze Wilhelma Kinnera von Scharfenstein, 1728-1729.
- Staatenabteilungen, Polen II, kart. 66 - Weisungen 1710-1732, dopisy z Vídně pro Leopolda Viléma z Valdštejna, 1728-1731.
- Staatenabteilungen, Polen II, kart. 66 - Weisungen 1710-1732, dopisy z Vídně pro Heinricha Wilhelma von Wilczek, 1729-1732.
- Staatenabteilungen, Polen II, kart. 66 - Weisungen 1710-1732, dopisy z Vídně pro Friedricha Heinricha von Seckendorff, 1728-1729.
- Staatenabteilungen, Polen II, kart. 67 – Weisungen 1733.01-1733.08, dopisy z Vídně pro Heinricha Wilhelma von Wilczek, leden-únor 1733.
- Staatenabteilungen, Polen II, kart. 67 – Weisungen 1733.01-1733.08, dopisy z Vídně pro Friedricha Heinricha von Seckendorff, únor 1733.
- Staatenabteilungen, Polen III, kart. 1 Instruktionen 1716-1730, fol. 55-74, kopie svatební smlouvy Fridricha Augusta a Marie Josefy.

- Staatenabteilungen, Polen III, kart. 1 Instruktion 1716-1730, sl. Erdödy, fol. 2-10, Vídeň, 31. 8. 1720, nástupnická instrukce pro Erdödyho s přílohami.
- Staatenabteilungen, Polen III, kart. 1 Instruktion 1716-1730, sl. Erdödy, fol. 12-26, Vídeň, 31. 8. 1720, kreditivy a plná moc pro Erdödyho.
- Staatenabteilungen, Polen III, kart. 1 - Instructionen 1716-1730, sl. Königsegg, fol. 9-14, Vídeň, 8. 12. 1719, nástupnická instrukce pro Königsegga.
- Staatenabteilungen, Polen III, kart. 1 - Instructionen 1716-1730, 1723, sl. Silva, fol. 3-24, koncept instrukce pro de Silvu s přílohami.
- Staatenabteilungen, Polen III, kart. 1 - Instructionen 1716-1730, sl. Valdštejn, fol. 14-20, Vídeň, 9. 2. 1728, nástupnická instrukce pro Valdštejna na post nejvyššího hofmistra arcivévodkyně Marie Josefy.
- Staatenabteilungen, Polen III, kart. 1 Instruktion 1716-1730, sl. Valdštejn, fol. 30, 31, 42, 44, Vídeň, 3. 3. 1728, instrukce pro Valdštejna jako císařského ministra.
- Staatenabteilungen, Polen III, kart. 1 - Instruktion 1716-1730, sl. Valdštejn, fol. 32-35, Vídeň, 9. 2. 1728, kredenční listiny pro Valdštejna jako nejvyššího hofmistra;
- Staatenabteilungen, Polen III, kart. 1 - Instructionen 1716-1730, sl. Virmont, fol. 1-10, Vídeň, 6. 5. 1716, instrukce pro Damiana Huga Virmonta.
- Staatenabteilungen, Polen III, kart. 1 – Instruktion 1716-1730, sl. Vratislav, fol. 4-18, Vídeň, 14. 10. 1724, kredenční listiny a plná moc pro zplnomocněného ministra Vratislava
- Staatenabteilungen, Polen III, kart. 1 - Instructionen 1716-1730, složka Wilczek, fol. 3-42, Vídeň, 25. 7. 1729, instrukce pro Heinricha Wilhelma von Wilczek s přílohami.
- Staatenabteilungen, Polen III, kart. 1 – Instruktion 1716-1730, sl. Wilczek, fol. 7-15, Vídeň, 30. 7. 1729, kredenční listiny pro velvyslance Wilczka.
- Staatenabteilungen, Polen III, kart. 1 – Instruktion 1716-1730, sl. Wilczek, fol. 33+37, Vídeň, 22. 7. 1729, Apendix k Wilczkově nástupnické instrukci.
- Staatenabteilungen, Polen III, kart. 1 – Instruktion 1716-1730, sl. Wilczek, fol. 34-36, bez datace a lokace, Wilczkovy poznámky k nástupnické instrukci.
- Staatenabteilungen, Polen III, kart. 2 - Instructionen 1734-1754, fol. 6-25, Vídeň, 6. 3. 1734, instrukce pro hraběte Vratislava.
- Staatenabteilungen, Polen III, kart. 5 - Hofkorespondenz, korrespondenz Wratislaw, fol. 14, Laxenburg, 30. 5. 1724, kreditivy pro de Silvu.
- Staatenabteilungen, Polen III, kart. 5 - Hofkorespondenz, korrespondenz Wratislaw, fol. 10, Vídeň, 27. 12. 1719, kreditivy pro Königsegga jako císařského ministra
- Staatenabteilungen, Polen III, kart. 5 - Hofkorespondenz, korrespondenz Wratislaw, fol. 18, kreditivy pro Kinnera jako rezidenta v Polsku

Staatenabteilungen, Saxonika, kart. 18 – 1723-1746, fol. 113-131, Drážďany, 31. 7. 1727, relace hraběte Wurmbranda s podmínkami k přistoupení ke smlouvě, které představil hrabě Flemming.

Rodinný archiv Vratislavů z Mitrovic, zámek Dírná

Inv. č. 279, kart. č. 132, nefol., korespondence hraběte Vratislava s páterem de Silvou.

Inv. č. 279, kart. č. 132, nefol., korespondence hraběte Vratislava s hnězdenským arcibiskupem Potockým.

Inv. č. 279, kart. č. 132, nefol., korespondence hraběte Vratislava s polským maršálem Flemmingem.

Inv. č. 279, kart. č. 132, nefol., o polských výtržnostech na slezsko-polské hranici, 1727.

Inv. č. 279, kart. č. 132, nefol., Bolesławiec, 17. 7. 1727, dopis od Schmelzera hraběti Vratislavovi.

Inv. č. 285, kart. 137-149, diplomatická mise Františka Karla Vratislava z Mitrovic do Řezna.

Inv. č. 287, kart. 150, fol. 49, Laxenburg, 3. 6. 1724, první nástupní instrukce pro Františka Karla Vratislava.

Inv. č. 287, kart. 150, fol. 46-47, Laxenburg, 3. 6. 1724, kredenční listiny pro Vratislava jako nejvyššího hofmistra.

Inv. č. 288, kart. 151, nefol., Vídeň, 19. 10. 1724, instrukce pro hraběte Vratislava z Mitrovic jako zplnomocněného ministra u říšského sejmu v Polsku.

Inv. č. 288, kart. 151, nefol., 19. října 1724, Vídeň, instrukce pro hraběte Vratislava z Mitrovic jako zplnomocněného ministra.

Inv. č. 288, kart. 152, nefol., květen-červen 1727, o polských výtržnostech na slezsko-polské hranici.

Inv. č. 289, kart. 156, nefol., Varšava, 12. 4. 1727, přímluva hraběte Vratislava za vdovu po rezidentu Martelsovi.

Inv. č. 289, kart. 156, výtah z Vratislavovy relace pro rakouskou dvorskou kancelář za roky 1724, 1725, 1726, 1727.

Inv. č. 289, kart. 156, výtah z Vratislavovy relace pro říšskou dvorskou kancelář za roky 1724, 1725, 1726, 1727.

Inv. č. 293, kart. 162, koncepty dopisů hraběte Vratislava pro říšského vicekancléře Schönborna, 1726-1728

Inv. č. 293, kart. 163-164, korespondence hraběte Vratislava s dvorským kancléřem hrabětem Philippem Ludwigem ze Sinzendorffu, 1726-1741

Inv. č. 293, kart. 164, Korespondence hraběte Vratislava s Františkem Ferdinandem Kinským.

Inv. č. 294, kart. 169, prosebné dopisy hraběte Vratislava o místo guvernéra v Miláně.

Inv. č. 302, kart. 170-177, majetkové poměry a soupis dluhů hraběte Vratislava z Mitrovic.

Sächsisches Staatsarchiv, Dresden, Hauptstaatsarchiv

10006 – Oberhofmarschallamt, Nr. E, Nr. 06, fol. 26-41, popis vjezdu a audience Erdödyho ve Varšavě, 1720.

10006 – Oberhofmarschallamt, Nr. E, Nr. 06, fol. 59-67, popis vjezdu a audience Wilczka v Grodně, 1729.

10006 – Oberhofmarschallamt, Nr. B. Nr. 20a, denní záznamy 23. 8. – 30. 9. 1719.

10006 – Oberhofmarschallamt, Nr. B. Nr. 20b/1, zápisy slavností a stěhování Marie Josefy do Drážďan

10026 – Geheimes Kabinett, loc. 00697/03, fol. 153-243, korespondence Flemminga s rezidentem Martelsem.

10026 – Geheimes Kabinett, loc. 00697/03, fol. 245-259, devět prosebných psaní od vdovy a dcery po Martelsovi hraběti Flemmingovi.

10026 – Geheimes Kabinett, loc. 00711/03, korespondence Flemminga s velvyslancem Virmontem.

10026 – Geheimes Kabinett, loc. 00716/09, nefol. korespondence Flemminga s hrabětem Wilczkem.

10026 – Geheimes Kabinett, loc. 00761/08, přípravy svatebních oslav Marie Josefy a Friedricha Augusta.

10026 – Geheimes Kabinett, loc. 00763/10, korespondence Friedricha Augusta s polskou šlechtou.

10026 – Geheimes Kabinett, loc. 00963/20, fol. 103-106, záznam z tajné rady a koncept Vratislavovy přísahy.

10026 – Geheimes Kabinett, loc. 02090/058, korespondence Königsegga s polským králem.

10026 – Geheimes Kabinett, loc. 02092/137, korespondence Augusta II. s Friedrichem Augustem, 1714-1732.

10026 – Geheimes Kabinett, loc. 02092/138, korespondence Augusta II. s Friedrichem Augustem, 1714-1732.

10026 – Geheimes Kabinett, loc. 02092/139, korespondence Augusta II. s Friedrichem Augustem, 1714-1732.

10026 – Geheimes Kabinett, loc. 03145/02, zápis Wurmbrandově jednání o náboženských otázkách, 1727.

10026 – Geheimes Kabinett, loc. 04660/15, 1727, zápis Wurmbrandově jednání o náboženských otázkách.

10026 – Geheimes Kabinett, loc. 08284/12, zápis Wurmbrandově jednání o náboženských otázkách, 1727.

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie

Archiwum Koronne Warszawskie – sign. 25c\11,12,13, o konverzi Friedricha Augusta ke katolictví.

Archiwum Koronne Warszawskie – sign. 26/49 – 29.4.-2.5.1719 – psaní Alžběty Kristýny – císařovna, Vilemíny Amálie – císařovna-vdova, Eleanory Magdaleny Teresy a Karla VI. Augustovi II. zasnubám Friedricha Augusta s Marií Josefou.

Archiwum Koronne Warszawskie – sign. 26/62 – návrh obnovení příměří polsko-rakouského skrze hraběte Erdödyho.

Archiwum Koronne Warszawskie – sign. 26/69 – 14.10.1725, Vídeň, návrh obnovení příměří polsko-rakouského z doby Leopolda I. skrze hraběte Vratislava.

Archiwum Koronne Warszawskie – sign. 26/70 – 25. 11. 1724 – jednání konference polského sejmů s hrabětem Vratislavem o obnovení smlouvy s císařem.

Archiwum Koronne Warszawskie – sign. 26/71 – 22. 11. 1724 – 16.12.1724 – jednání konference polského sejmů s hrabětem Vratislavem o obnovení smlouvy s císařem.

Archiwum Koronne Warszawskie – sign. 26/72 – 1724, Diárium konference.

Zbiór dokumentów pergaminowych – sign. 2995 – 1.12.1722 – Karel VI. Martelsovi, kvůli vlivným polským magnátům.

Zbiór dokumentów pergaminowych – sign. 2997 - Karel VI Marii Josefě a Františku Karlu hr. Vratislavovi z Mitrovic ve správě Mořice Saského, 1727.

Zbiór dokumentów pergaminowych – sign. 3001 – 25.12.1728, Vídeň – Karel VI. Kinerovi o nadcházející volbě polského krále a o nástrojích polské šlechty a magnátů v Polsku.

Archiwum Warszawskie Radziwiłłów – sign. II-62, fol. 26-29 – korunní konstituce o volbě polského krále, 1733.

Ossolineum – Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław

3349/III. Teki Kazimierza Jarochofskiego. Relacje ambasady austriackiej w Polsce z 1721 r.

3350/II. Teki Kazimierza Jarochofskiego. Relacje ambasady austriackiej w Polsce z 1722 r.

- 3351/III. Teki Kazimierza Jarochońskiego. Relacje ambasady austriackiej w Polsce z 1724 r.
- 3352/III. Teki Kazimierza Jarochońskiego. Relacje ambasady austriackiej w Polsce z 1725 r.
- 3353/III. Teki Kazimierza Jarochońskiego. Relacje ambasady austriackiej w Polsce z 1726 r.
- 3354/III. Teki Kazimierza Jarochońskiego. Relacje ambasady austriackiej w Polsce z 1727 r.
- 3355/III. Teki Kazimierza Jarochońskiego. Relacje ambasady austriackiej w Polsce z 1728 r.
- 3356/III. Teki Kazimierza Jarochońskiego. Relacje ambasady austriackiej w Polsce z 1729 r.
- 3357/III. Teki Kazimierza Jarochońskiego. Relacje ambasady austriackiej w Polsce z 1731 r.

Zemský archiv v Opavě, Slezský stavovský archiv, sněmovní protokoly Opavského knížectví, např. inv. č. 1000-1003.

12.2 Literatura a staré tisky

- ANONYM, *Ceremoniale Brandenburgicum*, Friburgi 1700.
- ANDERSON, Mathew Smith, *The Rise of Modern Diplomacy 1450-1919*, London – New York 1993.
- ANTONÍN, Robert, *Panovník ve světle českých legend a kronik 10. – 13. století*, in: Lukáš REITINGER – Martin WIHODA (edd.), *Proměna středověčného Evropy raného a vrcholného středověku*, Brno 2010.
- ANUSIK, Zbigniew, *Szwecja wobec rozdwójonej elekcji w Rzeczypospolitej w 1733 roku*, in: Mariusz MARKIEWICZ – Dariusz ROLNIK – Filip WOLAŃSKI (edd.), *Wokół wolnych elekcji w państwie polsko-litewskim XVI-XVIII wieku: o znaczeniu idei wyboru – między prawami a obowiązkami*, Katowice 2016, s. 409-429.
- AUGUSTYNOWICZ, Christoph (ed.), *Rußland, Polen und Österreich in der Frühen Neuzeit: Festschrift für Walter Leitsch zum 75. Geburtstag*, Wien 2003.
- BACKERRA, Charlotte, *Wien und London, 1727–1735. Faktoren der internationalen Beziehungen im frühen 18. Jahrhundert*, disertační práce, Johannes Gutenberg-Universität, Mainz 2016.
- BAKEŠ, Martin, *Kryštof Václav z Nostic a jeho diplomatická cesta na území Polsko-litevské unie v roce 1693*, *Východočeský sborník historický* 24, 2013, 99-119.
- BAKEŠ, Martin, *Shaping the Danish and Imperial Legation Chapels in Vienna and Copenhagen during the Period after the Thirty Years' War*, *Theatrum historiae* 19, 2016, s. 73- 94.
- BARDACH, Juliusz– Bogusław LEŚNODORSKI – Michał PIETRZAK, *Historia państwa i prawa polskiego*, Warszawa 1985.

- BARDACH, Juliusz, *O Rzeczpospolitą Obojga Narodów*, Warszawa 1998.
- BARTH, Volker, *Inkognito. Geschichte eines Zeremoniells*, München 2013.
- BASTIAN, Corina, *Verhaldeln in Briefen. Frauen in der höfischen Diplomatie des frühen 18. Jahrhunderts*, Köln 2013.
- BÄUMEL, Jutta, *Auf dem Weg zum Thron – Die Krönungsreise Augusts des Starken*, Dresden 1997.
- BESALA, Jerzy, *Małżeństwa królewskie. Władcy elekcyjni*, Warszawa 2007.
- BIELSKI, Lech– Mariusz TRĄBA, *Poczet królów i księżąt polskich*, Bielsko-Biała 2003.
- BÍLÝ, Jiří, *Trojí lid. Panovníci a jejich lid v evropském středověku*, Praha 2000.
- BITTNER, Ludwig– Lothar GROß (Hg.), *Repertorium der diplomatischer Vertreter aller Länder seit dem Westphälischen Frieden (1648)*, I. Band, 1648–1715, Oldenburg 1936.
- BLACK, Jeremy, *Evropa osmnáctého století*, Praha 2003.
- BOGUCKA, Maria, *Dzieje Polski do 1795*, Warszawa 1964.
- BRAUDEL, Fernand, *La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II.*, Paris 1949.
- BRAUN, Conrad, *De legationibus libri quinque*, 1548.
- BRŇOVJÁK, Jiří, *Překračování hranic regionu a jeho vliv na společenské kariéry vybraných příslušníků šlechty Opavského a Těšínského knížectví v 17. století a 1. polovině 18. století*, in: Agnieszka Teterycz-Puzio – Lech Kościelak – Ewa Łączyńska (red.), *Via viatores quaerit. Mobilność społeczna w dziejach krajów Grupy Wyszehradzkiej*, Słupsk 2016, s. 220-221.
- BRŇOVJÁK, Jiří, *Vztah regionu a center na příkladu osudů a kariér šlechty Horního Slezska v 15.-20. století: vstupní zamyšlení nad základními pojmy*, in: Jiří BRŇOVJÁK – Waclaw GOJNICZEK – Aleš ZÁŘICKÝ (edd.), *Šlechtic v Horním Slezsku: vztah regionu a center na příkladu osudů a kariér šlechty Horního Slezska (15.-20. století) = Szlachcic na Górnym Śląsku. Relacje między regionem i centrum w losach i karierach szlachty na Górnym Śląsku (XV-XX wiek)*, Ostrava – Katowice 2011, s. 17-34.
- BONNEY, Richard, *The Thirty Years' War 1618-1648*, Oxford 2002.
- BURIÁNKOVÁ, Michaela, *La nobleza en servicios diplomáticos después del año 1648*, in: Félix Labrador Arroyo (ed.), *II Encuentro de Jóvenes Investigadores en Historia Moderna. Líneas recientes de investigación en Historia Moderna*, Madrid 2015, s. 401-409.
- BURDOWICZ-NOWICKI, Jacek, *Aktywność Rosji po rozdwojonej elekcji – czerwiec-sierpień 1697 r.*, *Kwartalnik Historyczny: organ Towarzystwa Historycznego* 115, 2008, č. 1, s. 5-33.
- BURDOWICZ-NOWICKI, Jacek, *Polityka Piotra I w związku ze sprawą toruńską 1724 r.*, in: Adam Danilczyk – Dorota Dukwicz – Urszula Kosińska (edd.), *W cieniu wojen i rozbiorów. Studia z dziejów Rzeczypospolitej w XVIII i początków XIX wieku*, Warszawa 2014, s. 77-103.
- BŮŽEK, Václav – HRDLIČKA, Josef – KRÁL, Pavel – VYBÍRAL, Zdeněk, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha a Litomyšl 2002.

- CARTER, Charles Howard, *The Ambassadors of Early Modern Europe: Patterns of Diplomatic Representation in the Early Seventeenth Century*, in: Charles Howard CARTER (ed.) *From Renaissance to Counter-Reformation. Essays in Honor of Garret Mattingly*, New York 1965.
- CERMAN, Ivo, *Šlechtická kultura v 18. století. Filozofové, mystici, politici*, Praha 2011.
- CIEŚLAK, Edmund, *Z dziejów drugiej elekcji Stanisława Leszczyńskiego. Tajna przesyłka broni francuskiej do Gdańska w końcu 1733 r.*, Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka, 1982, č. 3-4, s. 421-430.
- CIEŚLIK, Edward, *Śledztwo w sprawie ucieczki króla Stanisława Leszczyńskiego z oblężonego Gdańska w 1734 r.*, Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka, 1992, č. 1-2, s. 253-262.
- COUFALOVÁ, Iveta, *Husa, labuť... kohout? Lutherovo jubileum, konverze a krize protestantismu v Sasku 18. století*, Dějiny a současnost 39, 2017, č. 9, s. 20-24.
- COUFALOVÁ, Iveta, *Lutherovo jubileum (1717) a konverze na saském kurfiřtském dvoře: východiska a možnosti výzkumu*, Theatrum historiae, 2017, č. 20, s. 157-174.
- COUFALOVÁ, Iveta, *Saský Herkules a Lutherova růže – konverze Augusta Silného a saská konfesijní kultura na přelomu 17. a 18. století*, in: Hana FERENCOVÁ (ed.), *Proměny konfesijní kultury: metody – témata – otázky*, Olomouc 2015, s. 73-78.
- CROXTON, Derek, *Westphalia: The Last Christian Peace*, Basingstoke 2013.
- CROXTON, Derek– Anuschka TISCHER, *The Peace of Westphalia: A Historical Dictionary*, Greenwood 2002.
- CYNARSKI, Stanisław, *Z dziejów stosunków polsko-austriackich w drugiej połowie XVI wieku*, Sobótka 38, 1983, č. 4, s. 469–477.
- CZOK, Karl, *August der Starke und Kursachsen*, Leipzig 1987.
- CZOK, Karl, *Am Hofe Augusts des Starken. Leipzig: Edition Leipzig*, 1989.
- CZOK, Karl, *August der Starke und seine Zeit. Kurfürst von Sachsen und König in Polen*, München 2006.
- ČECHOVÁ, Blanka, *Polsko-habsburské vztahy v době Ferdinanda III. a Vladislava IV. Dynastická diplomacie a třeboňská zástavní držba*, disertační práce, Brno 2012.
- ČEPELKA, Čestmír – ŠTURMA, Pavel, *Mezinárodní právo veřejné*, Praha 2008.
- DICKMANN, Fritz, *Der Westfälische Frieden*, Münster 1972.
- DOLET, Etienne, *De officio legatorum*, 1541.
- DROSTE, Heiko, *Im Dienst der Krone: schwedische Diplomaten im 17. Jahrhundert*, Berlin 2006.
- DROSTE, Heiko, *Patronage in der Frühen Neuzeit - Institution und Kulturform*, Zeitschrift für historische Forschung 30, 2003, 555-590.
- DUHR, Bernhard, *Die Konversion des Kurprinzen Friedrich August von Sachsen (1712–1717)*, Stimmen der Zeit. Monatschrift für das Geistesleben der Gegenwart 111, 1926, č. 8, s. 104–117.
- DURCHHARDT, Heinz (ed.), *Der Westfälische Friede. Diplomatie – politische Zäsur – kulturelles Umfeld – Rezeptionsgeschichte*, München 1998.

- DYGDAŁA, Jerzy, *Rywalizacja dwóch dyplomatów cesarskiego i francuskiego w Polsce 1733 roku – Heinrich Wilhelm von Wilczek i Antoine-Felix de Monti*, in: Ryszard SKOWRON (ed.), *Polska wobec wielkich konfliktów w Europie. Z dziejów dyplomacji i stosunków międzynarodowych w XV-XVIII wieku*, Krakow 2009, s. 495-512.
- DYGDAŁA, Jerzy, *Przygotowania stronników Stanisława Leszczyńskiego do obrony Rzeczypospolitej w bezkrólewiu 1733 roku*, in: Krystyna STASIEWICZ – Stanisława ACHREMCZYK, *Między barokiem a oświeceniem: wojny i niepokoje czasów saskich*, Olsztyn 2004, s. 36-47.
- DYGDAŁA, Jerzy, *Dylematy austriackiej polityki wobec Rzeczypospolitej podczas bezkrólewia 1733 roku*, *Acta Universitatis Nicolai Copernici. Historia*, 1993, č. 28, s. 103-124.
- ELIAS, Norbert, *Die höfische Gesellschaft. Untersuchungen zur Soziologie des Königtums und der höfischen Aristokratie*, Darmstadt 1969.
- FALCKE, Jeannette, *Studien zum diplomatischen Geschenkwesen am brandenburgisch-preußischen Hof im 17. und 18. Jahrhundert*, Berlin 2006.
- FELLMANN, Walter, *Heinrich Graf Brühl. Ein Lebens – und Zeitbild*, Berlin 2000.
- FELLNER, Thomas – KRETSCHMAYR, Heinrich, *Die Österreichische Zentralverwaltung. I. Abtheilung von Maximilian I. bis zur Vereinigung der österreichischen und böhmischen Hofkanzlei (1749). 1. Band*, Wien 1907.
- FUKALA, Radek, *Tricetiletá válka: konflikt, který změnil Evropu*, Opava 2001.
- GAŚSIOROWSKI, Antoni, *Urzednicy województw łęczyckiego i sieradzkiego XVI-XVIII wieku: spisy*, Kórnik 1993.
- GENTILI, Alberico, *De legationibus*, 1585.
- GEERTZ, Clifford, *Zhuštný popis. K interpretativní teorii kultury*, in: Týž (ed.), *Interpretace kultur*, Praha 2000.
- GIEROWSKI, Józef, *Dyplomacja polska doby saskiej (1699–1763)*, in: *Historia dyplomacji polskiej*, tom II (1572-1795), Warszawa 1982.
- GIEROWSKI, Józef, *Stosunki polsko-austriackie w czasach saskich*, *Sobótka* 38, 1983, č. 4, s. 517–526.
- GIEROWSKI, Józef – GRODZISKI, Stanisław, *Wielka historia Polski III.*, Kraków 2003.
- GIEYSZTOR, Aleksander, *Spektakl i liturgia — polska koronacja królewska*, in: Bronisław GEREMEK (ed.), *Kultura elitarna i kultura masowa masowa w Polsce późnego średniowiecza*, Wrocław 1978, s. 8-23.
- GOFF, Jacques Le, *Kultura středověké Evropy*, Praha 1991.
- GREWE, Wilhelm G., *Fontes Historiae Iuris Gentium, Quellen Zur Geschichte Des Völkerrechts*, Band 1 – Volume 1 1380 v.Chr./B.C. – 1493, Berlin 1988.
- GROEBNER, Valentin, *Angebote, die man nicht ablehen kann. Institution, Verwaltung und die Definition von Korruption am Ende des Mittelalters*, in: Reinhard BLÄNKNER – Bernhard JUSSEN (Hrsg.), *Institutionen und Ereignis. Über historische Praktiken und Vorstellungen gesellschaftlichen Ordens*, Göttingen 1998, s. 163-184.
- GROß, Lothar, *Die Geschichte der deutschen Reichshofkanzlei von 1559 bis 1806*, Wien 1933.

- GROß, Lothar, *Der Kampf zwischen Reichskanzlei und österreichischer Hofkanzlei um die Führung der auswärtigen Geschäfte*, Historische Vierteljahrschrift: Zeitschrift für Geschichtswissenschaft und für lateinische Philologie des Mittelalters 22, 1924/1925, č. 3-4 s. 270-312.
- GRZEŚKOWIAK-KRWAWICZ, Anna, *Veto – wolność – władza w polskiej myśli politycznej wieku XVIII*, Kwartalnik Historyczny 111, 2004, č. 3, s. 145-150.
- GRZEŚKOWIAK-KRWAWICZ, Anna, *Czy król potrzebny jest w Republice? Polscy pisarze polityczni wieku XVIII o miejscu i roli monarchy w Rzeczypospolitej*, in: Ryszard SKOWRON (ed.), *Dwór a kraj. Między centrum a peryferiami władzy*, Kraków 2003, s. 467-485.
- HALAS, František, *Vestfálský mír v zrcadle dobové české historiografie*, in: *Od konfesijní konfrontace ke konfesijnímu míru: sborník z konference k 360. výročí uzavření vestfálského míru*, Ústí na Orlicích 2008, s. 201-221.
- HAUSMANN, Friedrich (Hg.), *Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder seit dem Westphälischen Frieden (1648)*, II. Band, 1716–1763, Zürich 1950.
- HEIDER, Daniel, *Universals in Second Scholasticism: A comparative study with focus on the theories of Francisco Suárez S.J. (1548-1617), João Poinset O.P. (1589-1644) and Bartolomeo Mastri da Meldola O.FOL.M. Conv. (1602-1673) /Bonaventura Belluto O.FOL.M. Conv. (1600-1676)*, Amsterdam – Philadelphia 2014.
- HENZ, Günter Johannes, *Leopold von Ranke in Geschichtsdenken und Forschung*, tom I, II, Berlin 2014.
- HLAVAČKA, Milan, *Karel Albrecht. Příběh druhého zimního krále*, Praha 1997.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan, *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*. Praha 2007.
- HOCHEDLINGER, Michael, *Die Frühneuzeitforschung und die Geschichte der internationalen Beziehungen. Oder: Was ist aus dem Primat der Außenpolitik geworden?*, Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung 106, 1998, s. 167–179.
- HOLBORN, Hajo, *A History of Modern Germany: 1648–1840*, Princeton 1982.
- HRBEK, Jiří, *Postavení diplomata v mezinárodním systému poloviny 17. století*, in: *Od konfesijní konfrontace ke konfesijnímu míru*, Ústí nad Orlicí 2008, s. 222-234.
- HRBEK, Jiří, *Cesty evropské historiografie k diplomacii raného novověku*, *Theatrum historiae* 13, 2013, s. 7-30.
- HULOT, Frédéric, *Le Maréchal de Saxe*, Paris 1997.
- HUTTERER, Herbert – SEITSCHKEK, Stefan – THEIMER, Gerald (Hrsg.), *300 Jahre Karl VI. 1711-1740. Spuren der Herrschaft des „letzten“ Habsburgers. Begleitband zur Ausstellung. Österreichisches Staatsarchiv*, Wien 2011.
- CHOIŃSKA-MIKA, Jolanta, *Między społeczeństwem szlacheckim a władzą. Problemy komunikacji: społeczności lokalne – władza w epoce Jana Kazimierza*, Warszawa 2002.
- ISRAEL, Jonathan, *Radical Enlightenment: Philosophy and the Making of Modernity 1650-1750*, New York 2001.
- JASIENICA, Paweł, *Rzeczpospolita Obojga Narodów*, Warszawa 1986

- JAWORSKI, Tomasz, *Polska między Litwą a Saksionią 1505-1815*, Zielona Góra 2014.
- JĘDRUCH, Jacek, *Constitutions, Elections, and Legislatures of Poland, 1493-1993: A Guide to Their History*, New York 1998.
- KALLMEYER, Theodor, *Graf Moritz von Sachsen in Kurland: eine historische Skizze*, Riga 1858.
- KALOUS, Antonín, *Plenitudo potestatis in partibus? Papežští legáti a nunciové ve střední Evropě na konci středověku (1450-1526)*, Brno 2010.
- KAŠPAR, Jaroslav, *Soubor statí o novověkém písmu*, Praha 1993.
- KAUZ, Ralph – ROTA, Giorgio – NIEDERKORN, Jan Paul (edd.), *Diplomatisches Zeremoniell in Europa und im Mittleren Osten in der frühen Neuzeit*, Wien 2009.
- KELLER, Katrin, *Hofdamen. Amtsträgerinnen im Wiener Hofstaat des 17. Jahrhunderts*, Wien 2005.
- KLUSÁKOVÁ, Luďa – KRÍŽOVÁ, Markéta – KUBIŠ, Karel – ŘEZNÍK, Miloš – TINKOVÁ, Daniela, *Namísto úvodu. „My“ a „oni“ – náčrt teoretické reflexe problematiky*, Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et Historica 5, Studia Historica LII (Obraz druhého v historické perspektivě II), s. 11-28.
- KLÜBER, Johann Ludwig, *Europäisches Völkerrecht*, Stuttgart, 1821, s. 153, dostupné online: http://www.deutschestextarchiv.de/book/view/klueber_voelkerrecht01_1821?p=1 [cit. 8. května 2018].
- KNÖFEL, Anne-Simone, *Dynastie und Prestige: die Heiratspolitik der Wettiner*, Köln 2009.
- KOBUCH, Agatha, *Zensur und Aufklärung in Kursachsen: ideologische Strömungen und politische Meinungen zur Zeit der sächsisch-polnischen Union (1697-1763)*, Weimar 1988.
- KODZIK, Joanna, *Ceremoniał polskiego dworu królewskiego w XVII wieku z perspektywy niemieckich uczonych*, Warszawa 2015.
- KOMASZYŃSKI, Michał, *Księżca Contiego niefortunna wyprawa po koronę Sobieskiego*, Warszawa 1971.
- KONOPCZYŃSKI, Władysław, *Chronologia sejmów polskich 1493-1793*, Krakow 1948, dostupné online: http://knihi.com/Ihnat_Danilovic/Chronologia_sejmow_polskich_1493-1793.html#1 [cit. 26. května 2018].
- KONRÁDOVÁ (Hrušková), Monika, *Volba polského krále Augusta II. Silného očima habsburských vyslanců*, bakalářská práce, Jihočeská Univerzita v Českých Budějovicích 2010.
- KOSIŃSKA, Urszula, *Kandydatura Emanuela Portugalskiego (Don Manuela de Bragança) do tronu polskiego w latach 1729-1733*, in: Mariusz MARKIEWICZ – Dariusz ROLNIK – Filip WOLAŃSKI (eds.) *Wokół wolnych elekcji w państwie polsko-litewskim XVI-XVIII wieku: o znaczeniu idei wyboru – między prawami a obowiązkami*, Katowice 2016, s. 430-448.
- KOSIŃSKA, Urszula, *Could a Portuguese Prince become King of Poland? The Candidacy of Don Manuel de Bragança for the Polish Throne in the Years 1729–33*, *The Slavonic and East European Review* 94, 2016, č. 3, s. 497-508.

- KOSIŃSKA, Urszula, *August II w poszukiwaniu sojusznika: Między aliansem wiedeńskimi hanowerskim (1725-1730)*, Warszawa 2012.
- KOSIŃSKA, Urszula, *Sejm 1719-1720 a sprawa ratyfikacji traktatu wiedeńskiego*, Warszawa 2003.
- KÖHLER, Matthias, *Neue Forschungen zur Diplomatiegeschichte*, Zeitschrift für Historische Forschung 40, 2013, s. 257-271.
- KRETSCHMAYR, Heinrich, *Das deutsche Reichsvicekanzleramt*, in: Archiv für österreichische Geschichte 84, Wien 1897.
- KRYSTOPA-CZUPRYŃSKA, Barbara, *Rzeczpospolita w oczach dyplomatów brytyjskich w pierwszej połowie XVIII wieku*, Olsztyn 2013.
- KUBEŠ, Jiří a kol., *Vzastoupení císaře. Česká a moravská aristokracie v habsburské diplomacii 1640-1740*, Praha 2018.
- KUBEŠ, Jiří, *Misja dyplomatyczna Hermana Jakuba Czernina z Chudenic w 1695 r. Cesarski ambasador i Rzeczpospolita u schyłku panowania Jana III Sobieskiego*, Kronika zamkowa. Roczniki 2017 (v tisku).
- KUBEŠ, Jiří, *Slavnostní vjezdy císařských velvyslanců a jejich veřejné audience*, in: Václav BŮŽEK – Rostislav SMÍŠEK (eds.), *Habsburkové. Země Koruny české ve středoevropské monarchii 1526-1740*, Praha 2017, s. 562-565.
- KUBEŠ, Jiří, *Hermann Jakob Czernin von Chudenitz' Diplomatic Mission in Warsaw in 1695. A Contribution towards the Travel Arrangements of Imperial Diplomats*, *Theatrum historiae* 19, 2016, s. 171-203.
- KUBEŠ, Jiří, *Jan Marek z Clary a Aldringenu jako vyslanec Leopolda I. u saského kurfiřtského dvora na konci 17. století*, *Český časopis historický* 113, 2015, č. 2, s. 346-380.
- KURAS, Katarzyna, *Ostatnie wielkie widowisko barokowej Europy. Polskie relacje z uroczystości weselnych Fryderyka Augusta i Marii Józefy w Wiedniu i Dreźnie w 1719 r.*, Kraków 2015.
- KVĚTINA, Jan, *Šlechtická demokracie. Parlamentarismus v polsko-litevském státě v 16.-17. století*, Červený Kostelec 2011.
- KYER, Clifford Ian, *'Legatus' and 'nuntius' as used to denote Papal Envoys: 1245-1378*, *Mediaeval Studies* 40, 1978, č. 1, s. 473-477.
- LEHMKUHL, Ursula, *Diplomatiegeschichte als internationale Kulturgeschichte: Theoretische Ansätze und empirische Forschung zwischen Historischer Kulturwissenschaft und Soziologischem Institutionalismus*, *Geschichte und Gesellschaft* 2001, 27/3, s. 394-423.
- LEITSCH, Walter – wawrykowa, Maria (edd.), *Polen – Österreich. Aus der Geschichte einer Nachbarschaft*, Warszawa 1988,
- LEITSCH, Walter – TRAWKOWSKI, Stanislaw (edd.), *Polen und Österreich im 16. Jahrhundert*, Wien 1997.
- LEITSCH, Walter – TRAWKOWSKI, Stanislaw (edd.), *Polen und Österreich im 17. Jahrhundert*, Wien 1999.
- LINK-LENCZOWSKI, Andrzej, *Rzeczpospolita na rozdrożu 1696-1736*, Kraków 1994.

- LLOYD, Howell A., *Jean Bodin, 'this Pre-eminent Man of France': An Intellectual Biography*, Princeton 2017.
- LULEWICZ, Henryk – WAGNER, Marek (edd.), *Po unii – sejmiki szlacheckie w Rzeczypospolitej XVI-XVIII wieku*, Siedlce 2013.
- LÜNIG, Johann Christian, *Theatrum Ceremoniale Historico-politicum I-II*, Leipzig 1719-1720.
- MACUK, Andrej, *Szlachta województwa nowogródzkiego wobec elekcji Stanisława Leszczyńskiego i Augusta III w 1733 r.*, Przegląd Historyczny 96, 2005, č. 1, s. 41-60.
- MATTINGLY, Garrett, *Renaissance Diplomacy*, London 1955.
- MATZKE, Judith, *Gesandtschaftswesen und diplomatischer Dienst Sachsens 1694-1763*, Leipzig 2011.
- MAŤA, Petr, *Svět české aristokracie 1500-1700*, Praha 2004.
- MILEWSKI, Dariusz, *Lepszy Sas niż Las, czyli międzynarodowe meandry elekcji 1733 roku*, Mówią Wieki, 2016, č. 11, s. 44-48.
- MICHALICOVÁ, Nela, *Vyslanec hofmistrem – hofmistr vyslancem. Jeden rok o dvojí roli hraběte Františka Karla Vratislava z Mitrovic u sasko-polského dvora v roce 1726*, in: Kateřina KOVÁROVÁ – Zbyněk SVITÁK (eds.), *Historie 2015/2016. Sborník prací z celostátní studentské vědecké konference Brno 21. – 22. dubna 2016*, Brno 2017, s. 115-134.
- MICHALICOVÁ, Nela, *Habsbursko-polské vztahy ve 20. letech 18. století. Císařský vyslanec František Karel Vratislav z Mitrovic v korespondenci s říšským vicekancléřem Schönbornem, 1724-1727*, bakalářská práce, Univerzita Pardubice 2015.
- MILEWSKI, Markus, *Die polnische Königswahl von 1697*, Innsbruck 2008.
- MÍRKA, Jakub, *Raně novověká šifrovaná korespondence ve fondech šlechtických rodinných archivů Státního oblastního archivu v Plzni*, Západočeské archivy, Plzeň 2012, s. 44-73.
- MOSER, Friedrich Carl von, *Teutsches Hof-Recht I-II*, Frankfurt-Leipzig 1754-1755.
- MUHLACK, Ulrich (Hg.), *Leopold von Ranke, Die grossen Mächte. Politisches Gespräch*, Frankfurt am Main-Leipzig 1995.
- MÜLLER, Klaus, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen im Jahrhundert nach dem Westfälischen Frieden (1648–1740)*, Bonn 1976.
- NAHLIK, Stanisław E., *Narodziny nowożytnej dyplomacji*, Wrocław-Warszawa 1971.
- NIEMCEWICZ, Julian Ursyn, *Dzieje panowania Zygmunta III, króla polskiego, wielkiego księcia litewskiego itd.* T. 1, Kraków 1860, s. XLI, dostupné online: <http://www.pbc.rzeszow.pl/dlibra/docmetadata?id=9054> [cit. 25. května 2018].
- NIKLAS, Thomas, *Friedrich August II (1733–1763) und Friedrich Christian (1763)*, in: Frank-Lothar KROLL (ed.), *Die Herrscher Sachsens Markgrafen, Kurfürsten, Könige 1089–1918*, München 2005, s. 192–222.
- OSIANDER, Andreas, *Sovereignty, International Relations, and the Westphalian Myth*, *International Organization* 55, 2001, č. 2, s. 251-287.
- PANFIL, Tomasz, *Sejm Niemy*, *Gazeta Polska*, 2017, č. 5, s. 36-37.
- PASCHALIUS, Carolus, *Legatus*, 1587.

- PEČAR, Andreas, *Die Ökonomie der Ehre: höfischer Adel am Kaiserhof Karls IV. (1711-1740)*, Darmstadt 2003.
- PILCH, Andrzej, *Stosunki polsko-austriackie w latach 1918-1938 w świetle korespondencji dyplomatów austriackich w Polsce*, Kraków 1999.
- PŁAZA, Stanisław, *Historia prawa w Polsce: zarys wykładu. Cz. 1, Polska przedrozbiorowa*, Kraków 1991.
- POHL, Walter – VACHA, Brigitte – VOCELKA, Karl, *Die Habsburger. Eine europäische Familiengeschichte*, Wien 1992.
- POLIŠENSKÝ, Josef, *Třicetiletá válka a boj o vestfálský mír*, in: *Cour d'honneur: hrady, zámky, paláce*, 1998, č. 2, s. 76.
- POLLEROß, Friedrich, *Die Kunst der Diplomatie. Auf den Spuren des kaiserlichen Botschafters Leopold Joseph Graf von Lamberg (1653–1706)*, Wien 2010.
- POLLEROß, Friedrich, *Gesandte im Bild. Repräsentationsformen der Diplomatie*, in: Gunda BARTH-SCALMANI – Harriet RUDOLPH – Christian STEPPAN, *Politische Kommunikation zwischen Imperien: der diplomatische Aktionsraum Südost- und Osteuropa*, Innsbruck 2013, s. 41-68.
- POLLEROß, Friedrich, *Repräsentation und Reproduktion. Der „Kaiserstil“ in den zeitgenössischen „Massenmedien“*, in: Werner TELESKO (Hrsg.), *Die Repräsentation der Habsburg-Lothringischen Dynastie in Musik, visuellen Medien und Architektur 1618-1918*, Wien-Köln 2017, s. 38-61.
- PORAZIŃSKI, Jarosław, *Opozycja antysaska w Rzeczypospolitej za Augusta II jako problem polityczny i ustrojowy*, *Acta Universitatis Nicolai Copernici, Historia* 28, 1993, s. 93-101.
- PRCHAL, Vítězslav – VÁVRA, Filip, *Jídlo a slavnosti na císařské ambasádě v Petrohradě ve 30. letech 18. století*, in: Blanka JEDLIČKOVÁ a kol., *Krajiny prostřených i prázdných stolů I. Evropská gastronomie v proměnách staletí*, Pardubice 2016, s. 93-108.
- PRICE, Richard, *"Bardzo szczęśliwy obrót spraw": pokój w Ryswick a elekcja 1697 roku w Polsce*, *Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym* 27, 2013, č. 4, s. 33-57.
- PRZYBOŚ, Adam – ŹELEWSKI, Roman (edd.), *Dyplomaci w dawnych czasach. Relacje staropolskie z XVI-XVIII stulecia*, Kraków 1959.
- QUELLER, Donald E., *The office of ambassador in the Middle Ages*, Princeton 1967.
- ROHR, Julio Bernhard von, *Einleitung zur Ceremoniel-Wissenschaft Der großen Herren*, Berlin 1729.
- ROHRSCHNEIDER, Michael – STROHMEYER, Arno (Hrsg.), *Wahrnehmungen des Fremden. Differenzenerfahrungen von Diplomaten im 16. und 17. Jahrhundert*, Münster 2007.
- ROOSEN, William J., *Early Modern Diplomatic Ceremonial: A System Approach*, *Journal of Modern History* 52, 1980, s. 452-476.
- ROOSEN, William J., *The Age of Louis XIV: The Rise of Modern Diplomacy*, Mass. 1976
- ROSSEAUX, Ulrich – POPPE, Gerhard, *Konfession und Konflikt. Religiöse Pluralisierung in Sachsen im 18. und 19. Jahrhundert*, Münster 2012.

- ROSSEAUX, Ulrich, *1697 - Politik und Konfession. Die Wahl Augusts des Starken zum polnischen König*, in: Reinhardt EIGENWILL (ed.), *Zäsuren sächsischer Geschichte*, Beucha – Markkleeberg 2010, s. 118-135.
- ROUSSET DE MISSY, Jean, *Le ceremonial diplomatique des cours de l'Europe, ou, Collection des actes, memoires, et relations*, 1-2, Amsterdam – La Haye 1739.
- ŘEZNÍK, Miloš, *Některé problémy fungování polsko-litevského sejmu v 1. polovině 17. století. Čas jako právní skutečnost v polsko-litevské sněmovní praxi*, *Slovanský přehled* 83, 1997, s. 129-139.
- SEIBT, Ferdinand, *Lesk a bída středověku*, Praha 2000.
- SIENELL, Stefan, *Die Geheime Konferenz unter Kaiser Leopold I. Personelle Strukturen und Methoden zur politischen Entscheidungsfindung am Wiener Hof*, Frankfurt 2001.
- SCHERBAUM, Bettina, *Die bayerische Gesandtschaft in Rom in der frühen Neuzeit*, Tübingen 2008.
- SCHMIDT, Sebastian, *To Order the Minds of Scholars: The Discourse of the Peace of Westphalia in International Relations Literature*, *International Studies Quarterly* 55, 2011, č. 3, s. 601–623.
- SKRZYPIETZ, Aleksandra, *Francuskie zabiegi o koronę polską po śmierci Jana III Sobieskiego*, Katowice 2009.
- SKRZYPIETZ, Aleksandra, *"Jestem zdecydowany nie robić niczego pochopnie...": Elekcja 1697 roku w korespondencji księcia Conti*, in: Mariusz MARKIEWICZ, Dariusz ROLNIK, Filip WOLAŃSKI (edd.), *Wokół wolnych elekcji w państwie polsko-litewskim XVI-XVIII wieku: o znaczeniu idei wyboru – między prawami a obowiązkami*, Katowice 2016, s. 357-372.
- SUTTON, John L., *The King's Honor and the King's Cardinal: The War of the Polish Succession*, Kentucky 1980.
- STASZEWSKI, Jacek, *August II Mocny*, Wrocław 1998.
- STASZEWSKI, Jacek, *August III Sas*, Wrocław 1989.
- STASZEWSKI, Jacek, *August III. Kurfürst von Sachsen und König von Polen*, Berlin 1996.
- SZKLARSKA, Eva, *Kwestia wykluczenia cudzoziemca od tronu na sejmie konwokacyjnym 1733 r.*, in: Jarosław DUMANOWSKI, *Między Zachodem a Wschodem: studia ku czci profesora Jacka Staszewskiego*, tom 2, Toruń 2003, s. 561-573.
- SZKLARSKA, Eva, *Orientacja w sytuacji międzynarodowej i rachuby polityczne jako element postawy politycznej stronników Stanisława Leszczyńskiego w okresie przedostatniego bezkrólewia (1733–1734)*, *Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka*, 1992, č. 1-2, s. 247-252.
- STIEVE, Gottfried, *Europäisches Hof-Ceremoniel*, Leipzig 1715/1723.
- STOLLBERG-RILINGER, Barbara – NEU, Tim – BRAUNER, Christina (Hrsg.), *Alles nur symbolisch? Bilanz und Perspektiven der Erforschung symbolischer Kommunikation*, Köln 2013.
- ŠINDELÁŘ, Bedřich, *Vestfálský mír a česká otázka*, Praha 1968.
- ŠRONĚK, Ivan, *Diplomatický protokol a praktické otázky společenské etikety*, Praha 2002.

- TESCHKE, Benno, *Mythos 1648 – Klassen, Geopolitik und die Entstehung des europäischen Staatensystems*, Münster 2007.
- TORQUANTO, Tasso, *Il Messaggero*, 1582.
- THIESSEN, Hillard von – WINDLER, Christian (Hg.), *Nähe in der Ferne. Personelle Verflechtung in den Außenbeziehungen der Frühen Neuzeit*, Berlin 2005.
- THIESSEN, Hillard von, *Diplomatie von type ancien. Überlegungen zu einem Idealtypus des frühneuzeitlichen Gesandtschaftswesens*, in: Hillard von THIESSEN – Christian WINDLER (Hg.), *Akteure der Außenbeziehungen. Netzwerke und Interkulturalität im historischen Wandel*, Köln – Weimar – Wien 2010, s. 471-504.
- THIESSEN, Hillard von, *Diplomaten und Diplomatie im frühen 18. Jahrhundert*, in: Heinz DUCHHARDT – Martin ESPENHORST (Hg.), *Utrecht – Rastatt – Baden 1712-1714. Ein europäisches Friedenswerk am Ende des Zeitalters Ludwigs XIV.*, Göttingen 2013, s. 13-34.
- Johannes THUMFART, *Die Begründung der globalpolitischen Philosophie. Zu Francisco de Vitorias „relectio de indis recentis inventis“ von 1539*. Berlin 2009.
- TOPOLSKI, Jerzy, *Rzeczpospolita Obojga Narodów 1501-1795*, Poznań 2015.
- URFUS, Valentin, *19. 4. 1713 Pragmatická sankce – rodný list podunajské monarchie*, Praha 2001.
- URUSKI, Seweryn, *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, tom 5, Warszawa 1908.
- VESELÝ, Zdeněk, *Dějiny diplomacie*, Praha 2008.
- VLNAS, Vít, *Princ Evžen Savojský: Život a dílo barokního válečníka*, Praha – Litomyšl 2001.
- VOCELKA, Karl, *Glanz und Untergang der höfischen Welt. Repräsentation, Reform und Reaktion im habsburgischen Vielvölkerstaat (Geschichte Österreichs 1699-1815)*, Wien 2001.
- VOKÁČOVÁ, Petra, *Příběhy o hrdé pokoře. Aristokracie českých zemí v době baroka*, Praha 2014.
- Volumina legum, T.5, Przedruk zbioru praw*, Petersburg 1860, s. 67, sl. 109, dostupné online: <http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/docmetadata?id=65094&from=publication> [cit. 9. května 2018].
- VONDRUŠKA, Pavel, *Kryptologie, šifrování a tajná písma*, Praha 2006.
- WATANABE-O'KELLY, Helen, *Court Culture in Dresden: From Renaissance to Baroque*, New York 2002.
- WATANABE-O'KELLY, Helen, *Religion and the Consort: Two Electresses of Saxony and Queens of Poland (1697-1757)*, in: Clarissa CAMPBELL ORR (ed.), *Queenship in Europe 1660-1815: The Role of the Consort*, Cambridge 2004.
- WEBER, Karl von, Moritz, *Graf von Sachsen, Marschall von Frankreich. Nach archivalischen Quellen*, Tauchnitz, Leipzig 1870.
- WEHLER, Hans-Ulrich, „Historiker sollen auch politisch zu den Positionen stehen, die sie in der Wissenschaft vertreten“ in: Hohls Rüdiger – Konrad Jarausch (Hrsg.), *Versäumte Fragen. Deutsche Historiker im Schatten des Nationalsozialismus*, München 2000, s. 240-266.

- WHEATCROFT, Andrew, *Nepřítel před branami. Habsburkové a Osmané v bitvě o Evropu*, Praha 2010.
- WHITE, John Manchip, *Marshal of France: The Life and Times of Maurice, Comte de Saxe, 1696-1750*, Chicago – New York – San Francisco 1962.
- WINTERFELD, Friedrich Wilhelm von, *Teutsche und Ceremonial-Politica*, Frankfurt-Leipzig 1702.
- WURZBACH, Constantin von, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, 12 Theil, Wien 1864.
- WURZBACH, Constantin von, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, 58. Theil, Wien 1889.
- ZIĄTKOWSKI, Leszek, *Poselstwo Krzysztofa Leopolda Schaffgotscha do Polski w latach 1667-1674 (Przyczynek do organizacji i funkcjonowania poselstw austriackich w II połowie XVII w.)*, Śląski kwartalnik historyczny Sobótka 43, 1988, č. 1, s. 31-48.
- ZEDLER, Johann Heinrich, *Grosses vollständiges Universal-Lexicon Aller Wissenschaften und Künste*, Bd. 50.
- ZSCHACKWITZ, Johann Ehrenfried, *Heraldica Oder Wappen-Kunst*, Leipzig 1735.
- ZWANTZIG, Zacharias, *Theatrum Praecedentiae*, Frankfurt 1709.

12.3 Seznam vyobrazení

1 – Josef Lothar von Königsegg-Rothenfels

https://austria-forum.org/af/AustriaWiki/Joseph_Lothar_von_K%C3%B6nigsegg-Rothenfels

2 – Adam Ladislaus Erdödy, biskup Nitrianský

<http://npg.hu/component/jcollection/item/2149>

3 – František Karel Vratislav z Mitrovic

https://kolekcja.zamek-krolewski.pl/obiekt/kolekcja/Grafika/technika/miedzioryt/id/ZKW_4911

4 – Heinrich Wilhelm von Wilczek

https://www.europeana.eu/portal/cs/record/92062/BibliographicResource_100012607928_2.html?utm_source=api&utm_medium=api&utm_campaign=VWRhX8zNo

5 - Dokument psaný polským jazykem

Archiwum Warszawskie Radziwiłłów – sign. II-62, fol. 26-29 – korunní konstituce o volbě polského krále, 1733.

6 – Přední strana nástupnické instrukce pro velvyslance Erdödyho, 31. srpna 1720.

OeStA/HHStA, Wien, StAbt, Polen III, kart. 1 Instruktion 1716-1730, fol. 2-10.

7 – Trasa slavnostního vjezdu velvyslance Erdödyho do Varšavy

Mapa Varšavy, 1768

<http://sklep.muzeumwarszawy.pl/pl/p/Plan-Warszawy-1768-/897>

Krakovská brána

<http://fotopolska.eu/684995,foto.html>

Zámek krakovských biskupů ve Varšavě, Bernardo Belotto neboli Canaletto 1721-1780

<http://elity.com.pl/stanislaw-august-i-warszawa-w-xviii-wieku/>

Novoměstská brána

http://fotopolska.eu/Warszawa/b63874,Trzecia_Brama_Nowomiejska.html?f=264936-foto

Marymont, J.S. Mock (1730)

http://tustolica.pl/marymont-jak-z-palacyku-powstal-kosciol_67585

8 – Hradní náměstí

<https://www.shutterstock.com/search/castle+square>

9 – Situační plán Královského hradu, Fragment mapy Varšavy C. F. Hubnera, 1740.

<https://odbudowarekonstrukcjapogania.wordpress.com/2015/11/11/147/>

10 – Půdorys Královského hradu, 1. patro

<http://fotopolska.eu/1000123,foto.html>

11 - Obrazová rekonstrukce Świętojańskiej brány před Královskými hradem

<https://odbudowarekonstrukcjapogania.wordpress.com/2015/11/11/147/>

12 – Interiéry Královského hradu

a) Senátorský sál

<http://warszawa.fotopolska.eu/365002,foto.html>

b) Předpokoj Velkého Sálu

<https://www.zamek-krolewski.pl/zwiedzanie/wnetrza/apartament-wielki>

c) Mramorový sál – 1785

<http://warszawa.fotopolska.eu/1003410,foto.html>

d) Mramorový sál, dnešní podoba

<https://www.zamek-krolewski.pl/en/your-visit/the-interiors-of-the-castle-and-its-surroundings/the-great-apartment>

e) Mramorový sál – detail

<http://www.pano360.pl/projekty/zamek/virtualtour.html>

f) Rytířský sál

<https://www.zamek-krolewski.pl/en/your-visit/the-interiors-of-the-castle-and-its-surroundings/the-great-apartment>

g) Audienční komnata = Trůnní sál

<https://www.zamek-krolewski.pl/en/your-visit/the-interiors-of-the-castle-and-its-surroundings/the-great-apartment>

13 – Trasa slavnostního vjezdu velvyslance Wilczka

Mapa Grodna, 1706

<http://www.karty.by/tag/%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%BEhro-dnagrodno/>

Zámek Sapiehů-Ogińských

http://www.popflock.com/learn?s=Sapieha_family

Katedrální bazilika sv. Františka Xaverského v Grodně, zámek Sapiehů, tzv. Batorówka

<http://probelarus.by/belarus/sight/cities/grodno.html>

14 – Katedrální bazilika sv. Františka Xaverského v Grodně, zámek Sapiehů, tzv. Batorówka

a) Dnešní podoba

http://www.wikiwand.com/cs/%C5%98%C3%ADmskokatolick%C3%A1_c%C3%ADrk-ev_v_B%C4%9Blorusku

b) Rekonstrukce podoby zámku Sapiehů z doby Augusta II.

<https://asnoru.livejournal.com/6916.html>

15 – Zámek Ogińských

a) 1928

<http://s13.ru/archives/1831>

b) Dnešní podoba zámku

<https://www.travelplanet.pl/hotele/bialorus/grodzienski/grodno/grodno/>

16 – Sejm v době vlády Augusta II.

a) Varšava

<https://historia.org.pl/2017/02/09/sejm-niemy-proba-reformy-panstwa/>

b) Grodno

<https://asnoru.livejournal.com/6916.html>

13 Obrazová příloha

Obr. č. 1 – Josef Lothar von Königsegg-Rothenfels

U sasko-polského dvora byl v letech 1719-1722 jako zplnomocněný ministr a nejvyšší hofmistr sasko-polské kurprincezny a rakouské arcivévodkyně Marie Josefy.

Obr. č. 2 – Adam Ladislaus Erdödy, biskup Nitrianský

Velvyslanec u polského dvora a říšského sněmu v letech 1720-1721.

Obr. č. 3 – František Karel Vratislav z Mitrovic

U sasko-polského dvora byl v letech 1724-1728 jako zplnomocněný ministr, poté jako velvyslanec na sejmu ve Varšavě v roce 1726 a nejvyšší hofmistr sasko-polské kurprincezny a rakouské arcivévodkyně Marie Josefy.

Obr. č. 4 – Heinrich Wilhelm von Wilczek

Velvyslanec na říšském sejmu v Grodně v roce 1729 a poté velvyslanec u polského dvora až do roku 1734.

Obr. č. 5 - Dokument psaný polským jazykem – konstituce o volbě polských králů přijatá na sejmu v roce 1733

267.
Konstytucye Koronne y Sentymenta, o Eleccyi
Krołow Polskich Vota et rationes obrania Piasta;
cum exclusione Cudzoziemca Podane ad deli-
berandum Statibus Regni. A^o Dni 1733 w Warszawie.

Do Smierci Krola Zygmunta Augusta, na Konwokacyi Generalney
Warszawskiej między Stany Rzeczypospolitey staneto byto aby w groma-
dzie Spolnie y spokojnie; ziechawszy się na miejsce y czas naznaczony,
bez żadnego rozzerwania między obierającym, y bez żadney Dysmembra-
cyi; y bez Sakeyi prywatnych Eleccya odprawita się. A koby miejsce
y Czas inne do tego obierał y składal, albo tamulowac na Eleccyi
chcial, albo lud prywatem służebny przyimował, albo Eleccyi zgodnie
od wszystkich stronzoney przeciwiać się chcial, przeciw Koźdemu
Zakoniem powstac, też Stany pod Wsiana paduwozia obowiązaty się.

Seiner, Kestlichen Hoheit
Erstlicher, Königlich-Kaiserlicher, in allen Seiten Meiner
des Reichs, in Germanien, in Hispanien, in Ungarn
und Böheim. König, Erbsürzog in Österreich,

Instruction und Anweisung für
Unsern hiesigen Vice-Legation
An dem hiesigen Adam Adislau
Bijelmann zu Neutra Stadt von
Erdödy und seinen Anverwandten,
aus demselben in seinem Absichtung
nach Wien bey dem künig. Hofe,
den Hof, wie auch bey dem dort nächst
seiner Verfallenden Kaiserlich zu thun,
in dem und zu beobachten hat.

Ersichtlich nach dem wir aus demselben,
bey dem gegen d. ant. Tagung
des dem hiesigen demselben mit dem
Character Unserer hiesigen Legation
in demselben dem künig. Hofe und dem
nächst in Wien zu thun, Kaiserlich
Tag abzumachen für die Anweisung;

Zámek krakovských biskupů ve Varšavě po barokní přestavbě v letech 1760–1762 (s bílou fasádou vlevo), 1777.

Novoměstská brána, 1785.

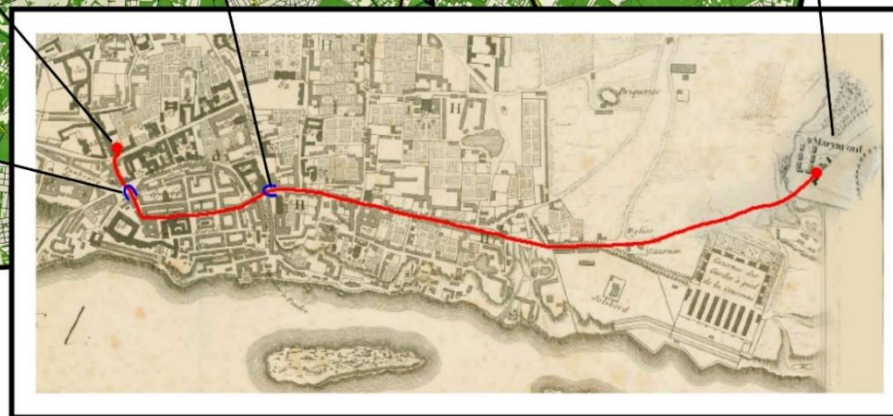
Marymont, 1730.

Krakovská brána, 1734.

Mapa současné Varšavy, do ní zasazená mapa Varšavy z roku 1768.

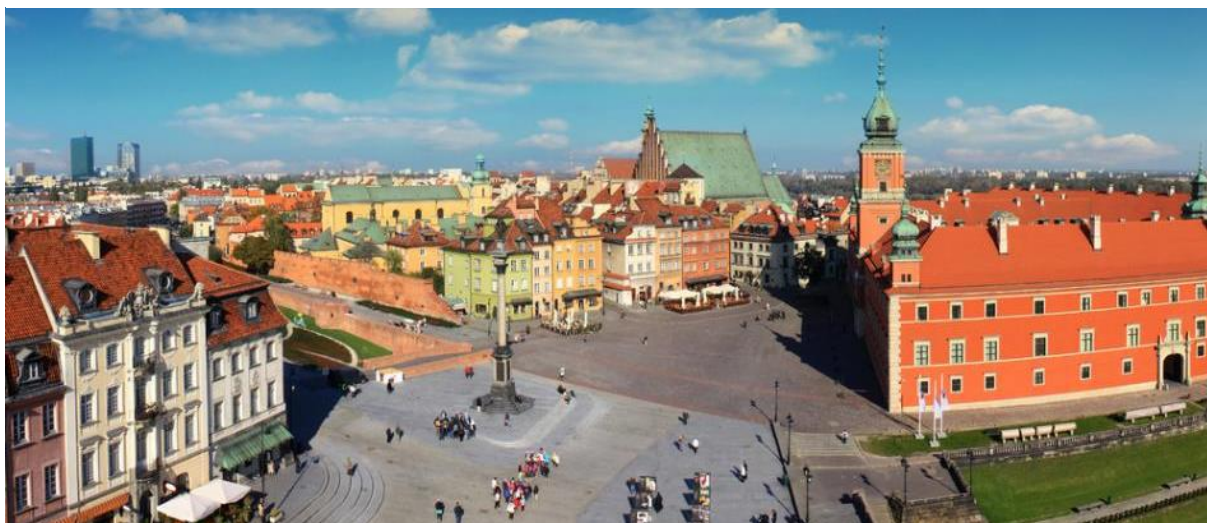
- Varšava 1. pol. 18 století
- Varšava 17. století
- Varšava 16. století

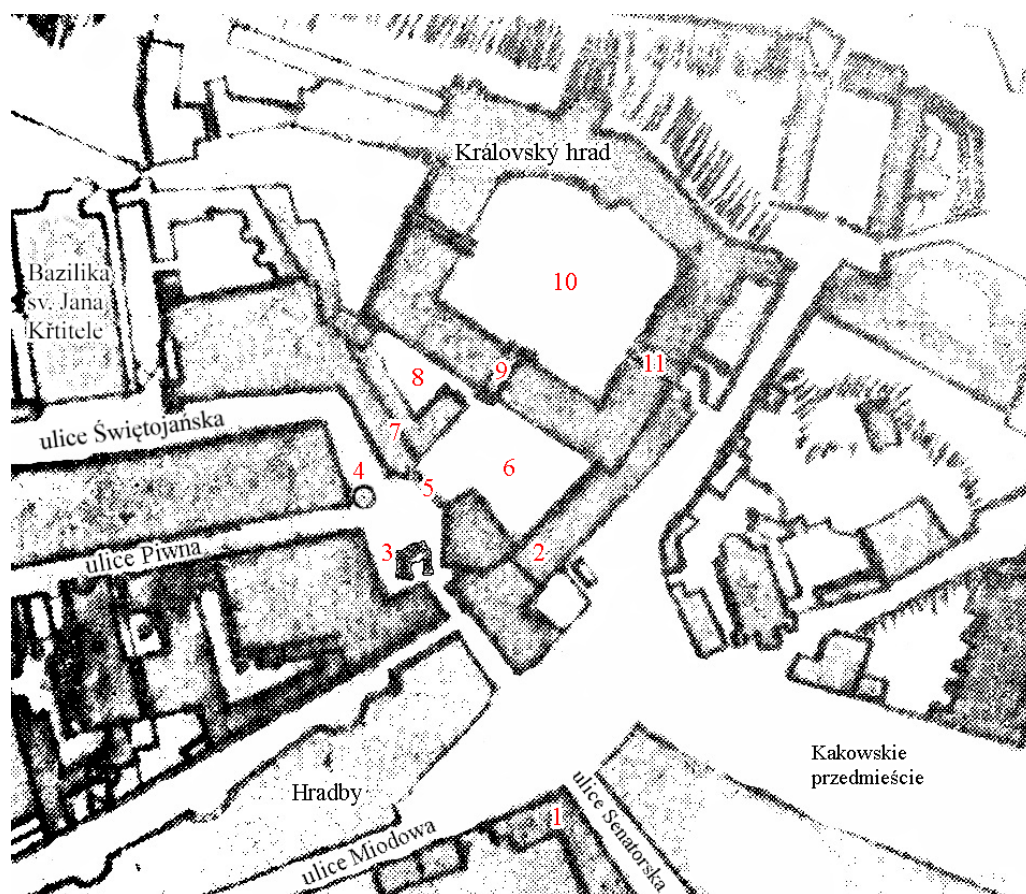
Obr. č. 7 – Trasa slavnostního vjezdu velvyslance Erdödyho do Varšavy 11. listopadu 1720: Z Marymontu přes ulici Zakroczymskou k Novoměstské bráně, dále na Staroměstské náměstí a ulici Świętojańską kolem baziliky svatého Jana Křtitele ke královskému hradu, kde průvod zabočil doprava ke Krakovské bráně a projel dolů ulicí až k paláci krakovského biskupa.

Varšava – Královský hrad

Obr. č. 8 – Hradní náměstí (*Plaz zamkowy*), současný stav

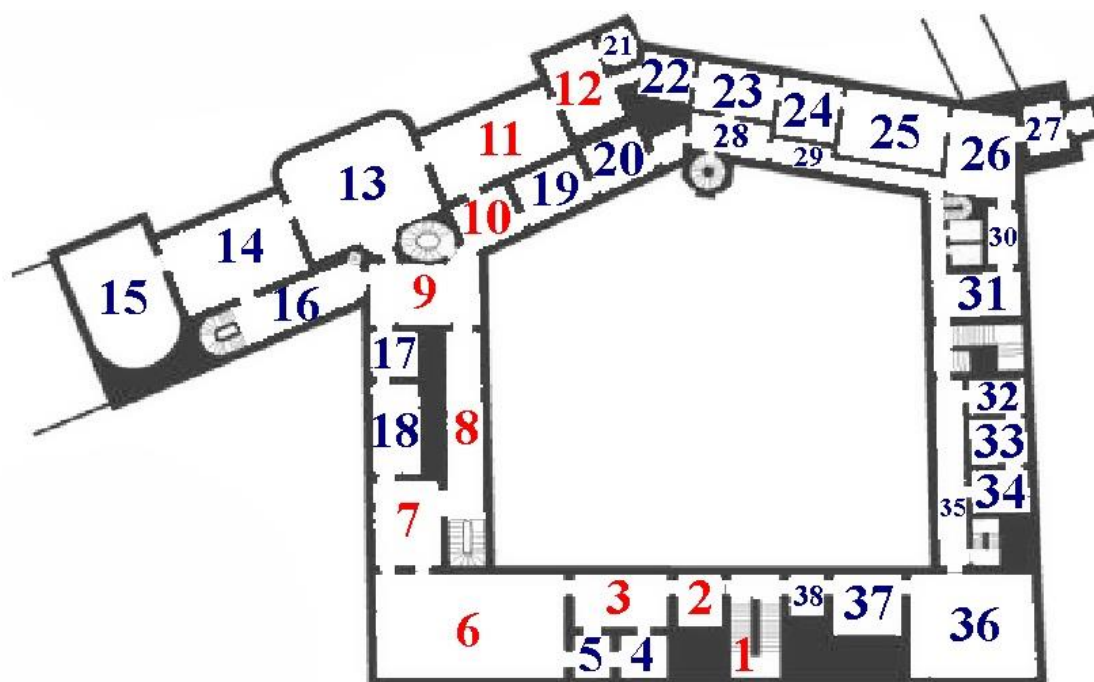
Obr. č. 9 – Situační plán Královského hradu, Fragment mapy Varšavy C. F. Hubnera, 1740

- 1 Palác krakovských biskupů
- 2 Hradby a hospodářské budovy
- 3 Krakovská brána
- 4 Sloup krále Zikmunda III.
- 5 Svatojanská brána
- 6 Přední nádvoří

- 7 Kočárovna a stáje
- 8 Stájové nádvoří
- 9 Zikmundová věž
- 10 Velké nádvoří
- 11 Grodská brána

Obr. č. 10 – Půdorys Královského hradu, 1. patro

**Trasa velvyslance Erdödy v den slavnostní
audience 12. listopadu 1720 (červeně)**

- 1 Schody poslanců
- 2 Strážní síň
- 3 Strážní galerie
- 6 Senátorský sál
- 7 Předpokoj prince – třetí princův pokoj
- 8 Princova galerie
- 9 Předpokoj Velkého sálu
- 10 Mramorová komnata
- 11 Rytířský sál

Ostatní místnosti

- 4 Konferenční místnost
- 5 Konferenční místnost
- 13 Velký sál
- 14 Radní sál
- 15 Koncertní sál
- 16 Oválná galerie
- 17 První princův pokoj
- 18 Druhý princův pokoj

- 19 Žlutý pokoj
- 20 Zelený pokoj
- 21 Kabinet evropských panovníků
- 22 Královský kabinet
- 23 Šatna krále
- 24 Ložnice krále
- 25 Starý audienční sál
- 26 Canalettův pokoj
- 27 Malá kaplička
- 28 Předpokoj šatny krále
- 29 Červená chodba
- 30 Oficírský pokoj
- 31 Sál královské jezdecké stráže
- 32 Kabinet
- 33 Společenská místnost
- 34 Předpokoj
- 35 Galerie čtyř ročních období
- 36 Nová poslanecká sněmovna
- 37 Vstupní pokoj
- 38 Předsíň Nové poslanecké sněmovny

Obr. č. 11 - Obrazová rekonstrukce Świętojańskiej brány před Královských hradem

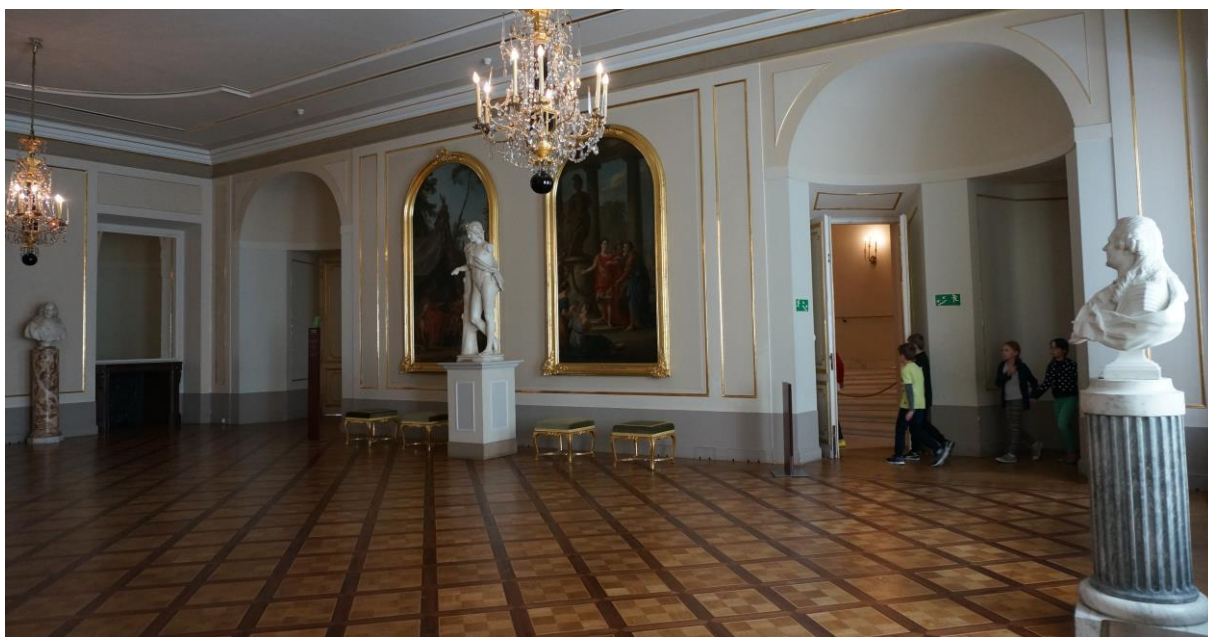

Obr. č. 12 – Královský hrad – interiéry

a) Senátorský sál

b) Předpokoj Velkého sálu

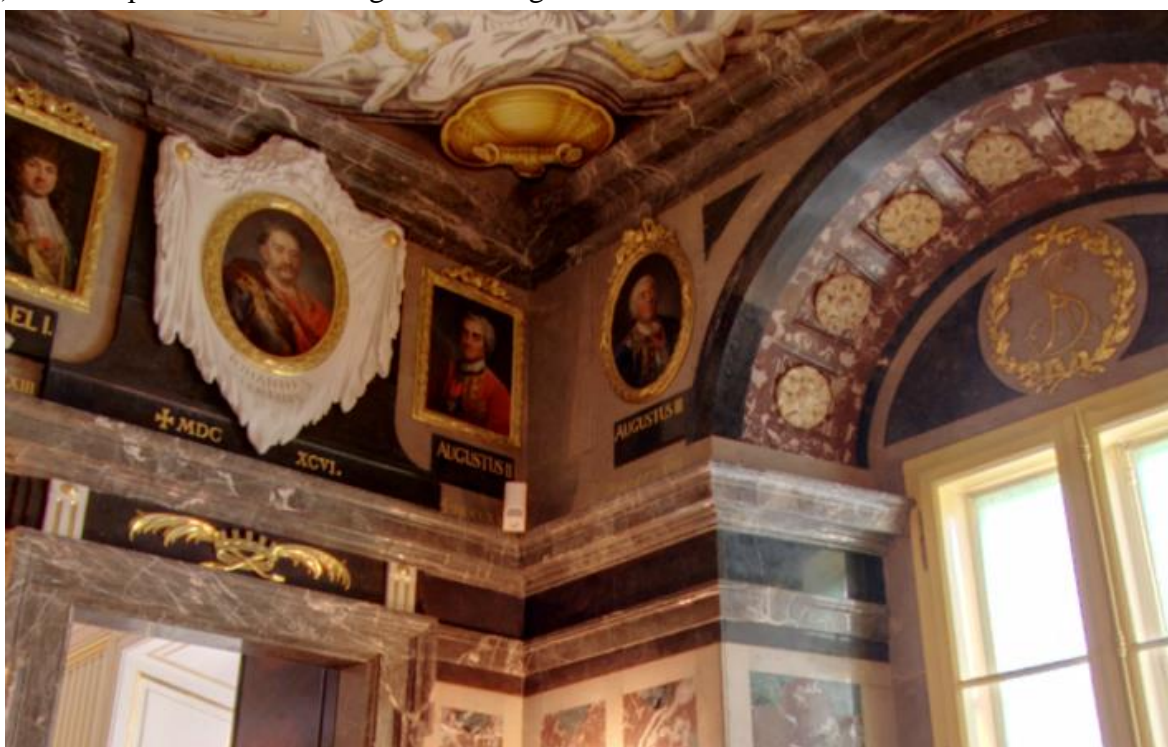
c) Mramorová komnata – Fragment z roku 1785

d) dnešní rekonstruovaná podoba Mramorového sálu

e) Detail z pravého rohu – August II. a August III.

f) Rytířský sál, poslední předpokoj před audiencí

g) Audienční komnata = Trůnní sál (ze dveří na pravé straně vyšel velvyslanec Erdödy z Rytířského sálu před jeho audiencí)

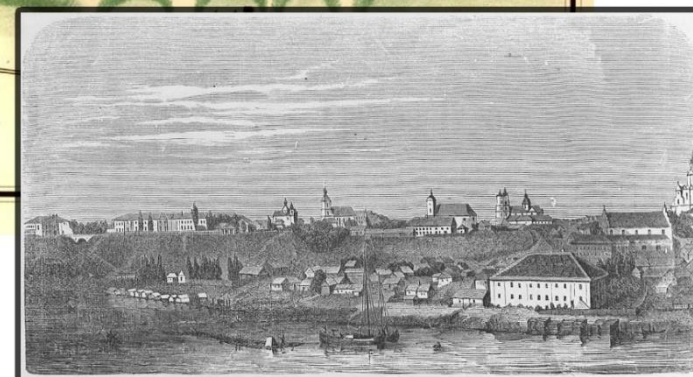
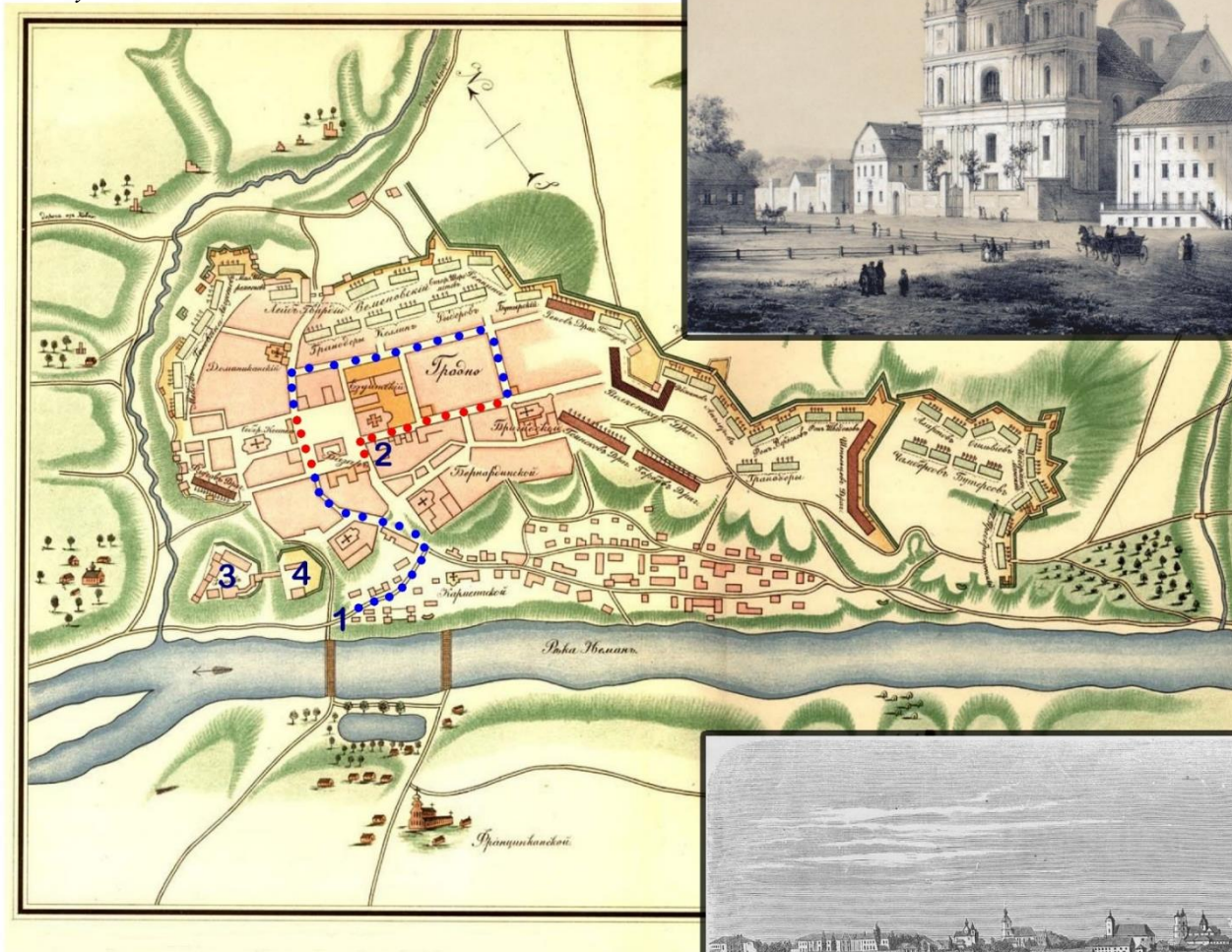

Obr. č. 13 – Trasa slavnostního vjezdu velvyslance Wilczka v Grodně, 30. srpna 1729.

Mapa Grodna, 1706

Modře – pravděpodobná část trasy

Červeně – pramenně doložená část trasy

- 1 – Začátek trasy – Zámek Ogińských, kde se usídlil hrabě Wilczek
- 2 – Konec trasy – Zámek Sapiechů, tzv. Batorówka, kde sídlil August II. a odehrával se tu sejm
- 3 – Starý královský hrad
- 4 – Nový královský zámek postavený Augustem III.

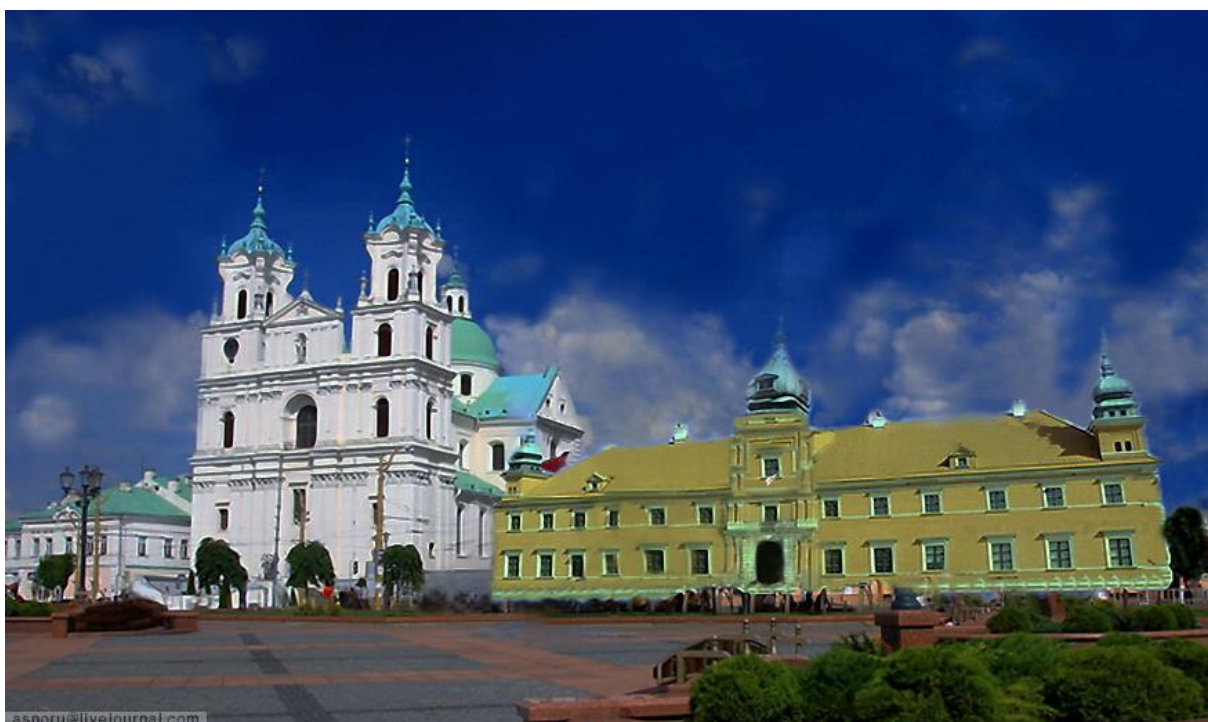
1. Zámek Sapiechů-Ogińskich, vlevo dole, obdélníková bílá budova, postavený v 17. století, považovaný za nejhezčí zámek ve městě. Roku 1870 ho odkoupil jistý Johann Kunz a přebudoval ho na pivovar, který funguje dodnes, 1891.

Obr. č. 14 – Katedrální bazilika sv. Františka Xaverského a vedle zámek Sapiehů, tzv. Batorówka, v Grodně, kde sídlil August II.

a) Dnešní podoba

b) Rekonstrukce podoby zámku Sapiehů z doby Augusta II.

Obr. č. 15 – Zámek Ogińských, kde se usídlil hrabě Wilczek

a) 1928 – bílá obdélníková budova u pobřeží vedle mostu v centru fotografie

b) Dnešní podoba zámku jako pivovaru, v pozadí na kopci nový královský zámek

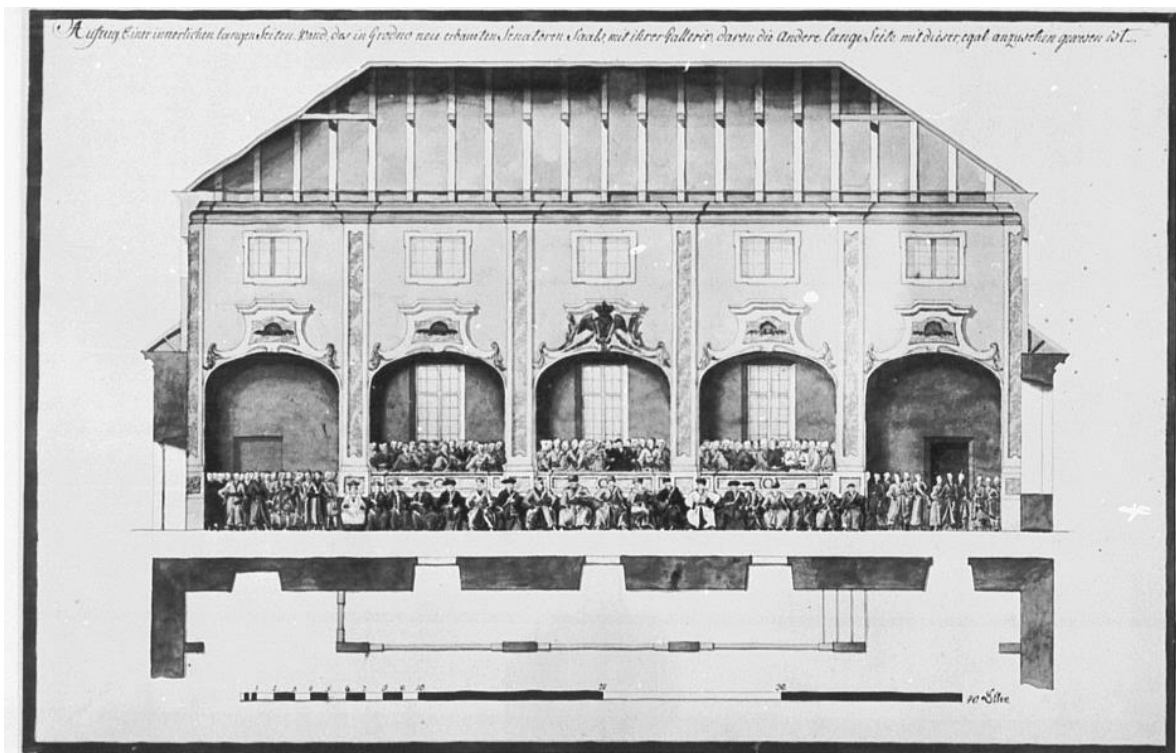
Obr. č. 16 – Sejm v době vlády Augusta II.

a) Varšava

A. The Present King in his Throne.
 BB. The ten Crown Officers.
 C. The A Bp. of Gnesna wth Cross born behind him.
 DDDD. The other Ecclesiasticall Senators.
 E F E E. Foreign Embassadors admitted only to $\frac{1}{2}$ Diet of Election.
 F F F F F. The Palatins & Castellans in $\frac{3}{4}$ three Rows on each side.
 G G G G G. The Deputies in the two back Rows on each side.
 H. The Nuncio Marshall or Speaker of Deputies.
 I I I I. Vacant seats for such others as are sometimes admitted.
 1. The Arms of Poland. 2. The Arms of Lithuania.

b) Grodno

Obr. č. 17 – Příklad šifrovaného a později dešifrovaného dopisu od hraběte Wilczka císaři, Varšava, 31. 1. 1733

L
mündmüben

35. 98. 357. 8. 178.
 569. 879. 1072. 200. 399. 646. 611. 732. 789.
 49. 870. 330. 569. 938. 120. 341. 72. 440. 981.
 341. 137. 292. 54. 1107. 262. 1024. 43. 1119. 515.
 561. 341. 1091. 978. 341. 428. 48. 1020. 721. 760.
 988. 566. 515. 1090. 569. 161. 386. 243. 938.
 341. 301. 345. 757. 760. 1101. 43. 368. 243. 1108. 1055.
 1064. 1127.

Ich habe die Ihre zu verflammen, wie die
 von Salatin von Lyof für die von für
 Rece: Meist. von Republicque unterfunde
 so yungst yntfalten janz, die aus beyden find
 privat interesse ist dem, was von yntfand
 Republicque mit der drey janz, windt die
 welt, und gress

Da Ihre die Justiz nicht denegirab,

Sešit s klíčem k šifrám pro hraběte z Valdštejna, 23. října 1730

Obr. č. 18 – První dvě strany sešitu s klíčem, kde je v horní části uvedena homofonní šifrová abeceda, znaky pro interpunkci a klamače (errans).

A	B	C	D	E	F	G	H	I	K	L	M	N	O	P	Q	R	S
258	267	274	297	317	327	337	406	426	749	746	753	761	780	782	785	787	796
1103	820	462	1106	570	467	1158	1159	1160	847	742	1129	848	644	669	933	970	1083
		337, 287															
		1071	1116														

R	S	J	U	W	X	Y	Z	Coma	455. 456. 527.	annull. proced. ca. 1162. 1166. 1167. 895
35	787	796	805	799	826	785	608	449	449. 450. 1168.	invertens ord. 116. 117. 1172.
33	970	1083	727	1110	1080	1058	1170	1104	457. 457. 1169	reducens ord. 1105. 1172. 1174
									1155. 1134. 1170	annull. segria 1162. 1164. 1165
									errans 447. 448. 606. 437. 1161. 470.	

Obr. č. 19 – Příklady kódů

558 ⁿ contingent	595 ⁿ Inagoum	629 ⁿ Eugene	665 ⁿ fnoijtag	700 ⁿ hamburg
559 ⁿ convent: ion	596 ⁿ Inajduu	630 ⁿ exped: ion	666 ⁿ "	701 ⁿ famburg
560 ⁿ conver: aon	597 ⁿ Inajfn	631 ⁿ express: e: r	667 ⁿ Grodno	702 ⁿ hanoonk
561 ⁿ Copenhagen	598 ⁿ Inajzafun d	632 ⁿ exco: qui	668 ⁿ gar: an: e	703 ⁿ sub: ta: n
562 ⁿ corps	599 ⁿ Inajffig: n	633 ⁿ engage: ment	669 ⁿ garnison	704 ⁿ sakuu
563 ⁿ Courier	600 ⁿ Duc: hebe	634 ⁿ "	670 ⁿ ynqum: csantik	705 ⁿ fainp
564 ⁿ Enajp	601 ⁿ Ducatuu	635 ⁿ M: Fleury	671 ⁿ gajsiub: mid	706 ⁿ fuit: sub: fut
565 ⁿ Enou: fuiu	602 ⁿ Doyloun	636 ⁿ february	672 ⁿ gajfor: famb: p	707 ⁿ fonn: f: f: f
566 ⁿ (Zarin)	603 ⁿ Duff: lauff	637 ⁿ fmiud: f: f: f	673 ⁿ gajst: liif	708 ⁿ fonzog: f: f
567 ⁿ Chesterfield	604 ⁿ Doum: tag	638 ⁿ fald: zug: f: f	674 ⁿ gald: annu	709 ⁿ fuid: f: f: f
568 ⁿ Chauvelin	605 ⁿ "	639 ⁿ fald: Mary: f: f	675 ⁿ gaminu: f: f: f	710 ⁿ fua: f: f: f
569 ⁿ conquestu	606 ⁿ errans	640 ⁿ flandern	676 ⁿ gnu: g: r: g: r	711 ⁿ fua: ynqum
570 ⁿ fanyig: d: e	607 ⁿ Effect: uim	641 ⁿ flais: f: f: f	677 ⁿ General: itat	712 ⁿ fuf: f: f
571 ⁿ fannid	608 ⁿ flba: f: d: y	642 ⁿ card: fleur	678 ⁿ Gral: Haatuu	713 ⁿ fof: f: f: f
572 ⁿ fannu: uamb	609 ⁿ fl: f: f: f: p	643 ⁿ floren: f: f: f	679 ⁿ Genua: f: f	714 ⁿ hof: f: f: f
573 ⁿ fannustott	610 ⁿ nung: f: f: f: u	644 ⁿ flotbe: f: d: o	680 ⁿ gung: f: f: f	715 ⁿ fof: f: f: f: f
574 ⁿ fap	611 ⁿ nud: f: f: f: u	645 ⁿ fluf: f: f: f	681 ⁿ gani: f: f	716 ⁿ holland: f: f
575 ⁿ gr: Daun	612 ⁿ fugg: f: f: f	646 ⁿ fonceca	682 ⁿ g: f: f: f: m: r	717 ⁿ holl: f: f: f: f
576 ⁿ December	613 ⁿ Envoye	647 ⁿ fomm: f: f: f: f	683 ⁿ g: f: f: f: u	718 ⁿ fult: f: f: f: f
		648 ⁿ form: f: f: f: f	684 ⁿ g: f: f: f: f	719 ⁿ funder
				720 ⁿ hungaru

Obr. č. 20 – Dvojí vyhotovení tabulky s klíčem k šifram. Nalevo je tabulka k šifrování, která je seřazená abecedně, napravo jsou znaky uspořádané podle jejich číselné hodnoty.

Ab	433	50	bro	59	231	ds	93	151
ac	26	40	bru	57	235	da	197	52
ad	63	75	bs	74	56	du	82	47
ae	439	78	bt	81	88	eb	83	49
af	29	82	bu	87	191	ec	44	50
ag	65	118	ca	94	160	ed	109	53
ah	97	127	ch	115	55	ef	150	123
ai	135	124	cha	148	260	eh	163	85
aj	170	154	che	121	296	ei	167	91
ak	206	155	chi	124	298	ek	129	89
al	107	190	cho	159	299	el	169	131
am	106	159	chu	164	265	em	207	168
an	143	162	ci	15	51	en	231	132
ap	147	165	ck	90	125	co	264	95
aq	147	165	da	90	126	ep	266	57
ar	174	169	de	131	163	eq	298	238
as	178	193	cli	168	197	er	328	329
at	183	196	clo	196	233	es	333	228
au	187	200	du	200	232	ea	336	220
ax	191	204				eu	339	192
						ow	152	148
						ex	113	185

1 ⁿ	387	287	57	50	nc	73	lb	pu
2 ⁿ	ce	na	28	3a	nb	74	bs	py
3 ⁿ	tie	fa	29	bre	fc	75	ko	ad
4 ⁿ	hu	ba	10	ku	ae	76	la	hi
5 ⁿ	ia	go	11	ma	ff	77	fo	lc
6 ⁿ	ne	io	12	ge	ml	78	so	ae
7 ⁿ	ne	ga	13	ha	era	79	ih	fu
8 ⁿ	um	be	14	ec	fi	80	le	di
9 ⁿ	ma	dra	15	cu	fla	81	bt	da
10 ⁿ	si	do	16	bri	co	82	du	af
11 ⁿ	sa	bi	17	gi	du	83	eb	mm
12 ⁿ	lu	ge	18	ze	di	84	hl	de
13 ⁿ	he	im	19	go	eb	85	cs	ch
14 ⁿ	ly	in	20	de	ec	86	da	blu
15 ⁿ	ci	le	21	cra	da	87	bu	lf
16 ⁿ	di	po	22	hi	ed	88	zwa	bt
17 ⁿ	ho	mi	23	is	ce	89	dra	ex
18 ⁿ	wo	he	24	me	ch	90	ck	ta